

พระพรหมญาณเมตตาเจ้าคณะ

Phromm Janyanmetta

ศาสนาสำหรับปัญญาชน

ศาสนาสำหรับปัญญาชน

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมสภาจัดพิมพ์ธรรมบรรยาย ของ ท่านพุทธทาสภิกขุ
เพื่อรักษาดั้งฉบับที่ถูกต้องและสมบูรณ์

เป็นธรรมสักการะในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส พ.ศ. ๒๕๔๕

จากธรรมทานมูลนิธิ องค์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา มูลนิธิเศษแพร่ชีวิตประเสริฐ

ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณ คณะผู้ทำงาน และผู้ร่วมจัดพิมพ์ครั้งแรกเป็นอย่างสูง

อนุไมทาถ

การที่ ตำรวจต่าง ๆ ของเจ้าแผ่นดิน ซึ่งอยู่ในรูปของ ข้าราชการ กิจ, ใญ่รับมอบหมายจาก หรือการบรรดาประชาชน กิจ, ที่สืบได้รับตามร่วมมือ จากสหประชาชาติหลายฝ่าย ของโลก ศักดิ์สิทธิ์อันมากได้ ใญ่ลึกลับเช่นนี้ มี เจ้าแผ่นดิน ขอ แล่ทุกยุคสมัยนี้ และขออนุไมทาถ ต่อทุกท่าน ที่มีส่วนใน การช่วยกันนี้. การอนุไมทาถนี้ เจ้าแผ่นดินทำไป ทั้งในนาม ของคณะ กรรมการ, หรือสำนักของไมทาถและการอื่น และขอ สักดิ์ต่อโลก ด้วย.

คุณเราในทุกคนนี้ แล่กระทำตามดีตามงามขอไว้ เพื่อเป็นอนุไมทาถใหม่ หรือ การได้ตลอด ๓๖๕ วัน แต่สิ่งนี้ได้ทำไว้เพื่อ การก่อผล ดีงาม ก็ยังมีอีก เป็นสิ่งที่ดีอนุไมทาถของวันนี้ขอ; และขอเป็นอีกอันอนุไมทาถ เพื่อ เป็นเป็นได้ใหม่ ก็ ยึดได้ ใญ่เมื่อการอันใหม่นี้ ได้กระทำไป ด้วยความไม่ประมาท แท้จริง; แล่มีอันดีอันเกิดจากทุกประการนี้ขึง ขึง. แต่ในที่สุด ไปเป็นประโยชน์ แต่เพื่อเป็นประโยชน์ของทุกคน สักดิ์ด้วย. เจ้าแผ่นดิน ขออนุไมทาถ เป็นอันได้ขึงในกรณีนี้ เพราะ เหตุถึงกล่าวนั้น นั้นขอ; และขึงเป็นอนุไมทาถแก่ท่าน ผู้ท่าน ขึงหลาย ๆ ที่สืบได้รับ ประโยชน์ จากอันดีข้อ แล่ทำ นี้ สักดิ์ขึงไป สักดิ์ด้วย.

มนุษย์เรา ละเป็นมนุษย์อยู่ได้ ก็เพราะการที่สืบประกอบของ ดัชนีธรรม; มีอันนั้น ละขอขงให้ดีตามเป็นมนุษย์ หรือ ขึง กับ ต่อทุกยุคสมัยนี้ ขอ ขึง สักดิ์ขึงด้วย. มนุษย์นี้ ไม่ประกอบของดัชนีธรรม ก็ขอประกอบอยู่ด้วย ขึงขึง เป็นธรรม-๓, แล่ละ ละขอเป็น อนุไมทาถในร่างของมนุษย์ ด้วย. โลก

นี่จะเป็นอย่างไร ถ้าหากเรามีโลกที่ประกอบด้วย ลัทธิคอมมิวนิสต์
ในต่างประเทศมากมาย ได้มีไว้เพื่อทั้งโลก? และแม้แต่คนที่
คุณศรัทธา และได้ช่วยประคับประคองไว้ ถ้าเราเจอเขา ได้มีแต่การ
รวมกลุ่ม จากความมีศักดิ์สิทธิ์ของมันเป็นมนุษย์ ไว้หรือไม่ และ
ยังมีอีกทุกอัน?

อันนี้คือความจริง ทุกๆอย่าง แม้จะลุ่มหลงอยู่หรือไม่ ก็ยังมีผล
ในทางธรรมอยู่เหมือนกัน! แม้ความจริง จะลุ่มหลงอยู่หรือไม่ ก็ยังมีผล
ทั้งสิ้น ดีกว่า ธรรม ที่ปราศไปเสีย เสีย หรือ? หรือ คน ที่
ขาด สติ ปัญญา ที่ ได้ ไป เสีย ไป แล้ว ก็ ได้ ไป กว่า ธรรม
ที่ ได้ ไป แล้ว และ พร้อม ด้วย ใจ ที่ ได้ ไป แล้ว ก็ ได้ ไป กว่า ธรรม
ที่ ได้ ไป แล้ว และ พร้อม ด้วย ใจ ที่ ได้ ไป แล้ว ก็ ได้ ไป กว่า ธรรม
ที่ ได้ ไป แล้ว และ พร้อม ด้วย ใจ ที่ ได้ ไป แล้ว ก็ ได้ ไป กว่า ธรรม
เป็น ใจ ที่ ได้ ไป แล้ว ก็ ได้ ไป กว่า ธรรม ที่ ได้ ไป แล้ว และ พร้อม ด้วย ใจ ที่ ได้ ไป แล้ว ก็ ได้ ไป กว่า ธรรม

การดี ธรรม = ใจดีแล้วขาดใจ แม้ใจดีแต่ขาดใจแล้วธรรมใน
โลกมนุษย์ก็ยังมีผลในใจเกิดความรู้สึกในใจในธรรม อันนี้ใจดี,
ได้ไปเสียแล้ว; นั่น คือ ใจ ที่ ได้ ไป แล้ว ก็ ได้ ไป กว่า ธรรม
ที่ ได้ ไป แล้ว และ พร้อม ด้วย ใจ ที่ ได้ ไป แล้ว ก็ ได้ ไป กว่า ธรรม
ที่ ได้ ไป แล้ว และ พร้อม ด้วย ใจ ที่ ได้ ไป แล้ว ก็ ได้ ไป กว่า ธรรม
ที่ ได้ ไป แล้ว และ พร้อม ด้วย ใจ ที่ ได้ ไป แล้ว ก็ ได้ ไป กว่า ธรรม
ที่ ได้ ไป แล้ว และ พร้อม ด้วย ใจ ที่ ได้ ไป แล้ว ก็ ได้ ไป กว่า ธรรม
แล้วนั้น ทุก ประการ ๕

พระพรหม อัญญา

มีทุกสิ่งทุกอย่าง, ใจดี
๓ กันยายน ๑๖

สารบัญ

ธรรมะเป็นของคู่กับชีวิต	๑
จะเอาธรรมะมาเป็นคู่ชีวิตได้อย่างไร	๑๕
ชาติและโลกตามความหมายของพระพุทธศาสนา	๓๙
พุทธศาสนาสอนให้มองสิ่งทั้งปวงแต่ด้านใน	๖๓
ทางสายกลาง	๘๔
มรรค ผล นิพพาน	๙๙
การ “ถือ” ศาสนา และการ “ถึง” ธรรม	๑๓๔
“ความว่าง”	๑๗๓

ข่าวพระราชปรารภหัวข้อธรรมะ

ของ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน ทรงมีพระราช
ปรารภข้อธรรมะ ๔ ข้อ ฝากถึงพุทธบริษัท โดยผ่านทางอุปนา-
ยกคณะกรรมการศูนย์คึกักว่าทางพระพุทธศาสนา วัดสระเกศ
เมื่อเทศกาลเข้าพรรษา ๒๕๐๘ มีความว่า:—

๑. วิทยาศาสตร์ยิ่งก้าวหน้าเท่าไร พระพุทธศาสนาก็ยิ่ง
มีความสำคัญมากยิ่งขึ้นเท่านั้น ปราบฏการณ์ที่ค้นพบทางวิทยา
ศาสตร์ในยุคใหม่นี้ ปราบฏว่าไม่มีสิ่งใดที่ขัดกับศาสนาของเรา
เลย ฉะนั้นจึงปราบฏว่าชาวโลกสนใจในพระพุทธศาสนามาก
อย่างไม่เคยมีมาก่อน โดยเฉพาะปัญญาชนชาวยุโรปและอเมริ
กา ต่างพากันชวนชวน ที่จะศึกษาพระพุทธศาสนากันมาก
ปัญหาจึงมีอยู่ว่า ทำอย่างไรจะสอนพระพุทธศาสนาให้
เข้าใจง่ายแก่ชนทุกชั้น ทุกภาษา ด้วยเวลาอันสั้น เป็น
ปัญหาทรงฝากแก่พระอาจารย์ทั่วไป

๒. ขณะเดียวกับที่ชาวโลกยุคใหม่พากันสนใจพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาก็กำลังถูกเบียดเสียอย่างหนักจากบรรดาเจ้าลัทธิต่างๆ ด้วยการใช่วิธีรุกรานทางปัญญาแก่ชาวพุทธทั้งหลาย โดยยึดยึดความคิดผิดต่าง ๆ แก่ชาวพุทธ ทำให้เข้าใจไขว้เขวออกไปจากหลักพระพุทธศาสนาที่แท้จริง การรุกรานทางปัญญานี้ เป็นภัยแก่พระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง จึงช่วยกันคิดหาทางป้องกันภัยนั้นเถิด

๓. เท่าที่ทรงสังเกตดู บรรดาชาวพุทธที่ไปรักษาศีลฟังธรรมตามพระอุโบสถต่าง ๆ นั้น คิดว่าคงรักษาได้เพียงศีลเท่านั้น เพราะขณะนั่งฟังเทศน์อยู่ บางคนก็ง่วงบางคนก็หลับ เมื่อพระเทศน์จบ สอบถามดูก็ไม่รู้ว่าพระเทศน์เรื่องอะไร เช่นนี้เป็นกรณีสงเกตดู มิได้ฟังให้เกิดปัญญา คือความเข้าใจเพื่อนำไปปฏิบัติ ฉะนั้น เพื่อป้องกันมิให้ถูกรุกรานทางปัญญาโดยเจ้าลัทธิอื่น ๆ ชาวพุทธจึงไม่ควรนับถือพระพุทธศาสนาอยู่เพียงแค่อำนาจศีลธรรมเท่านั้น ควรให้เข้าใจถึงปัญญา คือเมื่อฟังธรรมแล้วก็ควรให้เข้าใจเนื้อหาของธรรมนั้นด้วยขอฝากแก่พุทธบริษัททั่วไป พระพุทธศาสนานี้ อยู่ที่ตัวเอง มิใช่อยู่อื่นเลย ได้ทรงพิจารณาพระองค์เองอยู่เสมอในเวลา

ว่างพระราชกิจ เมื่อทรงพบปะผู้รู้ ทรงสอบถามภาวะที่ทรงพบ
ก็มักจะตรงกับข้อธรรมในพระพุทฺธศาสนาทางสนธิ

๔. ทรงฝากข้อสังเกตเกี่ยวกับสงฆ์ว่า ทรงปรารถนาที่
จะเห็นพระสงฆ์ได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในกิจพระศาสนา
ยิ่งกว่านี้ ขอให้ชาวพุทธได้ร่วมมือกันแก้ไขเรื่องการใช้เวลาว่าง
ของสงฆ์ ให้เกิดประโยชน์ในกิจพระศาสนาจริง ๆ เพื่อกัน
ครหาและเข้าใจผิดจากผู้ที่ไม่ปรารถนาดีต่อพระพุทฺธศาสนา
หนึ่ง การที่พระสงฆ์ถือกลองดำรูปนั้น ไม่เป็นพระราชนิยม
ในที่สุดได้พระราชทานปฐจาข้อธรรมะให้พุทธบริษัทขบคิดข้อ
หนึ่ง คือ :- “เหตุใดผู้ร้ายฆ่าคนตายจึงเป็นพระอรหันต์ได้”

หมายเหตุ

องค์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา เห็นว่า หนังสือ “ศาสนา
สำหรับปัญญาชน” เล่มนี้ เป็นคำสอนพระพุทธศาสนาที่ตรง
ความมุ่งหมายของพระราชดำริปรารถนามากที่สุด จึงขอให้ท่าน
ผู้มีปัญญาทั้งหลาย ลองพิจารณาอ่านดู

คำนำ

พลโลกในยคน นี้ไม่ว่าจะเป็นเชอชาติใดหรือนัยถอศาสนา
ใด ๆ เกิดมีความเห็นอนเห็นสากลอย่างหนึ่งว่า ถ้าใครมีอาชีพ
มทรพย หรือมีความเป็นอยุ่สยายพอสสมควรแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้อง
ไปเกี่ยวของกัยศาสนา เพราะเป็นการเพิ่มภาระเสยเงินทอง และ
หมดเปลืองเวลาไปโดยไม่ได้ประโยชน์ เขาเห็นกันว่าคำสอนของ
ศาสนาต่าง ๆ ที่ใดเคยฟังมา ก็เป็นสังเหลอวสยที่จะปฏิบัติตามได้
และยังเต็มไปด้วยเรอสังเหลอวหลงมงายไม่น่าเชอ ซักกัยความรู
ทางวิทยาการแผนใหม่ ๆ ผู้สอนศาสนาส่วนมากก็ไม่มีคุณธรรม
ที่ควรยกย่องนยถอ ทั้งยงชาติความสามารถและชาติความรูทั้ง
ทางโลกและทางธรรม ประกอบศาสนกัยอยุ่กเพื่อหวังลาภผลจน
กลายเป็นอาชีพ เมื่อเห็นกันอย่างนั้นแล้ว วงการศาสนาจึงกลายเป็น
ชาวมหม้อใหญ่ไม่มีใครอยากเข้าใกล้ นอกจากเสียไม่ได้
หรือทำไปตามประเพณี แม้แต่หนังสือที่อธิบายวิชาเนนชีวิต
ให้ไม่เป็นทกขอนเป็นอมตะของท่านพทธทาสเล่มนี้ ยางท่าน
หยขจนมากแล้วกคงไม่สนใจ เพราะนกว่าเป็นเรอศาสนาอัน
จะไม่เป็นประโยชน์แก่ตน และคงไม่ได้ความรู้อะไรเพิ่มขนมมา

แต่หนังสือเล่มนี้ เกิดขึ้นมาได้ก็เนื่องจากกลุ่มศึกษาพุทธศาสตร์ฯ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้มีมติท่านพุทธทาสให้มาบรรยายหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า และคงโดยเห็นว่าคุณศึกษาศาสตร์เป็นชั้นขัณฑยาน ท่านพุทธทาสจึงหยิบยกเอา “หัวใจของพุทธศาสนา” มาอธิบาย พร้อมด้วยคำแนะนำที่จะทำให้คนทุกคนไม่ว่าทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ใช้ชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างมีความสุข เป็นคำสอนที่ไม่เคยมีใครสอนมาก่อนในประเทศไทย จึงนับว่าเป็นโชคดียิ่งของนักศึกษา ตลอดจนขัณฑยานทั้งหลายที่ได้อ่านหนังสือเล่มนี้

ในสมัยที่ข้าพเจ้ายังเป็นนักเรียน อยู่ในโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์เป็นเวลา ๘ ปี ข้าพเจ้าชอบบรรยายภาคอินทสยเสนของโอบสธของบริเวณวัดนั้นมาก เพราะมันทำให้เกิด “ความว่าง” ใจ ข้าพเจ้าชอบการฟังเทศน์ในโอบสธอินทสยงาม และเวลาหยุดรับประทานอาหารกลางวัน ก็มักจะแอบไปนั่งโคนต้นพิกุลบนก่อนหินแม่เหล็กใหญ่ คิดนึกถึงขัณฑยานชีวิตไปตามลำพัง หรือพักผ่อนหย่อนใจไปในตัว

เมื่อไปศึกษาต่อในคณะอักษรศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ข้าพเจ้าเลือก “ธรรมวิภาค” เป็นวิชาหนึ่งใน ๕ วิชา

ที่จะต้องเรียนในสองขั้วแรก มีหลักสูตรเท่านั้นที่กรรมเอก เลย
 นึกว่าตัวจริงพุทธศาสนาแล้ว แต่ความจริงนั้นข้าพเจ้าฯ เพียง
 ข้อของหัวข้อธรรมะและคำสอนชั้นศีลธรรม อันศาสนาใด ๆ ก็มี
 สอนกันอยู่ทั่วไป และของเขาให้ผลดีกว่าของเราเสียด้วย

เมื่อจบอักษรศาสตร์ออกมารับราชการ เป็นอาจารย์ชั้นโท
 ข้าพเจ้าฯ ศึกษาวิชากฎหมายต่อ และได้ใช้เวลาว่างเที่ยวไปหิบบ
 ยมหนังสือหรือคำเทศน์จากวัดต่าง ๆ มาอ่าน เป็นการผ่อนคลาย
 คลายอารมณ์ ข้าพเจ้าฯ ได้อ่านคำสอนของภิกษุต่าง ๆ มากมาย
 เลยเข้าใจว่าตัวจริงพุทธศาสนาที่ แต่ความจริงนั้นข้าพเจ้าฯ เพียง
 เปลือก ๆ ของพุทธศาสนา เพราะส่วนมากพบแต่เนืองอกและ
 สำนวนโวหารอันซาญฉลาค แะให้สละทรัพย์ทาบุญเพื่อแลกเอา
 สวรรค์ วัฒนา พร้อมด้วยอนรรฆยาอีก ๕๐๐ คน

ส่วนตำราพระอภิธรรมนั้นเล่า อักษรศาสตร์บัณฑิตและ
 ธรรมศาสตร์บัณฑิตอย่างข้าพเจ้าฯ อ่านแล้วก็ไม่เข้าใจ และยัง
 มองไม่เห็นทางว่าจะนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์อะไรแก่ชีวิตประจำ
 วัน นอกจากท่องจำคำภาษาแขกไป เอาไว้ตั้งตัวเป็นอาจารย์
 คัมภีร์ตำราก็ยังเต็มไปด้วยเรื่องราวหรือข้อความที่ข้าพเจ้าฯ เชนอไม่
 ลง เพราะข้าพเจ้าฯ ศึกษาพุทธศาสนาเพื่อละความโลภ ความโกรธ

และความหลงมงาย อรรถกถาจารย์บ้างท่านก็ทำให้ชาวพุทธ กลายเป็นชาวพราหมณ์ ไปโดยไม่รู้ตัวก็มี แล้วยังทำให้กลายเป็น คนกตัญญู และไม่ค่อยมีใช้เหตุผล เลยไม่สามารถจับหลักอันแท้ จริงของพุทธศาสนา และไม่รู้รสของพระธรรม ก็จะเห็นได้ว่า ผลที่โตมหาเปรี้ยวฉุนสง ๆ จึงมักวิ่งหนีออกจากวัดไปเสพกาม แม้แต่พระอาจารย์อภิลม หรือพระอาจารย์วิสุตสนา

เมื่อคราวออกไปรัยราชการเป็นเลขาณการสถานเอกอัคร ราชทูตไทยในประเทศอินเดีย ข้าพเจ้าก็พยายามส่งเสริมกิจการ ของพระพุทธานุศาสนานา มีอาทเช่นริเริ่มการสร้างวัดไทยชนบทพุทธ คยา เทรยมการชอชตคนสร้างวัดไทยที่นาถนา ลงมือสร้างสำนัก สงฆทวคอคโคกในเขตลล บำรุงคแลภิกษุไทยซึ่งกำลังศึกษาพุทธ ศาสนาอยู่ในอินเดีย ใช้เวลาว่างสนทนารวมกับภิกษุไทยภิกษุ ต่างชาติบ้าง อ่านหนังสือธรรมะที่พระสังกภาพระอนเคยเขียนชน บ้าง แต่ก็ไม่ได้รับความรุอะไรขึ้นใหม่ จนวันหนึ่งพบท่านพุทธ ทาสทอนเคย และไครับคาคเอนจากท่านว่า “จงทำบุญโดย ออย่าหวังเอาบุญ” ข้าพเจ้าเกิดมาไม่เคยได้ยินคำเช่นนมาก่อน เลย มีแต่เขาสอนให้เอาบุญกันทั้งนั้น เอาให้มาก ๆ เอาให้ถึง พันล้านหมื่นล้าน ข้าพเจ้าไคกคตคคัพทของท่านพุทธทาสมาอย่าง แล้ว ว่าสอนพุทธศาสนาอย่างไม่หลอกลวงใคร ไม่ประจบเอา

ใจใคร จนสัมมตีสงฆ์ส่วนมากไม่ชอบท่าน เพราะความเป็นพระ
จริง ๆ ของท่านนั่นเอง นี่แหละเป็นครั้งแรกที่ข้าพเจ้าเริ่มรู้จักพุทธ
ศาสตร์นา เมื่ออายุล่วงไปแล้วถึง ๔๐ ปี

พอกลับมาเมืองไทย ข้าพเจ้าจากหาหนังสือของท่านพุทธ
ศาสตร์มาอ่านทุกเล่ม และศึกษาพุทธศาสตร์นาแขนงกายเซ็นของจีน
ของญี่ปุ่น ข้าพเจ้าพอใจในคำสอนของท่านพุทธศาสตร์ ท่าน
เว่ยหล่าง ท่านชวงโป ฯลฯ เพราะอ่านแล้วเกิดความโล่งใจและ
ความสบาย ทั้งยังสามารถนำคำสอนของท่านเหล่านั้นมาใช้กับวิถี
ชีวิตประจำวัน อันเต็มไปด้วยความอลเวงของยุคสมัยพหุชนชาติ
คำสอนที่แท้ของพระพุทธศาสตร์นา จึงเป็นยอศยารักษาโรคทางใจ
เพราะทำให้คนหายวุ่นวายได้เป็นอย่างดี คำสอนที่แท้ของพระ
พุทธเจ้าผิดไปจากที่ข้าพเจ้าเคยได้ย่นได้ฟังมาเป็นเวลา ๔๐ ปี
ห่างกันไกลอย่างพากยคนทเคยว

คำสอนจารย์ของนิกายเซ็น ท่านสอนแต่เรื่องอันสูงส่งของ
พุทธศาสตร์นา กล่าวคือเรื่องสัจญตา (การว่างจากความมรสกว่า
เรามาตัวมคนและมีอะไร ๆ เป็นของตน) ท่านพุทธศาสตร์นาก็มีสอนแต่
เรื่องนพพาน กล่าวคือเรื่องสัจญตาหรือ "ความว่าง" อย่าง
เดียวกันนั่นเอง ยิ่งผลให้บุคคลลทมิบัญญัติเกิดความสนใจทั่วประ
เทศไทย แต่ในขณะที่เดียวกัน ท่านพุทธศาสตร์นาก็ถูกคนขางหมู่ขาง

เหล่ากล่าวหาว่าท่านสอนผิดเสมอ สอนนอกวิถีนอกกรอบ จนพระ
 สัจจราชยางองค์ ไม่พอพระทัย แม้แต่ทกวันก็ยังมีพระอาจารย์
 อภิธรรมหนุ่มมาของท่าน ซึ่งมีชื่อเสียงว่าปรุคปรากเปรื่องเฟื่องใน
 อภิธรรม แม้ท่านจะไต่ขีวขีเวียนมาเพียง ๕-๖ พรรษา โดย
 จขขัณฑ์ประถมศึกษา มา ท่านก็ขยันขัน้อย่างฉะฉานในการตอบ
 ปัญหาธรรมะทางวิทยกระจายเสียงสถานียานเกราะอยู่บ่อย ๆ ว่า
 เรื่อง "ความว่าง" ไม่มีสอนในพระพุทธศาสนา ใคร ๆ ก็ตาม
 ที่สอนเรื่องสัญญาตามมาแล้วนั้น สอนผิดหมด ชาวพุทธไทย
 ไม่ควรสนใจในคำสอนของท่านพุทธทาส ของพวกนี้กายเช่น
 เช่นท่านเว่ยหล่างและชวงไป เพราะสอนพุทธศาสนานอกคำรา
 ทง ๆ ที่ความจริงเรื่องสัญญาตกมีอยู่ในพระสูตรของเราเอง

คนไทยโบราณเขาถกกันว่า เมื่อใครคิดอะไรอยู่หรือจะทำ
 อะไรก็ตาม ถ้ามีใจจกร่องตก เขาจะหยดคิดหยดทำทันที แม้
 แค่สัตว์ใคร่จกานตัวเล็ก ๆ ร้องขึ้นมาตามวสัยของสัตว์ที่ชอบริง
 ทำทาย คนโบราณยังให้เกียรติแก่มันถึงปานนี้ แล้วเมื่อมีพระ
 อาจารย์อภิธรรมหลายท่าน เกิดร้องตกทั่วตามนิสัยของ
 ท่านเช่นนั้นเข้าข้าง เราจะไม่แสดงความเคารพ ให้เกียรติรับ
 ฟังความคิดความเห็นของท่านข้างเจิวหรือ? โดยเฉพาะอย่าง
 ยิงเกี่ยวกับเรื่องปัญหาธรรมะในพระพุทธศาสนาด้วยแล้ว พระ

พุทธเจ้าท่านได้ตรัสเตือนอยู่บ่อย ๆ ว่า อย่าได้เชื่อใครง่าย ๆ
 ต้องใช้สติปัญญาของตัวเองพิจารณา เมื่อเห็นถ้อยคำอย่างไรแล้ว
 จึงค่อยเชื่อ การที่พระพุทธเจ้าท่านเตือนอย่างนี้ ก็เพราะมนุษย์
 เรียบางคน มีสัญชาตญาณที่ไม่ดี คือรับชอบแต่ชอบแสร้งว่ารับ
 มาก ซึ่งคนไม่มีปัญญาอาจหลงเชื่อตามไปได้โดยไม่ใช้เหตุผล
 เมื่อเกิดมีปัญหาวาทานพุทธทาส ท่านชวงโป่ ท่านเว่ย
 หล่าง ฯลฯ สอนถกหรือสอนผดเช่นนี้ ข้าพเจ้าจึงขอนำคำ
 สอนของท่านพุทธทาสเกี่ยวกับเรื่อง “สัญญาตา” หรือ “ความ
 ว่าง” ซึ่งแสดงแก่นกคึกษากลัมพทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย มาเสนอให้ท่านทรมปัญญาทั้งหลาย ได้รับไป
 พิจารณา แต่เพื่อการอ่านง่ายและการเข้าใจง่าย ข้าพเจ้าจึง
 ย่อคำบรรยายนั้น แล้วเรียบเรียงด้วยภาษาของชาวบ้านอย่างง่าย ๆ
 เสียใหม่ คงที่ใดเคยกระทำมาแล้วหลายเรื่อง ซึ่งถ้าหากว่าจะ
 เกิดมีความผิดพลาดประการใด ข้าพเจ้าเป็นผู้ผิดเอง แต่เท่าที่
 ทำมาแล้วหลายเล่ม ก็เห็นว่าเป็นที่พอใจแก่มหาชนชาวพุทธทั่วไป

ปิ่น อภิประเสริฐ (อ.บ., ป.ม., ธ.บ.)

องค์การพิมพ์พุทธศาสนาฯ

๑ มกราคม ๒๕๐๗

ศาสนาสำหรับปัญญาชน

ธรรมะเป็นของคู่กับชีวิต

ก่อนที่จะกล่าวถึงธรรมะในฐานะที่เป็นสิ่งค้ำชูชีวิต เพื่อให้เกิดความสนใจในธรรมะ ก็อยากจะพูดถึงข้อความเบ็ดเตล็ดบางอย่าง หรืออธิบายความหมายของคำบางคำเสียก่อน

เรื่องแรกก็เกี่ยวกับการฟัง หรือทพทศศาสนาเรียกว่า “ฟังควยค” ทั้งนี้ก็เพราะว่าการฟังควยคกับฟังไม่คั่น ผิดกันมาก ฟังควยคก็คือฟังควยความสนใจ ในฐานะที่ว่าธรรมะเป็นสิ่งที่ค้ำชูชีวิตและจำเป็นแก่ชีวิต ไม่ได้ฟังเพื่อประดับสติปัญญาหรือเป็นการศึกษาศึกแรก หรือเพื่อไทรอบรับเป็นนักปราชญ์ เพราะความเป็นนักปราชญ์นั้นไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นแก่ชีวิต สิ่งที่เป็นแก่นแท้ของชีวิตไปควยค ธรรมะเป็นของละเอียดลึกซึ้ง ถ้าตั้งใจฟังควยคก็จะไต่ประโยชน์ ฉะนั้น ขอให้ฟังจนจับหลักใหญ่ๆ ได้ว่า สิ่งที่ถูกกล่าวถึงนั้นคืออะไร มาจากอะไร เพื่ออะไร และจะสำเร็จผลตามนั้นได้โดยวิธีใด นักเขียนหลักการของเรื่องอธิบายเจตนารมณ์เอง การฟังควยคย่อมได้ความรู้อันจำเป็นแก่ชีวิต กล่าวคือธรรมะซึ่งเป็นของคู่กับชีวิต ถ้าชีวิตปราศจากธรรมะ ก็จะเป็นชีวิตที่ระหกระเหิน จะเต็มไปด้วยความสับสน กระวนกระวาย ไม่ราบรื่น

ชีวิตที่ราบรื่นในสังคมยุคใหม่

กล่าวตามหลักของพุทธศาสนา แต่ว่าสมัยนี้ชุมชน คนทงวิชาการ
 ศึกษาจากมหาวิทยาลัยก็ถูกเรียกว่า “บัณฑิต” ในวิชานานวิชา
 เพราะว่าสอบไล่ได้ตามหลักสูตรทั่วๆ ไป คำว่า “บัณฑิต” ในพระ
 พุทธศาสนาไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น แต่หมายถึงผู้ดำเนินชีวิต
 ไปด้วยปัญญา จนกระทั่งเขาตัดรอกพ้นจากความทุกข์ทรมานไป
 เพราะฉะนั้น การเรียนก็ต้องเป็นไปอย่างบัณฑิต การทำงานก็
 เป็นไปอย่างบัณฑิต และในที่สุด การบริโภคผลของการงานนั้นก็
 ต้องบริโภคอย่างบัณฑิต ไม่ใช่ว่าเรียนจบหลักสูตรแล้วพุทธศาสนา
 จะยอมรับรองว่าเป็นบัณฑิต ดังนั้นอย่าได้ประมาท หรืออย่าได้
 เข้าใจว่าพอเรียนจบหลักสูตรของมหาวิทยาลัยแล้วก็เห็นบัณฑิต นั้น
 เป็นเพียงบัณฑิตอย่างภาษาโลกๆ ไม่ใช่เป็นบัณฑิตตามภาษา
 ธรรมะของพระพุทธศาสนา

คนบางคนแม้เป็นครูบาอาจารย์แล้ว ก็อาจคิดว่าธรรมะไม่
 จำเป็น เพราะเข้าใจคำว่า “บัณฑิต” ในแง่ของทางโลกเท่านั้น
 เขาจึงเห็นว่าการอบรมธรรมะหรือศึกษาธรรมะนั้นไม่จำเป็น ครู-
 บาอาจารย์คนใดเห็นว่าการอบรมธรรมะในโรงเรียนหรือในมหา
 วิทยาลัยเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น ก็หมายความว่าครูบาอาจารย์คนนั้น

กำลังตกความเป็นมนุษย์ของตัวเอง การตกธรรมะในฐานะเป็น
 ศิวตัวที่ไม่จำเป็นแก่นั่น พระพุทธศาสนาเรียกเขาว่าเป็น
 คนประมาณ คนโง่ คนพาล คนเขลา เพราะตกคนที่สนใจใน
 ธรรมะว่าเป็นคนทำสิ่งที่ไม่จำเป็น คริคระโง่งแง่มงาย ทั้งนี้
 ก็เพราะเขายังไม่รู้ว่ธรรมะเป็นสิ่งมีชีวิตของตัวเอง
 ชีวิตของคนหนึ่ง ๆ ก็ตาม หรือของโลกของธรรมชาติทั้ง
 หมดยกตาม มันขึ้นมาได้ก็ด้วยอำนาจของธรรมะ ชีวิตของคน
 และสัตว์วิวัฒนาการมาเป็นล้าน ๆ ปี ก็เพราะเป็นมาตามหลักของ
 ธรรมะ คือถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ สิ่งที่เราเรียกว่า
 ธรรมะนั้น หมายความว่าทุก ๆ สิ่ง เช่นตัวธรรมชาติ กฎ
 เกณฑ์ของธรรมชาติ ความรู้ที่เกี่ยวกับธรรมชาติ การปฏิบัติ
 ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และแม้แต่ผลที่เกิดขึ้นจากการ
 ปฏิบัตินั้น ๆ ทั้งหมดนี้เราเรียกว่า "ธรรมะ" ทั้งนี้ ทั้งนั้น
 ความเหมาะสมจึงทำให้ชีวิตวิวัฒนาการมาได้ อันไหนไม่เหมาะ
 สมอันนั้นก็สูญหายไปจากโลก อันไหนอยู่มาได้ด้วยความเหมาะ
 สม อันนั้นก็อยู่มาได้ด้วยอำนาจของธรรมะ แม้ว่าจะขึ้นไปโดย
 ไม่เจตนา เช่นสัตว์ต่าง ๆ ไม่รู้สึกตัวและไม่มีความรู้ว่คือธรรมะ
 แต่แล้วมันก็รอดมาได้ อย่างนี้ก็เรียกว่าด้วยอำนาจของธรรมะ

ดังนั้นเราจะเห็นได้ว่าไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ สัตว์ตกคำบรรพ
 ยางประเภทของสาปสูญไปจากโลกนี้ ก็เพราะดำเนินชีวิตไม่ถูกต้อง
 เหมาะสมแก่ธรรมชาติ ประเภทที่รอดมาได้ ก็เพราะดำเนินมา
 เหมาะสมถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ จึงกล่าวได้ว่า
 ธรรมะนั้นมันคนกันมากขงชีวิต นัยที่คงแต่สัตว์เริ่มตนมีชีวิตเช็ด
 เกี่ยวชนในโลกนี้ แม้ตัววัตถุก็คือธรรมะในส่วนรูปธรรม การ
 ประกฏและการเปลี่ยนแปลงก็คือธรรมะในส่วนที่เป็นกฎของธรรม
 ชาติ หรือเป็นสังขธรรมประเภทหนึ่ง ความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้น
 ในสิ่งที่มีชีวิต ก็เป็นธรรมะในส่วนของนามธรรม ส่วนที่เป็น
 ความรู้สูงไปกว่าความรู้โดยสัญชาตญาณนั้น เราเรียกกันว่า
 พระธรรม ก็คือธรรมะนั้นเอง ซึ่งถ้าใครเข้ามาเป็นคณกนขงชีวิต
 แล้ว ก็จะเป็นชีวิตที่ดำเนินไปในทางสูง คือเป็นอยู่อย่างน่าคหรือ
 งตงาม ถ้าปราศจากธรรมะ คนนั้นก็เหมือนนกตายแล้ว ทงๆ
 ทยงหายใจไ้ไ้เดินได้พักได้กินได้ ดังนั้นจึงมีคำว่า "ชีวิต"
 ในความหมายของนามธรรมขงนมาอกคำหนึ่ง ก็คือ "ชีวิต"
 ในความหมายของรูปธรรม

ถ้าจะกล่าวโดยขงปมาแล้ว ชีวิตหรือการวิวัฒนาการก็เช่น
 เหมือนกับการเดินทาง เพราะว่ามันเปลี่ยนแปลงเรื่อย ไปสู่

จุดหมายที่ส่งชนกชนหรือหน้าคน และจะไปสู่จุดสูงสุด อันเรียก
 ว่าสังกตทศกทชวตทงหลายควรจะให้เขาได้เจอใคร? จุดนั้นคืออะไร?
 เขาไว้วินัจฉัยกันต่อไป แต่ขอให้เห็นในขณะเสียก่อนว่า สิ่งที่มี
 ชวทกนเหมือนนักเดินทาง คือเดินใกล้จุดหมายเข้าไปทุกทีๆ
 ทั้งของเอกชนและของสังคม สำหรับชวตทของคณูหนึ่งนั้น เป็น
 การเดินทางตั้งแต่เกิดมาจากท้องแม่จนกระทั่งตาย แต่จะเดินผิด
 หรือเดินถูก ถึงจุดหมายหรือไม่ถึงนั้นมันเป็นเรื่องหนึ่ง สังคม
 ของชาวโลกก็กำลังเดินทาง จะเดินไปสู่ความวิบัติหรือจะเดินไป
 สู่สันติภาพอันถาวร ก็สับสนแต่ที่ว่าสังคมนั้นมันประกอบด้วย
 พระธรรมหรือไม่นั่นเอง ความเข้าใจผิดหรือความเข้าใจถูกของคน
 ทั้งโลกนั้นก็เป็นธรรมะเหมือนกัน คือเป็นธรรมะที่ผิดหรือที่ถูก
 ถ้าทำไม่ถูกต้องก็เดินไปตามทางของธรรมะที่ผิด มันก็เป็นพิษเป็นอน
 ตรายเป็นความวิบัติของโลก ส่วนธรรมะที่เป็นฝ่ายดีที่คุ้มครอง
 มนุษย์นั้น เราควรจะให้เต็มคำเขาออกพยางค์หนึ่งคือ “พระ” เป็น
 พระธรรม เพื่อกันการปนเปกัน แต่ถ้าเป็นภาษาบาลีแล้วก็เป็น
 คำเดียวตลอด เป็นธรรมะตัวเดียว ธรรมะทั้งปวงก็คือสิ่งทั้งปวง
 ไม่ยกเว้นอะไรหมด เช่นคำบาลีว่า “สพเพ อมฺมา อนตฺตา”
 (สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา) “สพเพ อมฺมา นาถิ
 อภินเวสย” (สิ่งทั้งหลายไม่ควรยึดมั่นถือมั่น)

สิ่งทั้งปวงมันมีกฎเกณฑ์ทั้งฝ่ายถูกและฝ่ายผิด ถ้าเราจะให้
 กฎเกณฑ์ฝ่ายถูกเป็นธรรมอย่างเคียว และให้กฎเกณฑ์ฝ่ายผิด
 ไม่เป็นธรรม นั่นไม่ได้ แม้จะเรียกการกระทำฝ่ายผิดว่าธรรม
 ที่แปลว่าไม่ใช่ธรรม มันก็ยังเป็นธรรมอยู่นั่นเอง คือเป็นธรรม
 ฝ่ายที่เรียกว่าธรรม ในภาษาบาลีมีความหมายอย่างนี้ การรับ
 ธรรมะจึงรทกสิ่ง แต่คนธรรมดาสามัญจะรทกสิ่งไปไม่ได้ จึงจำ
 เป็นจะต้องรเฉพาะเท่าที่จำเป็น คือเท่าที่จะเอามาเป็นคู่ชีวิตของ
 ตนเท่านั้น ถ้าจะถามว่ามีสักเท่าไร ก็จะตอบว่ากำมือเคียว
 เมื่อพระพทธเจ้าจะทรงชี้ให้สาวกทั้งหลายทราบความชอบในขณะ
 เดินทางไปในป่าแห่งหนึ่ง ท่านกำใบไม้ขึ้นมากำมือหนึ่ง แล้วถาม
 ว่าใบไม้ในกำมือเทียบกบใบไม้ทั้งปวงนั้นมากน้อยกว่ากันเท่าไร พระ
 สาวกก็เห็น ใต้ช่คว่าธรรมะที่จะต้องเรียนต้องปฏิบัติเพื่อค้ำทุกชนน
 มีกำมือเคียวเท่านั้นแหละ คือไม่ต้องรไปทงหมดทกสิ่งทกอย่าง
 รเพียงกำมือเคียว คือในแง่ที่เป็นกฎอันปฏิบัติแล้วจะทำให้ไม่มีทกข
 แต่ถ้าเราไม่ฉลาดพอ เราก็คงจะไปคิดว่าเอากำมือเคียวชนคทผลิต
 เรือยไป ไม่ได้กำมือเคียวชนคทจะสำเร็จประโยชน์ เพราะฉะนั้น
 เราจึงต้องศึกษาเล่าเรียนเพื่อควาเอามาสักกำมือหนึ่ง เท่าที่จำ
 เป็นแกชีวิต เพื่อเป็นคู่ชีวิตของชีวิต

ชีวิตของคนเราแบ่งได้เป็น ๒ ตอน คือตอนแสวงหา
 กัยตอนบริโภคนัยชีวิตในตอนแสวงหานั้น หมายถึงการศึกษา
 เล่าเรียนและการประกอบกิจการงาน เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งซึ่งประสงค์
 เหมือนกับว่าถ้าเราอยากจะมีรถยนต์ใช้ เราก็ต้องทำงานหาเงินจน
 กระทั่งซอร์รถยนต์ได้ แล้วก็ซื้อมารถยนต์ ไปในการแสวงหารถยนต์
 มั่นก็จะต้องประกอบด้วยกรรมะ การซื้อมารถยนต์นั้นก็จะต้องประกอบไป
 ด้วยกรรมะ จึงจะเป็นการสำเร็จประโยชน์ หรือถ้าใครอยากจะมี
 ปลา มั่นก็จะต้องมีการแสวงหาปลา ได้ปลามาแล้วจึงมีการบริโภค
 การหาปลาก็จะต้องหาโดยไม่ให้ถูกเงี่ยงหรือถูกพิษของปลา ถ้า
 หาไม่เป็นที่ถูกเงี่ยงของปลาตำเอาออกเอาเป็นพิษ ครั้นได้ปลา
 มาแล้วก็ต้องระวังกินปลานั่นอีก ถ้ากินปลานั่นไม่เป็นที่ถูกเงี่ยง
 ก็ติดคอ และอาจถึงตายเพราะการกินปลา เพราะฉะนั้นผลเพียง
 แต่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย ก็อย่าเพิ่งไปคิดว่าตัวรถ
 สิ่งที่จะออกไปดำเนินชีวิตในโลก โลกนั้นเหมือนกับปลาที่มั่งคั่ง การ
 ที่เราจะไปเกี่ยวข้องกับโลก ก็เหมือนกับไปเกี่ยวข้องกับปลาที่มั่งคั่ง
 การจับก็จะต้องไม่ให้ถูกเงี่ยงแหลมมีคมของมัน และการบริโภคก็
 ต้องไม่ให้ถูกเงี่ยงของมัน จึงอยู่การที่เรียนมากย่อมได้เปรียบคน
 อื่น หาอะไรได้สูงกว่าคนอื่น เหมือนใครรถยนต์คันสวยคันแพง

แต่ถ้าเข้าไปชนเสาไฟฟ้าหรือลงคลอง มันก็ไม่พิเศษไปกว่าคนที่
 มีเกวียนที่ควายลากตัวเข้าไป เพราะฉะนั้น คนที่กล่าวหาว่าวิชา
 ธรรมะไม่จำเป็น หรือนักศึกษาในมหาวิทยาลัยก็ไม่จำเป็น
 ต้องเสียเวลาไปศึกษาธรรมะ เพราะไม่มีประโยชน์และ
 ไร้ประโยชน์ไปเปล่า ๆ ความรู้ที่ได้จากมหาวิทยาลัยหรือ
 จากภายนอกสมัยนี้ ก็พอแล้วที่จะดำเนินชีวิตไปให้ถึงจุด
 หมายปลายทางได้ นักคิดความคิดที่บาทหลังที่สุด แม้จะเป็น
 คำกล่าวของโปรเฟสเซอร์ของศาสตราจารย์ ก็ยังเป็นคำ
 กล่าวที่บาทหลังที่สุด เพราะเขาไม่รู้ว่าชีวิตนั้นคืออะไร เขา
 มองแต่ในแง่ว่าเรียนแล้วหาเงินได้ แล้วก็ใช้เงินกันอย่าง
 สนุกสนานจนเผลอเข้าโลงไป เท่านั้นเขาเห็นว่าพอแล้ว
 อย่างนั้นไม่ถูก คือมันง่ายเกินไปจนแม้สัตว์เดรัจฉานก็ทำ
 เป็น นี่แหละเป็นเหตุของความเสื่อมโทรมทางจิตใจของคน
 ในสมัยปัจจุบัน

แต่ถ้าตอนศึกษาเล่าเรียน ตอนประกอบกิจการงานและการ
 บริโภคผลของกิจการงาน ทุกชนทุกตอนประกอบอยู่ด้วยธรรมะ
 แล้ว เขาผู้นั้นจะมีความสงบเย็น ชีวิตหรือความเป็นอยู่ของเขา
 จะราบรื่นมาก ผิดตรงกันข้ามกับนักศึกษาผู้ไม่ประกอบอยู่ด้วย

ธรรมะ ซึ่งจะไม่ได้รับผลเต็มตามหมายของคำว่า “การศึกษา”
 ถึงจะเล่าเรียนได้ปริญญาเป็นบัณฑิตออกไปจากมหาวิทยาลัยได้
 แต่ก็ไม่รสังทศควรจะมี เพราะฉะนั้นจึงมีการกระทำที่ไม่น่าค คำ
 เน้นชีวิตไปไม่ยาวนาน ถึงขนาดฆ่าตัวตายก็มี ทำสังฆนายกสถม
 ทง ๆ ที่เห็นบัณฑิตและมีปริญญาแล้ว แต่ถ้าหากเขามีธรรมะ
 เช่นได้รับการอบรมมาดีจากครอบครัวที่มีธรรมะแล้ว เขาก็จะมีจิตใจ
 สนุกที่เหมาะสมที่จะเป็นนักเรียน คือเรียนเก่งจำเก่งคิดเก่งตัดสินใจ
 ใจในสิ่งต่าง ๆ เก่ง และทำไปด้วยความสงบเย็น อย่าไปคิดว่าเรา
 จะไปหาความสงบเย็นในชนปลายของชีวิต แต่ต้องคิดว่าเราควร
 พบความสงบเย็นของชีวิตตั้งแต่เป็นเด็กไปทีเดียว แม้เพียงใน
 ระดับหนึ่ง เด็ก ๆ ที่มีจิตใจเร่าร้อนไม่ประกอบด้วยธรรมะนั้น ก็
 เป็นทุกข์ ฉะนั้นเด็กก็ควรจะได้รับ การอบรม อย่าให้มีความ
 ทกขแม่ในวัยศึกษาเล่าเรียน ถ้าจิตใจลุ่มอยู่ด้วยความรู้สึกที่
 เป็นตัวตน คือความเห็นแก่ตัวจิตใจแล้ว มันร้อนทงน นักเรียน
 บางคนกินยาฆ่าตัวตายวิกลจริตก็มี เป็นโรคประสาทก็มี ทง
 นั้นเพราะไม่ได้รับการช่วยเหลือที่ถูกต้อง คือให้มีธรรมะเข้าไปคว
 คุม เพื่อให้มีจิตใจสงบเย็น ใจที่สงบเย็นประกอบด้วยธรรมะ
 จะทำให้เรียนคคคคจาคคคคคคใจดี โปรดอย่าเข้าใจผิดอย่างทคน

ทั่วไปเข้าใจกันอย่างโง่งมว่า ถ้าประกอบด้วยกรรมหรือ
 เครื่องในศาสนาแล้ว ก็ระงับง่วงงามไม่ทันเพื่อน และเรียนทาง
 โลกไม่สำเร็จ หรือเรียนไม่ได้ อย่างนั้นเขาคำกล่าวทศกถาอย่างขึง
 และไม่ยติธรรมอย่างขึง ที่เขากล่าวกันว่าถ้าเป็นนักศาสนาเกินไป
 แล้ว จะง่วงงามทำอะไรไม่ได้มัน มันไม่ใช่กรรมของพระพุทธเจ้า
 แต่เราคือบริวารไว้ด้วยว่ามันขึ้นไปได้เหมือนกัน ทั้งนี้เราจะต้อง
 เลิกเกียเอากามอกุศลอันใหญ่อกุศลกรรมของพระพุทธเจ้า แล้วอบรม
 สกทธานุสสติที่จะมีกรรมใดทั้งแต่ทั้งใดก็เห็นใจดวงใจเขาโรงเรียน
 ใดก็เกีย เพราะว่ามีกรรมทั้งหมดคนมันมีหลักเกณฑ์อันเดียวกัน
 คือ ความไม่เห็นแก่ตัว นั่นแหละเป็นตัวกรรมแท้ของ

พุทธศาสนา

คำว่า “ไม่เห็นแก่ตัว” คำเดียวเท่านั้น ก็มีหลายระดับ
 หลายชั้น จนกระทั่งขั้นที่ทำให้คนเป็นพระอรหันต์ แต่ความไม่
 เห็นแก่ตัวที่ตน ๆ ที่เด็ก ๆ อาจจะมีได้คนก็มีอยู่ คือไม่รักยก
 มันในตัวตนหรือของตนจักเกินไปนั่นเอง ให้ยื่นเทาความเห็นแก่
 ตัวลงเสียตามสมควรก็จะมิจิตใจสงบ แล้วสอนให้มีความเป็นอยู่
 ด้วยสติปัญญาแทน ซึ่งมันตรงข้ามกับความเห็นแก่ตัว หลักของ
 ธรรมะมิว่าถามความเห็นแก่ตัวแล้ว ปัญญาอย่าอมกระเด็นหายไป

ฉะนั้นปัญญาที่เห็นแก่ตัวจึงไม่ใช่ปัญญา สติปัญญาที่แท้จริงต้อง
 ปราศจากความเห็นแก่ตัว ต้องทรงกันขำกับความเห็นแก่ตัว
 เพราะฉะนั้นเราจะต้องสอนเขาให้ถูกวิธี คือ ตามสติปัญญาที่เป็น
 ธรรมชาติแล้ว จะสามารถดำเนินตัวไปในทางที่ถูก จนชอว่าความ
 เห็นแก่ตัวแล้วมันช่วยทงนั้น ต้องกำจัดออกไป เขาจึงจะเรียนค
 ติธรรมจะสอขไล่ตกก็ไม่ต้องร้องไห้ หรือไม่ต้องกินยาตาย
 เขาเรียนด้วยจิตใจที่ว่างจากความเห็นแก่ตัว นี้แสดงว่าธรรมะเป็น
 สิ่งจำเป็นแม้ในการศึกษาเล่าเรียน แล้วจะได้รับความดีและได้มาก
 กว่าที่ใครขกับอยู่ แต่เขากลับไม่ได้รับการอบรมกันอย่างนั้น เพราะ
 ฉะนั้น เขาจึงได้รับความรู้จากสถาบันการศึกษาน้อยกว่าที่ควรจะ
 ได้รับ แต่ว่าเขาก็พอใจเสียแล้ว เพียงแต่ให้เขาสอขไล่ได้ไ้ออกไป
 ประกอบอาชีพได้เขาก็พอใจแล้ว นึกถึงความโง่ ความหลง หรือ
 อวิชชาอันหนึ่งซึ่งเรามีอยู่อย่างไม่มีรู้สึกตัว ปัญหาแก้ด้วยรูปของ
 เราจึงแก้กันไม่ตก

ในการประกอบอาชีพก็จะต้องใช้ธรรมะสูงจนอกระดกหนึ่ง
 เพื่อควบคุมชีวิตของตนให้ขึ้นไปในลักษณะที่เรียกว่าชยรัตนคติไม่
 ลงคลอง หรือขยับปลาโดยไม่ได้รับอันตรายจากปลา เพราะว่าโลกนี้
 มันเหมือนอกขปลาที่มเงยงและมิกาง จึงต้องอาศัยธรรมะในการที่

จะเกี่ยวข้องกับโลก สิ่งพุทธศาสนาเรียกว่า "โลก" นั้น มัน
 หมายถึงรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส สัทธา กระทบตา หู มุกตา และ
 ใจ สิ่งเหล่านี้คือความหมายของคำว่า "โลก" เราจะต้องกระท
 ทบกับสิ่งเหล่านี้ในการประกอบกิจการงาน สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลเหนือ
 เราอย่างไรก็ลองคิดดู สิ่งเหล่านี้จะจงเราไปในทางไหนก็แล้วแต่ว่า
 เรามีกรรมะหรือไม่ กรรมะ คือจะโง่หรือฉลาดต่อสิ่งเหล่านั้นน
 เอง ดังนั้นการประกอบกิจการงานของเรา ที่เป็นอาชีพไม่ว่าชนิด
 ใด จึงจำเป็นต้องมีกรรมะเป็นค้ำกันคอยตลอดเวลาที่เกี่ยว ถ้าพ
 ิดความรู้ในหลักวิชาล้วน ๆ นั้น ไม่พอแน่ ๆ เหมือนอย่างที่เรา
 กล่าวไว้ว่า "พหุศึกษา" นั้น ไม่พอที่จะเอาตัวรอดได้ จะต้องม
 ีจริยศึกษา เขามาเคียงค้ำกันด้วย จึงจะช่วยให้เอาตัวรอดได้ เพราะ
 ว่าถ้าไม่มีจริยศึกษาแล้ว พหุศึกษาก็จะกลายเป็นยาพิษล้าง
 ผลาญผู้เป็นเจ้าของความร่ำรวยจนมาทันที อย่าเข้าใจว่าความร่ำ
 รวยไม่เพียง ถึงแม้ในฝ่ายศาสนาก็เหมือนกัน ปรีดิ์ธรรมเป็น
 พิษล้างผลาญผู้ที่ตกงานในพระปรีดิ์เมื่อไรก็ได้ ดังนั้นจึง
 ต้องมีกรรมะอีกประเภทหนึ่ง คือเป็นกรรมะแท้ เป็นกรรมะภาค
 ปฏิบัติ มันคุ้มครองฉันนีไว้ได้ กรรมะจึงเป็นความจำเป็นอย่าง
 หนึ่ง ขวตมลักษณะเป็นการเดินทางอันมีจุดหมาย และจุด

หมายถึงหลายทางก็คือสิ่งทกทั้งที่สมนุษย์ควรปรารถนา และเขาจึง
 ให้ได้ ถ้ากล่าวตามลัทธิศาสนาของพวกทนต์ถือพระผู้เป็นเจ้า ก็
 จะต้องกล่าวว่าจุดหมายปลายทางนั้นคือ ความเข้าไปเป็นอันเดียวกับ
 กนกษพระผู้เป็นเจ้า พระผู้เป็นเจ้ากรวมอภัยสิ่งทกเรียกว่าธรรมะ
 เพราะว่าธรรมะหมายถึงทกสิ่งทกอย่างคังทกกล่าวแล้ว แต่มีนเช่น
 ธรรมะที่เป็นจุดหมายปลายทาง ความเข้าเป็นอันเดียวกับพระผู้เป็น
 เจ้านั้น มีความหมายสำคัญโดยตรงทว่า เขามาถึงภาวะอนันแล้ว
 ก็เป็นความเต็มเปี่ยมของชีวิต หรือของความเป็นมนุษย์ คือเป็น
 อภัยอย่างสคชัน หรือควรแก่ทจะเรียกว่าชีวิตแท้ คือไม่ใช่ทว่าเพียง
 มีลมหายใจอยู่ แต่หมายถึงสภาพความเป็นอภัยทสคชันร่มเย็น
 คือไม่เป็นทกข พวกทนต์ถือพระผู้เป็นเจ้าเขาจะมองกนในแง่หรือไมก
 ตาม แต่คากกล่าวนไม่ผิด การเข้าเป็นอันเดียวกับพระผู้เป็นเจ้า
 นั้น หมายถึงเขาเป็นอันเดียวกับกนกับสิ่งสูงสค คือธรรมะ
 ประเภทที่เป็น “บรมธรรม” ซึ่งในพทศาสนามาหมายถึงนพพาน
 จึงมีคากกล่าวว่า “พระพทเจ้าทงหลาย กล่าวถึงนพพานว่าเป็น
 บรมธรรม” การทเรียกว่า “พระผู้เป็นเจ้า” ก็ยังไม่มีความหมาย
 ะไร เพราะยังไม่รู้ว่าพระผู้เป็นเจ้าเป็นอะไร ฉะนั้นเราควรถือเอา
 ความหมายหรือคณคาทแท้จริงของพระผู้เป็นเจ้า คือชีวิตทกเต็ม
 เปี่ยมอภัยด้วยความสคชัน ทน และเดยว น ไม่ใช่หลังจากตายแล้ว

การที่ “ จุทหมายปลายทาง ” เป็นสิ่งเดียวกับ “ พระผู้เป็นเจ้า ”
 นมผลคือยวาทะใดไซ้เป็นสัจจแก่คนทุกคนในโลกทุกศาสนา คือ
 เขาตงสั่งสั่งสัจทชีวิตจะเขาดังใด คนทอพระผู้เป็นเจ้าอย่างม
 งามกจำ เป็นทองงมงามไปก่อน เพราะเขายังไม่มีความหมายแท้
 ของคำว่า “ พระผู้เป็นเจ้า ” แต่ถึงอย่างไรก็ตาม เขาก็จะตอง
 ประพฤติปฏิบัติไปตามทางของธรรมะเหมือนกัน ในเมื่อเขาปฏิบัติ
 ไป ๆ อย่างเคร่งครัด ก็จะต้องเขาดงสัจจนหนึ่ง การเข้าเป็นอน
 เดียวกับพระผู้เป็นเจ้า หมายความว่าความเต็มเปี่ยมของชีวิตอย่าง
 พระอรหันต์ การเต็มเปี่ยมของการเป็นมนุษย์หรือการเต็มเปี่ยมของ
 ชีวิต จึงเป็นชีวิตจริงหรือชีวิตเต็ม นั่นคือจุทหมายปลายทาง
 ถ้าใดเขาดงความเขนอย่างนั้น ก็เรียกว่าเขาดงชีวิตนรัตน คือ
 ชีวิตที่ไม่มีความตาย หรือเป็น “ พระผู้เป็นเจ้า ” เสียเอง
 นั้นเป็นความมุ่งหมายของชีวิตสำหรับทุก ๆ คน ซึ่งจะอาศัย
 ธรรมะเป็นเครื่องมอ และกลาทว่าแม่คำสคาคอนกมุ่งหมายไม่
 แปลกไปจากนี้ ดงนนั้นใจให้อไวเป็นหลักชนหนึ่งก่อนว่า ธรรมะ
 นั้นเป็นสิ่งที่ควรจะถอว่าเป็นสิ่งทคชีวิต เพื่อจะให้ชีวิตนเป็นชีวิต
 แท้จริงและเต็มเปี่ยมสมบรม ดงนนั้นชีวิตทกตอน นยตงแต่ระยะ
 คึกษาเล่าเรียน ประกอบการงาน และบริโภคนผลของงานนั้น ถ้าจะ
 ใให้ไคผลอนนาคชนอกชนใจแล้ว ก็ตองอาศัยธรรมะทุกชนทุกตอน

จะเอาธรรมะมาเป็นคู่ชีวิตได้อย่างไร

ถ้าถามว่าธรรมะคืออะไร? คนมักจะตอบกันตามแบบฉบับว่า คือกำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า อันที่จริงคำว่าธรรมะมีความหมาย ไปไกลกว่านั้นมากนัก จึงอยากจะทยทวนอีกครั้งหนึ่งว่า **ธรรมะ** แปลว่า “สิ่ง” ฉะนั้น ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมะ สสารทั้งหมดก็ เรียกว่าธรรมะในฝ่ายที่เห็น “รูปธรรม” ถ้าเป็นฝ่ายจิตซึ่งไม่มีรูป ไม่ปรากฏรูปร่าง เขาเรียกว่าธรรมะที่เห็น “นามธรรม” เมื่อนามธรรม ไปสัมผัสกับรูปธรรม ก็อรปรเล็งงกลันรสเป็นต้น มันเกิดสิ่งใหม่ ขึ้นมาอีก เช่นความรู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์ ชอบใจไม่ชอบใจ หรือ เกิดความคิดนึกต่าง ๆ เกิดความหวังหรือสัจยัญญา สิ่งที่เกิดขึ้นก็ เรียกว่าธรรมะ ถ้าเราเอาธรรมะมาศึกษา ก็เรียกว่า “ปริยัติ ธรรม” ถ้าเอาธรรมะนั้นมาปฏิบัติก็เรียกว่า “ปฏิบัติธรรม” เมื่อเกิดผลเนื่องจากการปฏิบัติ เกิดเป็นมรรคผลนิพพานก็เรียกว่า “ปฏิเวธธรรม” ถ้าปริยัติปฏิบัติปฏิเวธส่วนใดที่เป็นไปเพื่อความ ติชทุกขโดยตรง ไม่เป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์อย่างอื่น ก็เรียกว่า “อเนยยธรรม” แปลว่าธรรมะที่ควรวิ ซึ่งเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้า ครุสรุ และได้นำมาสอนพวกเราให้ไตร่ศึกษาและปฏิบัติ ถ้าเป็น ส่วน ทลทชงเรากัเรียก “ปรมัตถธรรม” ยังมีแบ่งเป็นธรรมะชั้น

คำ ชนกลาง ชนสูง หรือว่าจำพวกหนึ่งก็เป็นไปเพื่อเอาประโยชน์
 ในโลกนี้ เช่นเพียงแต่ว่าอยู่ในโลกนี้เป็นฆาตกร ก็เป็น “โลกีย
 ธรรม” แต่ถ้ายิ่งขึ้นไปถึงขั้นปรมาตมธรรม คือความสามารถทำ
 ให้ผู้ปฏิบัติที่มีจิตใจอยู่เหนืออวิสัยของชาวโลก จนสิ่งต่าง ๆ ในโลก
 นี้ครอบงำจิตใจเขาไม่ได้ ก็เรียกว่า “โลกุตระธรรม” ธรรมะ
 ฝ่ายชั่ว ฝ่ายผิด ฝ่ายต่ำ ฝ่ายให้เกิดทุกข์ ก็เรียกว่าธรรมะฝ่าย
 ออกศล ถ้าเป็นฝ่ายดีฝ่ายถูกฝ่ายให้เกิดสุข ก็เรียกว่าธรรมะฝ่าย
 กุศล และที่ส่งขึ้นไปเป็นฝ่ายทอຍเห็นอกเห็นใจ เห็นอบุญเห็นอ
 ยาย เห็นอสุขเห็นอกทุกข์ คือมี “จิตว่าง” เป็นชั้นโลกุตระ นี้
 เป็นธรรมะ เหมือนกัน

จึงวิงวอนท่านทั้งหลายให้จงจำไว้เป็นหลัก สำหรับจะเข้าใจ
 ข้อธรรมะต่าง ๆ ต่อไป เพราะว่าในบาลีนั้น ท่านใช้คำว่า
 “ธรรมะ” คำเดียวในความหมายต่าง ๆ กัน ในประโยคหนึ่ง ๆ
 เล็งถึงสิ่ง ๆ หนึ่ง แต่ในประโยคอื่นอาจเล็งถึงสิ่งอื่น ถ้าเข้าใจ
 ผิดว่าเล็งถึงสิ่ง ๆ หนึ่งเหมือนกันหมดแล้ว จะสับสนหมด เลยพลาด
 ไม่ชอบธรรมะ ทว่าว่าเป็นคำกล่าวที่ผิดไปเลย ขอให้เข้าใจอย่าง
 นี้ว่า คำว่า “ธรรมะ” นั้น หมายถึงทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไรเลย
 นับตั้งแต่ฝุ่นละอองก็ไม่มีค่า จนถึงสิ่งที่มีค่าสูงที่สุดคือนิพพาน

ฉะนั้น การทำให้ธรรมะเป็นคอกขชั่วคราว เราจะหมายถึงธรรมะชนิดไหน ให้ท่านจาระไนลงไปตามลำดับ ๆ แล้วท่านยอมจะพบได้ โดยตนเองว่า อย่างน้อยก็ต้องเป็นธรรมะประเภท “อเนกยธรรม” คือธรรมะที่ควรรู้ เพราะว่าเมื่อรู้แล้วก็สามารถจะปฏิบัติตนให้มีจิตใจที่เป็นอิสระ จนอยู่เหนือความครอบงำของอารมณ์ต่าง ๆ ได้ เราจึงจะมีจิตใจที่เป็นปกติและสันติสุข

ท่าน การที่เราจะชอบธรรมะใดนั้น เราต้องเห็นคุณค่าของธรรมะจริง ๆ โดยมองให้เห็นชัดว่า เราเกิดมาเพื่อความเป็นไม้มักขั เพราะบางคนจะทุกข์หรือสุขเขาก็ไม่ว่า ขอให้ไต่ตามใจเขา หรือตามความเคยชินของเขาก็แล้วกัน ถ้าเป็นอย่างนั้นแล้วก็แปลว่า เขาไม่ยึดหลักว่าเขาเกิดมาเพื่อไม่ทุกข์ แต่เกิดมาเพื่ออยากจะทำอะไรเขาก็ทำ ฉะนั้น เราจึงมักเห็นแต่คนที่ไม่สนใจกับธรรมะคนประเภทนี้เขาทำอะไรก็ตามที่เขาอยากจะทำ ตามความเคยชินบ้าง ตามความซัดอสังข์ทงมฉายปรัปราช้าง หรือว่าตามกิเลสตัณหาของเขาบ้าง ขอให้ไต่ความสนทนสนานความเพลึกเพลินทางวัตถุหรือทางเนอทางหน่งเท่านั้นเอง ซึ่งในความสนทนสนานนั้นก็มีคามทกข้อย แต่เขาไม่รู้หรือไม่สนใจ และแถมยังพทว่า “ถ้าจะกินปลาไม่ตองถลวก้าง” แปลว่าเขาสมัครที่จะถูกกาง

พร้อมกันไปกับกัณฐกนิปลา เพราะไม่มีความเข้าใจว่าคนเราควร
 จะเกิดมาเพื่อไม่ทุกข์ เขาสมัครจะเกิดมาเพื่อหัวทกกันชีวิตไป
 ตามความต้องการของเขา เราจะต้องแยกทำให้เห็นว่า ความสนุก
 ความสุข และความทุกข์ นั้นมันเป็นอย่างไรมันแน่ เพราะคำ
 เหล่านี้ ล้วนแต่มีความหมายกำกวมและสับสนต่อกันทั้งนั้น
 และยิ่งกว่านั้น มันไม่ตรงกับภาษาของธรรมะในพระพุทธศาสนา
 เลย ถึงแม้ในทางพุทธศาสนาเองก็เหมือนกัน บางทีคำว่า
 “ความสุข” นี้ เล็งไปถึงความสุขตามทสามัญชนเขารู้และต้อง
 กัณฐกนอย แต่บางคราวก็เล็งไปถึงความสุขตามทางของธรรมะที่
 แท้จริง ซึ่งเป็นความสุขที่เกิดจากมรรคผลนิพพานก็มี มันแปลว่า
 แม้ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาก็ยังใช้ คำว่า “ความสุข” นี้ ต่าง
 กันอยู่เป็นสองความหมาย ส่วนคำว่า “ความสนุก” ก็มักจะถูก
 ยึดถือว่าเป็นความสุข เพราะคนธรรมดาสามัญชนทมิความรสนก
 คำๆ นี้ก็จะเล็งเอาความสนุกนั้นเป็นความสุขเสมอไป แต่ความ
 สนุกสนานทางวัตถุและทางเนื้อหนังเหล่านี้ไม่ใช่เป็น “ความสุข”
 ตามความมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา เพราะว่านี่เป็นสุขชนนท
 เหมือนกับปลาถิ่นเหยื่อทมิเหยื่อขางใน เมื่อกินก็อร่อย แต่แล้ว
 ก็ตกอยู่ในอำนาจ ของเจ้าของเบ็ด แล้วแต่เขาจะลากไปทางไหน
 ซึ่งหมายถึงความหมกมิดสรภาพของตัวเอง

แม้ความทุกข์ก็มี ๒ ประเภท คือความทุกข์โดยประจักษ์
 กับความทุกข์ที่ไม่ประจักษ์ ความทุกข์โดยประจักษ์คือทศของร่องไห
 ไช้ๆ เจ็บปวดร้องโวยวาย ความทุกข์โดยประจักษ์นั้นคนกลัวยิ่ง
 กว่าสิ่งใดๆ แต่ก็ยังมีความฉลาดพอที่จะหลีกเลี่ยงมันได้ ส่วน
 ความทุกข์ที่ไม่ประจักษ์นั้น ย่อมซ่อนอยู่หลังฉากของความสนุก
 หรือความสุขตามแบบของคนธรรมดาสามัญเสมอ ต้องทนยาก
 ลำบากเพื่อให้ได้ความสนุกสนาน มีความหมกมุ่นเพลิดเพลินมาก
 เสียเวลามาก อะไรๆ ก็มาก จึงจะได้ความสนุก แต่มีความทุกข์
 กลบเกลื่อนไว้ในความสนุกสนานด้วย ถ้าคิดบัญชีตนก็เป็นเรื่อง
 ขาดทุนยับยั้ง แต่เราก็ยังขบขาสังนิน และเสียดสีเพื่อสังนินกัน
 เป็นประจำวน แล้วเกลียดชังหรือเขียดตอสังนินเป็นความทุกข์แท้จริง
 นของถอว่าเป็นลักษณะธรรมดาของบุคคลที่ไม่มีความรู้สึกตัว ว่า
 เราต้องเกิดมาเพื่อความไม่ทุกข์ เพราะเรามีหลักว่าเกิดมาต้องได้
 สนุกตามใจของเขา

ส่วนความสนุกสนาน ก็ยังแบ่งได้เป็นความสุขฝ่ายวัตถุ คือ
 ทางฝ่ายร่างกายฝ่ายเนื้อหนัง ซึ่งไม่ใช่อันเดียวกันเลยกับความ
 สุขหรือความสงบสุขในทางฝ่ายจิตใจ ทางฝ่ายเนื้อหนังนั้นควรจะ
 เรียกว่า “สุขเวทนา” เท่านั้น แต่เราก็ไปเรียกว่าความสุข สุข

เวทนาหมายความว่าความรู้สึกที่สนุกสนาน ไม่ต้องทนทรมาน
 อย่างประจักษ์ แต่เป็นความทนทรมานลึกซึ้งที่มองไม่เห็น รู้สึก
 เพียงความสนุกความพอใจด้วยความขมขื่นถอมมัน คือหลังผล
 มีความพอใจในฝ่ายวัตถุทางฝ่ายเนอหนงเท่านั้น อย่างนั้นควรจะ
 เรียกว่า “สุขเวทนา” ไม่ใช่ความสงบสุขตามความหมายของฝ่าย
 จิต เพราะว่าความสงบสุขทางฝ่ายจิตนั้น เฟื่องเลี้ยงถึงความเป็น
 ปกติของจิตชนิดที่ไม่หวั่นไหว ไม่โยกโคลง ไม่เสียอิสรภาพ
 ไม่ระส่ำระสาย อยู่ในสภาพปกติ เรียกได้ว่าเป็นตัวเองหรือเป็น
 อิสระ ไม่มีอะไรรบกวนไม่มีอะไรบีบบังคับ นี่เป็นความสงบสุข
 ทางฝ่ายจิต ส่วนสุขเวทนาทางฝ่ายเนอหนงนั้น เป็นสิ่ง
 ที่กล่าวได้ว่าหมดอิสรภาพ ถูกขบถ ถูกมิดรคตริง แผลดเผา
 ครอบงำ อยู่อย่างเต็มทีโดยไม่รู้สึกตัว เพราะว่ากำลังยึดมั่นอยู่
 อย่างแรงในความรู้สึกเวทนานั้น ส่วนความสงบสุขทางฝ่ายจิต
 นั้นต้องไม่เกี่ยวกับความขมขื่นถอมมัน ไม่มีความรู้สึกที่เป็น “ตัว
 คนหรือของของคน” เข้าไปเกี่ยวข้องด้วยเลย เป็นจิตที่ปกติที่สด
 ที่เขาเรียกกันว่า “จิตว่าง” หรือ “จิตเต็มแท้” เป็นจิตซึ่งไม่
 ถูกกระทบกระเทือน เป็นจิตที่เป็นอิสระตามสภาวะเดิม ฉะนั้น
 ถ้าใครมีความฉลาดจนมองเห็นว่าตัวเกิดมาต้องเพื่อไม่ทุกข์ ถ้า

ไม่ได้สังเกตจะไม่สมที่คนใดเกิดมา อย่างนั้นจะรู้สึกชอบธรรม
 เพราะว่าธรรมจะเป็นเครื่องอำนวยให้ผู้นั้นได้รับความไม่มีทุกข์
 แต่ถาเขาไม่รู้สึกอย่างนั้น เขาก็รู้สึกตรงกันข้าม คือเกลียด
 ธรรม ขยะแยะของธรรม ไม่เข้าใจไม่สนใจ คิดว่าเป็นเรื่อง
 เหลวไหลไร้สาระ หมคความจำเป็นแล้วสมยนี้ ไม่ต้องไปเกี่ยว
 ข้องด้วย การชอบหรือการเกลียดธรรมนั้นเป็นเพราะเหตุนี้ รวม
 ความว่า เราจะต้องมองให้เห็นสิ่งสูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้ให้
 เสียก่อน ซึ่งเรียกว่า “บรมธรรม” จะเรียกว่าพระเจ้าเป็นเจ้าก็ได้
 จะเรียกว่านิพพานก็ได้ คือหมายถึงสภาพที่ปราศจากความทุกข์
 โดยประการทั้งปวง เมื่อนั้นเราจะชอบจะบูชาธรรมอย่างยิ่ง บูชา
 สิ่งใด ๆ รวมกันหมดก็ยังไม่เท่าธรรม ถึงขนาดมีคำเรียกใน
 บาลีว่า “ธรรมราชา” แปลว่าพอใจอย่างสูงสุดในธรรม ซึ่งใน
 หมายถึงพระนิพพาน เมื่อเขามองเห็นค่าของธรรมได้อย่าง
 แล้ว เรียกได้ว่าเขาเป็นคนที่มีสมาธิจิตอย่างยิ่ง

สมาธิจิตเป็นต้นเงื่อนของความสำเร็จในทางธรรม สมา
 ธิจิตแปลว่าความเห็นถูกต้อง กล่าวคือความรักรวมเข้าใจ
 หรือความเชื่อถูกต้อง ตรงกันข้ามกับมีจิตที่ผิด ซึ่งเป็นการ
 เห็นหรือความเชื่อที่ผิด สมาธิจิตนี้เหมือนกับผู้นำทางหรือ

เครื่องสองทางที่จะทำให้เกิดตกทาง ไม่ว่าจะทางโลกหรือทางธรรม
 เรากำลังอาศัยสัมมาทิฏฐิอยู่ด้วยกันทั้งนั้น เราจึงรอดตัวอยู่อย่าง
 นี้ได้ แต่ว่าเป็นสัมมาทิฏฐิชั้นต้น ๆ ชั้นต่ำ ๆ สัมมาทิฏฐิที่
 สมบูรณ์นั้น ต้องเห็นความจริงอันลึกซึ้งในชีวิตหรือความทุกข์
 โดยตรง สามารถนำไปสู่ความไม่มีทุกข์โดยสิ้นเชิง จึงจะเรียก
 ว่าเป็นสัมมาทิฏฐิโดยสมบูรณ์ ส่วนสัมมาทิฏฐิอย่างต่ำ ๆ นั้น
 ก็ได้แก่ความเห็นถูกในเรื่องว่า มีความดี มีความชั่ว มีบุญ มีบาป
 มีขามารดา ครบอาจารย์ที่เราจะของยอมรับนับถือ เชื่อถูกของ
 เองในการเกิดชนกเกิดชนนี อย่างที่เขาเรียกกันว่า “เทวดา”
 ซึ่งที่จริงก็คือการเกิดทางจิตใจของคนเรานั่นเอง การเกิดขั้น
 ที่เรียกว่า โอปปาทิกะกำเนิด เหมือนกับว่าถ้าเราคิดและปฏิบัติ
 คำพรหมไป เราก็เกิดเป็นสัตว์ เราคิดสูงและประพฤติ
 อย่างมนุษย์ ก็เกิดเป็นมนุษย์ ถ้าเราคิดเพิกเพลินอย่าง
 เทวดาก็เกิดเป็นเทวดา ถ้าเราทำตนอย่างพระอริยเจ้าก็เกิด
 เป็นอริยเจ้าได้ทันที ตรงนี้ เดียวนี้ ไม่ต้องไปรอเอาชาติหน้า
 การเกิดอย่างนมออยู่จริง เป็นการเกิดจริงที่เราเรียกว่า โอปปา-
 ทิกะ ถ้าใครมีสัมมาทิฏฐิในชั้นต่ำ ๆ อย่างนี้แล้ว ก็จะละชั่ว ขำ-
 เพญ ความดี ปฏิบัติหน้าที่ที่ควรจะต้องปฏิบัติต่อบคามารดาครูบา

อาจารย์ และเกลียดกลัวต่อการไปเกิดซ้ำ คิดแต่ที่จะเกิดดีเสมอๆ
 อย่างนี้เรียกว่าสมาธิปฏิฐานเหมือนกัน แต่เป็นขั้นต่ำ เป็นขั้นโลกียะ
 ยังมีความยึดมั่นถาวรในส่วนที่ดี แม้เพียงเท่านั้นก็มีประโยชน์มาก
 เขาตัวรอดได้มากทีเดียว คือจะไม่ตกไปในทางต่ำ ถึงจะยังชอบ
 สนุกสนาน ก็ชอบสนุกสนานอยู่ในฝ่ายดีฝ่ายถูกฝ่ายบุญฝ่ายยกผล
 แต่สมาธิปฏิฐานแท้จริงของพระพุทธเจ้านั้น คือการเห็นชัดลงไป
 ว่าสิ่งต่าง ๆ ทั้งหมดนั้นเป็นเพียงความทุกข์ เป็นอนัตตา คือยึดมั่น
 ว่าตัวเราหรือของเราไม่ได้ เห็นชัดว่าความทุกข์ก็คือความหนักใจ
 นานาประการ ซึ่งมีอยู่เพราะความยึดมั่นถาวรนั่นเอง ทดหา
 คือความอยากไปตามความหลงและความเข้าใจผิด ความอยาก
 นานาชนิดนี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ถ้าวางจากความอยาก คือทำ
 ลายความอยากเสียได้ ก็จะไต่สภาพที่ว่างจากความอยาก แล้ว
 นักคือความไม่ทุกข์ ซึ่งจะมีได้ก็ด้วยการเดินให้ถูกทาง ที่เรียกว่า
 มรรคมีองค์ ๘ เช่นเข้าใจถูก ดำริถูก พุทธถูก ทำถูก เลี้ยง
 ชีวิตถูก พากเพียรถูก ระลึกถูก ทงใจถูก มีสมาธิถูก เหล่าน
 เป็นคน ถ้าเห็นชัดก็อย่างนี้ ก็เรียกว่ามีสมาธิปฏิฐานสูงหรือชั้น
 ที่จะเป็นขั้นโลกุตตระ

เราจะต้องมีความเข้าใจถูกในเรื่องที่ว่า ธรรมะก็ยกชีวิตเป็น

ของคักัน และจะต้องคักันไปจนกว่าจะถึงที่สุด และถ้าจะให้เห็น
 ชัดหรือถกมากกว่านั้นอก ก็จะต้องเห็นว่าธรรมะกบชีวิตนคนคอ
 สึง ๆ เทียวกัน ไม่จำเป็นต้องแยกเป็นธรรมะอย่างหนึ่งกบชีวิต
 อย่างหนึ่ง เพราะไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมะ ชีวิตกคคธรรมะอย่าง
 หนึ่งเหมือนกัน ใครมีชีวิตแยกไหนก็เช่นธรรมะแยกนั้น จิตใจหรือ
 อารมณททาศัยอัยกขร่างกายก็เช่นธรรมะ รัชธรรมกักิ นามธรรม
 กักิ ความรู้สึกนคคคหรือบัญญัติ เป็นธรรมะทงหมด ฉะนั้น
 ทวชีวิตนเองก็เช่นธรรมะ มันจึงเป็นสึงเทียวกัน ทนเรามาถกกัน
 ทรงทว่า มันเป็นธรรมะชนิดไหน ถ้าเป็นธรรมะประเภทแท้จริง
 มันก็เป็นชีวิตจริงไม่ใช่ชีวิตปลอม ถ้ามันเป็นธรรมะไม่จริง มัน
 ก็เป็นชีวิตปลอม ดังนั้นธรรมะจึงแบ่งเป็น ๒ ประเภท ประเภทที่ ๑
 ไค้แกสึงทงยวง ประเภทที่ ๒ หมายถึงสึงต่าง ๆ ที่ไปปร่งแต่ง
 สึงเหล่านั้น และทำให้มันเปลี่ยนแปลงไป อนหลังนเรียกว่า
 เป็นธรรมะที่ปร่งแต่ง มันมีการไหลเวียนเปลี่ยนแปลงทกขณะจิต
 ไม่มีอะไรเป็นทวของมันเอง คนหนึ่ง ๆ แท้ทจริงก็เช่นกระแสสาย
 หนึ่งของการเปลี่ยนแปลง ไม่มีอะไรคงทอัยแม่ชววนาทเทียว มัน
 เป็นความเปลี่ยนแปลงทมองไม่เห็น ทองนาน ๆ จึงค้อยมองเห็น
 บ้าง ธรรมะชนิดนหรือร่างกายชนิดน เป็นธรรมะประเภทเปลี่ยนแปลง

แปลง เป็นธรรมชาติที่ไม่จริง ส่วนธรรมชาติจริงนั้น ทรงกันข้ามโดย
 ประการทั้งปวง ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นของเห็นไม่ได้ เป็น
 ช่องว่างอย่างขึง เป็นธรรมชาติประเภทที่ไม่มีอะไรปรุงแต่ง เป็น
 อย่างไม่เห็นอย่างนั้น จึงเรียกว่าไม่มีเกิดไม่มีดับ จะอธิบาย
 ด้วยโวหารคำพจน์ธรรมกายาทสฺส เพราะเรารู้จักกันแต่ธรรมชาติ
 ฝ่ายที่ปรุงแต่งเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีเกิดมีดับ ถ้าหากว่าจิตใจของใคร
 ยังไม่ประกอบด้วยความรอบคองถึงที่สุดแล้ว มันก็เป็นธรรม
 ที่ไม่จริง เป็นธรรมชาติประเภทปรุงแต่ง เพราะรู้จักแต่ธรรมชาติประเภท
 ปรุงแต่ง ชีวิตนั้นก็เป็นชีวิตที่ไม่แท้ มันเป็นเพียงกระแสของการ
 เปลี่ยนแปลงเท่านั้น แต่คำว่าจิตของใครได้รับการศึกษาอบรม
 จนเห็นธรรมชาติที่ไม่เปลี่ยนแปลง เป็นจิตที่ไม่ยึดมั่น
 ถ้อยมั่น ในสิ่งอะไร ๆ คือเป็นอันเดียวกับธรรมชาติที่แท้จริง
 ในทางภาษาธรรมะจึงถือว่าได้นิพพาน ถือว่าเป็นการได้ชีวิต
 ใหม่หรือได้ชีวิตเดิมแท้ ได้ชีวิตที่เป็นธรรมชาติแท้และไม่
 เปลี่ยนแปลง ส่วนชีวิตของคนธรรมดาสามัญปกตินั้นเป็นชีวิต
 มายา เป็นชีวิตหลอกลวง เพราะมีแต่กระแสแห่งความ
 เปลี่ยนแปลง เราเข้าถึงธรรมชาติฝ่ายไหน เราเองก็จะมีชีวิตตาม
 แบบนั้น

ฉะนั้น ถ้าจะเลือกกรรมจะเป็นชีวิต เราต้องเลือกกรรมะ
 ชนิดที่ไม่ทำให้เราเกิดทุกข์ขึ้นมาได้เลย ซึ่งได้แก่กรรมประเภท
 ที่ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่ประกอบไปด้วยความโลภความโกรธความ
 หลง ซึ่งเป็นของปรุงแต่งใหม่ ๆ แต่คนเราตามปกติย่อมประ
 กอบด้วยความโลภความโกรธความหลง อันเป็นกรรมะมายา
 หลอกหลวง มันเลยทำให้ชีวิตของเราเป็นชีวิตมายาหลอกหลวง
 และเต็มไปด้วยความทุกข์ ไม่เฝ้ายสงบ เหมือนนกขลุ่ยที่พัดให้
 หนาวเย็นคลัน คลันก็เป็นมายาเป็นของชั่วคราว น้ำที่แท้จริงต้อง
 ไม่เย็นคลัน คือเฝ้ายสงบ เวลาขลุ่ยพัดมากกระทบจึงเย็นคลัน
 ทั่วจิตนั้นก็เหมือนกัน วัชระอารมณ์ทางตาหจกกลันกายหรือทางจิต
 เอง และถ้าประกอบด้วยความโลภความโกรธความหลง มันก็
 จะกลายเป็นคลันขึ้นมาเสมอ เป็นความสนทนสนานอย่างนั้น ทกข์
 อย่างนั้น เกิดความรู้สึกที่เป็น “ตัวตน—ของตน” ความรู้สึกว่า
 “ตัวเรา—ของเรา” นี้ มันเกิดทุกข์ครั้งหนึ่งการกระทบเสียง
 กลันรสสัมผัส เพราะจิตใจเราจึงต่ำต้อยไม่ได้รับการอบรม จึงรู้
 สึกเป็นตัวตนที่เป็นมายา ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง เป็นชีวิตที่ถูกปรุง
 แต่งเหมือนหุ่นที่ถูกชัก จะเป็นกรรมะประเภทเป็นทุกข์โดยเสมอ
 ไปถ้าประกอบด้วยความไม่รู้ แต่ถ้ามืดมิดมีความรู้ในเรื่องนี้

เมื่อนักทรงกนขาม คือว่าเมื่อได้รบอารมณ์ทางตาหจกถันกาย
 ใจ ซึ่งคนธรรมดาจะต้องเกิดความรู้สึกอยากได้อย่างน้อยอย่างน
 เกิดความรู้สึกว่ามีความวิตกของคนอย่างน้อยอย่างนี้ ถ้ามีความรู้ใน
 เรื่องนี้ ก็จะไม่รู้สึกอย่างนั้น คือไม่เข้าไปในทางของคนธรรมดา
 แต่แยกทางเดินไปในทางของปัญญา เกิดความคิดขึ้นมาใหม่ว่า
 จะทำอะไรก็ยกขบรปล้างกลั่นรสสัมผัสที่เข้ามากระทบ จะจัดการ
 รัยมันอย่างไร แล้วจึงไปช่วยสติปัญญา ไม่ลุ่มหลง ไม่ยึดมั่น
 ถอดมโนว่าเห็นตัวเราเป็นของเรา ส่วนคนสามัญหรือปลถชนคนหนา
 ด้วยกิเลส เขาก็เดินไปตามทางของกิเลสค้นหา คือเมื่อได้รบ
 อารมณ์ทางรปล้างกลั่นรสแล้ว ก็เกิดค้นหาความอยาก เกิด
 อุปทานความยึดมั่นถอดมโน เกิดมีความรู้สึก “ตัวเรา-ของเรา”
 แล้วกตินรณะสาระสาย่วนวายทางจิตใจ เพราะความรู้สึกคิดว่า
 เป็น “ตัวเรา-ของเรา” นั้นเอง ส่วนผลทมความรนน เขารักทน
 ท่วงทีเสมอ ไม่หลงเป็นทาสของอารมณ์เหล่านั้น แต่จะทำให้
 อารมณ์นั้นเป็นทาสของเขาเสีย คือจะใช้จ่ายอย่างไร ขริโภค
 อย่างไร จะกินมันอย่างไร จะทิ้งขว้างอย่างไร หรือควรทำอย่างไร
 ก็ทำไปทั้งนั้น ถ้าสติปัญญาเข้ามา ความรู้สึกว่า “ตัวเรา-ของเรา”
 ก็กระเด็นออกไป สองสิ่งนี้อยู่พร้อมกันไม่ได้ หน้าที่ของเราก็คือ

เลือกทางเดินให้ถูก คือจะเดินไปตามทางปลัดชนคนหน้าด้วย
 ก็เลสหรือจะเดินทางของพระอริยเจ้าอันประกอบด้วยสติปัญญา วัน
 หนึ่งๆ มันมีรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัส และความรู้สึกต่างๆ มากกระทบ
 เรานะไม่ถ่วงครึ่ง เราพลาดไปก็ครึ่ง เรารู้สึกตัวก็ครึ่ง หรือเรา
 พลาดไปทั้งหมดเลย นั่นแหละเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าเรากำลังมี
 ชีวิตชนิดไหน มีชีวิตที่เป็นธรรมะแท้ หรือชีวิตที่เป็นธรรมะปลอม
 ฉะนั้น การที่จะมีชีวิตต่อยกยธรรมะแท้ ก็จำเป็นต้องปฏิบัติให้ถูก
 ต้อง ในขณะที่รูปเสียงกลิ่นรสสัมผัสมากกระทบเรา ต้องระเทาทัน
 และควบคุมมันให้ได้ คือควบคุมความรู้สึกทว่า เป็น “ตัวเรา-
 ของเรา” นั่นเอง

ปรัชญาหรือธรรมะในอินเดียทุกแขนง เขามุ่งหมายที่จะทำ
 ลายสังนทวยกนทงน แต่มันแตกต่างกันทว่า เมื่อทำลายสังน
 เสร็จแล้ว ใต้อะไรมากก็เอานั่นเป็นตัวตนหรืออาตมันหรือปรมาตมัน
 ขึ้นมาอีก ส่วนทางพหุศาสตร์เราไม่เอาอะไรอีก เพราะว่าเมื่อทำ
 ลาย “ตัวตน-ของตน” เสร็จแล้ว จะมีแต่จิตที่ว่างหรือจิตบริสุทธิ์
 ไม่ยึดถือว่าเป็นตัวเราหรือของเรา ฉะนั้นจึงแปลว่าทกททศาสตร์
 ในอินเดีย วัจกเรื่องโทษอนร่ายกาชของ “ตัวตนและของตน”
 ด้วยกนทงน เขาวัจนว่าไม่มีอะไรที่เป็นสัครอนร่ายกาชของมนุษย์

เท่ากับความรู้สึกทว่า “ตัวตนของตน” แต่มีนัยอย่างยิ่ง
 กิตรงทว่า ความรู้สึกอนันนมนเกิดตนเองเป็นสัญญาญาณ คือ
 สัตว์ทั้งหลายย่อมมีความรู้สึกเป็น “ตัวตนของตน” ด้วยกันทั้ง
 นั้น มันเป็นตัวมันเองเสียแล้ว ใครจะไปคอยคุมมันได้ เรืองน
 ท้องทำความเข้าใจกันให้ละเอียด ความยากลำบากในการเข้าใจ
 ธรรมะมันก็อยู่ตรงนแห่งเดียวเท่านั้น คือจะทำลายความรู้สึก
 ว่า “ตัวตนของตน” ให้สิ้นไป

ตามหลักของพระพุทธศาสนาก็มีอยู่ดังนี้ ในขั้นแรกต้อง
 รู้เสียก่อนว่า ความรู้สึกว่าอัตตาตัวตนนมนเกิดอยู่เป็นประจำ
 เกิดกายตกครวทมการเห็นรูป ฟังเสียง ตมกลิ่น ลิ้มรส เมื่อ
 เกิดสัมผัสแล้วมันจะเกิดความรู้สึกว่าสวดยหรือไม่สวดย หอมหรือ
 เหม็น อร่อยหรือไม่อร่อย สุขหรือทุกข์ พอเกิดความรู้สึกอย่าง
 นั้นขึ้นมาแล้ว ก็จะเกิดความอยากอย่างใดอย่างหนึ่งก็คือตามมา
 ถ้าถูกใจก็อยากเอาอยากได้ไม่อยากมีอยากเป็น ถ้าไม่ถูกใจก็ไม่
 อยากเอาไม่อยากได้ไม่อยากมีไม่อยากเป็น แล้วจึงอยากทำลาย
 เสียด้วยซ้ำไป อย่างนี้เรียกว่าเกิดตัณหาแล้ว เป็นกามตัณหา
 ข้าง ฆวตตัณหาข้าง วิภวตตัณหาข้าง แล้วแต่กรณีมากกระทบ
 ในเมื่อเกิดความอยาก ก็รู้สึกว่ามี “ตัวเรา” ผู้อยากขึ้นมาทันที

ถ้าอยากได้ ก็อยากได้เอามาเป็น “ของเรา” ความรู้สึกว่าเป็น “ของเรา” ก็ประดังชนมากด้วย ถ้าอยากเป็นเพราะว่าจะมีเกียรติยศมีหน้ามีตา ก็เกิดอยากเป็น “ตัวเรา” ชนกันอย่างนั้นอย่างนั้น และอยากให้เกิดเกียรติขึ้นมาเป็น “ของเรา” อีกด้วย ความรู้สึกที่ว่า “ตัวเรา—ของเรา” นี้ เรียกว่าเป็น อุปาทาน คือความยึดมั่นถือมั่น ถ้าลงเป็นอย่างนั้นแล้วจิตก็สูญเสียความเป็นปกติ เกิดเป็นความทุกข์ทางใจในทางยึดมั่นถือมั่น มันกตขยอ์ย่นจิตใจของบุคคลนั้น ถ้าสวงามก็กตขยอ์จิตใจแบบหนึ่ง ถ้าไม่สวยไม่งามมันก็กตขยอ์จิตใจไปอีกแบบหนึ่ง ปัญหาของพวกเรา ก็อยู่ที่เรื่อง “ตัวเรา—ของเรา” หรืออัตตา อันเป็นศูนย์กลางของอภิปภาพร่างกาย หน้าตาของเราอย่างน้อยคือคอยควบคุมมันไว้ให้เป็นอัตตาทกตทนาสรรเสริญ ให้ขึ้นไปในทางดี คือรักคืออยากคือตั้งใจทำดี อย่างนั้นยังไม่เห็นอันตรายมากเหมือนอย่างอัตตาทกเห็นแก่ตัวจิตใจฝ่ายเคี้ยว ไม่เห็นแก่หน้าใคร อันเป็นอัตตาทกเลวมาก อย่างไม่ก็ตาม ชนชอว่าความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็น “ตัวเรา—ของเรา” แล้ว ย่อมก่อให้เกิดความทุกข์ความหนักอกหนักใจเสมอ ดังเช่นยทสวคมนตรีเจ้าเป็นของภิกษุทว่า “เบญจชินธอนประกอบด้วยอุปาทานนั้นเป็นตัวทุกข์” ชนหมายความ

ว่าร่างกายและจิตใจที่ถดถอยกลายเป็น “ตัวเรา—ของเรา” แล้ว
 ความตกชกจะเกิดขึ้นที่ความมกถดถอยเอง ความเกิดกลายเป็น
 เป็นตกชกเพราะมกถดถอยการเกิด ความแก่เป็นตกชกเพราะมกถดถอยใน
 ความแก่ หรืออะไรไม่ได้ไปอย่างไร ตามความยึดมั่นถดถอยแล้วมัน
 ก็เป็นตกชก จึงถือว่าความตกชกอยู่ตรงที่ความมกถดถอย กล่าวคืออยู่
 ที่ความรู้สึกทว่ามี “ตัวเรา—ของเรา” นั้นเอง เพราะฉะนั้นเรา
 จะต้องรู้จักควบคุมสิ่งๆ ที่เรียกว่า “อิตตา” ให้ถูกวิธีที่สุด จน
 กระทั่งมันหมดไปไม่มีเหลือ

ถ้าเราจะแบ่งประเภท “อิตตา” เป็นชั้น ๆ คงจะง่ายกว่า คือ
 มี “อิตตา” อย่างเลวชั้นหนึ่ง อย่างดีชั้นหนึ่ง ทำให้ “อิตตา”
 ว่างลง ๆ อีกชั้นหนึ่ง และชั้นสุดท้ายก็คือหมดความรู้สึกว่ามี
 “อิตตา” ด้วยประการทั้งปวง & ชั้นเราจะตั้งอยู่ในชั้นใด
 ชั้นหนึ่ง อิตตาทั้งหมดแล้วก็มีแก่เจ้าพวกพระอรหันต์ แม้แต่พระ
 อนาคามีก็มีอิตตาอยู่ แต่มกถดถอยที่ว่างมาก พระสัทธาตาม
 หรือพระโสดาบันก็มีอิตตาที่เบาบาง ส่วนปถชนชั้นเลวก็มีอิตตา
 ชั้นเลว ปถชนชั้นกลางก็มีอิตตาชั้นดี หมายความว่าถ้าสามารถควบคุม
 ควบคุมความรู้สึกเป็นการยึดมั่นถดถอยไว้ได้ และหลีกความชั่วมา
 เป็นความดี ก็กลายเป็นอิตตาชั้นดี แต่จะไม่ให้เกิดทุกข์เสียเลย

นั้นเป็นไปได้ คนชั้วก็มีความทุกข์ไปตามแบบของคนชั้ว คน
 มนุษย์ก็มีความทุกข์ไปตามแบบของคนมนุษย์ เมื่อมีความ
 รู้สึกว่า "ตัวตน" เชนอย่างนั้นอย่างนั้น มนุษย์นั้นแล้ว มนุษย์นั้น
 ความหนักใจประทัชอยู่ในใจ ถ้าการถอมนัยคัมในตัวของตนอาจลง
 ก็มีความสลดช่นแจ่มใสมากช่น ฉะนั้น ผู้มีอายุมากแล้วอาจจะ
 เป็นคนหนุ่มได้ไม่ยากนัก ถ้าเป็นผู้เขาดังธรรมะที่ไม่รู้จักแก่
 กล่าวคือธรรมะที่ทำให้จิตใจปกติไม่ระหกระเหิน เพราะมี
 ตัวตนอาจลงนั่นเอง หมกตัวตนเมื่อไรก็จะมีความรู้สึกที่สลด
 ช่น เป็นความหนุ่มความสบายหรืออะไรแล้วแต่จะเรือกถึงที่
 สดและเป็นนริศนร นี้แหละคนแก่มหวังเข้าถึงความสลดช่น
 นริศนรยิ่งกว่าเด็ก ๆ ถ้าใครสามารถเขาดังธรรมะที่แท้จริง คือ
 ปราศจากความรู้สึกว่ามี "ตัวเรา—ของเรา" ก็จะมีความรู้สึกช่น
 อย่างขง นเรียกว่าเมื่อชีวิตเขาดังธรรมะแท้แล้ว กลายเป็นชีวิต
 จริง เป็นชีวิตที่สลดช่นแจ่มใส และเป็นนริศนรในลักษณะของ
 ความสลดช่น จึงพอจะเห็นได้แล้วว่า การที่เราจะนำธรรมะมา
 เป็นชีวิตตนนั้น มันจะต้องควบคุมความรู้สึกว่า "ตัวเรา—ของเรา"
 อย่ำให้เป็นตัวเราของเราที่แล้ว จึงให้เป็นอิตกาทค้อยเสมอ และ
 เป็นอิตกาทจางลง ๆ จนกระทั่งไม่รู้สึกว่ามีอิตกาทค้อยเลย เป็น

“ความว่าง” อย่างยิ่งซึ่งเรียกว่านิพพาน นิพพาน ปรมี สุตฺตญ์
แปลว่า ว่างอย่างยิ่งนั่นแหละ คือนิพพาน

การควบคุมความรู้สึกที่เป็นตัวเราของเรานั้น เป็นปัญหา
ใหญ่ แต่ว่าจะกล่าวพอให้ทราบแนวทาง คือให้ถือเอาหลักที่ว่า
เมื่อใดเห็นรูป ก็สักรู้ตัวว่าใดเห็น พังเสียง ก็สักรู้ตัวว่าใดฟัง เมื่อ
ดมกลิ่น ก็สักรู้ตัวว่าใดกลิ่น เมื่อใดจรดรสทางลิ้น ก็สักรู้ตัวว่าใดจ
รส เมื่อสัมผัสทางผิวหนัง ก็สักรู้ตัวว่าใดกระทบ หรือเมื่อรู้สึกชน
ในใจ ก็สักรู้ตัวว่าใดคิด หมายความว่า จะไม่ปล่อยให้การกระทบ
นั้นเกิดเป็นความรู้สึกใดใจหรือไม่ใดใจ หอมหรือเหม็น รกหรือ
เกลียด นั่นเอง ใดอย่างนั้นก็เป็นการดีอย่างยิ่ง หากทำไม่ได้เพราะ
มันกลายเป็นความรู้สึกที่รักหรือเกลียด สุขหรือทุกข์ พอใจหรือ
ไม่พอใจ กลายเป็นความรู้สึกขึ้นมาเสียแล้วอย่างนั้น ก็ยังมีการ
กระทำอีกทีหนึ่ง คือควบคุมความรู้สึกอย่างนั้นไว้ให้หยุดแต่เพียง
แค่นั้น อย่าให้ปรุ่งต่อไปเป็นว่าอยากใดอยากเอาอยากมี ให้หยุด
เสียเพียงแค่ว่าความรู้สึก จะใดใจหรือไม่ใดใจก็ให้หยุดอยู่เพียงแค
่นั้น อย่าเผลอคิดว่าจนถึงกับอยาก และอย่าลืมนึกถึงความเป็นทาส
ของอารมณ์ นเรียกว่าควบคุมไว้ได้ คือควบคุมไม่ให้รู้สึกว่าเป็น
ตัวเราของเราในระยะของความอยากความยึดมั่นนั่นเอง เพราะหลัง

จากความร่วมนอกเกิดความอยาก ร่วมนอกเกิดความยึด คือความ
 ร่วมนอกของเราของเรา แต่ถ้าวรรคความร่วมนอก คืออดใจหรือ
 ไม่อดใจให้หยุดไว้เพียงแค่นั้น จะร่วมนอกใจให้หยุดเสีย ไม่อด
 ใจก็หยุดเสีย อย่าให้เกิดความอยากว่าจะเล่นงานมันอย่างนั้น
 อย่างนั้น มีแผนการที่จะจัดการกับมันอย่างนั้นอย่างนั้น โดยมีความ
 ร่วมนอกเป็นความผูกพันทำอย่างนั้นอย่างนั้นขึ้นมา อย่างนั้นเรียกว่า
 ความร่วมนอกใจไว้ได้ พร้อมกันนั้นสติปัญญาจะเกิดขึ้นมาแทนตั้ง
 ตกแล้วข้างตน คือมีความฉลาด มีความรู้แจ้ง มีความเป็น
 อิศระ ไม่ตกเป็นทาสอารมณ์ และความร่วมนอกเองจะบอกว่าจะ
 เสียกลิ่นรสสัมผัสมากระทบกายจนเกิดเป็นความร่วมนอกใจหรือ
 ไม่อดใจ ควรจะจัดการกับมันอย่างไร ด้วยสติปัญญาอย่างไร ถ้า
 เห็นว่าสิ่งนั้นควรเลิกไม่ของเกี้ยวของมัน ก็เลิกเสีย แต่ถ้าวรรค
 ของใช้ต้องบริโภค ยังต้องมี ก็จัดการไปตามที่ควรด้วยสติปัญญา
 เห็นอันว่าความร่วมนอกว่าตัวของเรานั้นไม่เกิดขึ้นมาได้ ถ้า
 เราทำได้อย่างนั้นทุกคราวไป ก็แปลว่าอดใจไม่อาจจะเกิดขึ้นมา
 ไม่เหมือนที่มันเกิดวนหนึ่งครั้งหลายสิบครั้ง อย่างที่เราเป็นกันอยู่
 เที่ยวน การควบคุมที่ถูกต้องของแมงมีไคเป็นพระอรหันต์ ก็ยังมีผล
 อย่างยิ่งอยู่อย่างหนึ่ง คือมันเท่ากันเป็นการกักกัน “อดใจ” ไม่ใช่
 ให้อาหาร เหมือนเราได้เสวยรสชาติหนึ่งมาไว้ในวงล้อม แล้วก็

ทักทางมาแห่งอาหารให้หมด ไม้ให้อาหารผ่านไปดั่งมัน โดยไม่
 ต้องฆ่ามันกัายเอง ถ้าเราควบคุมไม้ให้ความรู้สึกว้อตทาเกิด
 ได้ ในเมื่อเรากระทบรปล่ียงกลนรสสัมผัสอย่างน้อยเสมอ ก็
 เหมือนกับไม้ให้อาหารแกกเลสประเภทความอยากและความยึด
 ่นนเอง นานเข้ามันกัขาดอาหารผอมลง ๆ และวันหนึ่งมันกัจะ
 สุกสุ้นไป น้แหละจึงจะถึงความเป็นพระอรหันต์ การปฏิบัติให้ถูก
 ต้องตามแนวของอริยมรรคมีองค์ ๘ จะทำให้กเลสตัณหาอุปาทาน
 ขาดอาหารตายไปเอง อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ถ้าภิกษุจะ
 เป็นอยู่โดยชอบไซ้ร้ โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์” น้เรียกว่า
 ท่านให้อยู่ด้วยปัญญา ไม้ได้ให้อยู่ด้วยความเห็นแก่ “ตัวเรา
 ของเรา” ค้อมีลมหายใจอยู่ด้วยสติปัญญา มีจิตใจเหมือนพระ-
 พุทธเจ้า หรือเป็นพระพุทธเจ้าอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก ในลักษณะ
 ด้กเลสไม้ได้อาหารมากินเลย ไม้เท่าไรมันกัสลายตัว น้เรียก
 ว่าเราอยู่ด้วยความไม่ยึดมั่นถ้อมันในสิ่งใด ไม้ปรองให้เกิดสิ่งใหม่
 หรือธรรมะใหม่ ซ่งเป็นของปรองแต่่ง แต่อยู่ด้วยสภาพเดิมแท้
 ธรรมะเดิมแท้ จิตเดิมแท้ และ “ความว่าง” เดิมแท้ อยู่อย่าง
 น้เรื่อยไปน้นแหละ ค้อการนำเอาธรรมะมาเป็นค้อชีวิตของเราได้
 ทุกลมหายใจเข้าออก อักทาไม้อาจจะเกิดขึ้นได้” แต่กักลับเกิดสติ
 ปัญญาที่ไม้ยึดมั่นถ้อมันในสิ่งใด น้แหละเป็นธรรมะโดยบริบูรณ์เต็ม

เขียม หรือมีธรรมะดังที่สุด คือมีศีล มีสมาธิ มีปัญญา มีมรรค
 ผลนิพพานอยู่ในนครขมด คือว่าว่างจากตัวตนของคน ไม่ใช่มี
 ศีลสมาธิปัญญาเพียงแค่ว่าปากเหมือนอย่างทุกคนเขามีๆ กัน เพราะ
 เขาไม่ได้มีจิตใจที่ประกอบด้วยธรรมะแท้ในลักษณะเช่นนั้น ส่วนผู้
 ที่อยู่ด้วยจิตใจที่ธรรมะแท้ถึงกล่าว จะมีศีลจริง สมาธิจริง
 ปัญญาจริง เพราะผลอยู่ในลักษณะเช่นนั้นชาติศีลข้อไหนก็ไม่ได้
 มีความมั่นคงแห่งจิตซึ่งเป็นสมาธิจริง ๆ อยู่แล้ว เพราะความรั
 อย่างนั้นมันเป็นปัญญาอย่างงอยู่แล้ว ฉะนั้นจึงเป็นมรรคหรือ
 เป็นผล คือเป็นความสะอาดสว่างสงขอยู่ในตนเอง จึงเรียกว่าใน
 ขณะนั้นเขาอยู่ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา มรรค ผล หรือนิพพาน
 ชนนอย ๆ คือชนที่ยงมกเลสเหลืออยู่บ้าง

อนึ่ง นึกอกการให้ทานทั้งหมด เพราะในขณะนั้นเราไม่มีอะไร
 เป็นตัวเราของเราเลย สิ่งต่าง ๆ บริจาคออกไปหมด เรียกว่า
 เป็นการให้ทานที่แท้จริง ไม่ใช่ให้ทานอย่างที่เขาให้กัน คือให้
 ยาทหนึ่งแล้วหวังเอาวิมานหลังหนึ่ง ทักกล่าวเช่นนั้นไม่ใช่เป็นเรื่อง
 เยาะเย้ยถากถางใคร แต่ว่าเป็นเครื่องเปรียบเทียบให้เห็นว่า การ
 ให้ทานก็ ศีลก็ สมาธิก็ ปัญญา ก็ ตามความหมายของ
 พระพุทธเจ้านั้น ท่านหมายถึงอย่างนี้ และมรรคผลนิพพานน
 มันเป็นผลของการกระทำอย่างนี้ คือในขณะนั้นเขาเป็นพระพุท

เป็นพระธรรม และเป็นพระสงฆ์อยู่ในตัว หัวใจของเขามั่นแน่ว
 แห่งพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ เขาจึงถึงพระพุทธถึงพระธรรม
 ถึงพระสงฆ์อยู่เสมอทุกลมหายใจเข้าออก อันเป็นการถึงอย่างแท้
 จริง ไม่ใช่ถึงแต่ปากอย่างนกแก้วนกขนทอง อย่างที่ว่าพทธีสรณ์
 คฤคามิ วันหนึ่งไม่รักหน แลวกไม่ลงใต้ ถึงใต้แต่แค่ปาก
 ไม่สามารถจะเอาพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์มาเป็นคชวัตได้
 ฉะนั้นการเป็นอยู่ในลักษณะที่ไม่มีอศตกาเกิดขึ้นอยู่ในความรู้สึก
 เลย นนหมายถึงการมีพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์เป็นคชวัตทุก
 ลมหายใจเข้าออกและอย่าเข้าใจไปว่าผู้ที่ไม่มีคมันในอศตานั้น จะ
 ทำอะไรไม่ได้หรือทำอะไร ก็จริงเขากลับทำอะไรได้มากที่สุด
 คที่สุด ถูกต้องที่สุด คนที่กลัวไปด้วยความรู้สึกว่ามีตัวตน
 ของตนนั้นแหละ มักจะทำอะไรผิดไปหมด ทำอย่างพวกผียศาจ
 ไปหมด มักจะทำบ้า ๆ ขบ ๆ จนถึงกับเสียสละชีวิตโดยไม่ได้อะไร
 คอยแทนก็ได้ มันหลงไปในสิ่งต่าง ๆ อันเป็นที่ทรงของความยึด
 มันถอมันว่าตัวเราของเราไปหมด ก็ล้วนแต่เพื่อเป็นทุกข์ทง นน
 ส่วนผู้ที่มสติปัญญาจะมีจิตแจ่มใส จะทำหรือจะพูดหรือจะคิดก็
 ล้วนแต่เป็นไปในทางที่ถูกที่นั้น และบางทีจะยิ่งสูงไปกว่าเสียอีก
 คือว่าไม่เกี่ยวข้องกับคมันแต่ประการใด ถึงกับกล่าวได้
 ว่าอยู่เหนือความผิดความถูก อันไม่มีความทุกข์เลย

การผิดหรือการถูกนั้น ยังเป็นเรื่องสมมติบัญญัติของคนในโลก ถ้าไปยึดมั่นในความถูก ใจมันก็จะลุ่มอยู่ในความยึดมั่นเท่าๆ กับไปยึดมั่นในความผิดเหมือนกัน ฉะนั้นทางที่ควรไม่มีความยึดมั่นในอะไรหมด ให้มันเห็นจิตที่ไม่ยึดมั่น ไม่มีอะไรมาถือไว้ ให้จิตว่างเหมือนกบมีอ่วงที่ไม่ได้ถืออะไรไว้ แต่ว่าสติบัญญัติมันกลับมีมาเองโดยไม่ต้องยึดถือ เพราะจิตที่ไม่ยึดถือมันเห็นตัวเดียวกันกับบัญญัติ ตัวเดียวกันกับพุทธะ ธรรมะ และสังขะ หรือตัวเดียวกันกับ “ความว่าง” แล้วแต่จะเรียก นิคชากการทว่าเราจะเข้าถึงธรรมะ ให้เห็นอันเดียวกับธรรมะ หรือมีธรรมะเป็นชีวิต มีชีวิตเป็นธรรมะ คือเป็นสังขะเดียวกันได้ เป็นการตอบคำถามที่ว่า ถ้าจะให้ธรรมะเป็นคชีวิตแล้วเราจะทำอย่างไร เมื่อท่านทั้งหลายเข้าใจหลักใหญ่ๆ ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานและเป็นหัวใจของธรรมะแล้ว เชื่อว่าต่อไปนี้จะเข้าใจคำอธิบายอื่น ๆ ได้ง่ายที่สุด ตลอดจนเข้าใจถึงเรื่องต่าง ๆ ที่คนพูดพล่ามกันอยู่ทั่วไปๆ ไปตามวาทวาทารามนั้นได้ง่ายที่สุด แล้วจึงจะรู้จักตัดสินใจได้ด้วยตนเองด้วยว่า คำพูดอย่างไรผิด คำพูดอย่างไรถูก หรือปฏิบัติอย่างไรผิด ปฏิบัติอย่างไรถูก ซึ่งนับว่าเป็นการได้ความรู้ทางธรรมะมากพอที่เพียงพอ

“ชาติ” และ “โลก”

ตามความหมายของพระพุทธศาสนา

ตามที่พวกเราส่วนมากหรือแทบทั้งหมด เข้าใจพุทธศาสนาไม่ได้ ก็เพราะเข้าใจคำว่า “ชาติ” ผิดไปจากความหมายอันแท้จริงตามหลักแห่งพุทธศาสนา ตามธรรมดาความเกิดคือการเกิดจากทองมารดา แล้วมีชีวิตอยู่ระยะหนึ่ง แล้วก็ตายไป การที่เข้าใจเช่นนั้นไม่สามารถทำให้เข้าใจหลักพระพุทธศาสนาได้ ทั้งนี้เพราะว่า “ความเกิด” ตามหลักของพระพุทธศาสนานั้น มีความหมายอีกอย่างหนึ่งต่างหาก เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่เราจะต้องวินิจฉัยกันโดยละเอียด การที่คนเข้าใจพระพุทธศาสนาไม่ได้ หรือเข้าใจโดยยากจนกระทั่งฟันเขี้ยวไปหมด ก็เพราะเข้าใจคำบางคำไม่ถุก ไม่ตรงตามหลักของพระพุทธศาสนาที่แท้จริง

ความเกิดทางรูปธรรมหรือทางร่างกายทางวัตถุ หมายความว่า เรามีร่างกายเกิดขึ้นโดยอาศัยขันธ์ห้ามารดาเป็นแดนเกิด ความเกิดทางจิตใจ ก็หมายถึงจิตใจในชั้นธรรมชาติธรรมตา

สามัญ ที่เนื่องกันอยู่ก็ร่างกายและที่ไม้อาจจะแยกกันได้ คน
 หรือสัตว์เกิดมามีทั้งร่างกายและทั้งจิตใจ นี้ยังไม่ใช่
 “ความเกิด” ตามความหมายในทางพุทธศาสนา แต่ “ความ
 เกิด” ในทางความคิดความเห็นหรือความยึดมั่นถ่มน นั้น
 จึงเป็นความเกิดตรงตามหลักของพุทธศาสนา เช่นเกิดคิด
 ว่ามีตัวตนอย่างทกล่าวแล้วนั่นเอง ฉะนั้นแท้ ๆ ที่พึงคลอออกมา
 หยก ๆ นั้น ไม่อาจจะมี “ความเกิด” ชนิดที่เป็นความหมายของ
 พุทธศาสนา คือไม่มีการยึดมั่นถ่มนว่าเป็นตัวตนของตน เวลา
 ที่ต้องล่วงไปจนกระทั่งเขาได้กระทบกับอารมณ์ ทางตา ทางหู ทาง
 จมูก ทางลิ้น หรือทางใจก็ตาม ซึ่งเป็นเหตุให้เขาเกิดความ
 รู้สึก รัก โกรธ เกลียด กลัว เป็นอารมณ์ทำนองนั้นขึ้นมา มีความ
 รู้สึกว่าตัวเองเป็นผู้รัก โกรธ เกลียด กลัว เกิดความยึดมั่นถ่มน
 ว่ามีตัวตนและของของตนแล้ว อย่างนี้จึงเรียกว่าเป็น “ความ
 เกิด” และเป็นความเกิดที่สมบูรณ์ เป็นความเกิดที่มีความ
 หมายเต็มเปี่ยม ตามความหมายของคำว่า “ชาติ” ฉะนั้น
 การเกิดในทางร่างกายจึงไม่มีความหมายสำคัญ และไม่
 เป็นปัญหาที่จะต้องสนใจเกี่ยวกับพุทธศาสนา

พระพทอเจ้าท่านตรัสว่า ความเกิดเป็นทุกข์ และอะไร ๆ
 ทนเองทวยความเกิดล้วนแต่เป็นทุกข์หมด ยิ่งทรงเน้นว่าทเยน
 ทกขณกเพราะยคม่นว่าทิวเราว่าของเรา สรรบความทกขทงหมดค
 ลงไปทนน นเราจะเห็นไคว่าความทกขของมณษยเรานั้น ไมไค
 มมลมาจากเนอหนงร่างกายโดยตรง แต่ไปมมลยทความมรสก
 คคนก ซนคทเยนความยคม่นดอม่น ทวยความง้ความทลง
 ในลิ่งค่าง ๆ ว่าเยนทิวเราข้ง ว่าเยนของเราข้ง พคกนให้ซค
 เลยกไคว่า เกิดมาจากทอ้งบิตามารคาส์ร้งแล้ว ถ้าในขณะใดท
 ยงไมม่ความมรสกยคดอว่าเยนทิวเราของเรา ชวิตนนไมม่ความ
 ทกข เพราะวเราไมม่ทวการทจะรบความมรสกค่าง ๆ ทริอเยน
 ธนเหตุของกิลลศคณหา ความทกขจิงไมม่ เมอขญหาเรอง
 ความทกขไมม่ -ม่นก้ทอากขวยยงไมม่อะไรเกิดขนเลย แต่เมอ
 ความมรสกคคนกว่าทวคนเกิดขน เมอนนแหละร่างกายทริอจทใจ
 ล้วน ๆ จิงจะมความหมายเยน “ความเกิด” ทสมบรณขนม
 เพราะฉนนวนหนง ๆ นน เวลาทเราม “การเกิด” เยนทวคนโดย
 สมบรณนงมณช เวลาทวงจกความมรสกเยนทวคนมอຍ
 มากกวา ขอใ้เราเขาใจเรองนไคท ๆ เพราะวเยนเรองลาคณ
 ทจะเขาใจแกนพทอคาสนา ความมรสกคคนกตามธรรมาชาติ ท

ไม่เจอบ้างไปช่วยความรู้สึกว่าตัวตนของตนนั้น ยังไม่มีความหมาย
ที่เขียน “ชาติ” ในทางพุทธศาสนา เรียกว่ายัง “ว่างอยู่” ว่าง
จากอะไร? ว่างจากความรู้สึกว่าเป็นตัวตนนั่นเอง

เด็ก ๆ เขาร้องเพลงเล่นตามภาษาเด็ก ๆ ไม่มีความหมาย
อะไร แม้ว่าถ้อยคำที่ร้องนั้นจะพาตึงไปถึงเพศตรงข้าม แต่
ความรู้สึกของเขายังไม่มีความหมาย ร้องเพลงเล่น
หิง ๆ อย่างนั้น ก็ยังเรียกว่าจิตใจของเขาว่างอยู่จากความรู้สึก
ว่าตัวตนของตน เรียกว่าความเกิดของเขานั้นยังไม่สมบูรณ์
ในขณะนั้นเป็นความเกิดแต่ทางร่างกาย ทางวัตถุ หรือจิตใจ
เองอยู่ก็ร่างกาย แต่ถ้าใครร้องเพลงด้วยความกำหนดคิด
คิดในความหมายของเพลงนั้น ด้วยจิตที่ขมกมันถ่มมันในตัว
ของตนและตัวตนของบุคคลอื่น ร้องออกมาด้วยความรู้สึกที่
เป็นตัวตนที่สมบูรณ์ จึงมีจิตใจที่วนวายด้วยตัวตนและของ
คน เพราะฉะนั้นจึงเป็นจิตใจที่ไม่ว่าง คือวนอยู่ด้วยความรู้สึกนึก
คิดว่าตัวตนและของคน คนขอทานในบางเวลาเขาก็ร้องเพลง
ด้วยความเปลือกเปล็น เขาไม่มีความรู้สึกในตัวตน—ของตน
ไม่มั่นคงสภาวะอันลำบากยากเข็ญของตน ใจเขาก็ยังว่าง เขาก็
ไม่มีความทุกข์ เพราะใจเขายังว่างจากตัวตน แต่ว่าเผชิญขณะ

โตเขาเกิดนึกน้อยเนื้อต่ำใจในความเป็นอยู่ของเขา อย่างนี้เรียกว่าความเกิดแห่งตัวตนหรือของตนโตเกิดขึ้นเต็มรูป ในขณะที่ใจเขาไม่ว่างเสียแล้ว ขณะที่ใจเขาไม่ว่าง เขาก็เป็นทุกข์ ในขณะที่ใจเขาว่าง ใจเขาก็ไม่เป็นทุกข์ นี่เป็นตัวอย่างแห่งการ “เกิด” หรือ “ไม่เกิด” ในทางยึดมั่นของคนขอทาน

คำว่า “ชาติ” ในทางพุทธศาสนา มันมีความหมายอย่างหนึ่งนั่น เมื่อเข้าใจชาติในโลกขณะนี้แล้ว จึงจะเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นเรื่องทุกข์และเรื่องภัยทุกข์ได้ ชาติที่แท้จริงหมายถึงการเกิดของทิฏฐิ กล่าวคือความคิดความเห็น ความยึดถือมั่น อันเจืออยู่ด้วยอวิชชาตณหาอุปาทาน ซึ่งเป็นมูลเหตุของ “ความเกิด” แต่การรู้สึกคิดนึกเป็นไปตามสติปัญญา ไม่เกี่ยวกับตณหาอุปาทานหรืออวิชชาแล้ว ไม่ใช่ “การเกิด” ในที่นี้ เพราะยังว่างจากตัวตน ยังว่างจากกิเลสอยู่ในขณะใดไม่มีการเกิดในทางจิตใจยึดมั่นถือมั่นในขณะที่จิตจะเป็นอันเดียวกับกษัตริย์ หรือธรรมะใดเป็นอันเดียวกับกษัตริย์ อันเป็นสภาวะที่น่าชื่นใจที่สุด เพราะไม่มีความทุกข์เลย มีแต่ความสะอาด สว่าง สงบ อยู่ตามธรรมชาติ

พระพทธเจ้าท่านตรัสว่า เกิดทุกข์เป็นทุกข์ทุกที ไม่มีการ
 ยกเว้นว่าเกิดที่ไหนก็ไม่เป็นทุกข์ ก็เพราะว่า “การเกิด” นั้น
 มันเป็นความรู้สึกแห่งตัวตนของตนทั้งนั้น ดังนั้นจึงว่าเกิดทุกข์
 เป็นทุกข์ทุกที หรือจนช้อวการเกิดแล้วต้องเป็นทุกข์ เมื่อว่าง
 อยู่ไม่มีความรู้สึกเกิดเป็นตัวตน มันก็ไม่ทุกข์ เมื่อใดเกิดความ
 รู้สึกเป็นตัวตนตนชนมากมีความทุกข์ และทุกข์อย่างไม่ยกเว้น
 จะขึ้นไปในทางคึกคักทุกข์อย่างคึก ถ้าขึ้นไปในทางไม่คึกคักทุกข์อย่าง
 ไม่คึก ฉะนั้นเราลองนึกถึงความทุกข์ในลักษณะเช่นนั้น ทเกิดชน
 แก่เราเองเป็นประจำวันให้มาก และให้เข้าใจจริง ๆ แล้วจะเข้าใจ
 พุทธศาสนา ถ้าฝึกจากนั้นแล้วไม่มีทางที่จะเข้าใจพระพุทธศาสนา
 ลองนึกว่าเมื่อใดเรารำพึงถึงตัวเราเอง ด้วยความเห็นแก่ตัวเรา
 เมื่อนั้นเราจะหนักใจอย่างขึง ไม่ว่าจะรำพึงไปในแง่ดีหรือแง่ร้าย
 แง่ดีหรือแง่เสีย ถ้ามีความรำพึงไปถึงตัวเองในลักษณะที่รู้สึก
 ว่ามีตัวเราของเราแล้ว มันเป็นทุกข์ขึ้นมาโดยทันทีวัน ใน
 ลักษณะใดลักษณะหนึ่งเสมอ แม้จะกำลังเป็นนักเรียน เป็นผู้ใหญ่
 หรือว่าเป็นคนเฒ่าคนแก่แล้วก็ตาม ขอให้สังเกตธรรมชาติของตน
 ให้ดี คือขบกฎเกณฑ์อันนี้ให้โดยเสียก่อน ทน ถ้าเมื่อใดความ
 รำพึงถึงตัวเรา นั้น ไม่ได้ขึ้นไปในลักษณะแห่งความยึดมั่นถ่มถ่ม

ว่ามิตรเรา แต่เช่นความคิดเกี่ยวกับตัวเราอย่างเฉลียวฉลาด คิด
 ด้วยสติปัญญาที่เป็นอิสระ คือความเห็นแก่ตัวไม่เข้ามาเจือปน
 อยู่เลย เพราะไม่มีความรู้สึกว่าเป็นตัวตนของคนเข้ามาเจือ
 นนแหละ เขาก็ยังไม่เกิดความหนักใจแต่อย่างใด

เมื่อใดความเห็นแก่ตัวเกิดขึ้น สติปัญญาก็กระเด็นไป เมื่อ
 ใดสติปัญญาเกิดขึ้นแล้ว ความเห็นแก่ตัวก็กระเด็นไป ของคน
 อยู่ร่วมกันไม่ได้ จะต้องมาคนละที่เสมอ ในขณะที่เรารำพึงถึง
 ตัวเองด้วยสติปัญญา ในขณะนั้นจะไม่มีความทุกข์ เพราะไม่ได้
 รำพึงด้วยความเห็นแก่ตัว ด้วยความหวัง ด้วยความห่วง
 ด้วยกเลสตัณหา แต่รำพึงไปด้วยสติปัญญาที่แจ่มใสและเข้ม-
 แข็งเป็นอิสระ ว่าเราเป็นอย่างไร เราควรจะทำอย่างไร หรือเรา
 จะทำอะไรบ้าง เราทำสำเร็จแล้วหรือยัง หรือว่ามีอุปสรรคเกิดขึ้น
 อย่างนี้ เราจะต้องทำอย่างไร หรืออน้อยที่สุดแต่ถ้าเราจะมีแผน-
 การณ์ว่า จนกว่าร่างกายนี้จะแตกดับ เราจะต้องทำอะไรบ้าง
 รำพึงไปด้วยสติปัญญาล้วนๆ อย่างมีตัวตนของคนหรือความเห็น
 แก่ตัวเจือเข้ามาอย่างนี้ จะรำพึงสักกชั่วโมงกวนกไตไม่มีความ
 ทกข์เลย เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่า “อัตตาทัตถน” นั้น มันไม่
 ใผลขึ้นมาได้ มันมีแต่สติปัญญาที่พิจารณาสิ่งทั้งปวงไปตามเหตุ

ผลหรือตามความจริงเท่านั้นเอง นั่นคือการไม่มีตัวตนของคนเกิด
 ขึ้นมา แต่มีสทิพย์วิญญาณเกิดขึ้นแทน สทิพย์วิญญาณเป็นอันเดียวกัน
 กับธรรมะ ธรรมะเป็นอันเดียวกับ “ความว่าง” จิตใจขณะนี้เป็น
 “จิตว่าง” ไม่ใช่จิตวน ถ้าใครสามารถอยู่ได้ด้วยลักษณะเช่นนั้น
 คนนั้นก็ไม่มีทุกข์เลย เพราะมีจิตใจที่มีลักษณะอย่างเดียวกัน
 กับจิตใจของพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ เป็นธรรมะโดยสมบูรณ์
 อยู่ในตัวของจิตใจนั่นเอง คือเป็นอันเดียวกันไปเลย อย่างนี้ลอง
 คิดดูเถิดว่าจะเอาไหม? ถ้าไม่เอา มันก็ไม่มีประโยชน์อันใดที่จะ
 มาสนใจศาสนาของพระพุทธเจ้า เพราะว่าธรรมะหรือคำสอนของ
 พระพุทธเจ้านั้น ท่านมีหลักใหญ่อยู่ที่ตรงว่า ทำอย่างไรตลอด
 เวลาที่มัลมหายใจอยู่นั้น เราจะไม่เป็นทุกข์เลย อบายหรือเคล็ดลับ
 หรือศิลปะอะไรที่จะทำให้เราไม่ทุกข์เป็นทุกข์เลย อบายนั้นก็คือสทิ
 พ์วิญญาณนั่นเอง ตามวาทพระพุทธเจ้าท่านวางไว้ก็คือ เมื่อมี
 อารมณ์อะไรมากระทบทางตาทางหูทางจมูกทางลิ้นและทางกาย
 ก็ให้มันเข้าไปในทางที่จะเกิดสทิพย์วิญญาณ อย่าไปเกิดความยึดมั่น
 ถือมั่นว่าตัวเราว่าของเรา

จริงอยู่ อากาโรทเกิดความเห็นแก่ตัวนั้นมันเป็นของธรรมดา
 เป็นสัญชาตญาณอย่างหนึ่งทีเดียว ส่วนที่จะให้หัวกมาเกิดเป็นสทิ
 พ์วิญญาณนั้นเป็นสิ่งที่จะต้องฝน ทางที่จะเกิดกิเลสตัณหาเกิดเป็น

อุตทานันเหมือนกบทางเดินใหญ่ ที่เราเคยผ่านเคียนโล่งเดินง่าย
 แต่ทางที่เข็นสตัปญญาอันเหมือนกบทางที่ไม่ค่อยมีใครเดิน มัน
 จึงเล็กลงทุกที แต่ถ้ามหาว่าเราฉลาดพอ เราก็จะเลี้ยวทางนี้ได้
 เพราะพระอรยเจ้าเข็นอันมากเกินอยู่บนทางนี้ มันเนื่องจากสาย
 ฑาของเราเองไม่ฉลาดพอที่จะสังเกตให้เห็นทางสาขาน นเข็นอขาย
 ที่จะข้งกน “การเกิด” เมื่อเราไม่ให้เกิด มันก็ไม่เข็นทกซ
 จะเข็นเด็กเข็นหนุ่มสาวหรือผู้ใหญ่อย่างไกรก็ตาม เมื่อมจทวาง
 อย่างนั้นแล้วมันก็ไม่ทกซ นอกจากไม่ทกซแล้วยงมสตัปญญา
 สมบรณ และทวยสตัปญญาสมบรณนั้นเราจะทำอะไรก็ได้ แมแต่
 เล่าเรียนก็เรียนเก่ง คิดเก่ง จำเก่ง ไซ้เหตุผลเก่ง แมจะทำการงาน
 ก็ทำได้ จะบริโภคผลของการงานก็บริโภคได้โดยไม่มีทกซ
 เหมือนทกกล่าวไวเข็นคำเปรียบว่า จะจับปลาที่ไม่ถูกเงยงปลา จะ
 บริโภคปลาที่ไม่ถูกกางปลา นั่นก็คือลักษณะของการทมจทวางจาก
 ความรู้สึกวามทวตน สมบรณอยู่ทวยสตัปญญา ทำอะไรถูกไป
 หมกโดยอัทโนมติ เพราะวามันไม่เข็นทกซนเอง ถ้าเข็นทกซก็
 ถอว่ายงผิดเพราะฉะนั้นเราจะทอเขาใจควา “การเกิด” นี้ให้ถูก
 ทอตามลักษณะอย่างที่ว่ามาแล้ว และประพฤติปฏิบัติไปในทาง
 ที่ไม่ไม่ให้ “มีการเกิด” คือไม่เกิดเข็นทวตนเข็นของทนซนมา
 ใจก็มีความทกซ

หลักของพระพุทธศาสนาที่เรียกกันว่าปฏิสัมพัชชาตนะ เป็น
 หลักสำคัญหรือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ท่านเรียงลำดับไว้
 ว่า เมื่อตากระทบรูป หกระทบเสียง จมกกระทบกลิ่น ฯลฯ แล้ว
 ก็จะมีเวทนา คือความรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจ เมื่อมีเวทนาแล้ว
 ก็ต้องมีตณหา คืออยากไปตามความรู้สึกที่พอใจหรือไม่พอใจ
 ถ้าพอใจก็อยากได้ ไม่พอใจก็อยากทำลาย และจะมีความรัก
 เป็นตัวตนของตนพรังขึ้นมา ว่าเป็นตัวตนผะได้มันหรือเอามัน
 เพื่อเป็นนบนนเขานนเขานขึ้นมาทันที เหล่านี้คือ “การเกิด”
 เมื่อมีความเกิดแล้วก็ต้องเป็นทุกข์ ฉะนั้นเราจะเห็นได้ตามหลัก
 ของพุทธศาสนาว่า การเกิดในทางจิตใจหรือทางวิญญาณนั้น
 มีบัญญัติขึ้นมาเมื่อมีการสัมผัส หรือมีความรู้สึกพอใจหรือไม่
 พพอใจ ซึ่งก็จะเป็นความอยาก เป็นความยึด เกิดเป็นความรัก
 ว่ามีตัวเราผะอยากอย่างนั้นอย่างนี้ อยากจะไต่หนไต่หน เป็นนบน
 เป็นน เป็นภพเป็นชาติขึ้นมาโดยสมบูรณ์ หลังจากชาติแล้วก็มีความ
 ความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นแก่ตัวตนและของตน อันเนื่องมาจากความยึด
 มั่นถอมัน ยึดในทวงแก่กเป็นทุกข์เพราะแก่ ยึดมั่นในทางตาย
 ก็เป็นทุกข์เพราะตาย เมื่อ “ความเกิด” หมายถึงการเกิดทาง
 ความยึดมั่นถอมันแล้ว “ความแก่” ก็หมายถึงความยึดมั่นถอ

มันทมนร่อยหลอกลงไป ถ้าความมกม่นถมนน่นคยลงไป ก็เป็น
 ลักษณะของ “ความตาย” เพราะฉะฉนวนหนง ๆ เราจึงเกิดแก่
 ตายหลาย ๆ ครั้ง ทกคราวที่เรามีความมกม่น และความคคคคค
 สำเร็จล่งไปเรองหนง ๆ แลวกเปลยนเรองใหม่ น้เรียกว่า
 “ตาย” แลวก “เกิด” อก และการเกิดใหม่น้มันต้องม้ะไร
 ที่หลอชย่จากเกิดคราวก่อนค้วยเสมอไป เช่นเราเห็นของสิ่งหนง
 แลวกชอยใจ จังคคจะขโมย น้ก็เสร้จไปเรองหนง แลวกความคคค
 น้ก็ตายไป แลวกเกิดความคคคคใหม่ที่เข่นขโมย แลวกไปขโมย
 เสร้จแลวกการเข่นขโมยก็ตายไป หลังกนนั้นกถูจย เกิดใหม่
 เข่นคนถูจยเข่นจำเลยในศาล แลวกก็ตายไป แลวกเกิดใหม่
 เข่นนักโทษในคุก ฉะฉนจะเห็นว่าการเกิดทกคราวม้ผลคหรือผล
 ชวของชาติ ๆ น้ ส่งไปถ้งชาติหนงใดโดยประจกษชค ฉะฉน
 จังกล่าวไ้ว่าคนต้องรับผลของกรรม เข่นไปตามกรรม ข้ามภพ
 ข้ามชาติไ้โดยลักษณะอย่างน้ และภายในชีวิตน้เอง

นคคความหมายหรือคำอธิบายของคำว่า “ชาติ” ตาม
 ความหมายของพระพุทเจ้า ภพคคคือการวนเวียนเกิดตาย ๆ และ
 ม้การรับผลกรรมตามสนองระหว่างชาติระหว่างภพ เมือเราเห็น
 ชคคอยู่ว่าการเกิดนมนเกิดชนมาค้วยเหตุไ้ ในลักษณะอย่างไ้

และโดยวิธีใด เราก็จะใช้ความรู้ของพระพุทธเจ้าที่เรากำลังศึกษา
 ยืนยันมาปฏิบัติเพื่อจะกำจัดความทุกข์ที่มาจากถนเกิดนั้นไปได้
 อย่างนั้นแล้วก็ไม่แน่ว่าจะมีปัญหาที่ว่าตายแล้วเกิดหรือไม่เกิด ขอ
 อย่างเดียวเท่านั้นว่า อย่าได้เข้าใจว่าคำว่า "เกิด" นี้ ต้องเกิด
 มาจากท้องแม่ แล้วก็ตายเข้าโลงไป หลังจากเข้าโลงแล้ว
 ก็ไปเกิดในท้องแม่ใหม่ เป็นคนเดียวกันไปเกิดใหม่ อย่าง
 นี้ไม่ใช่เป็นคำอธิบายหรือเป็นความหมายตามที่พระพุทธเจ้า
 ท่านมุ่งหมาย ถ้าไปเอาความเกิดทางร่างกายทางวัตถุ คือ
 ทางเนื้อหนังอย่างเดียวนั้น มันเป็นคนละเรื่องกันทีเดียว
 ไม่ใช่เป็นพุทธศาสนาเลย และเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าท่าน
 ไม่เกี่ยวข้องด้วย ท่านไม่ยอมตอบปัญหาเมื่อใครถามว่าตาย
 แล้วเกิดใหม่ เพราะท่านรู้ว่าเขาหมายถึงว่าเมื่อเกิดจากท้อง
 แม่แล้ว ตายเข้าโลงไป หลังจากนั้นจะเกิดอีกใหม่ ถ้าอย่างนั้น
 ท่านว่าเป็นเรื่องที่ท่านไม่ตอบ ไม่ยอมพหยากรณ์ นอกจาก
 เป็นเรื่องที่ ไม่ตอบแล้ว พระองค์จึงถือว่าเป็นเรื่องไร้สาระ
 เหลวไหล ไม่เป็นเงื่อนไขที่จะพาไปสู่ความดับทุกข์ มีแต่
 จะเข้ารกเข้าพงไป ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่วกมาสู่เรื่องของความดับ
 ทุกข์เลย ไม่มีประโยชน์อะไร พระพุทธองค์ตรัสว่า มาพูด

เรื่องทำเป็นหรือสำคัญดีกว่า ต่อมาพูดเรื่องที่ว่าเกิดอยู่น
 ะมันเป็นหลัก และทำอย่างไรจึงจะไม่เป็นหลัก พระองค์
 ธิให้เห็นว่าความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวตนหรือของตนนั้นเป็น
 ทุข์ บุคคลนั้นพึงเคยมีคนมีปัญญาที่ฟังเข้าใจ ไม่ต้องเชื่อพระ
 พุทธเจ้า แต่เขาเชื่อตัวเอง ท่านก็กำชับว่าอย่าเชื่อตถาคต
 แม้พระสารีบุตรก็กล่าวต่อหน้าพระพุทธเจ้าว่าไม่เชื่อพระ
 พุทธเจ้า จะเชื่อตัวเอง ในกรณีศึกษาธรรมะในพุทธศาสนา
 นแล้ว ต้องเชื่อสิ่งที่เห็นได้ด้วยตนเอง

พระพุทธเจ้าท่านสามารถแสดงให้เห็นด้วยตนเองได้ว่า
 การยึดมั่นถือมั่นเห็นแก่ตัวนั้นเป็นทุกข์อย่างยิ่ง แม้ “การ
 เกิด” ที่แท้จริงก็มีทอเมือมีความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวตนของ
 ตนนั่นเอง เมื่อตรัสว่า “ความยึดมั่นว่าตัวตนนี้เป็นความทุกข์”
 เสร็จไปชิ้นหนึ่งแล้ว ท่านก็อธิบายต่อไปอีกชิ้นหนึ่งว่า ความ
 รู้สึกว่าตัวตนของตัวนั้นเป็นมายา มันไม่ได้เป็นความจริง คือ
 มันเพียงเกิดขึ้นเมื่อใดเห็นรูปได้ฟังเสียงได้ดมกลิ่นได้สัมผัส ได้
 เรียกว่าผัสสะ แล้วเวทนาตณหาและอุปาทานก็เกิดขึ้น และชั่ว
 ครู่ชั่วขณะนั้นมันก็เป็นมายาอีก โดยที่แท้จริงแล้วมันไม่มีตัวเรา
 หรือของเรา มันเป็นความเข้าใจผิด เป็นความยึดมั่นถือมั่น ที่

เกิดขึ้นมาจากความไม่รู้ (อวิชชา) ในขณะที่เห็นรูป ฟังเสียง
 ตมกลิ่น ลิ้มรส สัมผัส หรือคิดนึกด้วยใจ ท่านออกส่าห์พร่ำสอน
 ตรึง จนผู้ฟังเห็นได้ด้วยตนเอง ว่าจิตที่ประกอบไปด้วยอวิชชา
 นั้น มันก็ของวิเศษกว่าเป็นตัวคนเสมอไป ถ้าประกอบด้วยสติ
 ปัญญา ก็ไม่เห็นเป็นตัวคน อันไหนเป็นความเท็จ อันไหนเป็น
 ความจริง ผู้คนก็เห็นได้ด้วยตนเอง ทนทว่า ทว่างจากตัวคนนั้น
 แลละคือความจริง เลยกกลายเป็นคนที่เห็นได้ว่าตัวคนไม่มี เมื่อ
 ตัวคนไม่มีแล้วใครมันจะตายหรือใครมันจะเกิด ฉะนั้นการที่ถาม
 ว่าตายแล้วเกิดใหม่จึงเป็นปัญหาที่โง่งมที่สุด แล้วก็เลยหยศถาม
 ไปเอง เพราะเป็นการตอบเสร็จไปแล้วในตัวเองว่าไม่มีใครตาย
 ไม่มีใครเกิด มีแต่จิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งปรุงแต่ง และมี
 ความเกิดขึ้นแห่งความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวคนของตนเท่านั้น ถ้า
 เราแข็งแรงเห็นจริงในขณะนี้แล้ว เราก็มีทางซจัดมันไปเสียได้ เรื่อง
 ก็จบกัน สิ่งที่เหลืออยู่ก็คือ “จิตว่าง” ไม่มีความทุกข์เลย ไม่
 มีความรู้สึกว่าเป็นตัวเราของเรา ปัญหาเรื่องตายแล้วเกิดหรือไม่
 ก็เลยเป็นหมิ่น ทุก ๆ อย่างนั้นผู้เห็นได้ด้วยตนเองทั้งหมด ว่าที่
 พระพุทธเจ้าเรียกว่าความเกิด ความแก่ และความตายนั้น มัน
 หมายถึงอะไร แล้วก็จบซจัดสิ่งเหล่านั้นออกไปให้หมด จนไม่มี

ความเกิด ความแก่ และความตาย เรื่องมันก็สิ้นสุดลง ไม่ต้อง
 พดถึงชาติหน้า ไม่ต้องพดถึงชาติที่แล้วมา พดแค่เรื่องปัจจุบัน
 หนึ่ง และ เกยวน หนึ่ง ซึ่งจะต้องรีบศึกษาให้เข้าใจจนไม่มีความรู้สึกว่าเป็น
 ตัวตนของตน แล้วร่างกายหรืออัตภาพจะสะอาดปราศจาก
 ตัวตน ห่างจากตัวตน และไม่มี ความทุกข์เลย

ในพระบาลีพดถึงผลเป็นพระอรหันตองค์แต่ชายเพียง ๑๕
 ปี แต่มีน้อยมาก มีพดถึงผลถึงอายุเป็นพระอรหันตคนมาก เพราะ
 ว่าผู้มีอายุสูง สามารถผ่านสิ่งต่างๆ มาโดยประจักษ์ชัดด้วยตนเอง
 เองทั้งนั้น จึงมีความแจ่มแจ้งชำนาญในทางจิตทางวิญญาณ
 กล่าวคือเคยบรรลุมาแล้วทางจิตใจทางวิญญาณ ว่ามันเป็นอย่างไร
 คนเราตั้งแต่เกิดขึ้นมาจนกว่าจะตาย จะต้องประสบสิ่งเหล่านี้มา
 นานี่ไม่ถ้วน ถ้าเขาฉลาดสังเกตสิ่งเหล่านี้ มันจะเป็นประโยชน์มาก
 ที่สุด มันจะสอนให้ทุกคนทั่วไป ว่าไม่มีสิ่งใดที่เรียกว่าตัวตนหรือ
 ของตน ไม่เท่าไรเขาจะมีความชำนาญมากพอที่ว่าพระพุทธรเจ้า
 พดสะกิดคำเดียว เขาก็กลายเป็นพระอรหันตเพียงไม่กี่นาทีก็ไป
 คอยกับพระพุทธรเจ้า นี่เป็นผลของสิ่งๆ หนึ่ง คือความมีปัญญา
 เข้าใจถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของความทุกข์ หรือ
 เรื่องของ “ความเกิด” ซึ่งเป็นเหตุแห่งความทุกข์ทั้งปวง

เมื่อพูดถึงความเกิดแล้ว ก็ควรจะได้พูดถึงการเกิดรวม ๆ กันที่เรียกว่า “โลก” นี้เสียด้วย สิ่งทีเรียกว่า “โลก” นี้ ตามธรรมดาที่หมายความถึงโลกซึ่งในเวลานี้กำลังยังอยู่ด้วยเรื่องประหัตประหารกัน จะถูกระเบิดปรมาณูเมื่อไรก็ไม่รู้ ถ้าท่านเข้าใจโลกในลักษณะอย่างนั้นแล้ว ก็ไม่มีหวังจะเข้าใจพุทธศาสนา เพราะว่ามันเป็นโลกทางวัตถุทางรูปธรรมอย่างเคียว พระพุทธเจ้าท่านหมายถึงสิ่งซึ่งมีอยู่ในโลกนี้ ที่ทำให้เราลุ่มหลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และความรู้สึกทางใจที่เราประสบประจำวันนั่นเอง ว่านั่นแหละคือตัว “โลก” ไม่ใช่ตัวโลกกลม ๆ นี้ คือท่านหมายถึงเอาอิทธิพลของรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อันเป็นทางของความยึดมั่น ถ่อมมั่น ในทางจิตใจต่างหาก นั่นแหละคือตัวแท้ของโลก เราต้องขยับเลื่อนจากวัตถุมามองโลกกันตรงนัยอื่น “สัตว์โลก” ก็คือสัตว์ที่ลุ่มหลง อยู่ในรูปรสกลิ่นเสียงสัมผัส หลงว่าเป็นตัวตนของคน เต็มไปด้วยความรู้สึกที่เป็นอัตตา อย่างนั้นแล้วโลกหรือสัตว์โลกนั้นก็คือตัวทุกคนนั่นเอง ทุกๆ เพราะยึดมั่นถ่อมมั่นในตัวตน ฉะนั้นสัตว์โลกที่เห็นไปตามยถากรรม ก็คือสัตว์โลกที่เต็มไปด้วยความรู้สึกว่ามีความตัวตนของคนคนหนึ่งไม่รักใคร่ “สัตว์โลก” จึงเท่ากัน

ความทุกข์ พระพุทธเจ้าท่านจึงว่า “โลกคือความทุกข์” หรือ “ความทุกข์คือโลก” ท่านชี้โลกในลักษณะเช่นนี้ ไม่ใช่โลกที่คนธรรมดาเข้าใจกันอยู่ เพราะฉะนั้นเราจะต้องรู้จักสิ่งทพระพุทธเจ้าท่านเรียกว่า “โลก” ให้ถูกต้อง เราจึงจะสามารถรู้ธรรมชาติของพระองค์ ถ้าเรารู้จักโลกในแง่ของวัตถุดิบแล้ว เราจะไม่มีเรื่องโลกตามความหมายของพระพุทธเจ้าหรือธรรมชาติของพระองค์ได้ เพราะพระองค์ต้องการสอนธรรมะที่เรียกว่า เห็นอำนาจของโลก (โลกตตระ) กล่าวคืออยู่เหนือความทุกข์นั่นเอง ฉะนั้นท่านทั้งหลายอย่าได้เกลียดชังหรือกลัวคำว่าโลกตตระหรือคำว่านิพพาน เหมือนกับคนทั่วไปที่ไปเที่ยวกันแล้วก็ขยะแฉียง ทว่าเป็นคำที่ใครจะเข้าใจอะไรก็ไม่รู้ ไม่เกี่ยวข้องกับอะไรกับเราเลย ถ้าว่าโดยที่แท้แล้ว คำว่าโลกตตระหรือนิพพานนั้น มันเป็นเรื่องที่จะต้องเกี่ยวข้องอย่างยิ่ง จะต้องเกี่ยวข้องกับชีวิต ไม่เช่นนั้นแล้วจะคงจะเป็นโรคเส้นประสาทหรือเป็นยาตาย เพราะว่าความรู้สึกที่เต็มไปด้วยตัวตนของคนนั้น มันพลุ่งพล่านเผาผลาญจิตใจจนวายเป็นมากเกินไป

ทันไรมานึกคิดว่า ตามปกติคนเราก็มีเวลาที่โลกไม่เขี่ยคเขี่ยน คือมีจิตใจว่างจากโลกได้ อย่างเช่นเด็กร้องเพลง คนขอทานร้องเพลง หรือว่าคนแจวเรือจ้างก็ร้องเพลงเป็น ในขณะที่

จิตเขาวางอยู่จากความยึดมั่นถือมั่น เขาก็ขยับเหินออกมารู้สึก
 ทั่วโลก โลกไม่ครอบงำเขา นั่นเป็นโลกกตระในระบียบหนึ่ง แต่
 ยังไม่เต็มที และเขากำลังอยู่ในสภาวะของนิพพานที่ว่างจากทุกข์
 ชั่วคราวเหมือนกัน หน้าที่ของเราคือทำให้เป็นมนุษยธรรมบรรณ
 เท่านั้นเอง ให้ขึ้นไปตามกฎเกณฑ์ที่ถูกต้องและสมบูรณ์ คืออยู่
 เหนือโลกแท้จริงและเด็ดขาดยิ่งขึ้นเท่านั้น เมื่อเราเกิด ๆ ตาย ๆ
 ในลักษณะที่กล่าวมาแล้ว วันหนึ่งไม่รู้สึกขงอย่างนั้น ก็เรียก
 ว่าเรายังว่ายอยู่ในทะเลวนแห่งวิญญูสงสาร สิ่งที่ตรงกันข้ามกับ
 วิญญูสงสารก็คือนิพพาน ฉะนั้นมันจึงสลบข้อยกยชั่ววอกของเราขณะที่
 มืดทมิฬเกิดขึ้นมา เราก็ว่ายอยู่ในวิญญูสงสาร ในขณะที่มีความ
 รู้สึกว่าอึดทิว้างไป ก็เรียกว่าเราอยู่ในนิพพาน เช่นสิ่งทีเกยว
 ขงกันข้อยกยจิตเป็นประจำ เราจะต้องเข้าใจข้อยกยคำของพระพุท
 ธิเจ้าให้ถูกต้องในลักษณะเช่นนี้ แล้วจะเป็นการง่ายข้อยกยขงในการที่
 จะปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระองค์ จนกระทั่งให้เราบรรลุถึง
 นิพพาน คือว่าขงจากการว่ายน้ำในวิญญูสงสารได้ ข้อยกยขงได้
 ไม่ต้องเห็นขงเห็นขง ไม่ต้องเป็นทุกข์ มีความเป็นข้อยกยขงที่สะอาด
 สว่าง สงบ ขงขงไม่ควรรจะเป็นขงขงขงขงขงขงขงขงขงขงขงขงขง
 ศาสนาใด

สรุปได้ว่า “ชาติ” ก็คือการเกิดความรู้สึกว่ามีตัวตน “ไม่เกิดหรือไม่ชาติ” นั้น คือการไร้ความรู้สึกว่ามีตัวตน สภาพที่ไร้ความรู้สึกว่าตัวตนก็คือไม่เกิดไม่แก่ไม่ตาย ถ้ามีตัวตนก็ย่อมมีความเกิดความแก่ความตายอยู่ในวิฏฐสังสาร ทนถามตัวเราว่ามโนเรื่องอะไรที่คิดว่าเรองนี้? เกิดมาทำไม? ที่เกิดมาจากท้องแม่ก็เพื่อจะเข้าโลงหรือ? มันเกิดมาเพื่ออะไร? มีประโยชน์อะไร? ในบรรดาสัตว์ที่เราปรารถนาอย่างยั้งนั้นมันสิ่งใดบ้างประเสริฐกว่าการไม่เกิด ซึ่งไม่มีทุกข์เลย หมายความว่าที่เราเกิดมามีชีวิตอยู่นั้น อะไรเป็นสิ่งที่ทุกข์ที่สุดที่เราควรจะได้ให้ทนแก่เวลาในชาตินี้? ลองคิดนึกไปตามลำดับว่า เด็กเรียนหนังสือก็เพราะต้องการความรู้ ความรันทนเขาไปทำอะไร? ความรู้เขาไปประกอบอาชีพ อาชีพนั้นทำทำไม? ก็เพื่อให้ได้เงิน ใ้เงินแล้วก็ไปหาซื้อสิ่งของของการ เช่นยาน อาหาร เครื่องนุ่งห่ม หยกบา ฯลฯ ที่ซื้อก็ต้องการเก็บทรัพย์สินสิ่งของ ความรักเกื้อหาพวกพ้องบริวาร อำนาจวาสนา หาให้หมด ซึ่งเป็นทางที่จะให้ใ้ได้มาซึ่งบรรพตสันติสุขสัมผลและธรรมารมณ เป็นไปตามที่กิเลสตัณหาของ การ นมกัหมกนเพียงแค่นั้น

ทนลองพิจารณาว่าสิ่งนั้นมันมีลักษณะอย่างไร? คือว่ามี

ลักษณะของการทนทานหรือว่าเป็นการว่างจากการทนทาน
 เป็นการอยู่ภายใต้โลกใต้อำนาจของกิเลสตัณหาจริงหรือไม่ ?
 การลุ่มหลงอยู่ในสิ่งเหล่านั้น มันเหมือนกับการกินกางปลาใหม่ ?
 มีความชอกช้ำกระทบกระเทือนในทางจิตใจไหม ? แล้วจะทำ
 อย่างไร ? คำตอบก็คือว่า จะต้องระวังมิให้ตกกางปลา คือจะต้อง
 เป็นอยู่ด้วยสติปัญญา มีจิตใจที่สดชื่น สะอาดสว่างสงบอยู่
 ตลอดเวลา คนที่มีเงินล้านหนึ่งเขาเป็นทกขลานหนึ่ง ส่วนคนที่
 ใจไม่มีความยึดมั่นถ่อมตนว่าตัวตนของตนนั้น เขาจะไม่ทกขเลย
 นี้จะเห็นว่าเราจะไปโทษเงินไม่ได้ ว่าทำไมบางทีให้ความสุขเคย
 ให้ความมทกข เงินนั้นไม่ได้ให้ความสุขหรือความมทกขเลย มัน
 เป็นของกลาง ๆ เหมือนกับสิ่งอื่น ๆ เหมือนกัน มันอยู่ที่ความโง่
 หรือความฉลาดของเราต่างหาก ถ้าไปยึดมั่นถ่อมตนว่าเขตนตัวเรา
 ของเราเกี่ยวกับเงินขึ้นมา เงินก็เป็นทกข คนที่มีสติปัญญา
 สามารถคิดขจัดตัวเราของเราให้กระเด็นออกไป แล้วไปเกี่ยวข้องกับ
 กยเงิน เงินก็ไม่เป็นทกข กลยจะเป็นเครื่องอำนวยความสะดวก พก
 อย่างเปรียบเทียบก็คือว่า ถ้ามีตัวตนเข้าไปเกี่ยวข้องกับเงินแล้ว
 เงินก็เป็นเจ้าเขตนนายเห็นอศิระของคนนั้น แต่ถ้าเอาตัวตนออก
 ไป ใจที่สติปัญญาเข้ามาเกี่ยวข้องกับเงิน เงินก็จะกลยเป็นทาสเขตน
 ขาวของบุคคลคน

นั้นแหละคืออานิสงส์แท้จริงของธรรมะที่จะขจัดความทุกข์
 ออกไปโดยสิ้นเชิง ให้เหลืออยู่แต่ความสะอาดสว่างสงบไม่เป็น
 ทุกข์ เรียกว่ามีสภาพอยู่เหนือโลก เป็นนิพพาน นิพพานนั้น
 ไม่ได้มีก่อน หรือไม่ได้มีต่อเมื่อหลังจากตายไปแล้ว แต่
 ว่าอยู่ที่นั่น และเดี๋ยวนี้ แต่คำอธิบายของนักสอนพุทธ—
 ศาสตร์ส่วนมาก กำลังสับสนกันอย่างน่าเวียนหัวที่สุด
 เพราะว่าผู้อธิบายนั้นก็ยังไม่รู้จักตัวเองว่าประกอบอยู่ด้วย
 อะไร และจะเกิดอีกในลักษณะอย่างไร ไปคิดแต่ว่าจะต้อง
 ตายเข้าโลงแล้วจึงจะไปเกิด ไม่มองเห็นการเกิดจริงๆ ว่า
 เกิดทุกทีเป็นทุกข์ทุกทีดังที่พระพุทธเจ้าท่านบอก แล้วจะเข้า
 ใจคำสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างไร คนทั่วไปเลยเห็นว่า
 นิพพานเป็นเรื่องลึกลับ และยังแถมน่ากลัวน่าเกลียด ทุกคน
 หันหลังให้ไม่อยากจะพูดถึง ยังมีคนบางคนเข้าใจผิดว่า ถ้า
 เอาเรื่องนิพพานมาสอน มันจะเป็นเรื่องบ้าๆ บอๆ เป็น
 เรื่องเกินความจำเป็น หรือไม่เป็นเรื่องที่ควรจะต้องสอน อาตมา
 อยากกล่าวว่า คนที่กล่าวอย่างนั้นแหละเป็นคนบ้าๆ บอๆ
 เพราะเรื่องนิพพานมันเป็นแม่แต่เด็ก ๆ จะต้องถูกอบรมถูกสั่งสอนให้รู้
 จักตัวตน—ของตน ให้รู้จักความว่างจากตัวตน—ของตน สอน

ให้รู้จักทำให้ตัวคน—ของตนน้อยลง ไม่มีความเห็นแก่ตัวจืดมาก
เกินไป เพื่อให้เป็น “มนุษย์” ที่สมแก่คำความมนุษย์ซึ่งแปลว่า “ผู้มี
จิตใจสูง” คือสูงพอที่จะมองเห็นว่าอะไรเป็นอะไร เหมือนอยู่บน
ยอดเขามองลงมาข้างล่างมันมองเห็นดี

ถ้าเรามีปัญญาอย่างนั้นแล้ว ก็เรียกว่าเรามีพุทธะอยู่ในเรา
เรามีธรรมะอยู่ในเรา เรามีสังขะอยู่ในเรา ควรจะนำมาสอนหรือ
ไม่ท่านคิดทเอง คนที่สงอายุขึ้นไปก็เหมือนกัน ลองคิดว่าเรอง
นั้นมันเป็นขัญหารยทว่นหรือไม่วะ เราดอว่าเป้นขัญหารยทว่นและ
สนใจคนอย่งกลกจอเป้นประจำว่นนั้น ลองเขาเรองเหล่านนั้นมา
เทียบกยเรองเหล่านค ว่าเรองไหนมันรยทว่นกว่นกั้น จำเป้นกว่น
กั้น เรองไหนทกกลางเป้นเหมือนกยไฟไหม้ศรัษะอยู่ และจะตอง
รยทขี้ แล้วทำนก้จะเค้นดกทงทงทงทงทงทงทงทงทงทงทงทงทง
เค้นชนคทไมคองเค้นให้เค้นคเค้นอย คอเค้นชนคทแวยเค้นดง
อย่งพลกหนำมอเป้นหลงมือ กลายเป็นคทไมมทกขหรือจะทกข
กทกขแต่นอยทสด แล้วทำนจะรู้โตเองวำการทำขัญทำกคค
ท่ง ๆ นั้น มันมีค่านอยเกินไปเสียแล้ว ในเมื่อนำมาเทียบกย
“ควำมว่ง” คอควำมทมีจิตใจว่งจกตัวคน-ของตคน และมี
ควำมสงขเป้นอยู่ดว้ยอำนำจของธรรมะ มีจิตเป้นธรรมะ มีธรรมะ

เป็นจิต มีชีวิตเป็นธรรมชาติ มีธรรมชาติเป็นชีวิต อย่างนั้นมันมีค่ามาก
 ยิ่งกว่ารถยนต์ กว่าตึก กว่าช้อเลี้ยง กว่าอำนาจวาสนา กว่าอะไร
 ทุกอย่างที่มุ่งหมายกัน ซึ่งเขาเข้ามาเพื่อสมเฝ้าตัวเอง เขาจะ
 ของใครธรรมชาติคือชีวิต ใต้ชีวิตคือธรรมชาติเสียก่อน ตึก รถยนต์
 หรืออะไรต่าง ๆ ที่นำเข้านั้น จะได้ไม่มาสมเฝ้าตัวเอง แล้ว
 จะไม่ไปตกอยู่ในสภาพที่น่าเวทนา เหมือนกับเห็นกงจักรเป็น
 คอกบัว ไปคว้าเอาสิ่งที่จะทรมาณตัวมาสวมใส่ด้วยความยินดี
 ด้วยความสมัครใจ มันโง่มากถึงอย่างนั้น

เราจะต้องมีพระเครื่องวางศกศกสถินเสียก่อน คือธรรมชาติ
 ในลักษณะเช่นนั้น เป็นเครื่องวางเป็นพระเครื่องที่แท้จริง ไม่ใช่
 แบบที่ทำแขวนคอ แต่เป็นพระเครื่องที่อยู่เป็นอันเดียวขยจิตใจ
 ยึดกันไม่ให้ความตกเข้ามาแผ้วพานแต่ประการใดเลย แม้กระทั่ง
 ความตายก็มาครอบงำไม่ได้ เราจึงจะเป็นผู้ที่มีเครื่องคุ้มครอง
 อย่างดี มีพระอย่างแท้จริงเป็นเครื่องคุ้มครองเรา จึงขอให้เอา
 ธรรมชาติที่ทำให้จิตใจชื่นรื่นปวงเป็นพระเครื่อง คือเอาพระพุทธรูป
 พระธรรมพระสงฆ์ที่แท้จริง มาประภัสฐานอยู่ในหัวใจจริง ๆ
 สง่างาม ๆ จะได้ไม่ผิด นัยตงแต่ทนน วันน เคยวน จะไม่มีการ
 คึกคึก พุคคึก ทำคึก จะเป็นเรื่องในการเรียน ในการงาน หรือการ

ชาติ^๕ หรือการสังคมหรืออะไรก็ตามอย่าง^๕ ซึ่งล้วนแต่ต้องคิด^๕
 ต้องพูดต้องทำทั้งนั้น^๕ ไม่มีทางที่จะผิดไ้เลย^๕ นี้แหละอันสูงส่ง^๕
 ของการที่เราเข้าใจสิ่งที่เราเรียกว่า “ธรรมะ” อย่างถูกต้อง^๕
 เข้าใจ “ชีวิต” อย่างถูกต้อง เข้าใจ “ชาติ” อย่างถูกต้อง^๕
 เข้าใจ “ความเกิด” อย่างถูกต้อง เข้าใจ “ความตาย”^๕
 อย่างถูกต้อง เข้าใจ “โลก” อย่างถูกต้อง เข้าใจคำว่า “อยู่^๕
 เห็นอโลก” อย่างถูกต้อง เข้าใจ “สังสารวัฏฏ์” และ^๕
 “นิพพาน” อย่างถูกต้องนั่นเอง^๕ นี่เป็นคำบรรยายที่จะใช้เป็น^๕
 ฐานสำหรับเข้าใจธรรมะ^๕ ที่เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา^๕
 ยิง ๆ ขึ้นไป

พุทธศาสนา

สอนให้มองสิ่งทั้งปวงแต่ด้านใน

การมองสิ่งทั้งปวงในด้านใน กล่าวคือ ด้านนามธรรม มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการที่จะเข้าใจธรรมะ หรือเข้าใจพระ พุทธ ศาสนา เพราะ พระพุทธเจ้าท่านมองสิ่งทั้งปวงด้านใน และ คำที่ท่านนำมากล่าวมาสอน ก็เป็นการบรรยายสิ่งทั้งปวง ในด้านธรรมาธิฐาน คือมองกันด้านใน เรื่องความทุกข์ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่กล่าวอยู่ในอริยสัจจ์กัถิ เรื่องปฏิจสมุุปบาท หรือ เรื่องอื่นๆ กัถิ มันเป็นเรื่องของความทุกข์ที่มองกันเฉพาะด้านใน ทั้งนี้ ฉะนั้นถ้าเราไม่พยายามมองสิ่งทั้งปวงด้านในตามอย่าง พระพุทธเจ้าแล้ว ย่อมหวังไม่ได้เลยในการที่จะเข้าใจพระธรรมคำ สอนของพระองค์ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพิจารณากันถึงเรื่อง นี้อย่างละเอียดละออ แม้ในการอธิบาย ๓ บทที่แล้วมา ก็เป็น การบรรยายแบบธรรมาธิฐาน คือด้านใน การมองชีวิตหรือมอง สิ่งต่างๆด้านในเท่านั้น จึงจะสามารถเอาธรรมะมาใช้ให้เป็นของ คู่กับชีวิต หรือว่าเป็นอันเดียวกับชีวิตได้ แม้การชี้ให้เห็นความ

หมายอันแท้จริงของคำว่า “ชาติ” “โลก” “วิญญูสงสาร” “โลกคตระ” “นิพพาน” ฯลฯ ในคัมภีร์นามธรรมหรือคัมภีร์ใน ก็เพราะความจำเป็นของตนเอง

การมองคัมภีร์นอก คือคัมภีร์รูปธรรมหรือคัมภีร์คัตถนัมม มันทำ ให้เข้าใจธรรมะไม่ได้ แต่ว่าการมองคัมภีร์ในหรือคัมภีร์คัตถนัมม ทำให้เข้าใจธรรมะได้ เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่าธรรมะนั้น มันเป็นเรื่องของคัมภีร์ใน เป็นส่วนลึกซึ้งของคัมภีร์นอก เป็นความจริงที่มองเห็นได้ยาก การที่เราเรียกแต่เรื่องคัมภีร์นอกไม่รู้จักคัมภีร์ในซึ่งเป็นส่วนลึกซึ้งของคัมภีร์นอก ก็เพราะอวิชชาของเรา เรียกกันง่าย ๆ ก็คือความโง่ความหลง ความเป็นคนเขลา ความเห็นผิดคนคนหนา ในโศกนาฏกรรมศาสนาเขาเรียกกันอย่างนั้น ธรรมะเป็นความจริงที่ซ่อนเร้นอยู่ในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง คือเช่นคัมภีร์ในหรือคัมภีร์คัตถนัมมของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง การมองคัมภีร์นอกนั้นมันคล้าย “ตัวคน—ของคัมภีร์” ไม่ได้ แต่การมองคัมภีร์ในนั้นมันคล้ายได้ เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่า “ตัวคน—ของคัมภีร์” นั้น มันแสนจะลึกซึ้ง มันอยู่คัมภีร์ในสคณิกามองไม่เห็นตัว คัมภีร์ไม่ดัง แต่ถ้าเราหัดคัมภีร์คัมภีร์ในตามวิสุทธิพระพุทธรเจ้าท่านสอนแล้ว มันจะปรากฏแก่เราอย่างชัดแจนและง่าย ๆ เหมือนของคัมภีร์นอกเหมือนกัน

การมองค่านนอกนั้ มันตกไปเป็นฝ่ายวัตถุนิยม การมอง
 ค่านในทำให้เห็นไปในฝ่ายอคมคตินิยม ค่านนอกมันเป็นตัววัตถุ
 อยู่ในตัวมันเอง แล้วมันก่อผลเป็นวัตถุข้ง ๆ ขน ฉะนั้นจะต้องเห็น
 ทาสของวัตถุนิยม เกิดข้ญหาย่งยากไม่มีที่สิ้นสุด โลกเราสมัย
 นย่งยากก็เพราะตัววัตถุนิยมนออย่างเกี่ยวเท่านั้น ไม่ว่าฝ่ายไหน
 หมกททะเลาะกันนั้ ก็เป็นนกวัดถนยมด้วยกันทั้งนั้น แต่เป็นฝ่าย
 วัตถุนิยมคนละซอ เพราะฉนั้นไม่มีทางแกว้กฤตการณของโลก
 เว้นเสียแต่ว่าจะหายง้หายข้กในเรองวัตถุนิยม และร้จกอคม
 คติสังสคทเป็นค่านในชนมาเท่านั้น แล้วไม่ต้องมีใครห้ามเขา
 เขาก็จะหยคเบียดเบียนกัน และจะแสวงหาความสุขทแท้จริงได้
 โดยไม่ต้องเสียเลือดเนื้อหรือเสียอะไร ๆ จะอยู่กันอย่างผาสกข้ง
 ทเรียกว่าเป็นสมัยพระศรีอารยโก้ไค นแหละลองพิจารณาค่าน
 เดิคว่า โทษของการมองค่านนอกกับคณของการมองค่านในนั้นมันมี
 ข้อย่างไร ฉะนั้นจึงขอให้สนใจอย่างข้ง เพราะเป็นหนทางเกี่ยว
 เทานนทจะเข้าใจพระพุทธคัสนา ถ้าท่านผู้ใดเกลยคว้วัตถุนิยม
 และขฮาอคมคตินิยม ก็ต้องหคมองค่านนามธรรมตามแนวของ
 พระพุทธคัสนา ซึ่งอาคมารบ้รองได้ว่าย่อมสำเร็จประโยชน์โดย
 แท้จริง พุทธคัสนานนไม่เกี่ยวกข้วัตถุนิยมเลย และข้งไปกว่า

นั่นออกก็คอเห็นอวตถนิยม สิ่งที่เราเรียกว่าโลกุตระนั้น หมายถึง
 ความเป็นอยู่เหนือโลกอันเป็นที่ตั้งแห่งอวตถนิยม ความล้มเหลว
 ในโลกนั้นแหละเป็นอวตถนิยม เราต้องมองในลักษณะที่อยู่เหนือ
 อวตถนิยมเสมอไป จิตใจจึงจะมีความสุข

มีคาถาคณฺหฺงชงพวกเรากยวชองกนมากทสค ก็ในเรอง
 ธรรมะนแหละ มนมวชพออยเปน ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนงคช “บุคคลา-
 ธิษฐาน” คชกลาวเปนเรองชองคน เปนทวสงชอง เปนทว
 วัตถไปเลย แตชกฝายหนงกลาวเปนเรองนามธรรมลวน ไมใช
 คน เปนเรองธรรมลวน เขาเรยกวา “ธรรมาธิษฐาน” ยกทว
 อยางเชนเรองพญามาร ถาถอวาพญามารเปนยกษรายชมาชชาง
 ถชทชถชทชอยางน การพคถงพญามารแบชนเขาเรยกวาพค
 อยาง “บุคคลาธิษฐาน” แตถาเลงถงสงทรายกาจทสคททา
 ลายมนษยอยางยง กลาวคชกเกส เชนความงอ ความโลภ
 ความโกรธ ความหลงมงาย ทานองนแลว เขาเรยกวพญามาร
 ในลกษณะชอง “ธรรมาธิษฐาน” คชกลาวในแงชองธรรมะทรช
 ฝายนามธรรม ถาทานไมทคมองทานนแลว จะไมสามารถ
 วัจธรรมะฝายธรรมาธิษฐาน จะวัจกแตฝายบุคคลาธิษฐานเสมอ
 ไป ถาใครงมมาก ๆ ก็จจะกลายเปนเหยชชองการโทษณา

ขวนเข็ญ เห็นให้ทำบุญเพื่อไปสวรรค์ได้วิมาน หรือทำ
 บุญพันพญามารทำนองนี้ก็ ได้ แต่ถ้าเราหัดมองให้ถูกต้องตาม
 ที่เป็นจริง ให้ลึกเข้าไปถึงความจริง คือเป็นธรรมาธิษฐาน
 แล้ว เราจะเป็นผู้รู้ความจริง ไม่มีใครหลอกเราได้อีกต่อไป
 ทรัพย์มี ๒ ประเภท คือ ทรัพย์ของปลตชน และทรัพย์ของ
 พระอริยเจ้า แก้วแหวนเงินทองที่กินไรนาช่างมาวอควาย จน
 กระทั่งเกียรติยศอำนาจวาสนาชื่อเสียงอะไรอย่างนี้ เป็นทรัพย์
 ภายนอกของปลตชนทั้งนั้น ส่วนทรัพย์ภายในนั้นเรียกอริยทรัพย์
 แปลว่าทรัพย์ ที่ประเสริฐหรือทรัพย์ของพระอริยเจ้า นี้เขาหมาย
 ถึงธรรมะที่ทำให้เกิดความดีทุกขได้ เพียงเท่านั้นเท่านั้นก็เห็นได้
 ทัศนทว่าทรัพย์ของปลตชนคือทรัพย์ภายนอกนั้น มันเป็นสิ่งทมอง
 กันค่านอก คือไปลมหลงลอยที่ทรัพย์ที่เป็นวัตถุ เป็นรูปธรรม
 ส่วนอริยทรัพย์หรือทรัพย์ภายในของพระอริยเจ้านั้น ต้องมอง
 ด้วยจิตใจที่ประณีตละเอียด ทมองลึกใต้ถึงด้านใน จึงจะพบอริย
 ทรัพย์ ประโยชน์ของสิ่งนั้นท่านแสดงไว้มากมาย แต่จะยกมาเป็น
 ตัวอย่าง ว่าทรัพย์ภายนอกนั้นมันไม่อยู่กับเราอย่างแท้จริง โจร
 ขโมยไปก็ได้ ไฟไหม้ก็ได้ หรือเป็นอันตรายอย่างอื่นไปก็ได้
 และท่านนี้ยังไม่พอ มันยังเป็นพิษก่อเราอยู่บ่อย ๆ หรือพูด
 ง่าย ๆ ว่า มันเล่นงานเราให้ลำบากใจไปตาม ๆ กัน

ส่วนอริยทรัพย์ซึ่งเป็นภายในไม่เป็นเช่นนั้นเลย ไม่เคย
 เป็นพิษ ไม่เคยทำใครให้น้ำตาไหล ไม่เคยทำใครให้หัวเราะ
 เพราะว่าการหัวเราะหรือการร้องไห้ มันกระหืดกระหอบด้วยกัน
 ทั้งนั้น ส้อยเป็นอิสระว่าง ๆ เฉย ๆ ไม่ได้ ฉะนั้น อริยทรัพย์
 ที่เห็นภายในนั้นจึงไม่ทำให้ใครหัวเราะหรือร้องไห้ ให้แต่ความ
 สงบเป็นอย่างเดียว เราจะต้องใช้สติปัญญา มองทะลุด้านนอก
 เข้าไปถึงด้านใน เราจึงจะได้ทรัพย์อย่างนั้นมาเป็นทรัพย์ของเรา
 หนึ่ง มองทีนแง่ของคนทีมองแต่ด้านนอกข้าง เขาจะรู้จัก
 แต่โรคภัยไข้เจ็บเพียงด้านร่างกายเท่านั้น แล้วก็ตกอกตกใจ
 เป็นวัฏเป็นเวรนอนไม่หลับ แต่ส่วนอันตรายด้วยโรคด้านในนั้น
 เขาไม่รู้ว่ามียูอยู่ เขาไม่รู้ว่าโรคภัยไข้เจ็บกรรมคาสามีญ์ด้านนอก
 นั้น มันมีมูลเหตุอันแท้จริงมาจากโรคด้านใน ถ้าเราเป็นโรคด้าน
 วิญญาณอยู่แล้ว โรคภัยไข้เจ็บด้านร่างกายนั้นจะเพิ่มขึ้น แม้
 ที่สวดแต่โศคล้ำไส้ หมออธิบายว่า มันมีมูลมาจากความเป็นผู้ตก
 กังวลนานพอสมควร เพราะตกคราวทั่วตกกังวลนั้น เลือดไม่
 ไค้หล่อเลี้ยงลำไส้ได้อย่างเพียงพอ ไปหล่อเลี้ยงมันสมองตกลง
 เกิดพลาตันเสียหมด เมื่อเป็นอย่างนั้นทางลำไส้ก็เกิดพิษทวีตชน
 มา ความวิตกกังวลนั้นก็มาจากการที่คิดผิดหรือเห็นผิดในสิ่งทั้ง

หลายทั้งปวง มันจึงเกิดความมกม่นถ่มนชันคตทำให้เกิด
 ความวิตกกังวล เมื่อคนเรามีสภาพทางจิตใจเสื่อมทรามแล้ว
 อำนาจที่จะต้านทานโรคร้ายไข้เจ็บในทัวเราจะลดน้อยลงไปทันที
 ฉะนั้น ถ้าเชื้อโรคอะไรเข้ามาก็ทำให้เจ็บป่วยได้ ถ้าเราไม่เป็น
 โรคทางวิญญาณเลย จิตใจก็เข้มแข็งเหมือนพวกโยคีที่อยู่ตาม
 ป่า เชื้อโรคเข้าไปก็ไม่เป็นอะไร มีความต้านทานก็ ไม่เป็น
 โรค ไม่ต้องกินยา หมายความว่าความเข้มแข็งในทางวิญญาณ
 เป็นความต่อต้านโรคร้ายไข้เจ็บในทางร่างกายได้ด้วย เมื่อมอง
 เห็นอย่างนั้นแล้ว ก็ไม่มีอะไรนอกจากธรรมะอันจะเป็นยาขี้ของกิน
 โรคทางวิญญาณ แล้วโลกทางภายนอกก็จะสูญหายไปเป็นส่วน
 มาก จึงเห็นได้ว่าผู้ที่อยู่ตามแบบของธรรมะเช่นฤๅษี มักแข็ง
 กร้าวไม่ค่อยเป็นโรคร้ายไข้เจ็บ และถ้าเราอยากจะอายุยืนกัน ก็
 ต้องเป็นอยู่ในลักษณะอย่างนั้นด้วย

ในแง่ของความสุข ก็เป็นคู้ ๆ อย่างเคียวกันอีก ในชาติ
 หนึ่งเรียกว่า “ความสุขที่ทองอาศัยบ้านเรือน” คือการครอง
 เรือนนั่นเอง นี่เป็นความสุขด้านนอก เรายังรักกันมาก ส่วน
 ความสุขที่อยู่ตรงกันข้าม คือด้านในนั้น หนึ่งเรียกว่า “ความสุข
 ที่เกิดมาจากการออกไปจากบ้านเรือน” ในที่นี้หมายถึงการออก

โดยจิตใจ คือจิตใจยังเห็นความสุขกว่าเราในบ้านเรือน เพียง
เท่านั้นพอแล้ว แม้นคนแก่ที่คลานไปไหนไม่ไหวต้องนอนอยู่ใน
เรือน แต่ถาวรกรรมในอนาคตนั่นแล้ว เขาก็จะได้รับความสุขอย่าง
ที่เรียกว่า “ความสุขที่อาศัยการออกไปจากบ้านเรือน” มีจิตใจ
อยู่นอกโลกเป็นโลกกตระ เพราะว่าเขาสามารถมองสิ่งทั้งปวง
ภายใน อาศัยกรรมเป็นเครื่องมือหรือเป็นวิถที่จะมองให้เห็นค่าน
นามธรรม จนไม่ยึดมั่นหรือมีจิตใจติดบ้านติดเรือน

ความสุขในบ้านเรือนเรียกว่า “โลกยสุข” ความสุข
นอกบ้านเรือนเรียกว่า “โลกกตระสุข” คือเอาจิตใจเป็นเกณฑ์
ถ้าจิตใจอยู่ทั่วสยขาวโลกแล้ว ปล่อยให้ไปอยู่ที่ใดหรือไปอยู่ในป่า
มันก็แสวงหาความสุขอย่างแบบบ้านเรือนนั่นเอง ถ้าพวงวศหรือ
ป่าช่วยไม่ได้ จะช่วยได้ก็ต่อเมื่อใจมันรั้งกมองค่านใน ถึงจะอยู่
ที่ไหนถ้าสามารถมองโลกถึงค่านในได้ ก็เป็นการอยู่นอกโลก
นอกบ้านเรือน นั่นเป็นกำไรอย่างยิ่ง ได้ความสุขที่ประเสริฐเพิ่ม
เข้ามาโดยไม่ต้องลงทุนอะไรเลย อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัส
ของท่านไว้ว่า นิพพานให้เปล่า หรือว่าเป็นสิ่งที่ใดมาเปล่า ๆ
ไม่ต้องลงทุน มันมีแต่การทิ้งหรือโยนไปเสียให้หมด หมายความว่า
ว่ามีจิตใจอยู่สูงจนไม่ติดอยู่ในโลกโดยประการทั้งปวง อยู่เฉย ๆ
อยู่ว่าง ๆ ให้ถูกวิถก็แล้วกัน

คนที่มองสิ่งทั้งปวงแต่ด้านนอก เขาจะหลงผิดชนิดที่เห็น
 เป็นปลา ส่วนคนที่มองสิ่งทั้งปวงด้านในอย่างถูกต้องนั้น เขา
 เห็นตามที่เป็นจริงไปหมด คือเห็นงูเป็นงู เห็นปลาเป็นปลา คน
 ที่เห็นงูเป็นปลาแล้วไปถือเอาไว้ใน มือนอนทรายเท่าไรก็พอจะเห็นได้
 ส่วนมองอย่างอื่นก็ว่า เห็นกงจักรเป็นคอกบัว นักมีความหมาย
 เหมือน ๆ กัน มันเห็นความเห็นผิดเกี่ยวกับอารมณ์ทั้งปวง แล้ว
 ตกเป็นทาสของอารมณ์นั้น ๆ นักแสดงให้เห็นว่า จำเป็นอย่างยิ่ง
 ที่จะต้องรู้จักมองด้านนามธรรม เพื่อให้จิตใจของเราสะอาดบริสุทธิ์
 และอยู่เหนือสิ่งทั้งปวงได้

ท่าน เรามามองกันถึงคำว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
 นรก สวรรค์ นิพพาน ศาสนา ความงาม ความดี ความจริง
 ความยุติธรรม ฯลฯ ว่าเป็นคำที่เราเข้าใจกันถูกต้องแล้วหรือ
 อย่างคำว่าพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ คนโง่ ๆ ก็ถือว่าเป็น
 เรืองหญ้าปากคอก คือมันง่ายเหมือนการปลอกกล้วยใส่ปาก แต่
 ที่จริงนั้นคนโง่เข้าใจแค่เปลือก ๆ เขาไม่รู้จักพระพุทธพระธรรม
 พระสงฆ์เลยถ้าเขามองด้านนอก เขาก็จะเห็นว่าพระพุทธรูป
 ของคุณใหญ่ของคุณเล็กนั้นเป็นพระพุทธเจ้า แล้วก็ไหว้เขา ๆ หรือแม่
 แต่ใครจะเห็นตัวท่านที่เดินโปรดสัตว์อยู่ในอินเดีย เมื่อสองพัน

กว่าขมาแล้วว่าเป็นพระพทธเจ้า นึกยังไม่ตก พระพทธเจ้าท่านห้ามขาดไม่ให้เขลาไปดังอย่างนั้น โดยครัสว่า “เห็นธรรมะคือเห็นตถาคค เห็นตถาคคคือเห็นธรรมะ” ฉะนั้น แมคนที่อยู่ในเมืองที่พระพทธเจ้าเกิด ก็มีมากมายที่ไม่เคยเห็นพระพทธเจ้าที่แท้จริง เห็นแต่เปลือกของท่าน ไม่รู้จักองค์พระพทธเจ้า จึงมีคนทงหนาเป็นศักรเป็นปฏิษัทยะล้างผลาญท่านออกเป็นจำนวนมากมายเหมือนนกน นคือโทษของการที่ไม่มองให้ถูกคอง หรือไม่สามารถมองท่านในของสิ่งทงข่วง ทถุณนั้นเขาจะคองเห็นพระพทธเจ้าที่ภาวะแห่งความว่างจาก “ตัวตน-ของตน” ความสะอาด สว่าง สบดังที่สุด ทิมประจำอยู่ในจิตใจของพระพทธของค ซึ่งท่านเรียกว่า “ธรรมะ” อย่างที่ท่านครัสว่า “เห็นธรรมะ=เห็นตถาคค เห็นตถาคค=เห็นธรรมะ”

เกี่ยวกับพระธรรม ถ้ามองค่านในก็จะถึงพระธรรมได้ข่างนำชนอกชนใจ คนโง่มองค่านนอกก็คคคคอยู่ทเลมหนงสอ คิมภวไบลาน หรือเห็นพระไตรปิฎกเป็นพระธรรมไปทมค อะไรๆ ก็อ้างว่ามีอยู่ในพระไตรปิฎก บางคนก็คคคคอยู่ทเสียงฉะฉานแสดคงธรรมของพระเทคน หรือคคคคอยู่ทพชรคองทงคาศนท หรือปฏิษัทยะธรรมะเป็นท่าเป็นทง แมแมคัวขัสสนทก็เกิดมีท่าทง มนก็ไปคค

ที่ทาทางนั้นหมกไม่ดังธรรมะ หัวใจของพระธรรมหรือพระ
 ธรรมแท้ ก็คือภาวะ ที่ว่างจาก “ตัวตน-ของคน” มีความ
 สะอาดสว่างสงบอย่างซึ่ง อย่างที่มีอยู่ในหัวใจของพระพุทธ
 เจ้า อย่างเดียวกันนั่นเอง

ทนพระสงฆ์ คนโง่มองค่านอกทบบุคคล ก็จะถูกแต่ลกคน
 นนุหลานคนน บวชชวคนนวคน เป็นมหานนเป็นเจ้าคณน มาก
 ไปกว่านั้น เห็นใครเอาผ้าเหลืองมาคลุมตัวก็เรียกว่าพระสงฆ์แล้ว
 ชายผ้าเหลืองก็ได้รับสัมมาทิว่า เป็นเครื่องหมายของพระสงฆ์ อย่าง
 นมนเป็นเปลือกๆ การไปหลงเปลือกอย่างนมน้อยมากที่สค มน
 เป็นความเขลาที่สค และเป็นการที่พระสงฆ์อย่างยัง เพราะว่า
 พระสงฆ์ ไม่ใช่อยู่ที่จวรเหลืองๆ หรือว่าอยู่ที่ตัวคนบวช พระ
 สงฆ์แท้ที่จริง คือธรรมะ หรือภาวะแห่งความว่างจาก “ตัว
 คน-ของคน” เขาบางจากความเห็นแก่ตัว คือมีความ
 สะอาด สว่าง สงบอยู่อย่างเต็มที่ หรือตามสักส่วน เป็น
 ธรรมะ อย่างเดียวกับเป็นหัวใจของพระธรรม เป็นธรรมะ
 ที่มีอยู่ในหัวใจของพระพุทธเจ้าฉันนั้น คนที่มองถึงความจริง
 ถึงที่สคแล้ว เขาว่าไม่มีพระพทธ พระธรรม พระสงฆ์หรือ
 แต่มีสงเคยวเท่านั้น คือเป็นสังเคยวกันเลย เปลือกข้างนอกจะ

เป็นสามอย่างไว้ก็ได้ แต่เนอในเหมอนกันหมก เมอเอาเปล็ดอก
ออกมีนั้กเหลือแต่ของสังเคียว คือภาวะที่ว่างจาก “ตัวตน”
เป็นธรรมชาติเป็นความสะอาด สว่าง สงบ อยู่ในตัวมันเอง โดยที่
ไม่ต้องเกี่ยวข้องกับอะไร เช่นนี้เรียกว่า “ความว่าง”

เรื่องนรก คนโง่มองแต่ฝ่ายวัตถุ ก็เห็นหรือเข้าใจนรก
อย่างที่คุณเขียนไว้ตามผนังโบสถ์ มีการทรมานกันอย่างนั้นอย่าง
นี้ ที่แท้ก็เป็นวิธสังโทษคนกระทำความผิดในสมัยครั้งพุทธกาล ที่มี
อยู่ประมาณ ๓๐ วัณนินเอง ถ้าไปอ่านประวัติศาสตร์แม้ในสมัย
พระเจ้าอโศก ก็ยังมีการทรมานลงโทษนักโทษในลักษณะอย่าง
นี้ คือเขาเอาอาหารที่น่ากลัวที่สุดในการลงโทษนั้น มาวางเป็น
ภาพนรก เป็นนรกด้านนอก ข้างคนก็ฉลาดขึ้นอีกหน่อยว่าคุก
ตระวางก็คือนรก แต่ก็ยังเรียกว่านรกด้านนอกอีก มันยังไม่เผาหัว
ใจมากเหมือนนรกด้านใน คือ ความทุกข์ใจที่เกิดจากความโง่
ความโลภ ความโกรธ ความหลงงมงาย ความรัก ความ
เกลียด ความกลัว ความวิตกกังวล นั้นแหละคือนรก และ
เป็นนรกที่ขบองกันยากที่สุด นรกอย่างที่เขาเขียนที่ผนังโบสถ์นั้น
คนส่วนมากไม่ตกแน่ แต่พอถึงนรกจริงๆ อย่างที่ว่านี้ ใครบ้าง
กล้ายืนยันว่าตัวไม่เคยตก เพราะมันกำลังเผาอยู่โดยไม่แสดง

อาการเผา มันกำลังผกโดยไม่แสดงอาการผก มันลุ่มมันมืดอยู่
 โดยไม่แสดงอาการลุ่มอาการมืด นั่นคือนรกที่แท้จริง เห็นได้
 ต่อเมื่อมองในค่านิน เมื่อเห็นอย่างนั้นแล้ว ก็น่าจะขมขมนกลกๆ
 หาทพวง แต่ถ้ามัวหลงเห็นนรกข้างนอกอยู่แล้ว ก็จะไม่ได้อยู่
 เรื่อยไปและจับคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไม่ได้ อย่างที่คนส่วนมาก
 กำลังเป็นกันอยู่

สวรรค์ก็เหมือนกัน สวรรค์ที่แท้จริง ก็คือความพอใจ
 ในสิ่งที่มอญแล้ว เป็นสวรรค์ตามความหมายของพุทธศาสนา
 ส่วนสวรรค์อย่างที่เขาเขียนไว้ที่ผนังโบสถ์นั้น เป็นเรื่องของคนโง่ เป็น
 เรื่องของการมัวเมาในทางรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัส ซึ่งเป็นโทษของ
 กามารมณ์อยู่อย่างเต็มที พวกเขาถือว่าเขามากกว่าพวกมนุษย์
 ยิงนก พวกคนร่ำรวยก็เป็นมากกว่าคนจน อย่างนั้นแหละคนโง่
 ทั่วไปจึงคิดว่ามันเป็นของดีของงาม เป็นสิ่งที่ปรารถนากันยิงนก
 สอนกันแต่ให้มุ่งไปสวรรค์ เพราะเขามัวมัวเพียงเท่านั้นเอง
 เขาไม่รู้ว่ามันเป็นสวรรค์เผาตน มันเป็น "ความทุกข์" เช่น
 ทัมทุกข์ เผาทุกข์ ขิงทุกข์ทงหน มันไม่ใช่เรื่องของ "ความสงบสุข"
 ฉะนั้น ความสันโดษ หรือความรู้จักพอใจยินดีในสิ่งที่มอญไปโดยน
 ิ่งทำให้มีความสุขเป็นความดีใจสุจริตใจเป็นสวรรค์ ถ้าใครไม่รู้จัก

พอใจในสิ่งที่ได้มาหรือมีอยู่แล้ว คนนั้นเหมือนนักบวชคนแรกทั้งเป็น
เป็นคนยากจนอยู่ตลอดกาล แม้จะเป็นเศรษฐีมีเงินในธนาคาร
พันล้าน แต่เขาก็เป็นคนจน เพราะเขามีแต่ความหิวกระหาย
คอแห้งอยู่เสมอ อยากอยู่เสมอ ฉะนั้นจึงหาสวรรค์ไม่ได้ จะ
หาสวรรค์ได้ก็ด้วยการมีสันโดษ คือความพอใจในความมี
เป็นของตนเองเท่านั้น

ท่าน มาถึงคำว่า “นิพพาน” เราได้ยินคนแก่ ๆ พูดว่า ตาย
แล้วขอให้ไปเกิดในสวรรค์ และต่อไปถึงเมืองแก้วอมตนคร มี
ปรการ ๗ ชั้นอะไรทำนองนั้น เพราะมีคนสอนเขาอย่างนั้น บางทีก็
เขาไปปนกับสหายของฝ่ายชินนหรือฝ่ายมหายาน บางคนก็เข้าใจ
ไปว่านิพพานก็คือสวรรค์นั่นเอง แต่ว่าคุณด้วย ๑๐ ด้วย ๑๐๐
ด้วย ๑๐๐๐ คุณให้มาก ๆ เข้าไปเกิดแล้วก็เป็นนิพพาน อย่าง
นั้นก็ คือความเห็นของพวกวัตถุนิยมที่มิเมาในกามคุณ นั้น
คือโทษของการทรมองสวรรค์คานนอกในฐานะที่เป็นรูปธรรมเรอไป
ในทางที่ถูกองนั้น นิพพานก็คือ “ความว่าง” ความสะอาด
สว่าง สงบที่สุด เพราะไม่มีความรู้สึกเป็นกิเลส หรือ
เป็นความทุกข์ของตนเอง

ส่วนที่คนมักจะเข้าใจผิดอยู่มาก ก็คือคำว่าศาสนา คน
 ใหม่ๆ ก็หมายทั่วทุก เช่น ทวด ทักทวน โฟธิ ทเจตย คือหมายถึง
 สถานที่หรือพิธีของต่าง ๆ ที่ทำในทางศาสนา ว่านั่นเป็นศาสนา
 กลายเป็นแบบเป็นชั้นเป็นก้อนเป็นวัตถุไปหมด ไม่ใช่ศาสนาที่
 แท้จริงอย่างของพระพุทธเจ้า คำว่า "ศาสนา" ของพระ
 องค์นั้น ท่านเล็งถึงสิ่ง ๓ สิ่ง คือความรู้ การปฏิบัติตาม
 ความรู้ แล้วการได้ผลเป็นความสะอาด ความสว่าง ความ
 สงบขึ้นมาอีกอย่างหนึ่ง รวมทั้ง ๓ อย่างนี้เรียกว่าศาสนา
 เรียกเป็นขาลกว่า ปรียติธรรม ปฏิยติธรรม และปฏิเวชธรรม
 ฉะนั้นท่านทั้งหลายจะขอเงาถึงหลักศาสนาอย่างนี้ เพื่อความ
 รู้ก็ตาม เพื่อการปฏิบัติก็ตาม เพื่อเขาเป็นทพังกตาม ต้อง
 ศาสนาทั้ง ๓ สิ่งคงนี้ นเป็นคำกล่าวทกวางทสึด และใช้ใดแก
 ศาสนาทั้งปวงในโลก

"ความงาม" ทางฝ่ายบ้านนอกหรือฝ่ายวัตถุ ก็คือ รั
 งาม บางคนถอเอาความร่ำรวย บางคนก็เอาวิชาความรู้สูง
 เป็นความงาม อย่างทคนจะเลือกศัครอง เขาจะนถงรป นก
 ดงทรพย นกถงวทยชฺวานะ แต่ทวาคความงามเหล่านมึนเป็นเรอ
 ทางวัตถุ และเป็นการมองกันด้านนอกเท่านั้น ส่วน ความงามที่

บทจริงนั้นเป็นเรื่องฝ่ายภายในหรือด้านจิตใจ กล่าวคือความงามทางธรรมะที่มีอยู่ในตัว คนงามด้วยอำนาจของธรรมะที่มีอยู่ที่ใจของเขา ไม่คำนึงถึงรูปหรือทรวดพวงหรือวิทยฐานะเลย ถ้ามันมีครบก็จะยิ่งงามทั้งข้างนอกและข้างใน แต่ถ้าจะเลือกเอาอย่างเดียวแล้ว ใครจะเลือกเอาอย่างไหน ไข่ก็คิดกัน
 เขาเอง

เมื่อพูดถึง “ความดี” พวกวัตถุนิยมมักต้องเอา “การได้” ว่าเป็นความดี ให้ได้มาเป็นของตัวแล้วนั้นแหละก็ ขอให้สังเกตคนทั้งเมืองว่าเขากำลังเอาอะไรเป็นความดี บางคนก็เอาตามทีโลกเขานิยมว่า “ดี” คือเขาว่าดีกันทั้งบ้านทั้งเมืองแล้วจะไปไม่ได้อยู่คนเดียวก็ไม่กล้า คนบ้า ๆ ขบ ๆ อย่างนั้นก็พระพุทธรูปเจ้าท่านไม่ว่าอย่างนั้น คนทั้งเมืองจะว่าอย่างไรมันไม่รู้ ถ้าดีมันต้องดีจริง และดีจริงอย่างนั้นก็ตรงที่มันไม่เคราหมองมันไม่เร้าร้อน มันไม่ตกช้อร้อน มันไม่โง่เขลา มันต้องดีที่ความสะอาด สว่าง สงบ ความดีที่แท้จริงที่มนุษย์ควรจะได้ให้กันในชาติมนุษย์ ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าความสงบสุข เป็นชนิดที่หาจากทางอื่นไม่ได้ นอกจากทางธรรมะอย่างเดี๋ยวจึงจะเรียกว่าเป็น “ความดี”

ถ้าพูดถึง “ความจริง” คนเรามีความเห็นต่างกันอย่างเห็น
 เครื่องสัมผัส ฉะนั้นมันก็จริงเท่าที่เขาสัมผัสได้โดยความเห็น
 ใจของเขาเอง คือเท่าที่เขาพิสูจน์ได้โดยความเห็น
 ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่าเป็น “ความจริง” ของชาวโลกที่ไม่เกี่ยวกับ
 อารมณ์นั้น มันก็คือเท่าที่เขาเห็นหรือเขารับรู้หรือเขาเชื่อว่ามัน
 จริง มันจึงถูกหลอกด้วยอารมณ์ถูกหลอกด้วยเหตุผลที่มันเปลี่ยนแปลง
 แปลงได้ เป็นความจริงในขณะหนึ่งและไม่เป็นความจริงในอีกขณะ
 หนึ่ง อย่างนี้เป็นความจริงอย่างโลก ๆ ทางภายนอก ความจริงที่
 แท้ของ “จริง” อย่างชนิดที่ไม่เปลี่ยนแปลง ถ้าทุกซึกก็ของ
 ทุกซึกจริงถ้าไม่ทุกซึกก็ไม่ทุกซึกจริง ถ้าเป็นเหตุให้เกิดทุกซึกก็ของ
 กอทุกซึกจริง และถ้าดับทุกซึกก็ดับของทุกซึกใจจริง ๆ อย่างนี้จึง
 เรียกว่าความจริงที่ประเสริฐของพระพุทธเจ้า หรือของพระอรหันต์
 ขอให้เรามองความจริง หรือสิ่งที่จริงกันในลักษณะเช่นนี้ ความ
 มุ่งหมายของการศึกษาทั่วไปทั้งหมดทั้งสิ้น ก็เพื่อเข้าถึงความจริง
 ความมุ่งหมายของศาสนาทั้งหมดทั้งสิ้น ก็มุ่งหมายเพื่อจะเข้าถึง
 ความจริง แต่การศึกษามันยังไม่สมบูรณ์ มันครึ่งๆกลางๆ หรือ
 บ้างๆ เป้อๆ แล้วมันจะถึงความจริงได้อย่างไร เช่นเรื่องทุกข์และ
 เรื่องดับทุกข์ ถ้าเราค้นหาความจริงมันจึงจะพบของจริง และมี

ประโยชน์ที่สุด วัตถุประสงค์ ประเสริฐที่สุด ของจริงที่ไม่มีประโยชน์
ก็มีอยู่เยอะแยะ ฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงว่า “ฉันทบอกของ
จริงแก่เธอเพียงกำมือเดียวเท่านั้น ที่ไม่บอกนอกนอกเยอะแยะ
ท้อเจ้าเป็นจะต้องบอกกันนะ กำมือเดียว”

คำสั่งที่ท้ายที่จะพูดก็คือ “ความยุติธรรม” อานาจออาจ
จะเป็นความยุติธรรมขึ้นมาเมื่อไรก็ได้ หรือว่า “ฉันได้รับประโยชน์
นั้นแหละ” เป็นความยุติธรรม หรือว่าวัตถุพยานที่หามาได้เท่า
นั้นแหละที่จะแสดงความยุติธรรม ถ้าพยานมันเท็จแล้ว ความ
ยุติธรรมนั้นมันก็หลุดลอยไปไม่รู้ตัว ฉะนั้นความยุติธรรมที่แท้จริง
นั้นจึงหาไม่ได้ถ้าไม่เกี่ยวกับธรรมะ ถ้ามันเป็นเรื่องโลกแล้วมันก็
เป็นความยุติธรรมไปตามแบบของโลก เป็นเรื่องค่านอกเสมอไป
แต่ถ้าเป็นฝ่ายธรรมะแล้วมันไม่เข้าใครออกใคร เช่นกฎแห่งกรรม
กติก กฎแห่งความไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตาคำนี้ เรื่องทุกข์ เหตุ
ให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ทางแห่งความดับทุกข์นี้ มันเป็นเรื่อง
สิ่งที่เกิดขาดและยุติธรรมอย่างยิ่ง มันไม่เห็นแก่หน้าใคร ฉะนั้น
เราควรรู้จักความยุติธรรมชนิดนี้อาจจะเป็นที่ฟังแก่เราได้ ให้มา
เป็นที่ฟังแก่เรา อย่าได้มัวไปรักไปโกรธความยุติธรรมที่ลุ่ม ๆ
คอน ๆ ของโลกหรือของสังคมเลย ความยุติธรรมของโลกมันจะ

ต้องเห็นอย่างว่า ถ้าเราไม่เห็นด้วยแล้วไปร้องคัดค้าน หรือบาง
 คราวไปก็ใจด้วย บางคราวไปร้องให้ด้วย เพื่อความยุติธรรมทาง
 สังคม อย่างนี้ไม่ไหว เราต้องไม่ยอมรับให้ไม่ยอมรับ ไม่ยอม
 ตันเตนไปกับเรื่องของโลก คงยึดหลักของธรรมะเป็นหลักที่ให้ความ
 เป็นธรรมดีกว่า แล้วเราจะยอมอยู่ภายในใต้อ้อมไป คือไม่เห็นทุกข์
 หน อยากรจะกล่าวอีกสักหนึ่งถึงเรื่องเครื่องรางข้างนอก
 และเครื่องรางข้างใน เครื่องรางข้างนอกก็แขวนไว้ที่คออย่าง คีต
 วัชร์หน้าผากบ้าง ผูกไว้ที่สะเอวบ้าง แล้วแต่จะมีกัน มากมายจน
 ไม่ต้องอธิบาย แต่มันคุ้มกันอะไรได้ ไปที่ศพของผู้วายทศายจะ
 เห็นมีเครื่องรางแขวนอ้อมและมากเสียด้วย หรือแม่คนแขวน
 เครื่องรางที่ยังเป็น ๆ อยู่นั้น มันก็ยังมัทกชกลศึกลุ่มร้อนรมตาม
 เคย เขาเครื่องรางมาแขวนมากจน รศนามนตมากจน ปลุกเสก
 มากจน มันก็ยังร้อนมากจนไปอีก แล้วมันก็ยังโง่งเง่าไปกว่าเดิม
 อีก น้แหละคืออานสังส์ของ เครื่องรางข้างนอกของคนบ้านบอ
 ส่วนอานสังส์ของเครื่องรางด้านในของพระพุทธเจ้านั้น ทรงกินขาม
 ถ้าใครมีไว้แล้วเช่นสะอาดสว่างสงขขนมาทนต์ แต่ถาถึงทศศ คือ
 มีเครื่องรางจนสังส์แล้ว “ว่าง” ไปหมด ไม่มีอะไรมาแผ้วพาลให้
 ระคายขนได้แม่แก่สักเส่นเดียวเครื่องรางของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างนี้

เท่าที่กล่าวมานี้ ล้วนแต่เป็นลักษณะอาการของการมอง
 บ้านนอกและมองบ้านใน อันไหนมีความจำเป็นกว่าก็ขอให้ใช้
 สติปัญญาพิจารณาเถิด แต่ถ้าภักดีต่อพระพุทธศาสนาหรือต่อ
 พระพุทธเจ้าแล้ว มันไม่มีทางอื่นนอกจากหัดมองบ้านใน คือ
 บ้านนามธรรมบ้านธรรมาธิษฐาน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็จะต้อง
 ให้ความสำคัญต่อกับบ้านใน ให้ความสำคัญที่จะดีกับทุกสิ่งทุกอย่าง
 ต้องเป็นเรื่องของความดีทุกสิ่งที่เป็นภายใน ฉะนั้นจึงไม่ใช่
 ปรนเปรอ ไม่ใช่ใช้วัตถุศักดิ์สิทธิ์ ไม่ใช่ใช้พิธีของศักดิ์สิทธิ์ ไม่ใช่ใช้
 อานาจศักดิ์สิทธิ์ หรือบุคคลศักดิ์สิทธิ์ หรือสิ่งเหลวไหลทำนอง
 นั้น แต่จะต้องเป็นธรรมะอันศักดิ์สิทธิ์ เพราะมันยิ่งกว่าศักดิ์สิทธิ์
 คำว่า "ศักดิ์สิทธิ์" มีค่าอันเกี่ยวพันที่ เมื่อเอาไปใช้กับคำว่า
 ธรรมะ เพราะว่าธรรมะมันยิ่งกว่าศักดิ์สิทธิ์ ฉะนั้นเลิกวัตถุ
 ศักดิ์สิทธิ์ พิธีศักดิ์สิทธิ์ บุคคลศักดิ์สิทธิ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อะไรเหล่านั้น
 กันเสียบ้าง เพราะเมื่อมันไปสนใจที่นั่นแล้ว จะไม่พบสิ่งศักดิ์
 สิทธิ์ที่แท้จริง กล่าวคือสัจธรรม เพราะไปมัวห่วงฟังหรือสนใจ
 ใฝ่ใจอยู่กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นนอก ๆ เปลือก ๆ เหลวไหลอย่างนั้น มันจึง
 "ไม่เคยเข้าไปถึงเนื้อใน" มันจึงต้องกันเปลือกมังคุดฝาดไปเรื่อย ๆ
 ไม่ไต่กินเนื้อมังคุดหวาน คือไม่มีใครบรรลุที่นาสนใจ ทั้ง ๆ ที่มันมี
 อยู่แล้วในโลก ทั้งที่ธรรมชาตีก็นำมันมาสำหรับเรา และสร้าง

เรามาสำหรับให้มีความสามารถเพียงพอที่จะให้ถึงสิ่งเหล่านี้
 นั่นคือประโยชน์หรืออันสงส์ของสิ่งที่จะมองกันในเพื่อให้เขาถึง
 “ความว่าง” คือเข้าถึงศูนย์กลางของสิ่งทั้งปวง และในที่สุด
 จะเป็นอันเดียวกับกับ “ความว่าง” จาก “ตัวตน-ของตน”

ทั้งหมดคนเป็นผล เป็นอันสงส์ ของการตรึงกรมองในคำ
 นามธรรม เขาถึงภาวะที่เป็นอคมคคินิยม คือเป็น ภาวะ
 ที่ปรากฏต่อเมื่อมองกันคำใน และเป็นไปในลักษณะของฝ่ายที่
 ไต่เปรียบไม่เสียเปรียบ คือเป็นผู้ชนะตลอดกาลนั่นเอง สัมภพที่
 เป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าซึ่งมีนามว่าเป็นผู้ชนะ ถ้าเราอาศัย
 วิชของท่าน เราก็คือเป็นผู้ชนะสิ่งทั้งปวงได้ แต่ทั้งหมดคนจะสำเร็จ
 มาได้ก็เนื่องจากความฉลาด สามารถมองคำในดังที่กล่าวมา
 แล้วนั่นเอง ฉะนั้น เรื่องการหัดมองในคำใน คำนามธรรม
 คำธรรมมาธิฐาน จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่อยาก
 เข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ความมุ่งมายไร้สาระ
 ต่างๆ ในวงการพระศาสนาเวลานี้ ก็เนื่องมาจากการมองคำสอน
 ในคำนอก คำวัตถุ หรือคำบุคคลาธิฐาน เลยเป็นการเปิด
 โอกาสให้บุคคลบางประเภท หลอกหลวงประชาชนด้วยกลอุบาย
 ต่าง ๆ ในนามของพุทธศาสนา อย่างที่เห็นกันอยู่ทุกวันนี้

ทางสายกลาง

“ทางสายกลาง” คือทวิพททศาสตร์แท้ หมายถึงทางในฝ่ายจิตใจ ในฝ่ายนามธรรม เป็นทางที่จิตใจเกิน เป็นทางที่สติปัญญา หรือความคิดเห็น หรือความเชื่อใค้อาศัยเกิน เป็นทางปฏิบัติด้วยกายวาจาใจ เพื่อถึงความสงบเย็น จึงเป็นทวิศาสตร์ที่ของศึกษาและเดินไปให้ได้ คำว่า “สายกลาง” นั้นในชั้นลึกลับหมายถึงการที่เราจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับขงกยสิ่งทงปวงด้วยจิตที่ไม่ยึดมั่นถอมัน การที่จิตใจเป็นอิสระไม่เข้าไปยึดถือสิ่งใดว่าเป็นตัวตนหรือเป็นของตน โดยไม่ตกเป็นทาสของสิ่งใด เรียกว่าผู้นั้นรู้จักเดินอยู่ในทางสายกลาง ไม่เข้าไปติดทั้งทางซ้ายทั้งทางขวา นั่นคือความหมายของคำว่า “สายกลาง” ขอบกตัวอย่างเรื่อง “มี” กับ “ไม่มี” คำว่า “มี” เราก็ดชอบกันโดยมาก คำว่า “ไม่มี” เราไม่ชอบ แต่แล้วการมียังเป็นมลเหตุของความทุกข์อยู่เหมือนกัน แล้วเราจะทำอย่างไรจึงจะเดินอยู่ในสายกลางได้ ฉะนั้นตามหลักของธรรมะ เราก็ดจะต้องมีคโยไม่ยึดถือว่าเรามี คือไม่ต้องยึดถือว่าตัวเรามีหรือมีอะไรเป็นของเรา การมีโดยไม่

ยศมนถอมนว่ามนนหมายความว่า ถ้าเราจะมองเห็นในแง่มีก็มี
 ถ้าเราจะมองเห็นในแง่ไม่มี ก็ได้ เพราะว่าเราไม่ได้ยึดถือว่ามี
 มนจึงมีค่าเท่ากันไม่มีโดยทางความรู้สึกนึก มันมีแต่ทาง
 สัมมัตติ คือตามททางขนบธรรมเนียมประเพณีหรือกฎหมายบอก
 ว่าสิ่งนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของคนนี้ แต่ในใจจริงของคนทเขา
 ธรรมะนั้น เขาไม่ยึดมั่นว่ามีอะไรๆ เป็นของเขา นี้เรียกว่ารู้จัก
 ปฏิบัติเป็นทางสายกลางข้อดีต่างๆ ที่มี โดยคิดไปเสียว่ามี
 ไม่มี คือไม่มีอย่างยึดมั่นถือมั่น มีตามสัมมัตติเท่านั้น จึงจะ
 เรียกว่ารู้จักวางจิตเป็นกลาง หรือเดินอยู่ในสายกลาง

ในบทก่อน ได้ชี้ให้เห็น “พระพุทธเจ้า” ในส่วนที่เป็นเปลือก
 กิ “พระพุทธเจ้า” ในส่วนเนื้อ ธรรมะจริงหรือคุณธรรมแท้ๆ
 เช่นความสะอาด สว่าง สงบ นั้น เป็นพระพุทธเจ้าที่แท้จริง
 ในส่วนในและส่วนเนื้อ ส่วนพระพุทธรูป หรือร่างกายของ
 พระองค์ทเดินไปมาอยู่ในอินเดียเมื่อ ๒๕๐๐ กว่าปีนั้น เป็นพระ
 พุทธเจ้าส่วนนอกและเป็นเปลือกของท่าน เราต้องปฏิบัติให้ถูก
 เพื่อให้ได้ประโยชน์ทั้งส่วนเปลือกและส่วนเนื้อ เช่นว่าเมื่อมีพระ
 พุทธรูป ก็ต้องมีให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของพระพุทธรูป คือ
 มีไว้เพียงเป็นเครื่องเตือนให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้าเช่นเนื้อใน ถึงท

พระองค์ตรัสว่า "เห็นธรรมะคือเห็นตถาคต เห็นตถาคต คือเห็นธรรมะ" นี่ก็หมายความว่าเราทะลุเปลือกชั้นนอกเข้าไปถึงเนื้อธรรมะ กล่าวคือความหลุดพ้น และความไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด ๆ เราอาศัยเปลือกชั้นนอกคือพระพุทธรูปเป็นจุดเข้าหมายในทางตาก่อน แล้วก็เขาให้ถึงเนื้อชั้นใน อย่างนี้เรียกว่าเดินอยู่ในทางสายกลาง ถ้าใครไปติดอยู่ที่เปลือกชั้นนอก คือถือเอาพระพุทธรูปเป็นพระพุทธรเจ้า แล้วยังคิดว่าในรูปรูปนั้นมัจฉิมิวินิจฉัยมีอำนาจพิเศษ และเอารูปมาแขวนคอเป็นเครื่องราง มันก็เป็นความเห็นนอกโลกนอกรทางไปหมด ไม่ใช่ความคิดของปัญญาชนเลย มันก็อ่อนทราญมากจนตก ๆ ฉะนั้นเราจะต้องมีสติปัญญาแล้มหล่มตา ปฏิบัติให้ ตกต้องส่วนเปลือกชั้นนอกและเนื้อชั้นใน ถ้าเราคั่งไปในทางนอกเกินไปหรือในเกินไป ก็เรียกว่าเป็นการยึดมั่นถือมั่นเหมือนกัน

วัดวาอารามก็เป็นเปลือกชั้นนอก ที่เป็นชั้นในนั่นก็คือความมุ่งหมายที่จะทำให้เกิดแสงสว่างขึ้นมาในใจ นั่นคือความมุ่งหมายของการสร้างวัดวาอาราม ฉะนั้นถ้าวัดใดทำให้เกิดแสงสว่างทางธรรมะขึ้นมาในจิตใจของคนได้ วัดนั้นก็เป็นวัดที่แท้จริง ธรรมะที่แท้จริงจึงเป็นเนื้อแท้ของวัดวาอาราม

ประเพณีก็เหมือนกัน อาจทำให้เกิดการยกย่องคนจนเกิด
 โทษก็ได้ และอาจเป็นสื่อเป็นสะพานนำไปสู่ธรรมะจริง ๆ ก็ได้
 ส่วนมากปรากฏว่าคนปฏิบัติประเพณีไม่ตรงตามความมุ่งหมาย
 อนาคตของผู้ทูลฎีกาประเพณี เช่น อย่างประเพณีทางพุทธ
 ศาสนานั้น เขามีความมุ่งหมายว่า ถ้าเราประพฤติตามประเพณี
 นั้นแล้ว ประเพณีนั้น ๆ จะช่วยขจัดหรือแวกล้อมเราให้เข้าถึง
 ตัวแท้ คือธรรมะจริงของพุทธศาสนา แต่ปรากฏว่าคนมีผ้าใน
 ดวงตาหนามาก ผ้าขี้ตาเกินไป เลยหลงทำประเพณีนั้นอย่าง
 งมงาย ยกย่องมากจนทุกที ๆ จนเชื่อว่าเป็นประเพณีศักดิ์สิทธิ์
 โดยไม่มีความมุ่งหมายของการขจัดอุปสรรคประเพณีนั้นชน แล้วก็ทำ
 ไปอย่างที่เราเรียกว่า “เดรส่องขาดร” หมายถึงทำไปตามที่
 เคยชิน หรือตามประเพณีโดยไม่มีความหมาย ที่ถกกันตรึง
 ไซ้ประเพณีให้เป็นการเริ่มตนที่ดี นำไปสู่ความมุ่งหมายที่แท้
 จริงของประเพณี คือธรรมะแท้จริง อย่างนี้ไม่คิดทั้งประเพณีไม่
 คิดทั้งธรรมะจริง รู้จักไซ้ประเพณีให้สำเร็จประโยชน์ เรียกว่ายัง
 อยู่ในทางสายกลาง พหุรตของต่าง ๆ ก็เหมือนกัน ธรรมะจริง
 เป็นเนื้อแท้ซ่อนอยู่ส่วนใน แต่คนละเลยส่วนในนั้นเสีย ไปคิด
 อยู่แต่ที่พหุรตของส่วน ๆ เลยกลายเป็นการติดประเพณีติดของ

กลายเป็นความเชื่องมง่าย กระทำไปด้วยความงมงาย ธรรมะ
สอนไม่ให้ติดทั้งชายหรือชวา มันจึงจะอยู่ในทางสายกลาง

อีกคําหนึ่งได้แก่ทรัพย์สินข้างนอกและทรัพย์สินข้างใน คือทรัพย์สิน
ไม่จริงกับทรัพย์สินจริง ทรัพย์สินข้างนอกได้แก่ทรัพย์สินสมบัติชั่วคราวของ
เงินทอง ทรัพย์สินข้างในได้แก่ธรรมะสำหรับยึดทนทุกข์ ใครหลงผิด
ก็จะติดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากเกินไป แม้จะติดทรัพย์สินข้างในมันก็ยัง
เป็นการหลงอยู่นั่นเอง มันต้องไม่ติดทั้งสองฝ่าย ให้อยู่ตรงกลาง
คือทำให้มันเกือกกลางกันและกันไม่เป็นทาสของเงิน แต่กรจกใช้เงิน
ให้เป็นประโยชน์ ไม่ยึดมั่นถือมั่นขจรธรรมะที่เป็นทรัพย์สินภายใน
อย่างวัตถุศักดิ์สิทธิ์ อาศัยทรัพย์สินข้างนอกเป็นเครื่องอำนวยความสะดวก
ให้คงอยู่ เพื่อกวารถาให้ถึงทรัพย์สินข้างใน อย่างนี้เรียกว่าทาง
สายกลาง ซึ่งเป็นหลักของพระพุทธศาสนา

ในเรื่องใดก็เสีย เรื่องก็ขงชั่ว ถ้าเดินสายกลางแล้วก็
ต้องไม่ยึดไม่ติดทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่ยึดมั่นถือมั่นในเรื่องเสียจนนัง
ร้องไห้หรือฆ่าตัวตาย ไม่ยึดมั่นถือมั่นในเรื่องใดจนคิดใจกเงิน
ไปหมด ไม่เป็นโรคเส้นประสาทเพราะการเป็นห่วงวิตกกังวล
ซึ่งเป็นการยึดมั่นในเรื่องใดฝ่ายหนึ่งกับเรื่องเสียฝ่ายหนึ่งจนเกิน
ไป เลยไม่อยู่ในที่ทางสายกลาง ถึงแม้ก็ขงชั่วก็เหมือนอกัน

ต้องไม่ติดชั่วติดคึกด้วยความหลงข้างใดข้างหนึ่ง เพราะในแง่ของ
 โลกกตรธรรมแล้ว มันเป็นเรื่องไม่ควรติดเหมือนกันหมด ความ
 คึกมันแปลก ถ้าไปหลงติดพันมันแล้วมันจะทำให้เราโง่งจนถึงกับ
 ไม่รู้จักคำว่าคึกนั้นว่าเป็นอย่างไร และจะไม่ได้สิ่งที่ดีจริง ๆ ส่วน
 เรื่องช้วนนั้นไม่เป็นปัญหา มันเห็นอันตรายโดยตรง การไม่หลง
 ยึดมั่นถอมมันอย่างหลงไหลฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ก็เรียกว่าเดินอยู่ใน
 ทางสายกลาง พระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งสอนให้ละความยึดมั่น
 ถอมทนทางเรื่องชั่ว และเรื่องดี อย่างหลักพระพุทธศาสนา
 ทวีปที่ว่า ให้เว้นความชั่วเสีย กระทำแต่ความดี แล้วก็ทำ
 จิตให้บริสุทธิ์ กล่าวคืออย่าได้ไปหลงยึดถือทั้งทางฝ่ายดี
 และฝ่ายชั่ว จิตจึงจะบริสุทธิ์ และอยู่เหนืออำนาจของสิ่ง
 หงปรวง ขอปฏิญญาทำจิตให้บริสุทธิ์นั้นก็คือการเดินทางสาย
 กลางแท้ ๆ อันจะไปสู่พระนิพพานความดับทุกข์ได้ ทางสาย
 กลางในความหมายต่าง ๆ นั้น จะต้องรู้จักพิจารณาด้วยสติปัญญา
 ของตัวเองบ้าง อย่าหวังที่จะเอาคำอธิบายจากพระคัมภีร์หรือ
 จากทางวัดนัก คิดพิจารณาด้วยตนเองแล้วก็จะพบว่า กฎนี้ช่าง
 สำคัญเสียจริง ๆ ในขณะที่จิตไม่ยึดถืออะไร จิตก็ดำเนินอยู่ใน
 ทางสายกลาง คือจิตกำลังว่าง ไม่วุ่น ไม่ไปติด ไม่ไปผูกพัน

กับสิ่งใด ในขณะที่นั้นถ้าจะทำอะไรก็ทำได้ทุกสิ่ง คิดอะไรก็คิด
ทุกสิ่ง ทำอะไรก็ทำได้ มันเป็นเรื่องของสติปัญญาล้วน ๆ

ทางสายกลางของพระพุทธเจ้าท่านจำแนกได้ ๘ ประการ
และความพอเหมาะพอดีทั้ง ๘ ประการนี้ ต้องรวมกันเป็นสังเขป
อย่าไปแยกกันเป็นอันขาด ที่คนปฏิบัติธรรมหรือปฏิบัติวิปัสสนา
ไม่สำเร็จ ก็เพราะไปแยกมัน ไม่รวมเป็นทางอันเดียวกัน คือ
ไม่เป็นทางสายกลาง บางคนก็ผิดทางไปเลย พวกคุณยาย
คุณตาบางคนก็ทำบุญทำทานจนไม่รู้ว่าจะทำอะไรอีก สร้างโน่น
สร้างนั่นแล้ว ก็ไม่พ้นที่จะเป็นโรคเส้นประสาท มีวเม่าในการทำ
ทานซึ่งมุ่งหมายถึงบุญหรือสวรรค์ของแก บางคนก็คิดศีลหรือ
รักษาศีลอย่างงมงายที่สุด หรือทำสมาธิจนต้องส่งเข้าโรงพยาบาล
บาลโรคจิต เพราะไม่รู้จักเกินในทางสายกลางนั่นเอง ขอให้
สนใจในคำว่า “ทางสายกลาง” ว่าจะต้องประกอบพร้อมกัน
ไปด้วยความเหมาะสมหลาย ๆ อย่าง เจ็ดกันพอเหมาะพอดี
เกิดเป็นทางขึ้นมา อันแรกเรียกว่า สัมมาทิฏฐิ แปลว่ามีความ
คิดความเชื่อหรือความเข้าใจถูกต้อง อันที่สองคือ สัมมาสังกัปปะ
มีความมุ่งหมายปรารถนาไปอย่างถูกต้อง อันที่สามคือ สัมมาวาจา
มีการพูดจาหรือคำพูดที่ถูกต้อง อันที่สี่คือ สัมมากัมมันโต มี

การกระทำมิจฉากระทำทางกายให้ถูกต้อง อินทหาคือ สัมมา
 อาชีโว ดำรงชีวิตถูกต้อง คือหามาอย่างถูกต้องและบริโภคอย่าง
 ถูกต้อง อินทหาคือ สัมมาวาจาโม ความพากเพียรขยันขันแข็ง
 กล่าวหาญต่อสัตว์ตน และคืนรนอยู่อย่างถูกต้อง อินทเจตโตโม
 สัมมาสติก คือควบคุมตัวเองอยู่ด้วยสติอย่างถูกต้องเสมอ อินท
 แปดก็คือ สัมมาสมาธิ ไท่แก่การดำรงจิตมั่นอยู่อย่างถูกต้อง

ความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) นี้รวมทั้งความเชื่อ ความ
 เข้าใจ ความรู้ทั้งหมดที่ถูกต้อง เรืองนมพระบาลีกล่าวไว้ว่า
 “คนพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ก็เพราะสมาทานสัมมาทิฏฐิ”
 หมายความว่า เมื่อสัมมาทิฏฐิตัวนั้นถูกต้องเสียแล้ว ความ
 ปรารถนาการพุดจา การกระทำ การเลี้ยงชีวิต ความเพียร สติ
 สมาธิ จะพลอยถูกไปหมด พอมีความเห็นถูกต้องแล้วมันก็จะ
 คุ้มครองตัวเอง เพราะว่าความเห็นถูกต้องนั้นมันขอกว่าขี้เกียจไม่ได้ มัน
 ต้องมีการกระทำ แล้วมันก็จะไปอย่างถูกต้องทุกเรื่อง เกิดเป็น
 ทางไหลเลื่อนไปหาความดีทุกขก่อนพพาน ฉะนั้นจึงพยายาม
 ไขทางสายกลางนี้แหละ แล้วจะเลื่อนไหลไปสู่ความไม่มีทุกข์
 มีความสะอาดสว่างสงบในลักษณะที่ง่ายเหมือนนกบินลงจาก
 ภูเขา แต่ถ้าไปทำไม่ถูกวิธีของทางสายกลาง ถึงที่เขาทำกันอยู่

ท้าววิฑูรดาอารามนั้น มันจะไขว่ไขว่ คือนั่นเหมือนกลิ้งครกชนกเขา
ทำบุญก็แล้ว ถอดศีลก็แล้ว ทำสมาธิก็แล้ว สติขัณฑ์ขัณฑ์หรือ
ความวิฑูรดาเพิ่มขณเลย

คำว่าสมาทานสมาธิสมาธิ นั้น หมายความว่า ถอดสมาธิสมาธิ
เป็นอย่างดี แต่พวกเราเคยวันไม่โตถอยเป็นอย่างดี คือนั่นแต่ปาก
ถอดตามธรรมเนียม ถอดตามประเพณี ท่อง ๆ บ่น ๆ ไปเท่านั้นเอง
อย่างนั้นไม่เรียกว่าสมาทาน สมาทานคือการระเหิงนจริง แล้ว
ปฏิบัติจริง จึงโตผลจริง ๆ การสมาทานคือแต่ปาก ถึงพระพุท-
เจ้าถึงพระธรรมถึงพระสงฆ์แต่ปากอย่างนั้นไม่เรียกว่าสมาทาน คือ
ก็หล่นเกล็ดนอนอยู่ตรงที่คิดนั้นเอง เพราะเราไม่ได้สมาทาน คือไม่
โตเอาไปก็ข้นนอกขัณฑ์ ถ้าสมาทานจริงก็โตของเขาโตไปก็ข้น
ขัณฑ์ ไปอยู่ก็ข้นนทกกายวาจาใจของเขา เขาก็เป็นคนมีสติโตจริง

สมาธิสมาธิสมาธิ คือขัณฑ์ขัณฑ์ ใครเอาขัณฑ์ขัณฑ์นำทาง สิ่งต่าง ๆ
จึงจะเห็นไปอย่างถูกต้อง ไม่ว่า คิเลส สมาธิ หรือการให้ทาน
จะถูกต้องก็เพราะขัณฑ์ขัณฑ์นำหน้า ฉะนั้น พระพุทเจ้าท่านจึง
กล่าวว่า “คนเราบริสุทธิ์ด้วยขัณฑ์ขัณฑ์” ไม่ใช่บริสุทธิ์ด้วยทาน
ด้วยศีล หรือด้วยสมาธิ จะบริสุทธิ์ด้วยขัณฑ์ขัณฑ์คือสมาธิสมาธิ
เท่านั้น หมายความว่าให้เอาขัณฑ์ขัณฑ์ไปจงทาน จงศีล จงสมาธิ

จงข้อปฏิบัติทุกอย่าง อย่าไปตกหลุมตกบ่อ หรือออกนอกกล่นนอก
ทางไป จึงกล่าวได้ว่าปัญญาประเสริฐกว่าธรรมทั้งปวง เหมือน
กับทองเงินที่ร่ำอมเค้นกว่าดาวทั้งหลาย อย่างนเห็นทัน

สัมมาทิฏฐิประเภทต่ำ ๆ นั้น ศาสนาไหน ๆ ก็มักจะมี
สอนกันทั้งนั้น เช่นว่า ทำดีได้ก็ดี ทำชั่วได้ชั่ว แต่พระพุทธเจ้า
ท่านตรัสว่าสัมมาทิฏฐิอย่างนี้ยังเป็นโลกียอยู่ มันแก้ปัญหาทง
โลกได้ คือจะเป็นไปในทางดีได้ อยู่ในโลกอย่างดีได้ แต่ยังไม่
พ้นจากวิสัยของชาวโลก ฉะนั้นจึงควรจะมีโลกุตตรสัมมาทิฏฐิ
คือความเห็นถกของที่จะพาเราไปเห็นอวิสัยโลก ๆ ขอนี้ได้แก่
ความรู้อริยสัจเจ อริยสัจเจ เรื่องไตรลักษณ์ เรื่องสติปัญญา
(ความว่าง) คือความรู่ว่าไม่ควรยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด ๆ ทั้งหมด
นั้นแหละเป็นโลกุตตรสัมมาทิฏฐิ สัมมาทิฏฐิอย่างนี้นำเรา
ให้พ้นโลก พ้นเกิด พ้นแก่ พ้นตาย พ้นอะไร ๆ ทั้งปวง เช่น
อย่างเรื่องอริยสัจเจ นั้น ก็คือสัมมาทิฏฐิที่เห็นชัดถูกต้องว่าอะไร
เป็นทุกข์ อะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ อะไรไม่มีทุกข์เลย อะไรเป็น
ทางให้ไม่มีทุกข์เลย ไตรลักษณ์ก็คือสัมมาทิฏฐิที่มองเห็นว่าสิ่ง
ทั้งปวงมีลักษณะไม่เที่ยงเป็นทุกข์ไม่เป็นตัวเราของเรา เราต้อง
เข้าไปเกี่ยวข้องกับมันด้วยความรู้ อย่างนี้ อย่าหลงไปยึดมั่นเข้า

เกยวของกษัตริย์ให้ลวกแล้ว สิ่งเหล่านั้นก็ไม่ทำอันตรายเราได้
 ส่วนเรื่องกรรมที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนั้น ศาสนาไหน ๆ ก็มี
 สอน แต่สัมมาทิฏฐิในพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับเรื่องกรรมนั้นบอกว่า
 ยังมีกรรมก่อนหนึ่ง คือ กรรมที่สาม กล่าวคือการทำกิเลสให้
 สิ้นไป หรือเรียกว่าวิมมรต ถ้ากระทำอย่างนั้นจะเป็นกรรม
 ที่สามขึ้นมา ไม่ต้องเป็นไปตามอำนาจของกรรมก็ กรรมชั่ว
 ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดเป็นคนดีเป็นคนชั่ว แต่จะหยด จะดื่บ
 เป็นนิพพาน ฉะนั้นกรรมที่สามนั้นจึงเป็นไปเพือนิพพาน

รวมความว่า สัมมาทิฏฐินั้น เป็นสิ่งที่ดีคนจะเอาตัวรอดได้
 ขอให้มีสัมมาทิฏฐิในระบอบที่เหมาะสมกับตัวเองที่สุด สัมมา
 ทิฏฐิอย่างโลกก็ควรทำให้ถูกต้อง อย่างที่พจนทนจริงคือโลกศตร
 ของสนใจตามควร ปฏิบัติตามควร เข้าใจไว้ตามควร มีฉะนั้น
 แล้วมันก็จะเอาชนะความทุกข์ไม่ได้ ถึงแม้ใครจะไม่ต้องร้องไห้
 แต่ก็ยังจะต้องนั่งหัวเราะอยู่ ซึ่งเป็นการกระหืดกระหอบอย่าง
 เดียวกัน ฉะนั้นจะต้องมีปัญญาพอที่จะไม่ให้เราต้องร้องไห้หรือ
 หัวเราะทั้งสองอย่าง ให้อยู่ด้วย "ความว่าง" อย่างสงบสบาย

มุ่งหมายชอบ (สัมมาสังกัปป) คือมุ่งหมายที่จะไม่ให้
 มีความทุกข์ คนเรามุ่งหมายผิดเพราะไม่รู้ว่าจะทุกข์เป็นอย่างไร

อย่างเช่นว่านักศึกษาไต่ลงถนนเรียนเป็นยี่ๆ เสียเงินทองมากมายนี้
 เขามุ่งหมายกันที่ตรงไหน นักศึกษาควรจะมีมุ่งหมายให้ถูกต้อง
 อย่าใ้มีมุ่งหมายแบบเห็นกงจักรเป็นดอกบัว หรือเห็นงูเป็นปลา
 ถ้าใ้เอาศรัทธามุ่งทางพหุศาสตร์แล้ว จริวัก็มุ่งหมายถูกต้อง
 ทำให้ไม่เป็นทุกข์ ในขณะที่เรียนอยู่ก็ไม่เป็นทุกข์ ขณะทีไป
 ประกอบอาชีพก็ไม่เป็นทุกข์ ประกอบอาชีพสำเร็จมีผลมาขวิโรค
 ไข้สอຍ ก็ไม่เป็นทุกข์ นั่นแหละจึงจะเรียกว่ารู้จักปรารภนา
 ถูกต้องหรือมุ่งหมายชอบ

พูดจาถูกต้อง (สัมมาวาจา) **ทำการงานถูกต้อง**
 (สัมมากัมมันโต) **ตลอดจน ดำรงชีวิตถูกต้อง** (สัมมาอาชีโว)
 ก็อาศัยสัมมาทิฎฐิเป็นมูลฐานคุ้มครอง ควบคุมให้อยู่ในร่อง
 ในรอยของทางสายกลาง ฉะนั้นปัญหาจึงไปอยู่ที่ว่า พยายามทำ
 ความเห็นชอบให้มากจนบังคับตัวเองได้ ให้ความคิดชอบมีอำนาจ
 พอที่จะเห็นขวัรงเฝ้าให้เข้ามาในร่องในรอยของทางสายกลางนี้ให้
 จงได้ แล้ว **ความเพียรชอบ** (สัมมาวายาโม) **การควบคุม**
ตนด้วยสติอย่างถูกต้อง (สัมมาสติ) **การดำรงจิตมั่น**
 (สัมมาสมาธิ) ก็จะเกิดขึ้นตามมาเอง และยังส่งเสริมสัมมา
 ทิฎฐิในเรื่องความเห็นถูกต้อง ความดี ความจริงและการทำจริง

สัมมาสมาธิจะควบคุมให้ตกข้อเป็นไปในทางถูกต้องเรื่อยไป อาศัย
 สัมมาสมาธิเป็นกำลังกันไป อาศัยสัมมาทฎฐีเป็นเครื่องงอยู่
 ข้างหน้า และอาศัยความถูกต้องข้ออื่น ๆ ช่วยสนับสนุน
 พร้อม ๆ กันหมด มันจึงมีอาการแล่นไปสู่ทิศทางการที่เราไม่เคยไป
 ดึงมาก่อน

พอเราเป็นอยู่ชอบด้วยองค์แปดประการ ของมรรคนแล้ว
 ก็เสถียรถูกล้อมหมด มันไม่ได้กินอาหารทางหทางตาทางจมูก
 ทางลมทางกายอีกต่อไป มันก็พอมลงและจะตายไปในที่สุด
 นั้นเป็นอธิบายอย่างยิงของพระพุทธเจ้า ท่านจึงทำว่าไม่มีสิ่งอะไรที่
 ค้างไปกว่านั้น กล่าวโดยทั่วไปแล้วจะเห็นได้ว่าการเป็นกลางนี้ อยู่
 ที่ความพอเหมาะพอดี ฉะนั้นจะจำ “ความพอเหมาะพอดี” ไว้
 ก็ได้ มันจะเป็นเครื่องช่วยเตือนให้เกิดความเป็นกลาง การทำ
 อะไรมากไปหรือน้อยไปนั้นไม่เรียกว่าเป็นกลาง ในการจะทำอะไร
 นั้น พระพุทธเจ้าให้หวัช้อยไว้ว่า จะต้องรู้ความพอดี คือรู้
 ในเหตุ รู้ในผล รู้ในตน รู้ในประมาณ รู้ในกาล รู้ในสังคม
 รู้ในบุคคล (สี่ปรัสรรรม) เมื่อเราเข้าใจความพอเหมาะ
 พอดีแล้ว ถึงไม่มีใครบอกเรา เราก็รู้เองว่าตรงไหนกลาง ตรง
 ไหนเป็นสุดโค้งข้างซ้าย สุดโค้งข้างขวา ไม่มีการเหวี่ยงซ้าย

เหวี่ยงขวากนั้นต่อไป ฉะนั้นมันไม่ระทระเหิน มันไม่ชอกช้ำทง
 ในเรื่องการทามาถักดี ในเรื่องการบริโภคใช้สอยก็ดี เรื่องศึกษา
 เล่าเรียนก็ดี เรียกว่าเป็นผู้เดินอยู่ในทางสายกลาง อย่างที่ได้
 บอกไว้แล้วว่า ให้มันด้วยความไม่ยึดว่า “มี” ซึ่งมีค่าเท่ากับ
 “ไม่มี” นกคอวชของพระพุทธเจ้าที่ไม่ยึดมั่นใน “มี” และไม่
 ยึดมั่นใน “ไม่มี” นี่เป็นการปฏิบัติอย่างถูกต้อง

คือถ้าจะมีก็มีไปตามภาษาโลก ๆ ส่วนในจิตใจนั้นไม่รู้สึก
 ยึดมั่นว่ามี อย่างนั้นมันไม่มีเรื่องทกข์ใจ ไม่มีเรื่องดีใจ เมื่อจะมี
 เงินมีทองมีสามมีภรรยา มีอะไรก็ตามใจที่คนเขามี ๆ กันอยู่ ก็ให้
 มีแต่ในเรื่องของฝ่ายที่เขาสมมติว่ามี ตามเรื่องของโลก ส่วน
 เรื่องนึกของจิตของวิญญูณนั้น อย่าได้ไ้ใจจนกระทั่งรู้สึกว่ามี
 จริง ๆ เพราะว่าทางธรรมะนั้นเราไม่อาจจะทำอะไรได้ ธรรมชาติ
 ไม่ยอมให้เราทำอะไรเป็นกรรมสิทธิ์ของเราตลอดไป ธรรม
 ชาติสงวนสิทธิ์ของมันอยู่เสมอว่า สิ่งต่าง ๆ เป็นของธรรมชาติ
 เราอย่าได้ไปหลงเอาอะไรมาเป็นของเราโดยแท้คชชาติ ถ้าเราไป
 คิดอย่างนั้น เป็นทกข์ท้วงใจขึ้นมาทันที แล้วต่อมาจะทกข์ของชน
 เมื่อถึงนั้นมันแสดงอาการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างอื่น ฉะนั้น
 พระพุทธเจ้าจึงพูดว่า ท่านไม่ยุ่งกับ “เรื่องมี” และ “เรื่อง

ไม่มี ” ท่านไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับข้างไหนหมด ไม่ไปยึดมั่นถือมั่น
 ข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ท่านอยู่ในทางสายกลาง ท่านปฏิบัติถูกต้อง
 ต่อสิ่งทั้งปวง ในแง่ของโลก ๆ ก็ปฏิบัติอย่างโลก ๆ ในแง่ของธรรมะ
 ก็ปฏิบัติอย่างธรรมะ ไม่ให้มีอะไรฝืนกันทั้งฝ่ายโลกและฝ่ายธรรม
 นี้เรียกว่าเดินสายกลาง ตรงแนวไปสู่ความทุกข์ โดยไม่มี
 อะไรจะต้านทานใดหรือข้อยกเว้นได้ ทั้งที่เขากล่าวสรรเสริญคุณ
 ของพระธรรมที่พระพุทธเจ้าประกาศนี้ว่า เป็นธรรมที่ใคร ๆ ก็
 ให้ออกกลับไปไม่ได้ แม้ผู้นั้นจะเป็นเทวดา เป็นมาร เป็นพรหม
 หรือเป็นอะไรก็ตาม ทั้งนี้หมายความว่า ไม่มีใครอาจจะพิสูจน์ว่า
 คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าผิด

ฉะนั้น ขอให้รีบเอาสิ่งที่พระพุทธเจ้าประกาศไว้ ชนิกที่ว่า
 ใครค่านไม่ไถ่นั้น ไปเพื่อกับทุกข์โดยสิ้นเชิง ทำให้ถูกต้องทั้ง ๘
 ประการ รวมกันเป็นทางสายกลาง ไปสู่ความทุกข์ นี้เป็นทวิ
 แก้วของธรรมะ เป็นทวิแก้วของพระพุทธศาสนา เป็นทวิพรหมจรรย์
 ทั้งหมด ที่รวมกันเข้าไว้ได้ในทางสายกลาง.

มรรค ผล นิพพาน

ในบทนี้จะกล่าวถึง ผลของการเดินทางสายกลาง ซึ่งได้
 แก่สิ่งที่เรียกว่า มรรค ผล นิพพาน โดยที่แท้ก็คือการหมด
 ความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวเราและของเรา ในการอธิบายครั้งนี้
 อาตมาก็พร้อมที่จะรับคำขมเฝาระของผทเขาจะขมเฝาระว่า เขาเรื่อง
 มรรค ผล นิพพาน มาพูดแก่คนสมัยนี้ ซึ่งจะฟังเรื่องมรรคผล
 นิพพานให้เข้าใจได้อย่างไรกัน นักสอนพุทธศาสนาทั้งหลาย
 เห็นว่าเป็นเรื่องพิศมัยหรือเป็นเรื่องราวไร้สาระ แต่อย่างไรก็ตาม
 ขอให้ท่านทั้งหลายตั้งใจฟังให้สมกับที่อาตมาเสียสละที่จะถูกเขาระ
 เย้ย และขอให้สันใจเป็นพิเศษกว่าบ่ทอื่น ๆ เพราะว่าเรากำลังจะ
 พูดถึงเรื่องที่เขาประณามกันว่าไม่อาจจะเข้าใจได้สำหรับคนหนุ่ม
 คนสาว หรือคนในยุคนี้ ส่วนสำหรับผทคงแก่เรียนนั้น ถ้าใคร
 เห็นว่าในการอธิบายของอาตมานี้ มีคำอธิบายอะไรที่แปลกออกไป
 ไม่เหมือนกับความรู้ชนิดที่เคยเล่าเรียนมาจากตำรา หรือครุษา
 อาจารย์ทั้งหลายแล้ว ก็ขอให้ช่วยรับไปคิดไปวิจารณ์ว่ามันจะ
 เป็นไปได้อย่างไร ในการที่จะเข้าใจเรื่องมรรคผลนิพพานในลักษณะ
 ที่จะกล่าวต่อไปน้

คำว่ามรรค ผล นิพพาน นั้น คนแก่ๆ โดยเฉพาะคนที่
 แก่ๆ โดยยกเอาคำสามคำนี้เป็นคำศักดิ์สิทธิ์สูงสุด แสดงกิริยา
 อธิการท่าทางให้คนทั้งหลายกลัว จนกระทั่งคนทั่วไปกลัวคำว่า
 “มรรคผลนิพพาน” และไม่กล้าสนใจ ความจริงตัวเองก็ไม่
 กระจ่างและไม่เข้าใจเรื่องนั้น แล้วก็แกล้งทำท่าทางกลัว หรือ
 ยกขึ้นไว้ในฐานะเป็นสิ่งที่น่ากลัวหรือในฐานะเป็นสิ่งที่เข้าถึงก็
 เมื่อต้องตายแล้วตายอีกหลายสิบหลายร้อยชาติ บางคนก็เข้าใจ
 ว่าเป็นเมืองแก้ว ทำนองเรื่องสวรรค์ชั้นสวรรค์ของฮินดูหรือของ
 ลัทธิมหายานแยกกลางบ้านของพวกอาชัมทั้งหลาย มรรคผล
 นิพพาน ก็เลยเป็นเรื่องเข้าใจกันไม่ได้ และไม่ยอมสอนกัน
 ฉะนั้น ขอให้เราตั้งใจฟังให้เข้าใจกันให้ได้ และให้ตรงอย่างยิ่ง
 ตามความมุ่งหมายของพระพุทธเจ้า หรือของพระพุทธศาสนา
 คำว่า “มรรค” แปลว่าทาง และหมายถึงทางสายกลาง
 ดังที่โตกล่าวมาแล้ว คำว่า “ผล” ก็แปลว่าผลที่เกิดขึ้นจากการ
 เดินไปตามทางสายกลางนั่นเอง คำว่า “นิพพาน” แปลว่า
 สิ้นทุกข์ ตยทุกข์ เพราะว่าถ้าใครเดินตามทางสายกลางแล้ว
 ก็จะมีภาวะเป็นผลสิ้นทุกข์ คือเสวยผลของการเดินในทางนั้น
 คำว่ามรรค ถ้าจะเปรียบโดยความทั่วไป ก็คือการกระทำที่ควร

กระทำอย่างยิ่ง ใต้แก่การปฏิบัติกรรม คำว่าผลก็แปลว่าทำถูก
จนได้รับผลประสบความสำเร็จในการปฏิบัติกรรม นิพพานก็คือการ
ได้รับผลของการที่กิเลสสิ้นไปแล้ว ใช้ชีวิตอยู่ด้วยความว่างจาก
กิเลส นิพพานก็เป็นภาวะของการว่างจากกิเลสนั่นเอง

มรรคผลนิพพาน ย่อมเกี่ยวข้องกับภาระงานหรือการ
กระทำเป็นประจำของคนทุกคน ไม่ยกเว้นแม้แต่คนนักเรียน
ในโรงเรียน ฉะนั้นเราอย่าได้กลัวคำว่ามรรคผลนิพพาน
และเราอย่าได้คิดว่าจะประสบสิ่งเหล่านี้ต่อเมื่อตายแล้วอีก
หลายสัปดาห์ ซึ่งคำกล่าวเช่นนั้นจะเป็นจริงไปไม่ได้ เป็นคำ
กล่าวที่คนโง่ ๆ เวลา ๆ กล่าวไปตามความเข้าใจผิดของเขาเอง
ไม่ตรงตามที่พระพุทธเจ้าท่านกล่าวไว้เลย

คำอุปมาของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวกับเรื่องของมรรคผลนิพ-
พานนั้น ท่านเปรียบเทียบเหมือนการที่คนจะเอาตัวรอดจากการ
จมน้ำตาย คนบางพวกตกน้ำลงไปแล้วหายใจยิบไปเลย หมายถึง
ความที่เขาตายไปโดยไม่ได้โผล่ให้ใครเห็น คนบางพวกตกน้ำ
ไปแต่ยังโผล่ขึ้นมาได้ครั้งหนึ่ง แต่แล้วก็จมน้ำตายไป คือตาย
เหมือนกัน คนบางพวกตกน้ำนั้นหนอย คือโผล่ขึ้นมาสองสาม
ครั้ง แต่เมื่อไม่มีใครช่วยเขา เขาจึงจมน้ำตายด้วยเหมือนกัน

เหล่านาคพวกทศาย ทนคนบางพวกตกน้ำจมลงไปแล้ว สามารถ
 ไผ่ขนมมาและว่ายน้ำอยู่ได้ ชะเง้อคอมองหาทิศทาง จนกระทั่ง
 เขาเห็นทิศทางแล้วจึงว่ายน้ำมุ่งเขาไปหาฝั่ง อีกพวกหนึ่งนั้นคือ
 พวกที่ว่ายน้ำไกลฝั่งเขาไปทุกที่ ๆ บางพวกก็ว่ายน้ำเขาไปถึงเขตนาค
 จนกระทั่งเขายืนไต่เดินไต่ เขาก็เดินท่องนำขนไปบนฝั่ง พวกที่
 ตกตึกก็คือพวกที่ขนบกได้แล้ว เนอตัวแห้งสนิท นั่งสยายนอน
 สบายอยู่บนบกด้วยความปลอดภัย ในพวกที่จมน้ำตายไปนั้นเรา
 ไม่พบตลง แต่ขอให้คิดคนที่ไม่ตาย ๔ พวก คือพวกที่หนึ่งไผ่ขนม
 มาได้และกำลังว่ายน้ำอยู่ เขามองเห็นฝั่งและมุ่งหน้าเข้าหาฝั่ง
 พวกที่สองกำลังว่ายน้ำไปไกลฝั่งมากขึ้น ๆ พวกที่สามถึงเขตนาค
 ทน พวกที่สี่คือพวกที่ขนบกได้โดยสมบูรณ์ คน ๔ พวกนี้พระ
 พุทธเจ้าท่านเปรียบเทียบยกย่องพวกที่บรรลุมรรคผลสิ้น คือ พระ
 โสภคายน พระสัทธาคามิ พระอนาคามิ และพระอรหันต
 ข้อทรงสัจจนบางคนฟังแล้วกรัสกริราคาญ เพราะเห็นว่ามัน
 ไกลสกแอมอกเหมือนกัน แต่ถ้าเขาจะเป็นคนมีบุญอยู่บ้าง คือ
 ไม่โง่เขลาเกินไปแล้ว ก็จะทำให้ใจคิดว่าพระพุทธเจ้าท่านเปรียบไว้
 อย่างไร คือเป็นเพียงแต่คนที่ว่ายน้ำอยู่ และมองเห็นฝั่งว่ายู่ทาง
 ทิศไหน แล้วก็มุ่งหน้าไปหาฝั่ง เราจะเป็นคนพวกนี้ไม่ใดหรือ

อย่างไร ถ้าไม่ได้ก็ต้องจมน้ำตายและไม่ต้องสอนกัน พระโศคา
 ยิน ก็คือคนพวกแรกนี้ พระสีกิதாகามักคือพวกทว่า่ยใกล้ฝั่ง
 เข้าไปตกที่ๆ พยายามว่ายน้ำอีกพักเดียวแข็งแรงใจอีกทีเดียวก็ถึงฝั่ง
 พระอนาคามักคือพวกตกลงเขตนานาจนย่นลง ไม่ต้องว่ายน้ำอีก
 แต่ยังอยู่ในน้ำแค่อก ส่วนพระอรหันต์ท่านเปรียบกับพวกที่ลงฝั่ง
 จนนั่งนอนสบายอโยบยอก แห้งสนิทไม่ต้องเปียกปอนอะไรกันอีกแล้ว
 คราวนั้นมาลงปัญหาต่อไปว่า ทว่า่ยว่ายนานนั้นเป็นทะเลอะไร
 กัน ถ้าจะพูดให้เห็นภาษานักประพันธ์ ก็ว่าเป็นทะเลแห่งชีวิต
 ทะเลแห่งสังสารวัฏฏ์ กล่าวคือทะเลของการเวียนว่ายตายเกิด
 ของความมรสัถที่ว่าเรามีตัวมีตนมีอะไรเป็นของตัวของคน แล้ว
 ประพศไปตามอำนาจของกิเลส ได้รับผลมาอย่างไรก็ก่อความ
 ออยากปรปีใหม่ขึ้นมาอีก คิดเห็นแก่ตัวขึ้นมาอีก และพยายาม
 กระทำไปตามความอยากนั้นอีก เป็นเรื่องการเวียนวนของสิ่ง
 ๓ อย่าง คือความอยาก → กระทำตามความอยากนั้น → ได้
 รัชผลหรือไม่ได้ผลก็ตาม ย่อมก่อเป็นความอยากขึ้นมาอีก →
 กระทำอีก → ได้ผลหรือไม่ได้อีก วนเวียนเป็นวงกลมอยู่อย่างนี้
 หยุดไม่ได้ และเกิดความทกข์ใจนานาประการอยู่ในวงกลมนี้
 เพราะเต็มไปด้วยความมรสัถที่ว่าเรา—ของเรา เต็มไปด้วย

ความขี้มึนถ่มมึนต่าง ๆ นานา หากความโล่งใจว่างใจมิได้
ไม่เคยสนใจที่จะแก้ไข ไม่เคยเห็นทางที่จะระงับภัยทุกข์ จึงจม
อยู่ในวงกลมแห่งกองทุกข์ นตลอดไปจนตาย ไม่มีโอกาส
หลุดพ้น นแหละคือทะเลทุกข์พระพุทธรเจ้าท่านทรงหมายถ้ง

เพราะฉะนั้นปลัดชนคนที่หนามากไปด้วยกิเลส มีความหลง
ผิดหุ้มห่อดวงตาหนา ก็ย่อมไม่รู้จักทางที่จะเอาชนะการเวียนว่าย
อยู่ในวงกลมนี้ มันจึงต้องตายอยู่ร่ำไปภายในวงกลมนี้ มีกิเลส
→ แล้วทำไปตามกิเลส → และได้รับผลของกิเลสไปตลอดชีวิต
เลย ไม่เคยโผล่ขึ้นมาได้จากร้ำ (กิเลส) คือไม่เคยเห็นทิศทาง
หรือเห็นแสงสว่างของมรรค ผล นิพพาน ไม่มีความเข้าใจอัน
ถูกต้องที่เกยวักยวัก แม้แต่ว่าตัวเองเกิดมาเพื่ออะไรก็ยังไม่รู้
ฉะนั้นจึงเหมือนนกขมิ้นนำตายไม่เคยโผล่ขึ้นมา หรือโผล่ขึ้นมา
ครึ่งหนึ่งสองครึ่ง แต่ก็ไม่มีทางที่จะเปลี่ยนใจได้ ยังหลงผิดไป
ตามเดิม และยอมตายไปด้วยความหลงผิด ข้างที่ก็เกิดสะกิดใจ
ได้สักสามสี่ครั้ง แต่แล้วก็ยังหลงไปตามเดิมอีก แล้วก็ตายไป
ด้วยความหลงเช่นกัน ถ้าจะเป็นพวกที่รอด ก็ต้องมีความมึน
ถ่มมึนตามที่เป็นจริง ว่าความทุกข์คืออะไร? เหตุให้เกิดทุกข์
นั้นคืออะไร? ภาวะที่ไม่มีทุกข์เลยคืออะไร? และปฏิบัติอย่างไร
จึงจะได้ความไม่มีทุกข์มา

อย่างนี้เรียกตามภาษาว่าคนมี "ธรรมจักข" ถ้าเรียก
 อย่างภาษาขาน ก็คือคนมีสติปัญญาพอที่จะมองเห็นว่าความทุกข์
 อยู่ที่ไหน และความดับทุกข์ไปทางไหน หรือว่าเราเกิดมาเพื่อ
 จะไปที่ไหนกัน เพื่อจะทำอะไรกัน เพียงแต่เริ่มหรือเข้าใจถูกต้อง
 อย่างนี้ ก็อยู่ในพวกที่เปรียบไคยกยพระโศคายนัน คือพวกที่โผล่
 จากนามองเห็นทิศทางที่จะว้ายไป จากทะเลลงเข้าไปหาฝั่งได้
 ถ้าเขาได้ว้ายเข้าไปมากกว่านั้น ก็หมายความว่ามนุษย์ผู้นั้น
 ฉลาดชนมาก ในการที่จะประพฤติกิให้ผืนน้อยลงไปทุกที ๆ มี
 ความประพฤติถูกต้องมากจน ความถูกต้องของเรื่องนหมาย
 ความว่า ทำให้เกิดการระคณัดมณว่าตัวเราว่าของเราเขาบาง
 ลงไป มีความรู้สึกเกยวกับ ตัวเรา—ของเราน้อยลงทุกที ๆ จึง
 เปรียบกันไคยกยผลทไคลผงเข้าไปทุกที ๆ นี้ไคแก่พระสัททาคามี
 ส่วนพระอนาคามีก็ไคแก่ผ ทว้ายไปจนกระทั่งถึงเขตนาคณยณไค
 เมื่อดงชนสัททายคือพระอรหันททานกัหมคความยคณัดมณว่า
 ตัวเราว่าของเรา มีความรู้สึกว่าว่างจากตัวเราของเรา และเต็ม
 ไปด้วยสคตขัญญาแจ่มใส เห็นสิ่งทงหลายทงข่วงตามทเป็นจริง
 เรียกว่ามีชีวิตอยู่ด้วยขัญญา ไม่มีชีวิตอยู่ด้วยกิเลสคณัดมณออกค่อ
 ไปไคยเค็ดชาค มีความสะอาด สว่าง สงข เต็มทไคยประการทง

ปวง เป็นพวกทงขยบยกควแหงสนทแลว ไม่ถูกรยกวอนควยควม
ทกข์ ซงในทนเปรยบเหมอนนำทะเลซงเต็มไปควยควมเบยยก
ปอนและสควรย

ฉนนั้นขอใ้กำหนดควมหมยของควำว ‘มรรคผล
นิพพาน’ ไว้ในลักษณะอย่งน ทกคนจะตองไ้รับผลเป็นของ
ทว้ทกคน แม่เพียงแต่แรกเห็นลู่ทางและเดินถูกทางก็จะมีกรรับ
ผลของการเดินถูกทางอย่ควยเหมอนกัน ฉนนั้นขอใ้เข้าใจว่ำ
แม่พระอรยบคคลชนัน ๆ เช่น พระโสศายันแลพระสภิกทาคำ
ทำนก็ไ้รับผลอย่แลว ทำนคยทกข์ใดเทำไร ก็เป็นนิพพาน
ของทำนเทำนัน ทำนสามารถมีชีวิตอย่ควยควมผาสกตามชน
ของทำน หมยควมว่ำ นิพพานไ้ล้ตกลงมารยบที่เหมยกับ
พระโสศายัน พระสภิกทาคำมี พระอนาคำมี และมีความหมย
เต็มเบยมในกรณของพระอรหันต์

อรยบคคลทง ๔ ประเภทน เป็นพวกที่รอตตายไม่จมน้ำ
อย่งปลดชนทว้ ๆ ไปที่กำล้งจมน้ำอย่ โอกาสที่รอตตายนั้น
ก็มีอย่ในชีวิตประจำวันของเราทกคน ไ้รที่ ไม่หลงทาง ที่เห็น
ลู่ทางของชีวิตที่จะดำเนินไปโดยถูกตอง เห็นสัจธรรมแลว ก็
เรยคว่ำอย่ในกระแสของพระอรยบคคทงน ฉนนั้นอย่าไปทำ

ภายหลังตัวเองด้วยการคิดว่าเหลืออวยหรือสมัครเป็นผู้ไม่รู้จัก คิด
 เอาแต่ความสะดวกหรือความพอใจของตนเป็นประมาณ คือสมัคร
 ใจยอมทักข์ ซึ่งที่แท้คนเราไม่ควรจะต้องเป็นทักข์มากถึงขนาด
 นั้น ธรรมชาติไม่ใคร่สร้างเรามาให้ต้องเป็นทักข์ แต่ความ
 เข้าใจผิดของเราเองทำให้เราต้องเป็นทักข์อย่างนั้น ฉะนั้นอย่า
 เป็นผู้ขาดทุนในเรื่องนี้ ธรรมชาติใคร่สร้างเรามาให้มีสติปัญญา
 ความสามารถที่จะคิดทักข์ใคร่ทำอะไร จะเป็นอยู่ด้วยความสงบสุข
 ใคร่ทำอะไร เราจะต้องเอาให้ใคร่เต็มที อย่าให้ต้องขาดทุนเลย คน
 เขลาบางคนอาจคิดไปว่าฉันไม่ใคร่ขาดทุน จึงไม่ต้องคิดถึงข้อ
 มุ่งเอาแต่ความสนุกสนานโดยเห็นเป็นกำไรเรื่อย ๆ ไม่เห็นเป็น
 การขาดทุน แท้ที่แท้มันก็คือความขาดทุนอย่างย่อยยับ เพราะ
 เขาควรจะได้ของประเสริฐสูงส่งสักทีมันสมควรจะได้ ซึ่งถ้าคิด
 เปรียบเป็นราคาก็ตั้งพันล้านหมื่นล้านบาท เขากลับได้ไปเพียง
 ความสนุกสนานไม่กี่สตางค์ แล้วก็หายไปด้วยการได้ผลอันไม่
 เป็นแก่นสารเพียงเท่านั้น อย่างนี้เรียกว่า ความขาดทุนของ
 คนเขลา

ทุนจะได้อธิบายถึงลักษณะของอริยบุคคล ทั้ง ๔ เหล่านี้
 อีกครั้งหนึ่ง คือมรรคผลระบอบแรกที่สุดคืออการเป็นพระโสดาบัน

คำว่า “โลศายัน” ตามตัวหนังสือแปลว่า “ถึงกระแส” คือก้าว
 ลงสู่วิถีทางที่จะไปสู่ความทุกข์ ผู้ใดมองเห็นชัดเจนในเรื่อง
 ของชีวิต ในเรื่องของความทุกข์ จนไม่มีการเดินผิดทางออกไป
 กล่าวคือเดินแต่ในทางสายกลาง เพียงกำลังตั้งต้นเดินหรือ
 ริเริ่มเดินในทางที่ถูกของเท่านั้น ก็เรียกว่าเป็นผู้ถึงกระแส
 หรือก้าวเข้าสู่วิถีทางที่จะนำไปสู่ความทุกข์ โดยสิ้นเชิง คือมี
 พระนิพพานอยู่ในปลายทาง อย่างนี้เรียกว่าพระโลศายัน

ถัดไปเป็นพระอริยบุคคลประเภทที่สอง เรียกว่าสักกาคามี
 แปลว่า “ผู้มาอีกครั้งหนึ่ง” หมายความว่าพระสักกาคามีเดินไปตาม
 หนทางอันถูกต้องนั้นแล้ว แต่เพราะกิเลสถึงเดิมทีเหลือเชืออยู่
 บางอย่าง ยังทำให้เกิดความระลึกนึกคิดหวนกลับไปเหมือนกัน
 แต่ไม่ใช่การวอกกลับเลย ย้อนกลับมากับความอาลัยอาวรณ์
 ในสภาพความเป็นอยู่เดิม ๆ พอใจติดใจในความสุขเวทนาเดิม ๆ
 อย่างคนธรรมดาอีกครั้งหนึ่ง แต่อกไม่มากน้อยก็หันกลับไปสู่
 ที่ตั้งใจไว้เดิมได้ และแน่วแน่มิยิ่งไปกว่าเดิม มุ่งตามทางต่อไป
 นี้เป็นกิริยาอาการธรรมดาคาที่มนุษย์เราต้องเป็นอย่างนั้น การที่
 ใครจะเดินไปในทางสูงหรือทางประเสริฐนั้น ยากนักที่จะไม่มีความ
 ความลังเลใจ ย้อนกลับมาสู่สภาพเดิมด้วยความอาลัยอาวรณ์ใน

กามารมณ์บ้าง จึงมีอาการอย่างน้อยในพวกพระอริยเจ้าประเภท
ที่สอง ซึ่งถือว่าความโลภความโกรธความหลง น้อยกว่า
พระโสดาบัน

พระอริยบุคคลพวกที่สามได้แก่พระอนาคามี แปลว่า "ว่าไม่
กลับมาสู่โลกนรก" คือว่าไม่มีจิตใจหวดมาสู่วิสัยโลกที่กามนรก
เลย จะได้เป็นพระอรหันต์ โดยเที่ยงแท้ในเวลาต่อไป

พระอรหันต์ คือพวกที่ถึงปลายทางแล้วโดยสมบูรณ์
เป็นผู้ถึงความประเสริฐสุดในสิ่งที่มนุษย์เราจะถึงได้ หมายถึง
ความว่าธรรมชาติสร้างเรามาให้เข้าถึงได้สูงสุดเพียงไร มัน
ก็ส่งสุดอยู่เพียงแค่ว่าเป็นผู้ดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง กล่าว
คือเป็นพระอรหันต์นั่นเอง อย่าได้ถือว่าเป็นเรื่องนอกฟ้าฟ้า
หิมพานต์ หรือเป็นเรื่องที่จะถึงได้ก็แต่เมื่อตายแล้วหลาย ๆ
สิขชาติ มันเป็นเรื่องภายในชีวิตนี้เอง ก่อนเข้าโลงนี้เอง
ไม่ใช่อย่างที่เขาชอบโฆษณากันว่าทำบุญให้ทานกันมาก ๆ
เพื่อไปสวรรค์เสียก่อน ไปเป็นพรหมเสียหลายหมื่นหลาย
แสนปีก่อน แล้วจึงจะมีหวังได้นิพพาน พระพุทธเจ้าท่าน
ไม่เคยมุ่งหมายอย่างนั้นเลย ท่านมุ่งสอนคนเพื่อให้เขาดวงกระแส
อันไม่มีการย้อนกลับไปสู่สภาพเก่า แม้แต่จะมีอาลัยอาวรณ์อยู่บ้าง

แต่ก็ยังรักไปข้างหน้าเรื่อย ๆ ฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า พระองค์เองเป็นผู้ประพันธ์ว่า พวกที่ก้าวลงสู่กระแสของทางสายกลาง คืออริยมรรคมีองค์แปดแล้ว จะไม่กลับมาสู่ทางทำนองอื่น ๆ แต่วิ่งไปข้างหน้าเรื่อย ๆ ฉะนั้นเราจึงควรสนใจคำว่า “มรรคผล นันทาน” ไว้ในฐานะที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตของคนในชาติตนเอง กล่าวคือ ทน และเดยวน

ปลุชนที่ไม่ใช่พระอริยบุคคล ยังเต็มไปด้วยความมรสีกว่า เป็นตัวตน—ของตน ถ้าเป็นตัวตนอย่างไม่ดี คือว่าเป็นอย่างขยาป อย่างอกศล ก็ทำตนเองให้ทุกข์และทำผู้อื่นให้ทุกข์ด้วย ส่วนพระอริยะเจ้าทั้งหลายนั้นมีความมรสีกตเป็นตัวตน — ของตนน้อยลงไป แม้ความมรสีกตเป็นตัวตนและของตนอย่างก็ คือมีความประพฤติกต และความยึดมั่นถอมันในความดีอย่างหนักของน้อยลง ๆ ตามลำดับ ๆ จนกระทั่งไม่มีความมรสีกว่าเป็นตัวตนเลย เมื่อไม่มีตัวตนแล้วก็ไม่มอะไรเป็นของตนโดยแน่นอน มันไม่มีที่คงที่อาศัย ในบางเวลาเราไม่มีความมรสีกลงตัวตนเลย จึงสยายใจในความว่างจากความเห็นแก่ตัว “ความว่าง” เกิดขึ้นเมื่อไร เมื่อนั้นก็จะสยายใจที่สุด แต่พอเกิดความมรสีกว่าเป็นตัวตน เป็นอย่างนั้น และจะต้องรับผิดชอบทำสงนสงน หรือมีของ

นนของนเป็นของคน ทของรยผลชอขนมาเมื่อไรแล้ว เมื่อ نن
 กจะเ็นทกขใจทนท จะเ็นกนทกขวโมงกก็ตาม มันจะตองเ็น
 ทกขตลอดเวลาทมความมรสกวาเ็นทวเราหรือของเขา แมตัก
 นาทเคียวกเ็นทกข ถ้าใจเราวางจากความมรสกวาเ็นทวตนหรือ
 ของตนได้ เมอนนจะม่มีความทกข เหมอนกขพวกเราทกาลง
 อานอยน ระหว่างนแมจะอานไปคคไปกไม่นกถงทวตน ไมคาง
 ว่าจะไรเ็นของตน มันเพียงแต่เ็นการหายใจอย่กขยศขบัญญัติ
 ล้วน ๆ ในขณะทกาลงอานอยหรือคคอยน เ็นเวลาทวางจากทว
 ตน แต่เติมไปกขยศขบัญญัติ อย่างนม่มีทกขเลย เรียกโดย
 ไวรธรรมะว่าเวदानเรา “วาง” วางจากอะไร? ก็วางจาก
 ความมรสกวาเ็นทวตนและของตนนเเอง ทง ๆ ทเติมปรอยทวศข
 บัญญาคคยอาน คคยคค คคยนถสงสยไปตามน ก็ยงเรียกว่า
 “วาง” อย่ ภาษาธรรมะเขาหมายถึงอย่างน คำว่า “วาง” น
 ไมใช่วางชนคม่มีความมรสกทวอะไรเลย เช่นนงวยัสสนาทวแข็ง
 เ็นทอนม่ม่มีศขสมขบัญญัติ แล้วใช่เรียกว่าวาง นนเ็นเรื่อง
 ของนถสอนพวกนงทว่าเขาเองม่ใช่พระพทชเจ้าท่านว่า ถ้าวาง
 ตามแบข “สญญาตา” ของพระพทชเจ้าแล้ว หมายถึง “วาง
 จากความมรสกวาเ็นทวตนหรือมีอะไรเ็นของตน” แมท่าน

ที่กำลังอ่านหนังสืออยู่นั้น ก็ไม่ได้นึกถึงตัวตนหรือนึกกว่ามภาวะอะไร
 เป็นของตน อย่างนั้นก็เรียกว่า “ว่าง” ไปได้ แต่ถ้าพอไปทำอะไร
 อย่างอื่นเข้า คือนึกถึงตัวตนหรือของของตนขึ้นมา หรือมีอะไรมา
 กระทบตาหูกดมกลิ่นกายใจ ก็เกิดความรู้สึกไปในทางตัวตนและของ
 ตน อย่างนั้นไม่ว่างเสียแล้ว คือไม่มีสติปัญญาที่เป็น “ความ
 ว่าง” มีแต่ความหนักใจลึกลับลุ่มเพราะความเห็นแก่ตัว ส่วน
 พระอริยเจ้าท่านทำใจของท่านให้ว่างได้มากกว่าพวกเรา และว่าง
 มากจนชนิดที่จะไม่กลับวุ่นได้ง่าย ๆ จนกระทั่งว่างไปเลย เป็นอยู่
 ด้วย “ความว่าง” นั้นแหละคือนิพพาน ฉะนั้นเราทุกคนแม้ที่
 กำลังอ่านอยู่นั้น ก็กำลังไต่ระดับของนิพพานนี้ทีละน้อย เป็นการชิม
 ลองน้อย ๆ อยู่ในระดับหนึ่งทีละก้าว คือได้รับผลหรือรสชาติของ “ความ
 ว่าง” นั้นเอง อย่าได้เกลียดอย่าได้กลัว “ความว่าง” หรือ
 นิพพาน อย่างที่คนเขลาทั้งหลายไม่เข้าใจ แล้วจึงพุดพล่ามให้
 คนอื่นเข้าใจเขวเข้าใจผิดไปด้วย ในขณะที่ห่างจากความรู้สึก
 เป็นตัวตน ก็เช่นนิพพานนั่นเอง เป็นเวลาที่ประเสริฐสุดของเรา
 มีสติปัญญาเต็มอัตราของตน ทำอะไรได้ดีที่สุดจนเหมือนนกขี
 ฆ่าหรือหริยที่เขว

“ความว่าง” จึงเป็นสิ่งที่เราจำเป็นต้องเข้าใจ และบางที

เราก็ใช้อยู่แล้วโดยไม่รู้ตัว เช่นเราจะขวางอะไรให้ลูกเข้าหมาย
ถ้าเราฉลาดพอที่จะทำให้ใจเราอยู่กับ “ความว่าง” ในขณะที่
ทขวาง ก็ขวางใจแม่นอย่างผิดปกติ ตามปกตินี้เรามักจะ
ขวางด้วยจิตทวนไปด้วยความรู้สึกว่าเป็นตัวเราของเรา อย่างนี้
ก็ผลดีไม่ได้ เพราะทงมอทงใจมันสั้นไปหมด ทว่าขวางด้วยจิต
ทว่างนั้น บางคนอาจไม่เข้าใจหรือฟังไม่ถก คือหมายความว่า
ในขณะที่เราต้องทงขวาง ขณะนั้นจิตของลมความรู้สึกทว
เราจะขวาง จะขวางเพ้อออก จะขวางให้ชนะคนอื่น หรือเพ้อ
แข่งขัน จงลมทวเราเสีย มีแต่สติสัมปชัญญะเต็มไปด้วยสติ
ปัญญา เพียงคิดว่าขวางอย่างไรเท่านั้น มันเหลืออยู่แต่จิตกข
ร่างกาย ระเบียบประสาทและกลามเนอทงหลายจะทำทนาทของมัน
ความคึกทเป็นทวเราหรือเป็นของเรากองไม่เข้ามาเจอปน เพราะ
ขณะนั้นกำลังจิตของเราทงทมทจะรวมอยู่ทการขวางเท่านั้น ถ้าพค
ตามภาษาธรรมะก็เรียกว่าขวางไปโดยไม่มีทวตนผู้ขวาง ขอให้
จำสำนวนนี้ไว้ขง จะมีประโยชน์ในวันข้างหน้า ก็นโดยไม่มีทว
ผู้กน นอนโดยไม่มีทงมีทวผู้นอน เกินทงไปโดยไม่มีทงมีทวผู้
เกินทง เป็นการกนการนอนการเกินทงที่ไม่มีความทกขเลย คช

อยู่เป็นสุขสบาย พวกพทธศาสนิกทายานิกายเซ็น เขาสอน
 อย่างนทงนน เรามชวทอຍโดยไมຕອงມີຕວຽນ ພັງຕແລ່ວນາຂນ
 กนโดยไมຕອงມີຕວຽນກນ ທ່າโดยไมຕອงມີຜູ້ທ່າ ແຕ່ວ່າສຕິຍໄຊຍູງ
 ເປັນຜູ້ທ່າແທນ ຄືຈິຕທີ່ປຽກອຍໄປດ້ວຍສຕິຍໄຊຍູງ ໄມ່ມີຄວາມຮັກ
 ເຈອປນອຍວ່າເປັນຕວຽນຂອງເຮານນ ມັນທ່າເສຍເອງ ເພຽາະຣະນນ
 ຈິງໄມ່ມີຕວຽນຜູ້ທ່າ ແຕ່ມີກຽກຮຸ່ນທ່າທອຍ່າງ ແລະກຽກຮຸ່ນທ່າໄດ້ຜູ້ກຽກ
 ທສຕ ນັຄອຽຄຸນຄ່າຂອງນິພຸພານ ຄືກຽກຮຸ່ນຮັກວ່າໄມ່ມີຕວຽນມັນ
 ໄມ່ມີກຽກຮຸ່ນເກີດ ໄມ່ມີອຸປາທານຄວາມຍັດມັນຄອມນ ແຕ່ວ່າຈະໃຊ້ມັນໄດ້
 ມາຄອຍ່າງໃຣນນ ເອົາໄປຟືຈຽກຮຸ່ນເອົາເອງກໍແລ່ວກນ ອຍ່າງນອຍມັນ
 ກໍທ່າໃຫ້ເຮົາໄມ່ເປັນທຽກຂ່ອຍ່າງເປັນປຽກຮຸ່ນ ແລະທ່າໃຫ້ເຮົາສາມາດທ່າກຽກ
 ຈຽກໄດ້ຜູ້ກຽກທອຍ່າງ ແມ່ແຕ່ງານຜູ້ອຸປຽກຮຸ່ນທສຕ ເຊັ່ນຂ່າງເຊັ່ນ
 ທຽກເປັນຄືລຸ້ນເອກຂອງໂລກ ເຂົາຈະຕ້ອຍ່າງເຊັ່ນກຽກໂດຍສຕິແຕ່ມີອ
 ຍ່າງສືໄປດ້ວຍຈິຕໃຈກໍເຕັມໄປດ້ວຍສຕິຍໄຊຍູງ ລົມຕວຽນໂດຍສັນເຈັງ
 ທຽກຄືລຸ້ນທ່າແຕ່ກຽກຮຸ່ນກໍຕ້ອຍ່າງລົມຕວຽນ ແລ່ວກໍແຕ່ກຽກຍທຽກທຽກຊິງໄມ່
 ໃຊ້ເຮືອງຂອງຕນເລຍ ຈິງຈະແຕ່ກຽກໄດ້ຕີ ນີ້ເຮັດວ່າຄ່າຂອງ “ຄວາມ
 ວ່າງ” ທຽກຄ່າຂອງນິພຸພານ ດ້າເຮົາວ່າງອຍ່າງຍິງເຕັກຂາກໄປໄມ່ໄດ້
 ກໍຂອໃຫ້ວ່າງໃຫ້ໄດ້ ໃນຂະນະທີ່ເຮົາຈະທ່າສິງທ່າຍາກທສຕທຽກທສຕ ດ້າ
 ພຽກອຍ່າງສ່ານວນຮຽກຮຸ່ນສິງສຕກໍພຽກໄດ້ວ່າ “ຈັງຕາຍເສຍກ່ອນທຽກ

ตาย” ไต่บินอย่างนั้นแล้วคงจะงง ทุกคนควรตายเสียก่อนแต่ที่
 คนจะตาย ไม่ใช่ไปตายเอาตอนที่เจ็บหนัก ตอนที่เขาจะเอาใส่
 โลง ตอนนั้นเรียกว่าตายทางร่างกาย ให้ตายไปก่อนหน้านั้น
 คือตายเสียตั้งแต่เคยวน หนักยิ่งก็ คือไม่มี “ตัวเรา” เสียทน
 และเคยวนสำหรับจะตายต่อไป เป็นการก้าวเศษที่สัด แทนนั้นเป็น
 การบรรลุพระอรหันต์ ไม่ใช่เพียงพระโสดาบันพระสกิทาคามีหรือ
 อนาคามี คนที่หมดความรู้สึกว่ามีตัวตนของตนโดยสิ้นเชิง
 ก็มีแต่พระอรหันต์เท่านั้น เพราะฉะนั้นพระอรหันต์ จึงเป็นผลไม่
 รุจกตาย เพราะท่านได้ตายไปเสร็จแล้วก่อนแต่ที่จะตายเข้าโลง
 นศพโดยสมมติ เพราะเมื่อไม่มีความรู้สึกว่ามีเราอยู่ ตอนนั้น
 เราก็ก่อนตาย คือไม่มีตัวเราที่จะตาย ฉะนั้นขอให้เป็นอย่างนั้นให้
 ได้ก่อนที่จะถูกขี้ใส่โลง ก็เรียกว่าตายเสียตั้งแต่ก่อนจะตาย
 กลายเป็นคนที่ไม่มีความทุกข์เลย เพราะมันไม่คิดถึงความตาย
 ต่อไป ไม่มีตัวตนที่จะอยู่ตัวตนที่จะตาย มีแต่จิตที่ประกอบด้วย
 สติขันธ์ญาณล้วน ๆ ทำไป พกไป คิดไป ทำอะไรทุกอย่าง เหมือน
 อย่างที่เคยทำอยู่ทุกวันนี้ โดยไม่ต้องมีความรู้สึกว่ามีเราเป็นผู้
 กระทำ เรียกว่าทำโดยไม่ต้องมีผู้ทำ กินโดยไม่ต้องมีผู้กิน
 เป็นสุขโดยไม่ต้องมีผู้เป็นสุข นั่นแหละจึงจะเป็นสุขจริง ๆ ถ้าผิด

จากนั้นแล้วมันเต็มไปด้วยตัวเราและของเรา มันหนัก มันร้อน
มันร้อยรัด พัวพัน เลี้ยกแทง เผลอน สสารพิศอย่างแล้ว
แต่จะเรียกกัน

ท่านเห็นโคหรือยังว่า สิ่งที่เราเรียกว่ามรรคผลนิพพานนั้น

มันเป็นของสำหรับคนทุกคนจริงหรือไม่ และเป็นของทุกคน

อย่างจำเป็นที่สุดจริงหรือไม่ เพราะว่าถ้าเขาไม่ได้สิ่งนี้มา แทะ

กล่าวได้ว่าเขาไม่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ แต่เกิดมาเป็นสัตว์นรก

ชนิดหนึ่ง หรือสัตว์เดรัจฉาน ที่หลงใหลในความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ

ตามธรรมชาติของสัตว์ชนิดหนึ่งเท่านั้น เขาไม่ต่างอะไรกับสัตว์

เลย ฉะนั้นถ้าจะเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ ให้ได้ริบคุณค่าของการ

เป็นมนุษย์ มันต้องฉลาดขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ คือการไม่ต้องมี

ความทุกข์เลย และทำอะไรได้มากที่สุด เป็นประโยชน์ที่สุด

แก่ตนเองและแกผู้อื่น เพราะว่าเขาเป็นอยู่ด้วยสติปัญญาถึงที่

กล่าวมาแล้ว ไม่ใช่เป็นอยู่ด้วยความเห็นแก่ตัวจัก อย่างที่คน

ส่วนมากกำลังเป็นกันอยู่

ทั้งหมดนี้ เป็นความหมายของคำว่า “มรรคผลนิพพาน”

สำหรับคนทุกคน ทุกชาติ ทุกภาษา ทุกศาสนา ทั้งเด็ก
 ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนเฒ่าคนแก่ สมกับที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า
 มอรรมะนไวเพอสทวทงหลายทั้งปวง ไม่ใช่เพื่อใครคนใดคนหนึ่ง
 แต่เราไม่ได้เดินตามทางของท่าน เถลไถลออกไปนอกทาง
 เรียบ ๆ เพราะความที่เห็นแก่ตัวตนและของตนจัก เลยออกไป
 ไปนอกทางของความสงบสุข ไปสู่หนทางแห่งความเร่าร้อนโดย
 ไม่รู้สึกตัว แล้วขาสั่งที่เร่าร้อนนั้นในลักษณะที่เห็นกงจักรเป็น
 ทอกบัวไป น้ำตาไหลก็ยิ่งชอบ นั่นคือสังคมของมนุษย์หรือ
 สังคมโลกในยุคปัจจุบัน ซึ่งกำลังเดินทางไปในเส้นทางอย่างนี้
 ด้วยความไม่รู้สักอย่างนี้ มันจึงเป็นการสร้างวิกฤตกาลดาวรชนใน
 โลก ฟังจากวิทยุวันละ ๑๐ นาที ก็รู้ว่าโลกอยู่ในสภาพวิกฤต
 กาลดาวรอย่างไร และไม่มวันที่จะสิ้นสุดลงได้ มีแต่จะยุ่งยาก
 มากขึ้นในทางเศรษฐกิจ ในทางการเมือง ในทางการทหาร
 การครองชีพและอะไร ๆ ทกอย่าง เป็นวิกฤตกาลดาวรที่เบ็ดเตล็ด
 โดยตรงก็มี ที่เรณลยชอนอัยก็มี เพราะว่าสังคมโลกกำลัง
 ประกอบด้วยความมึนงงมึนงงในตัวตนและของตนฝ่ายต่ำ อยู่
 ในอำนาจของกิเลสอนันเหมือนนกกับคนคนนั้น ก็มีแต่จะจมลงไป

ในน้ำ ไม่ใช่พวกที่จะโผล่ขึ้นมามองเห็นทิศทางแล้วว่ายเข้าหาฝั่ง
 แต่ถ้าหากความมรรคผลนิพพานของพระพุทธเจ้าแพร่หลาย
 ไปในหมู่มนุษย์ในโลกแล้ว สังคมคงจะกลับตัวได้โดยแน่นอน
 เพราะต่างคนต่างก็จะรู้จักโทษของความเห็นแก่ตัวจัก และรู้จัก
 ใช้สติปัญญาครองชีวิต ใช้ธรรมะแท้จริงครองโลก โลกก็จะ
 อยู่ในความสงบสุข เราเป็นพุทธบริษัทจึงควรจะไปอะไรบ้างจาก
 ธรรมะของพระพุทธเจ้า และควรจะช่วยเพื่อนมนุษย์ร่วมโลกของ
 เราที่ไม่ได้เป็นพุทธบริษัท ให้เข้าใจเรื่องนี้ ให้คงอยู่ในแนว
 มรรคผลนิพพานอย่างตกลงแล้วด้วย เพราะถ้าหากว่านมน
 ไม่พอ คือมันไม่อาจจะปราบปรามกตัญญู ค้ำจาย กล่าวคือกิเลส
 ที่เห็นแก่ตัวของคนได้ ต้องอาศัยอำนาจของมรรค ผล นิพพาน
 มาใช้เป็นเครื่องมือเท่านั้น

ส่วนการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึง มรรค ผล นิพพาน นั้น
 พระพุทธเจ้าท่านให้ละกิเลสหมวดหนึ่ง เรียกตามภาษาบาลี
 เรียกว่า “สังโยชน์” ที่แท้ก็คือละความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน
 ชนินทรีย์ ให้ใต้มากจนตามลำคับตนเอง ให้ตัวเราและของเรา
 เขายางมากจน คำว่า “สังโยชน์” แปลว่า “เครื่องผูกมัด”
 คือผูกมัดชีวิตจิตใจของคนเราให้ติดไว้กับวิสัยของชาวโลก สิ่งที

ผูกมัดจิตใจก็คือความรู้สึกที่มั่นคงมั่นใจว่าเป็นตัวเราหรือมีอะไร ๆ
 เป็นของเรา ฉะนั้น สิ่งโยชนก็คือ “ความเห็นแก่ตัว” นี้
 ตั้งแต่หายาศาสตร์ จนถึงละเอียดประณีตตนนิยมกันว่าคตินั่นเอง
 แม่ชนคนก็จะต้องละไปด้วย สิ่งโยชน ๓ ข้อที่กล่าวไปแล้วจะทำให้
 ให้ปลุกตนกลายเป็นพระโศกายนั่น คือ :-

๑. สักกายทิฏฐิ คือความเห็นแก่ตัวจัก
 ๒. วิภิกขณา คือความลงใจในเรืองชีวิตของตน
 ๓. สิ้นชีพปริมาส คือการเชืออย่างงมงายไร้เหตุผล
- สักกายทิฏฐิเป็นความรู้สึกตามอรรถกถาสามีญ ที่ทำคน
 ให้เห็นแก่ตัวจัก บางรายก็เห็นแก่ตัวจักจนไม่คำนึงถึงใครเลย
 และคิดว่า “ตัวตน” อยู่ที่ร่างกาย ทนอหองของตนเท่านั้น
 แล้วยงแถมยคมั่นคงมั่นใจว่าร่างกายนเทยงแทถาวร ไม่เคยรู้ว่า
 มันไม่เที่ยง เป็นทกข เป็นอนัตตา เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุ
 บังคับ เขาจึงมีวเมาในความเข็นอัยของเขา หลงในอำนาจ
 วาสนา สมบัติพิสดาน ไม่เคยคิดถึงเรื่องความชราและความ
 ตายที่จะมาถึง หลงอัยแต่ปร่างและความหนุ่มสาว บำรง
 บำเรอกาย เพลิดเพลินอัยในความไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ นึกว่า
 ร่างกายนเป็นของตน คิดว่า “ตัวเรา” นั้นมีอัยจริง คือเอา

จิตกษัยกายรวมเป็นตัวตน เลยสนใจแต่เรื่องตัวตน บำรุงตัวตน
จนเกินความจำเป็น กอปรโดยเงินทองเอาไว้เป็นของตัวและ
ครอบครองของตัวโดยไม่คิดถึงความเสียหายของคนอื่น พระ—
พุทธเจ้าท่านตรัสว่าสิ่งซึ่งนโยนสิ่งที่ดีก่อนอื่นไหน ๆ หมก จง
จะเปลี่ยนจากคนทหน้าไปด้วยกิเลส ให้ มาสู่การเป็นคนเขายาง
ด้วยกิเลส อันจะเข้ามาในขอบวงของพระอริยเจ้าได้ในโอกาส
ต่อไป ฉะนั้นจะต้องละความเห็นแก่ตัวจิตหรือสัkkายาทิฏฐิตวั
นเสียก่อน ยังไม่ต้องไปสนใจกิเลสอื่น ๆ ก็ได้ สัkkายาทิฏฐิตวั
นเท่านั้น ที่สร้างวิกฤตกาลถาวรบนในบ้านในเมืองหรือใน
โลกได้ และตลอดเวลาที่มนุษยชาติต่าง ๆ ไม่ว่าจะมิลัทธิการ
เมืองการเศรษฐกิจอย่างไรก็ตาม ถ้ายังละสัkkายาทิฏฐิตวั
ไม่ได้ทำให้มันเขายางลง ก็ไม่มีทางปรองคองกันได้ ไม่มีทางจะ
ช่วยทำให้ประชาชนในบ้านเมืองหรือโลกนั้นสงบเย็นได้ จะเป็น
วิกฤตกาลถาวรเร้าร้อนอยู่ตลอดอนันตวัน แม้แต่สังโยชน์ตัว
แรกก็มีความสำคัญแก่สังคมและโลกถึงเพียงนี้แล้ว ฉะนั้นเมื่อ
เราจะเตรียมตัวช่วยกันสร้างประเทศชาติสร้างโลกสร้างสังคม
ให้ทั้งงาม ให้สงบเย็น ให้สะอาด สว่างไสวไปด้วยธรรมะ
เราก็ต้องมีความรักใจอย่างแน่วแน่ที่จะละสังโยชน์ข้อที่เป็น

ความเห็นแก่ตัวคนให้จงได้เสียก่อน ไม่ใช่เรื่องการ
พัฒนาการอย่างอื่น ๆ

วิจิตรวาทา แปลว่าสังเเล ส่วนใหญ่หมายถึงการสังเเลในเรื่อง
ชีวิตว่าจะดำเนินไปในข้างธรรมชาติฝ่ายต่ำหรือฝ่ายสูง บางที
ก็คิดว่าเขาจะรวยมาก ๆ บางทีก็คิดว่าเห็นแก่ความยุติธรรมความ
ถูกต้องดีกว่า เฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องความสุขก็สังเเลใจว่าเขา
มีความสุขจากเงิน จากชื่อเสียง อำนาจวาสนา หรือจะเอาความ
สุขจากความสงบเย็นแบบพระอรหันต์แล้วจะออกหาความ
สงบใจหรือยัง หรือว่าจะทนอยู่ในกองทุกข์และความวุ่นวายเพื่อ
เอาเงินเอาชื่อเสียง ขอมถกผลกมัตถ์ด้วยภาระต่าง ๆ ขอมสละ
ศีลธรรมเพื่อเอาความร่ำรวย ซึ่งเข้าใจว่าเป็นเครื่องอำนวยความสะดวก
สุขสบาย เพราะว่ากิเลสตามสัญชาตญาณเดิมทำนองนั้นมันเห็นข
วแน่นอน เห็นขแน่นอนเท่ากบขสัถ์กายทิฏฐิ เพราะฉะนั้นจึงมีการ
สังเเลใจว่าจะเอาข้างธรรมะดีหรือว่าจะเอาทางโลกดี แม้ขัญหา
ง่าย ๆ เช่นว่าพระพุทธศาสนานี้ควรมีการสอนในมหาวิทยาลัย
หรือไม่ นักศึกษาคควรจะไปเกี่ยวข้องกบพระพุทธศาสนาในฐานะ
เช่นสิ่งทจำเป็นอย่างขงแก่ชีวิตหรือไม่ อย่างนบรรดาคาศตรา
จารย์ทงหลายก็สังเเล โอกาสที่จะไปทภาพนตรขงมีมากกว่าที่จะ

มาศึกษาธรรมะทั้งหลายร้อยเท่า แต่กลับเห็นกันว่าไม่มีเวลาฟัง
 ธรรมะ ส่วนการไปทำสิ่งที่ทำให้หมกมุ่นเปลืองเงินทอง และแผก
 เผาความสงบใจจนกระวนกระวายแล้ว ก็มีเวลานั้นมากทีเดียว
 ทงนเพราะเขาไม่รู้ว่าคนเราเกิดมาเพื่ออะไรกันแน่ มีชีวิตอยู่เพื่อ
 อะไรกัน และควรจะทำอะไรให้ได้ในชีวิตนี้ อะไร
 เป็นงานที่แท้จริงของมนุษย์ เขาไม่เคยรู้เลยว่าความสุขที่แท้
 จริงเป็นอย่างไร และธรรมะจำเป็นแก่ชีวิตอย่างไร แต่ถ้าใคร
 หมกมุ่นกังวลใจในชีวิต มองเห็นทางที่จะไ้รับความสงบสุข
 อย่างแท้จริงแล้ว เขาก็เลือกทางอันสูงและมุ่งหน้าต่อไปโดยไม่
 ถอยหลังกลับ ไปสู่ความเข็นอารยชนมากขึ้น เพราะหมกมุ่น
 กังวลใจหรือที่เรียกว่าวิจิกิจฉา

สัพพัตถปริมาส สังโยชนอันสุดท้ายที่จะทำปถชนให้เป็น
 พระอริยบุคคล ได้แก่ความมกมายังเดิมที่ตกมาโดยสัญชาต
 ญาณ ส่วนใหญ่เป็นเพราะความโลภและความกลัวของบุคคล
 ผู้นั้น เลยเป็นเหตุให้ทำอะไรไปโดยไม่คิดถึงเหตุผล ไม่ใช่สติ
 ปัญญา อย่างที่พวกอนารยชนคนป่าคนคึกค้ำบรรพ์เคยทำกัน
 เมื่อแสนยมาแล้ว พอมีใครมาบอกว่าทำอย่างนั้นแล้วไม่ต้องกลัว
 เขาก็ทำตามอย่างนั้นเลย จึงเกิดมีการตั้งการกราบไหว้ศาล

พระภูมิ เอาพระเครื่องรางของขลังต่าง ๆ มาแขวนคอ ทำอะไรต่าง ๆ ซ่งชำทสก แล้วเขาก็โหมะฉากันว่าสามารถระงับความกลัวและแก้ไขเหตุการณ์ไ้ทันที คนไม่ฉลาดจึงไม่ใช่ความคิดหรือเหตุผลของตนเอง กลายเป็นคนงมงาย ทำตามคำหลอกลวงของเขาไปหมด ไม่มีเหตุผลหรือใช้เหตุผลผิดไปหมด ทงที่บางคนก็มีความรู้ทางโลกสูง ๆ หรือมีตำแหน่งหน้าที่การงานสูง ๆ ใ้รับความยกย่องว่ามีความรู้ แต่ก็หาใ้ยังคงคิดหยศพิจารณาเรื่องความงมงายหลงผิดเหล่านั้นไม่ เห็นคนเขาทำกันมาอย่างไรเขาเชื่ออย่างไร ก็เชื่อตามเขาไป นี้เรียกว่า สลัพคปรัมภาส คำนี้ถาแปลตามความหมายก็แปลว่า ความงโง่เขลาที่ททำให้ของถูกของดีประอะเปอนเนนของผิดของเลวไปหมด คือว่าระเหยบปฏุกตทางศาสนาที่เขาวางไว้ค้ ๆ แล้วนั้น คนเขลาทงหลายก็เข้าใจผิดด้วยความงมงายเลนนำ้ไปใ้ผิดทาง เช่นว่าพระพุทธรูปมีไว้ใ้หนักถงความสะอาด สว่าง สงบ ของพระพุทธรเจ้าถ้าใ้ใ้ให้ถกตอถงก็จะเกิดความสงบสุขสว่างไสวแก่จิตใจ แต่คนข้ญญาอ่อนก็เอาพระพุทธรูปไปแขวนคอ เพื่อประโยชน์อย่างอื่น เช่นเพื่อใ้พ้นภยันตราย เพื่อใ้รวย ใ้เกิดเสน่ห์ ใ้เกิดโชคลาภใหญ่ หรือแม่แต่เอาไปทำชั่ว ไปขโมยไปปล้นเขา อย่างนี้

เรียกว่าท่าของทศทิศอาคณห์ให้สักปรกไปเสีย การขำเพ็ญทาน
 รัศมีศีล เจริญภาวนา มีฐานเพื่อเป็นทางกำจัดกิเลสนั้น คนที่
 มีสติพศปรามาสก็ทำเขวไปหมด งมงายเขารกเข้าฟังจนกระทั่ง
 ยากจนเดือดร้อนเพราะการให้ทานก็มี เจ็บป่วยเพราะรักษาศีลก็มี
 เสียสติต้องส่งเข้าโรงพยาบาลโรคจิตเพราะทำวิปัสสนาผิด ๆ ก็มี
 เพราะฉะนั้น จะต้องเปลี่ยนมาเป็นผิดไซ้สติปัญญา พิจารณาถึง
 เหตุผลก่อน ไซ้เหตุผลให้ถูก และใช้สิ่งต่าง ๆ ที่มีคามมุ่งหมาย
 เกมมกทศตถกณห์ ให้เห็นไปตามความหมายเดิม อย่าให้ไขว้เขวได้
 ถ้าใครละความงัวเงลาเขยั้นไต้ ก็แปลว่าละสลัพศปรามาสไต้
 เมื่อใครละสลักายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสลัพศปรามาส
 ๓ อย่างนี้ไต้ ก็จะไม่เห็นแก่ตัวจิต ไม่ลงเลใจ ไม่งัวเงลา
 งมงาย เขากลายเป็นพระโศกธาขันแล้ว และกำลังเคินอยู่ในทาง
 ทแน่อนต่อความคืบทุกขขันสูง คือนพพาน คนเช่นนี้เรียกว่า
 พระอริยเจ้าอันดับแรก คำว่า “อริยะ” เป็นภาษาบาลี ภาษา
 สันสกฤตคือ “อารยะ” เคยวนเราเาคำว่า “อารยะ” มาใช้
 เรียกพวกเราทุกคน หมายถึงหลุดพ้นจากความเป็นมนุษย์ตก
 ค้าบรรพ ทข่าเถอน แต่แล้วเราเป็น “อารยะ” จริงหรือเปล้า ?
 เลิกประพฤตคิอย่างคนข่าเถอนแนแล้วหรือ ? “อารยะ” ตาม

ความหมายของพระพุทธรูปเจ้ากตคือ คนที่ไม่เห็นแก่ตัว ไม่ลังเลในการเลือกทางบุญของชีวิต และไม่หลงงมงายไร้เหตุผลอย่างคนปัญญาอ่อน ฉะนั้นใครที่ยังเห็นแก่ตัวจืด ยังลังเล ยังงมงายอยู่ เขาก็ยังป่าเถื่อน ต่อให้เป็นโปรเฟสเซอร์ของมหาวิทยาลัยหรือของโลก เขาก็ยังป่าเถื่อนอยู่นั่นเองแหละ ถ้ายังไม่ละสลักกายทิฏฐิ วิภิกขฉา และสัสฬคปรามาส

คำว่า “สภาพธรรม” ก็เหมือนกัน คือคนชนิดไหน? ไม่ใช่คนใส่เสื้อนอกผูกเน็คไทเดินให้โก้ ๆ แล้วจะเป็นสภาพธรรม อย่างนี้อาจเป็นสภาพธรรมที่เขาเถื่อนก็ได้ เพราะคนแต่งตัวอย่างนั้น ยังทำความชั่ว ยังมีความประพฤติเสื่อมศีลธรรม กระทำสิ่งอันน่าขยะแขยง “สภาพ” แปลว่า ภาวะคือ มีความเป็นอยู่ดี เป็นอย่างไร? คือเป็นอยู่อย่างไม่มีความเห็นแก่ตัวจืด ไม่มีความลังเลในการเลือกทางสูงทางธรรมะ และไม่หลงงมงาย จึงจะเรียกว่าสภาพธรรมได้ แม้ใครจะสำเร็จจากมหาวิทยาลัยเมืองนอกมา ก็เช่นสภาพธรรมไม่ได้ถ้าเขายังมีการเห็นแก่ตัวจืด ยังลังเลในชีวิตและยังงมงายอยู่ มหาวิทยาลัยไม่มีทางสร้างคนให้เป็นสภาพธรรมได้เลย ถ้าไม่สร้างจิตใจคนให้มีธรรมะไว้ค้ำย ฉะนั้นชาวไทยผู้ถนอมพระพุทธรูปศาสนา ควรจะกำหนดความหมายของ

คำว่า “สภาวะพรหม” หรือ “อารยะชน” ไว้ให้ถูกต้องตามความจริงของธรรมชาติ ไม่ใช่ของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ของใคร คำพวกนี้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และมันก็มีความหมายของมันเอง “สภาวะ” ก็คือ ภาวะที่ “อารยะ” ก็คือประเสริฐ ประเสริฐตรงที่พ้นเสียจากความทุกข์ ไกลจากความทุกข์ ฉะนั้นเราจะต้องเป็นสภาวะพรหม หรือเป็นอารยะชนให้ถูกต้องตามความหมายของธรรมชาติ เมื่อละสังโยชน์ได้ ๓ อย่างนี้ ก็เป็นสภาวะพรหมได้ เป็นอริยชนที่แท้ได้ เรียกว่า “โสดาบัน” อันเป็นพระสงฆ์ที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา ที่เราควรกราบไหว้และประพฤติตาม เป็นที่พึ่งที่ระลึกได้ไม่เป็นอันตรายแก่ใคร ๆ เพราะท่านเป็นพระที่จะสืบทอดพระศาสนา ไม่ใช่พระที่ทำลายพระศาสนา

อารยะชนอันดับที่สองคือ พระสัทธาคามิ แปลว่าผู้หวลกลับมาด้วยความอาลัยอาวรณ์ในกามอีกครั้งเดียว แล้วจึงเลยไปไม่กลับ พระโสดาบันอาจหวลกลับมาสู่ชีวิตของกามหลายครั้ง พระสัทธาคามิก็คือผลที่สังโยชน์อย่างเดียวกับพระโสดาบัน แต่มักเล็ดเขายางกว่าพระโสดาบัน จึงไม่มีสังโยชน์ข้อใดโดยเฉพาะที่จะต้องละออก

พระอนาคามิ เป็นอริยบุคคลอันดับที่สาม แปลว่าไม่มา

อีกเลย คือว่าไม่หวนกลับมาสู่ชีวิตแห่งกามอีกเลย มีแต่จะส่ง
 ฆนไปเท่านั้น ขอนต้องละสังโยชนข้อใหม่อีก ๒ อย่าง คือ “กาม
 ราคะ” พระโศคายนัและพระสัทธาภาไม่สามารถละความพอใจ
 ในกามทั้งหลายได้ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ท่านมีเว
 ลุ่มหลงในกามอย่างปถุชนคนธรรมดา ท่านเพียงยังมีความรู้สึก
 พอใจต่อกามธรรมชาติ โดยสมควรแก่ฐานะของผู้ครองเรือน
 มรรคมีองค์แปดข้อสัมมากัมมันตะ (คือประกอบการทำงานที่ช้อย)
 พุทธภาษิตอธิบายกันว่าละการละเมียดผิดในกาม ไม่ใช่ละกาม
 ราคะ แม้เช่นมรรคมีองค์แปดที่ตรัสกับภิกษุแท้ ๆ ก็ยังจำแนก
 สัมมากัมมันตะว่า ปาณาติยาต อทินาทาน กามเมสมิจฉาจาร
 ไม่ได้ใส่คำว่าพรหมจริยาเข้าไปด้วย จึงเป็นที่แน่นอนว่ามรรค
 มีองค์แปดนั้น ไม่ได้หมายความว่าละกามราคะเสียโดยสิ้นเชิง
 แต่จะไม่ประพฤตินอกผิดในกามก็แล้วกัน พระโศคายนัและพระสัทธาภา
 ก็ยังมีความรู้สึกพอใจในรสปรสกถันเสียงสัมผัส ที่เรียกรวม ๆ
 กันว่ากามราคะ ท้องถึงจนพระอนาคามีจึงจะหมดความรู้สึกเหล่านี้
 โดยสิ้นเชิง เห็นกามเป็นสิ่งที่น่าขยะแขยงไปเลย

สังโยชนอีกข้อหนึ่งที่พระอนาคามีจะต้องละให้ได้ เรียกว่า
 “ปฏิฆะ” คือความรู้สึกขุ่นใจ ส่วนความโกรธพลุ่งหรือโกรธออก

มาข้างนอกนั้น พระสัทธาคามิก็สามารถละได้แล้ว แต่ความ
 รสก็ขุ่นควยความโกรธ จึงเป็นสังโยชนที่พระอนาคามิจะตอง
 ละ กอนที่จะได้เป็นพระอรหันต์ต่อไป พระโสคายนัพระสัทธาคา
 มิ ถึงแม้จะละความโกรธไปไต่ข้าง แต่ก็ละได้ไม่หมด ยังคง
 มีเหลืออยู่ตามวิสัยของพระอริยบุคคลเบื้องต้น ๆ พระสัทธาคา
 มิละโกรธไต่มากกว่าพระโสคายนั แต่ก็ยังละความขุ่นใจไม่ได้
 ต้องเป็นพระอนาคามิจึงจะละได้

พระอรหันต์เป็นพระอริยเจ้าประเภทที่ ๔ จะตองละ รปราคะ
 อรูปราคะ มานะ อหังการะ อวิชา คือสังโยชนอก ๕ ข้อ
 “รปราคะ” ก็คือความพอใจในรูป “อรปราคะ” คือความพอ
 ใจในสิ่งที่ไม่มีรูป “ราคะ” แปลว่ารักอย่างขงจนหลงใหล แต่
 สิ่งที่ถูกรักนั้นไม่จำเป็นจะตองเป็นกามอย่างเคียว สิ่งอื่นก็มี
 พวกที่ตกในวัตถุที่ขริสทธิเช่นจิตศิลป์ รูปเขียนรูปปั้น ไม่เกี่ยว
 กับกามเลย ก็หลงใหลรักจนถึงกับลมลกลมเมยไต่ นเช่นตัว
 อย่างของรปราคะอย่างหนึ่ง บางคนหลงใหลในกล้วยไม้ คัน
 ขอน ต้นโกศล หรืออื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับกาม ก็เรียกรว่ารปราคะ
 ไต่เหมือนกัน ส่วนอรปราคะก็คือมีความหลงใหลในสิ่งที่ไม่มีรูป
 เป็นวัตถุ เช่นเกษรตยศ ข้อเสียง ตำแหน่ง หรือว่าทงใน

ความเป็นปราชญ์ เป็นโพรเฟสเซอร์ ส่วนพวกญาติก็หลงใ
 ฌาน ในสมาธิ ในความสงบนิ่งของจิต เหล่านี้เรียกว่าเป็น
 อรูปราคะ ซึ่งพระอนาคามีละยังไม่ได้ เพราะพระอนาคามีบาง
 องค์ยังหลงใหลในความสขทที่เกิดจากรูปฌานหรืออรูปฌาน

“มานะ” คือการถือตัวถือตน พระอริยะเจ้าบางท่านนบย
 ละไม่ได้หมด แต่ก็เขายางลงไปมาก พอมาถึงขั้นนี้ก็ละหมด
 ไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวตน ไม่สนใจว่าเป็นหญิงหรือเป็นชาย
 เป็นคนจนเป็นเศรษฐี ฉะนั้นจึงไม่มีความรู้สึกว่ “ฉันดีเท่า
 เขา ดีกว่าเขา เลวกว่าเขา” แล้วอะไรที่เป็นของตัวก็ไม่มีความ
 รู้สึกว่ามีอยู่ เพราะฉะนั้นจึงมีอะไรก็เหมือนอนกัไม่มี หรือเปรียบ
 ว่าตายแล้วตงแตกอนตาย คือเป็นอยู่โดยไม่มีตัวตน นั่นคือชน
 ที่ไม่มีความทุกข์เลย

อภิจจะ หมายถึงในทันทีเพียงความทวนไหวของจิตใจ
 ใดเห็นอะไรได้ยินอะไรที่แปลกเข้า ก็อดรู้สึกถึงอดสนใจกับมันไม่
 ได้ หรืออยากได้บ้างอะไรทำนองนี้ เป็นความกระเพื่อมของจิต
 ใจ อย่างนี้เรียกว่าอภิจจะชนสงสัยศกทพระอรหันตคองละ อย่าเอา
 ไปปนกับอภิจจะคือความพึงสรวานของปถชน ซึ่งสามัญปถชนจะ
 ละได้ด้วยการเข้าสมาธิเสียบ แต่อภิจจะชนต้น ๆ นี้ ไม่ใช่อภิจจะ

ของพวกอนาคามีจะต้องละเพื่อเป็นพระอรหันต์ การละอกฉิจะชน
 สิ้นนินตลก็คือจิตใจไม่กะเพอเมื่อเห็นรูป ฟังเสียง คมกัณ ลมรส
 กายสัมผัส ไม่ต้องพุดถว้เรื่องอยากเรื่องหลงไหลเลย แม้แต่
 เพียงจิตใจจะหวนไหวจะกะเพอมกัไม่มี

พวกพทธศาสนานิกายเซ็นมีเรื่องเล่าอยู่เรื่องหนึ่งเกี่ยวกับ
 จิตใจไม่หวนไหวของอาจารย์เซ็นท่านหนึ่ง ชื่อเซโกอิน ท่านผู้นี้มี
 ความสงบสยขยับตามแบบของผู้นำสำเร็จในทางธรรม จนประชาชน
 แถววัดคนนยอมรับว่าเป็นผู้นำสำเร็จ ต่อมาปรากฏข่าวว่าหญิงสาว
 ส่วยคนหนึ่งเกิดมัครภักขินมาโดยไม่รู้ว่าเป็นสามี พ่อแม่ซัก
 ถาถามมากเขาก็ไม่รับจะบอกอย่างไร เลยบอกไปว่าอาจารย์องค์นั้น
 แหละเป็นบิดาของเด็กในมัครภักขิน พ่อแม่ก็เกิดเป็นฝันเป็นไฟวิ่งไปคำ
 หลวงพ่อ คำเส็บจนเหนื่อยจนไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรอีก หลวงพ่อก็พุด
 คำเดียวว่า “อย่างนั้นหรือ?” พอพ่อแม่หญิงกลับไปพวกชาว
 บ้านทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ก็มาช่วยกันคำหลวงพ่อก็คำทุกวัน ท่าน
 ก็ไต่แต่พุดว่า “ถึงนั้นหรือ?” พอหญิงนั้นคลอดบุตร พ่อแม่หญิง
 ก็พาเอาเด็กไปให้อาจารย์และบอกว่า “น้ลูกของแก แกต้อง
 เลี้ยง” อาจารย์ก็ตอบว่า “อย่างนั้นหรือ?” แล้วท่านก็ยอม
 เลี้ยงเด็กนั้น ส่วนคนทเขาไม่เชื่อเรื่องนเสยทก็เคยก็ยังมีอยู่ เขา

ก็ไปให้นมให้อาหารเด็กคนนั้นจนโต ส่วนข้างแม่ของเด็กก็ผอมลง ๆ เพราะร้อนใจที่ได้โกหกไว้ วันหนึ่งทนต่อไปไม่ได้ ก็เลยบอกกับพ่อแม่ว่า บิดาที่แท้จริงของเด็กก็คือเจ้าหนุมที่วานชายปลา ทนเล่นเอาพ่อแม่ตกใจเกือบตาย ต้องวิ่งไปขอโทษหลวง พ่อเป็นการใหญ่ หลวงพ่อก็มีแต่พูดว่า “อย่างงั้นหรือ?” ชาวบ้านก็มาขอโทษที่ค้าหลวงพ่อกันทั้งบ้านทั้งเมือง ท่านว่า “อย่างงั้นหรือ” ตามเคย ท่านมีจิต “ว่าง” อยู่ตลอดเวลา ไม่กะเพวมไม่หวนไหว เฮโกอินเป็นอาจารย์ที่มีชื่อเสียงมากที่สุด ในหมู่พุทธศาสนิกายเช่น ในทางที่มีจิตว่างจากตัวคนของตน “จิตว่าง” ขนาดนั้นก็มิใช่ได้ไม่เหลือวิสัย และใช้เป็นประโยชน์ ต่อมนุษย์ใดคือตนเอง ฉะนั้นเราอย่าได้กลัวคำว่า “จิตว่าง” และอย่าเข้าใจว่าจิตว่างแล้วจะใช้อะไรไม่ได้ ทำอะไรไม่ได้ และอย่าไปเข้าใจผิดว่าสิ่งนี้ไม่มีอยู่ในพุทธศาสนา การมีจิตไม่оторจะ ไม่หวนไหว มันมีได้ อย่างนี้ สักอย่างนี้

อวิชชาสังขโยชนข้อสุดท้าย คือความไม่รู้ในสิ่งที่ควร จะรู้อันเกี่ยวกับการดับทุกข์ ผู้ใดละอวิชชาเสียได้ ผู้นั้นก็สลาย เป็นพระอรหันต์ มีความมรเต็มเปี่ยมที่สุดในเรื่องที่จะอรร โดย เฉพาะอย่างยงก็คือเรื่องอรรสัจจ เรื่องความดับทุกข์ เรื่องความ

จริงของกรรมดีกรรมชั่ว กรรมชนิดที่คอยเห็นอกเห็นใจผู้อื่น วัชรย-
มรรคอันเป็นต้นสุดของกรรมดีกรรมชั่ว ท่านเห็นชัดในตัวเอง
หมด เพราะท่านเข้าใจแล้วจริง ๆ ท่านจึงเห็นชัดกว่าสัตว์โลก
ซึ่งยังต้องอยู่ใต้อำนาจของกรรมดีกรรมชั่ว ท่านกระทำแต่กรรม
ประเภทที่จะทำให้กิเลสสิ้นไปหมด ท่านไม่คิดใจแม้ในกรรมที่ดี
จึงเรียกว่าเป็นกรรมที่สาม คือกรรมที่เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ไม่
ได้ทำอะไรเพื่อหวังเอาบุญเอาสวรรค์ความ เขาเกียรติยศชื่อเสียง
อย่างที่คนสามัญเขาหวังกันอยู่หลงใหลกันอยู่ แต่ท่านทำไปด้วยความ
เมตตาการุณา หรือเห็นด้วยปัญญาว่าเป็นสิ่งที่ควรทำเพื่อ
คนอื่น ไม่ใช่เพื่อตัวเอง การหมกมุ่นซำๆ ทำให้หรืออย่างแจ่มแจ้ง
จริง ๆ ในเรื่องปฏิญาณสมาธิ เรื่องไตรลักษณ์ เรื่อง “ความว่าง”
คือสติปัญญา ซึ่งแปลว่าความว่างจากการรู้สึกว่ามีตัวตนโดย
แท้จริง

เมื่อสังโยชน์ทั้ง ๕ อย่างนี้ ถูกละไปอีก ก็กลายเป็น
คนที่เต็มเปี่ยม เป็นคนที่สมบูรณ์ที่สุด ของความเป็นมนุษย์
คือเป็นพระอรหันต์ เป็นสภาพสูงสุดตามหลักของพระพุทธศาสนา
มี “ความว่างจากตัวตน” โดยสิ้นเชิง มีอิสระเหนือทุกสิ่ง
ทุกอย่าง เห็นอวิชชาโลก เพราะว่าเป็นผู้จริงถึงที่สุด ฉะนั้นจึง

เห็นได้ว่ามันไม่มีอะไรนอกเหนือไปจากความว่างจากตัวตน และที่
 เรียกว่า “ว่าง” นี้ มันว่างอย่างถูกต้องตามหลักของพุทธศาสนา
 คือไม่ใช่ว่างชนิดที่คนโง่แล้วอวดดีเขาสอนกัน เช่นว่าจิต
 ของเขาไม่คิดอะไรเลย กายก็แข็งทื่อเป็นท่อนไม้ แต่ที่ดูนั้น
 เป็นความว่างชนิดที่เฉลียวฉลาดที่สุด ว่องไวที่สุด เต็มไปด้วย
 สติปัญญาดังที่สุด อย่างนี้จึงเรียกว่า “ความว่าง” เหมือนกับเรื่อง
 อาจารย์เฮโกอินที่กล่าวแล้ว คือไม่มีการยึดมั่นถือมั่นในตัวตน
 หรือความเห็นแก่ตัว มีแต่สติปัญญา ไม่มีกิเลสตัณหา มรรคผล
 นิพพานจึงอยู่แค่ใจมันเอง ที่หน้าผากนั่นเอง จะกล่าวไปได้ง่าย
 ดาร์จกกล่าว ไม่ใช่ว่าเป็นเรื่องเหลือวิสัย หรือว่าอยู่นอกฟ้า
 ฟ้าห่มพานต์ หรือจะโตกตอเมือตายแล้วเกิดแล้วหลายร้อยหลาย
 พันชาติ ขอให้พวกเราเข้าใจความ ทั้งหมคนให้ได้ ทั้งยังเห็นเรื่อง
 จำเป็นแก่ชีวิตประจำวันของคนทุกคน มีฉะนั้นแล้วเขาจะตกนรก
 ทั้งเป็นโดยไม่ต้องมีใครมาบังคับ เพราะเขาเลือกทางผิดของ
 เขาเองโดยไม่มีความรู้ในเรื่องนี้ นั่นคือลักษณะ ความหมาย
 คุณค่า และอันสงสของสิ่งที่เรียกว่า มรรค ผล นิพพาน

การถือศาสนาและการถึงธรรม

ในบทที่ ๗ นี้ จะได้พูดถึงข้อเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ เพื่อช่วยให้เข้าใจ
 ในวิธีที่จะศึกษาและปฏิบัติตามหลักศาสนา อย่างที่กล่าวมาแล้ว
 ในบทก่อน ๆ ให้ละเอียดยิ่งขึ้นไปอีก แต่จะขอขทวนความจำ
 มาตงแต่ก่อนว่า ธรรมะควรเป็นสิ่งก่อกนกับชีวิตหรือเป็นของคู่
 ชีวิต ถ้าใครมีสติปัญญาจกมองธรรมะเป็น ดิ่งขนาดสังสค
 จริง ๆ แล้ว ก็จะไม่เห็นว่ามันเป็นตัวเดียวกันกับชีวิตเลย ฉะนั้น
 จึงไม่มีทางที่แยกกันได้ ถ้าแยกก็หมายความว่ามันฝักความม่ง
 หมายของธรรมชาติ การที่ฝักความม่งหมายของธรรมชาติก็
 คือความวุ่นวายระส่ำระสาย เพราะการไม่สมตลย์หรือเพราะ
 อย่งไรก็ตาม แต่มันมีอาการที่เรียกว่าเป็นความทกข์เกิด
 ขึ้นมา ถ้าธรรมะเป็นสิ่งที่ก่อกนกับชีวิต หรือเป็นอันเดียวกันกับ
 ชีวิตเสียเลยแล้ว มันก็ตรงตามความหมาย ตามอำนาจ
 ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ฉะนั้นจึงราบร่น คือไม่เป็นทกข์
 ธรรมะมีค่าแปลหรือความหมายหลายอย่ง เราจะต้อง
 รัจกความหมาย และจะต้องใช้มันให้ถูกต้องตรงตามความ
 ประสงค์ เราจะถึงธรรมะก็ได้ด้วยการปฏิบัติ ชนิดที่ขจัดความ

รู้สึกว่ามีตัวเรา ว่ามีอะไรเป็นของเรา ที่เรียกว่าความเห็น
 แก่ตัวนั้นออกไป อยู่เป็นประจำจนกระทั่งไม่มีความรู้สึกทำนอง
 นนเกิดขึ้น จะมีแต่ธรรมะที่เห็นสติปัญญา เป็นความสะอาด
 สว่าง สงบ เกิดอยู่กับจิตใจ แต่คนโดยมากเข้าใจธรรมะ
 ไม่ได้ก็เพราะเข้าใจคำบางคำในภาษาธรรมะผิดไป เช่น
 คำว่า "ชาติ" "ความเกิด" และคำว่า "โลก" คำว่า "ชาติ"
 นั้นพระพุทธเจ้าท่านไม่ได้หมายความว่า การคลอดจากท้อง
 มารดา แต่หมายถึงการเกิดความรู้สึกที่เป็นความเห็นแก่ตัว
 เช่นความรู้สึกว่าเป็นตัวเรา--ของเรา วันหนึ่งเกิดชนครงหนึ่ง
 หรือหลาย ๆ ครั้งก็ได้ นั่นคือการเกิดตามความหมายของ
 พุทธศาสนา คำว่า "โลก" ก็หมายถึงสิ่งที่มีพิษ มีอิทธิพล
 มีอำนาจ ต่อตาหอกมกลกนกายใจของเรา เราต้องรู้จัก "โลก"
 ในลักษณะอย่างนั้น จึงจะควบคุมสิ่งที่ปวงไม่ให้เป็น
 ความทุกข์ขมขื่นมาได้

เราจะต้องรู้จักมองให้เป็นทั้งสองด้าน คือทั้งด้านนอก
 และด้านใน คือส่วนภายนอกและส่วนลึกที่มองเห็นได้ยาก ต้อง
 ใช้ปัญญาจึงจะมองเห็นด้านในของสิ่งที่ปวง พระพุทธเจ้าท่าน
 เป็นผู้มองสิ่งที่ปวงด้านใน เมื่อเราอยากรู้เรื่องของท่าน

เราต้องหัดมองสิ่งทั้งปวงด้านในตามแบบท่าน และในที่สุด
 เราก็จะมองสิ่งต่าง ๆ ออก ซึ่งเป็นเหตุทำให้เราสามารถเดินในทาง
 ถูก คือ “ทางสายกลาง” ชนิดที่ไม่เปิดโอกาสแก่ความทุกข์
 ชนิดที่ไม่ให้อาหารแก่กิเลสเลย ในที่สุดก็จะประสบสิ่งๆ เรียกว่า
 มรรคผลและนิพพาน คือการที่ตัดความชั่วหรือกิเลสที่ไม่พึง
 ประารถนาเหล่านั้นออกไปได้ และได้รับผลของความหมกกิเลส
 จะเป็นอย่างค้ำอย่างกลางอย่างสูงก็ได้ เค็กรๆ ก็ทำได้ ถอดหลัก
 เกณฑ์ที่ว่า ถ้าว่างจากความมรสุกว่าตัวตน—ของตนเมื่อไร ก็
 เป็นนิพพานเมื่อนั้น “ว่าง” จริงก็เป็นนิพพานจริง “ว่าง” ชั่ว
 คราวก็เป็นนิพพานอย่างชั่วคราว แม้แต่การชิมลองก็ยังมี จะ
 เป็นเหตุให้เข้าใจนิพพานจริงได้ยิ่งขึ้น และจะเดินไปถูกทางโดยเร็ว
 ไม่ต้องวอกวนกันจนเวียนหัว อย่างที่พวกเรากำลังเป็นอยู่ในขณะนี้
 ในบทที่ ๗ นี้ จะได้กล่าวในหัวข้อที่ให้อธิบายการถอดศาสนา
 กิจการถึงธรรม การถือ กับ การถึง ๒ คำนี้มีความหมาย
 ต่างกัน เราถอดศาสนาก็โดยมุ่งหมายเพื่อจะเข้าใจถึงธรรมะ ฉะนั้น
 ทุกคนต้องพิจารณาตัวเองว่า การถอดศาสนาของตัวหรือที่กำลัง
 ปฏิบัติอยู่เกี่ยวนั้น จะช่วยตัวให้ถึงธรรมะได้หรือไม่ มันยังมี
 อะไรผิดพลาดบกพร่องหรือไม่ เมื่อกล่าวโดยทั่วๆ ไปแล้ว คน

ไทยส่วนมากยังถือศาสนากันในลักษณะที่ไม่ตรง และไม่เต็ม
ตามความหมายของการถือศาสนาตามหลักของพระพุทธเจ้า
เรื่องทางโลก ๆ นั้นเราสนใจและทำกันด้วยชีวิตจิตใจจริง ๆ แต่
พอถึงเรื่องของธรรมะหรือศาสนาแล้ว เราไม่ได้เป็นอย่างนั้นเลย
เพราะเราไม่รักไม่เข้าใจเพียงพอ ถึงจะเข้าใจบ้างก็ไม่มาก
ใจมากพอที่จะคอยสวดขอรบแด่โลกหรือฝ่ายต่ำ ฉะนั้นจึงมีการ
ถือศาสนากันในลักษณะที่ไม่เพียงพอ แก่ความจำเป็นของมนุษย์
จนบางทีก็คล้ายกับว่าทำเล่น ๆ ทำตามธรรมเนียมประเพณีโดย
เสียไม่ได้ ลองคิดดูว่าเราต้องการธรรมะหรือศาสนาเหมือนกัน
ที่เราคนรันทายาเพื่อรักษาโรคทางกายหรือเปล่า ทั้งนี้เพราะ
เหตุที่เราไม่รู้อะไรของจริงของชีวิต ว่ากำลังมีความทุกข์ข้อยุข
หนี่งซึ่งมองไม่เห็นตัว ถ้าเรามองเห็นตัวเราก็คงจะทุกข์หรือสิ้น
ถึงแม้ความทุกข์ที่มองเห็นได้ชัด เช่น ความทุกข์ของสังคมใน
ปัจจุบันที่เกี่ยวกับความตกต่ำทางศีลธรรม หรือการเบียด
เบียนเอาศักดิ์เอาเปรียบกอบโกยความร่ำรวยเข้าตัว เราก็ยัง
เห็นกันน้อยเกินไป จึงไม่มีใครรับผิดชอบหรือคิดแก้ไขภาวะ
ของสังคมเช่นนั้น มัววุ่นกันแต่การพัฒนาการทางวัตถุ คล้าย ๆ
ว่ามือเปอนก็ล้างหัวมัน ปล่อยให้มันเปอนต่อไป เปอนมาก

ชนก็ช่างมัน ถ้าใครมีความตั้งใจเพียงขนาดว่าถ้ามือเพื่อน
 ก้อยากจะล้างให้สะอาดเสีย ต้องการธรรมะกันเพียงเท่า
 นั้น ความขึ้นไปในทางจริยธรรมและศีลธรรมของ
 มนุษย์ ก็จะดีกว่ามาก เกยวนไม่เป็นอย่างนั้น ส่วนมากชอบ
 ทำตาม ๆ กันไป เป็นเรื่องเห่อทำนองเกี่ยวกับเด็ก ๆ เช่นเรื่อง
 เห่อสวมแว่นตาทำในเมื่อตาที่ไม่ต้องใช้แว่นตาทำ สวมแว่นตา
 ทำกันแม้ในเวลาทำคน นี้เรียกว่าเห่อแว่นตา บางคนก็เห่อ
 ธรรมะ พอรู้ว่าที่ไหนมีอะไรแปลกหรือว่าเขาโฆษณากันว่าดี ก็
 ไปพลอยทำกับเขาด้วย คุณเป็นเกียรติกหรือมันเกดี คนหนุ่ม
 บ้านนอกชาวนา ก็เห่อชอบปากกาหมึกซึมเอาไปเสียบที่กระเป๋าคือ
 ไม่เคยเขียนเลขก็มี เห่อนาฬิกาข้อมือซึ่งไม่ตองใช้เลย เพียง
 แต่ให้ไต่ไต่ก็พอใจแล้วไม่ไต่มีงหมายประโยชน์แท้จริงของสิ่งนั้น
 แต่ว่าทำไปตามความเห่อ แม้ในหมู่พุทธบริษัทก็เห่อถึงศาสนา
 เห่อคารม เห่อชมเสียง เห่อภิกษุของคนนอกรคน ผลมันจึงไต่
 เพียงแต่ทำตามที่เห่อ ๆ ไม่ไต่เขาถึงธรรมะกันเลย

พวกเขาคนแก่มากก็ถือศาสนาไป ตามชนบชธรรม เนียมประเพณี
 เพราะว่าป้าตายายเคยถือกันมา บางทีก็ถือเพราะกลัวตายหรือ
 กลัวเรื่องหลังจากตายแล้ว เช่นกลัวยมบาลจะจับไปลงโทษ

อย่างนั้นอย่างนี้ จึงอยากให้เขาไว้คเขาไว้พอเป็นเครื่องอ้างกษ
 มขบาล บางคนถือศาสนาเพื่อกำไรเกินควร คือทำบุญ
 หน่อยหนึ่ง แล้วอธิษฐานเอาวิมานหลังหนึ่ง ทำบุญเพื่อแลก
 สวรรค์หรือต้องการให้เป็นคนมีโชคดี อย่างนี้ก็มียุคมาก ถ้า
 เป็นไปในลักษณะเช่นนี้แล้ว ย่อมเป็นการหวังได้ยากที่จะ
 เข้าถึงตัวธรรมะที่แท้จริง เพราะมันไม่ถูกเข้าหมายของการ
 ถือศาสนา ถึงแม้ว่าคนถือศาสนาก็แยกเดียวกัน มีการเล่น
 ตลกกับพระเจ้าของตน แล้วจะให้ศาสนาเขาร่วมโพธิ์ร่วมไตรคัม
 ครองให้ประสพสันติภาพก็ถาวรได้อย่างไร แม้แต่สันติภาพชั่ว
 ขณะก็ไม่ได้เสียแล้ว นี่เป็นเพราะว่าการถือศาสนาของมนุษย์ใน
 โลกไม่ได้ถืออย่างดี หรือสมาทานอย่างถูกต้องตามความหมาย
 ของศาสนานั่นเอง ถ้ามีการกระทำในข้อนี้ถูกต้องไม่ยกพร่อง
 เมื่อไร เมื่อนั้นก็จะได้รับประโยชน์จากศาสนาของตน ๆ เพราะทุก
 ศาสนาก็ล้วนแต่สามารถที่จะทำให้โลกนี้เป็นโลกของพระศรีอารย
 ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐
 ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐
 ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐

สำหรับคนอื่น ก็จะเกิดขึ้นแก่บุคคลที่ปฏิบัติตนเป็นส่วนตัว
 ทันที ฉะนั้นเราควรจะปรับปรุงวิธีการถือศาสนากันเสียใหม่
 สิ่งต่าง ๆ ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเรื่อย เปลี่ยนแปลงไป
 ตามยุคตามสมัย ถึงแม้สิ่งที่เรียกว่าศาสนาก็เหมือนกัน ฉะนั้น
 จึงจำต้องมีหลักเกณฑ์สำหรับค้ำไว้ได้เทคโนโลยีได้ผล ให้ได้ทั่วแท้
 ของศาสนา แม้ในคำนี้คือปฏิญญาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประ
 เพณี หรืออะไรต่าง ๆ ก็ดี ย่อมจะมีแนวที่ดำเนินมา คือคง
 แต่ยุคแรกเกิดขึ้นมาจนถึงยุคปัจจุบัน อย่างน้อยก็ ๖ ระยะ
 ซึ่งจะต้องทำความเข้าใจกันเสียก่อน มีฉะนั้นจะไม่มทางวินิจฉัย
 ว่าอะไรเป็นของแท้หรือของเทียม ขอยกเอาเรื่องความเป็นมา
 ของพระพุทธศาสนาเป็นตัวอย่าง เราจะถือว่าต้นกำเนิดของ
 พระพุทธศาสนาแท้เมื่อ ๒๕๐๐ กว่ามาแล้ว คือเมื่อพระพุทธเจ้า
 ยังอยู่นั้น มันมีอยู่อย่างไร มันเกิดขึ้นมาอย่างไร ในลักษณะ
 เช่นไร นั้นเรียกว่าต้นกำเนิด เราต้องศึกษาให้เข้าใจหรือจับหลัก
 จับใจความสำคัญให้ได้ นี่เป็นระยะที่ ๑

ต่อมาถึงระยะ ๒ คือระยะแห่งความคลคลายในตัวมันเอง
 เพราะไม่มีสิ่งใดที่จะไม่มีการคลคลายในตัวมันเอง ไม่ว่าจะทางรูป
 ธรรมวัตถุธรรมหรือทางนามธรรมทางจิตใจ ทั้งนี้ก็เป็นไปตาม

อรรวมชาติ สิ่งทีพระพุทธรเจ้าท่านไคว่างหลักเคิมไว้ไวย่างไร สิบ
 คอมาก็มีอาการที่เรียกวากลคลายไปในทัวมันเอง โดยอาศัย
 เวลา สถานที่ และสิ่งแวกล้อม ไม่ใช่เจตนาของผูไ้ใด เพราะ
 ฉะนนพุทธรศาสนาจึงเปลียนรูปไปเรื่อย ๆ

ระยะที่ ๓ ก็คือ การคค้แปลงเอาตามใจชอชของผทกเกยว
 ชอังกบัพพุทธรศาสนา คือเจาหนาทผสขอยายพระพุทธรศาสนานัน
 เอง เริ่มคค้แปลงในประเทศอินเดยเอง แลวกระชากไปถิง
 ประเทศมองโกเลีย ธิเบต จีน ญี่ปุ่น กลายเป็นลทธิมหายาน
 แม้ในประเทศพม่า ลังกา เขมร ไทย การคค้แปลงก็ยังมี
 อยัเรื่อย ๆ พระพุทธรศาสนาจึงเปลียนรูปไปเพราะการคค้แปลง
 ชงขางทีเขาเห็นเป็นวาเป็นความจำเป็นที่คค้แปลง เพื่อใ้
 ศาสนาคงอยัไต่ขาง เช่นเพื่อคค้สกับศาสนาอื่นหรือจงใจคนของ
 ศาสนาอื่น ฉะนนจึงมีการอธิบายความหมายใหม่ มีการร้อย
 กรองใหม่ **เข็นคัมภีรพระอภิธรรมทงหมคนน เป็นพุทธร**
ศาสนาคค้แปลง ชงเกิดขนเมือ พ.ศ. ประมาณ ๕๐๐-๖๐๐
ในยุคนาลันทามหาวิทยาลัย เป็นคัน
 ทนถงระยะที่ ๔ ทีเป็นหัวเลยวหัวคค้ เช่นสมยทีพระพุทธร
 ศาสนาถูกข้ายจะล้มจม หรือวาพุทธรศาสนาจะออกไปจาก

ประเทศอินเดียไปสู่ทิเบต ไปสู่มองโกลเลีย ฯลฯ ในระยะที่กำลัง
 เป็นการถ่ายทอดกัน ก็ต้องเป็นพุทธศาสนาอีกรูปหนึ่งเหมือนกัน
 พระพุทธศาสนาในมองโกลเลียไม่เหมือนกับในอินเดีย และไม่
 เหมือนกันในทิเบต เราจะถือว่า พุทธศาสนาในประเทศเหล่านั้น
 เป็นพุทธศาสนาแบบถ่ายทอดก็ได้ พุทธศาสนาในยุคที่ตกศาสนา
 ฮินดูเขี่ยคเขี่ยน ในยุคที่ชาวมุสลิมย้ายถิ่นลงก็แทบจะไม่เหลือ
 ซากอยู่เลยในอินเดีย พุทธศาสนาก็เป็นอีกแบบหนึ่ง ใครไปรับ
 มาตอนนั้น เขาก็ได้พุทธศาสนาแบบนี้

พุทธศาสนา เมื่อได้แยกไปถึงประเทศนั้น ๆ แล้ว ก็ยังถูก
 อำนาจบางอย่างในประเทศนั้น ๆ ครอบงำอีก มันก็ต้องเปลี่ยนรูป
 ไปบ้าง ทั้งในด้านหลักธรรม วัตรธรรม ขนบธรรมเนียมประ
 เพณี หรือตัวเจ้าหน้าที่ผู้สืบทอดพระศาสนา คือพระภิกษุ เช่น
 เมื่อก่อนพระพุทธศาสนาไปถึงประเทศจีน ในยุคเดียวกันนั้นได้
 มลทินของขงจื้อหรือเล่าจื๊อระบอบอยู่ที่ประเทศจีนอยู่ก่อนแล้ว
 ทำให้คนฉลาดหัวแหลมอย่างยิ่ง เมื่อพระพุทธศาสนาไปถูก
 อิทธิพลอย่างนั้นเข้า ก็มีการรับเอาของใหม่ มีการดัดแปลงของ
 เกิม มีการคบแต่งเสียใหม่ให้เข้ากับอิทธิพลและสิ่งแวดล้อมใน
 ยุคนั้น จึงเกิดมีการอธิบายพุทธศาสนาใหม่ ด้วยคำพูดที่คมคาย

ให้ทบทวนกับลทธิเล่าจอเข็นต้น ท้เห็นทางวัดหรือทางบุคคลนั้น
 เราจะเห็นได้ง่าย เช่นว่าเมื่อพระพุทธศาสนามาถึงประเทศไทย
 อิทธิพลของราชสำนักตั้งแก่สมัยสุโขทัยเข็นต้นมา ได้เข้าไป
 ครอบงำถึงสิ่งต่างๆ ในพุทธศาสนา พุทธศาสนาก็ต้องถูกดัดแปลง
 ไปบ้าง เช่นถ้อยคำที่ใช้พูดกันหรือการเข็นของพระสงฆ์ มี
 การแต่งตั้งภิกษุให้เข็นพระราชาคณะ แปลว่าคณะของพระราชา
 เมื่อเข็นพระสงฆ์ ในคณะของพระราชาชนมาแล้วอย่างนั้น พระสงฆ์
 จะอยู่ในรูปเดิมโต้อย่างไร เพราะพระสงฆ์กลายเป็นผู้ดัดแปลง
 และดัดถูกโดยพระราชา พระภิกษุจึงเปลี่ยนแปลงไปผิดจากภิกษุ
 ในสมัยพุทธกาล ทั้งหมดคนถือว่าเข็นพุทธศาสนาระยะที่ ๕

พระพุทธศาสนาในระยะที่ ๖ ยังถูกครอบงำโดยประเพณี
 ต่างๆ ของท้องถิ่น เช่นทกวันนวมไบสถวิหาร วัดวาอาราม
 ชนิดที่ไม่เหมือนนักบวชพระพุทธเจ้าท่านมี พระพุทธเจ้าท่านอยู่ถุ
 เล็กๆ ไม่มีเครื่องคชแต่งอย่างใด มีความเข็นอยู่ผิดไปจาก
 ภิกษุสมัยนั้น ท่านจึงไม่มีปัญหายุ่งยากมากมายหลายประการ
 ไม่เหมือนนักบวชพวกเราเลยจนนึกเคียว พระพุทธศาสนาถุอิทธิพล
 โดยสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงมาก จึงเปลี่ยนแปลงไป เปลี่ยนปรากฎ
 การณ์ไป แม้ว่าสังฆกรรมเข็นสิ่งที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงได้ แต่ว่า

ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เนื่องเกี่ยวกับขรรจรมะ อินเราเรียกกันว่า
ศาสนานัน ไต่เปลี่ยนแปลงไปมากอย่างยิ่ง

ทนอย่างไหนเล่าที่จะเป็นขรรจรมะหรือเป็นศาสนา อินเราควร
หยิบมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิตจิตใจของเรา อย่างชนอก
ชนใจ เพราะคับทกซ์ไต่ พุทธศาสนาแบบเดิมแท้ก็เหลือวสยที่
คนธรรมดาคะไปคว้านวดยเอามาไต่ คืออยู่ในอินเคิบตั้งสองพัน
กว่ายี่มาแล้ว พุทธศาสนาแบบอย่างอื่น ๆ มันก็รวนเรเรื่อยมา
ตามลำดับ ยิ่งพวกสคท่ายค้วยแล้วละก็ยิ่งไปกันใหญ่ ไต่
ไม่ไต่เลย นันเป็นขัญหาทเราจะทองวินจลยกันไนยคนัน เพื่อทัว
เราเองและเพื่อประเทศชาติของเรา กังนันขอให้พิจารณาลักษณะ
ของพุทธศาสนาทั้ง ๖ แบบ ดังกล่าวมาแล้ว และจะทองสนใจ
ไนแง่ที่จะนำพุทธศาสนามาใช้กับชีวิตประจำวันของเราให้มากที่สุด
อย่าไปนึกว่าขนชอว่าเป็นพุทธศาสนาแล้วจะใช้ไต่ไต่เสมอไป เพราะ
ว่าแม้ระเขียขปฏิบัติจะเฉไปมากหรือแทยจะกลันไม่ลง คนเขาก็
ยังเรียกว่าเป็นพุทธศาสนาอยู่นันเอง ฉะนั้นขอให้เราสนใจเรองน
กันให้มากหน้อย รมัตระวังให้มากหน้อย เราต้องรู้จักแยก
เพ็ชรออกจากหิน เพ็ชระเอามาใช้ประโยชน์อย่างเพ็ชรไต่
จริง ๆ เราต้องรู้จักเจียรไนมันค้วย หมายความว่าต้องทำจริง

เขาจริง อย่าทำสักว่าเป็นพิธีให้เสร็จ ๆ ไป หรือละเลยไปเสียแยก
มือเข็มนักขังไม่ยอมล้าง เช่นเวลานักขังมีปัญหาคัดเคี้ยวกัน
อยู่ว่าควรจะสอนหลักพระพุทธศาสนากันในโรงเรียนและใน
มหาวิทยาลัยหรือไม่ นี่มันน่าบันทึกเท่าไร แทนที่จะถาม
กันว่าเราควรจะสอนพุทธศาสนาให้เด็กหน้าต่อไปได้อย่างไร
กลับมัวถามกันว่าเราควรจะสอนหลักพุทธศาสนาในโรงเรียน
กันหรือไม่ อย่างนี้เป็นต้น นักหมายความว่า เราไม่รู้ว่
ธรรมะเป็นสิ่งจำเป็นแก่ชีวิตทุกระดับ ทุกวัย หรือทุกกลมหาย
ใจเข้าออกนั่นเอง เพราะเหตุฉะนั้นเราจึงหาครูและนักเรียน
ตามอุดมคติของพุทธศาสนาไม่ได้

ธรรมะมีคุณค่าอย่างมหาศาล ธรรมะสามารถคุ้มครองคน
ไตทกเพศ ทกวัย ทกชั้น ทกอาชีพ ดังพุทธภาษิตที่ว่า “ธรรม
ย่อมรักษาผประพฤติกกรรม” จะขอยกตัวอย่างเกี่ยวกับบุคคลที่
ประกอบอาชีพบางอย่าง เช่น ทหาร ตำรวจ ผู้พิพากษาคูลา
การ ตลอดจนเพชฌฆาต ซึ่งมักจะมปัญหาคัดเคี้ยวสงสัยกัน
อยู่เสมอว่า การปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลเหล่านั้นจะเป็นบาป
กรรมแก่เขาหรือไม่ เพราะลักษณะของงานย่อมจะทำให้ผู้
อันถึงแก่ความตาย จะถือว่าเป็นบาปฐานฆ่าคนตายหรือไม่

ในเรื่องเช่นนี้ จะพิจารณาว่าผู้นั้นมีธรรมะหรือไม่ หากเขา ปฏิบัติการงานของเขาด้วยจิตใจประกอบไปด้วยธรรมะ ชั่วครั้ง ต่อหน้าที่ที่ใครข่มอบหมายให้ทำ เขาปฏิบัติหน้าที่ของเขาไป อย่างถูกต้อง เขามีความรู้ในธรรมะอย่างถูกต้อง มีความเข้าใจ ธรรมะอย่างถูกต้อง เช่น สัมมาทิฏฐิที่แท้จริงต่อธรรมะ และ ในการปฏิบัติหน้าที่ของเขานั้น เขาไม่มีเจตนาอกศลจะฆ่าคน แต่เขามีเจตนาจะผลงธรรมะหรือผลงความเป็นธรรม หรือความ ยึดธรรมของสังคมหรือของธรรมะเอง ตัวอย่างเช่นทหาร ถ้า ยิงปืนออกไปด้วยความเกลียดชังต่อสู้ฝ่ายตรงกันข้าม มันก็ เป็นการฆ่าคนโดยเจตนา ถ้าในใจของทหารผู้นั้นเต็มไปด้วย ความรู้ทางธรรมที่ถูกต้องตามหลัก ของพระพุทธศาสนา มีเจตนาที่จะลงโทษปืนออกไปเพื่อผลงความเป็นธรรม ที่จะ เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลกอย่างนั้นแล้ว ก็ไม่มีเจตนาฆ่าคน อยู่ในใจของทหารนั้น ผู้พิพากษาศาลาก็เป็นอย่างเดียวกัน เขาต้องมีความใจกว้างจากความรู้สึกว่ามีตัวตน-ของตน กล่าว คือมีความไม่เห็นแก่ตัวโดยถูกต้องเสียก่อน เขาจึงจะอ่าน ตั๋วบทกฎหมายวินิจฉัยบรรดคดีลงไปว่า ใครทำผิดตรงกับตัว บทกฎหมายที่ได้ระบุไว้ ก็ประกาศความผิดและบทลงโทษ

ออกไปอย่างนั้น ไม่มีเจตนาจะฆ่าคน หูตถึงเพศธมาต
 ดำเบามีความรู้เรื่องธรรมะให้ถูกต้องจริงๆ เท่านั้น เขาจะไม่
 มีเจตนาฆ่าคนในการที่จะฟันคอคนลงไปหรือยิงออกไป เขา
 จะรู้สึกอยู่แก่ใจว่าสิ่งนั้นต้องทำเพื่อผลของความดีเป็นธรรม คือ
 ผลของธรรมะนั้นเอง เพื่อให้คนดีอยู่ได้ต่อไปโดยสงบสุข
 การฆ่าคนชั่วตามระเบียบของบ้านเมือง จึงไม่เป็นบาป
 กรรมเพราะการฆ่าคน หรือต้องตกนรกเพราะเหตุนี้

นี้หมายความว่า ถ้าธรรมะแท้เข้ามาคุ้มครองแล้ว แม้
 แค่ว่า รวบรวม ทหาร ทลาการ เพชฌฆาตที่ทำให้คนตาย ก็ไม่ต้อง
 ขยายและไม่ต้องตกนรก ขอให้สังเกตเห็นความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมะ
 ว่ามันคุ้มครองคนใดออกมาถึงระดับนี้ มันยังคุ้มครองโลกให้สงบ
 สุข ประสพสันติภาพอันถาวร คือไม่เขี่ยคนเขี่ยกัน อนึ่งถึงแม้
 ว่าเราจะไม่ฆ่ากันเลยในโลกนี้ แต่ถ้าเราไม่มีธรรมะถึงที่สุดแล้ว
 เราก็ยังจะต้องมีความหม่นหมองใจอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ในใจ
 ด้วยกันทุกคน ปัญหาเรื่องเกิดเรื่องแก่เรื่องตาย และปัญหา
 เรื่องความโลภความโกรธความหลงงมงาย ซึ่งยังจะต้องเกิดขึ้น
 โดยไม่ยอมยกเว้นใครเลย ถ้ามีธรรมะเพียงพอแล้ว มนุษย์จะ
 ไม่มีอาการเขี่ยคนเขี่ยกัน และไม่ถูกเขี่ยเขี่ยนโดยกิเลส หรือ

ความทุกข์ภายใน เขาก็จะสวดมนต์ทั้งภายนอกและภายใน เป็น
 มนุษย์ที่สวดมนต์อย่างขลัง สอดตามความหมายของการเป็นมนุษย์
 ที่เราเกิดมาเพื่อเอาชนะสิ่งทงปวง

อยากจะยืนยันต่อไปว่า ถ้าพวกเราที่มีกรรมอยู่แล้ว จะ
 ข้องกันปัญหาทุกอย่างที่ไม่พึงปรารถนาให้หมด อย่างเดียว
 โลกมีปัญหายุงยากเกี่ยวกับการปราบคอมมิวนิสต์ ทั้งนี้ก็
 เป็นเพราะมันขาดกรรมกันทุกฝ่าย ถ้ามีกรรม คอม
 มินิสต์ก็จะไม่เกิดขึ้นได้ ปัญหาที่จะปราบคอมมิวนิสต์ด้วย
 ความยากลำบากก็ไม่มี ในทันทีที่เราจะไม่วินิจฉัยกันว่าอะไรถูกอะไร
 ผิด แต่วินิจฉัยกันว่าปัญหายุงยากเกิดขึ้นเพราะการไม่มีกรรมที่
 ๒ ฝ่าย ถ้าหากว่าลัทธิคอมมิวนิสต์มันเกิดขึ้นมาเพราะ
 ความเห็นแก่ตัว อย่างไม่คิดจะเอื้อเฟื้อกันระหว่างนาย
 ทุนกับกรรมกรแล้ว ก็จะเล็งเห็นได้ว่า เพราะการขาด
 ธรรมะเท่านั้น ที่ทำให้นายทุนหรือคนร่ำรวยมาก ๆ ไม่
 เอื้อเฟื้อต่อกรรมกรและประชาชนคนยากจนส่วนมาก
 และกรรมกรหรือประชาชนที่ยากจนก็ไม่สันโดษตามแบบ
 ของตน เพราะเหตุที่ขาดธรรมะเหมือนกัน ปัญหายุงยาก
 ในโลกจึงได้เกิดขึ้น แต่ถ้ามีกรรมเข้ามาเสียอย่างเดี๋ยวเท่า

สิ่งที่ยากในทำนองนี้และความเข้าใจกันไม่ได้นี้ก็จะไม่มี
 ฐานภาพหรือความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมะมีมากอย่างนั้น ฉะนั้น
 มนุษย์จึงควรต้องการธรรมะอย่างยิ่ง คำขวัญสำหรับประชาชน
 จึงควรมีคำว่า “ธรรมะ” เป็นอุดมคติ หรืออาจจะ
 ขยายออกไปเป็นคำว่า “ความดี ความงาม ความจริง
 ความยุติธรรม ความสงบ ก็ยอดเยี่ยมปรารถนาของพวก
 เรา” ก็จะถูกต้องมากกว่า คนจะได้เห็นหมดความเห็นแก่ตัว
 จิต อันเป็นทางทำให้เข้าถึงธรรมะ แล้วลัทธิคอมมิวนิสต์
 ก็คงไม่เกิดขึ้น

ที่ว่า “ความดี” ในทันทีจริง ๆ ไม่ใช่เอาคนชั่วมาสวม
 หัวโขนให้เป็นคนดี เหมือนอย่างทนายหรือกำลังยกยกกันอยู่
 ในโลกเดี๋ยวนี้ ถ้าพูดถึง “ความงาม” แล้ว ก็ไม่มีอะไร
 จะงามยิ่งไปกว่าธรรมะ งามรูปก็งามทรพีก็ดี งามวิชาความรู้
 วิทยฐานะสูงตำแหน่งสูงก็ดี มันยังไม่งามเท่าที่งามด้วยอำนาจ
 ของธรรมะ คนยังต้องร้องไห้หน้าตาไหลเพราะงามรูป งามทรพี
 วิทยฐานะงาม และกินอยู่งาม แต่คนไม่ต้องร้องไห้เพราะการมี
 ธรรมะงาม ชาวพุทธจึงควรสนใจแต่ความงามทางศีลธรรม
 ไม่ว่าของคนหรือของใคร ๆ

“ความจริง” ก็หมายถึงกฎแห่งความจริงที่เปลี่ยนแปลง
 ไม่ได้ โดยไม่ต้องอาศัยใครหรือสิ่งอันใด เรารู้จักสิ่งที่จริงแท้
 เพื่อประพฤติกฎปฏิบัติให้ถูกต้องไปตามความจริงตามลำพังของเรา
 เอง ส่วน “ความยุติธรรม” นั้น เมื่อเกิดขัญหาขึ้นระหว่าง
 ๒ ฝ่ายแล้ว จะไปหวังความยุติธรรมที่แท้จริงได้ยาก ถ้าเป็น
 เรื่องทางโลกก็จะได้ความยุติธรรมเพียงแบบโลก ๆ มนุษยธรรม
 จริง ๆ ไปไม่ค่อยได้ คือคนมีอำนาจก็เอาอำนาจชาติใหญ่หรือ
 เอาเปรียบเข่าข่ม มีเงินก็เอาเงินเข่าข่ม และถือว่ายติธรรมแล้ว
 แม้เรื่องระหว่างชาติระหว่างประเทศ มันก็ยังมียุติธรรมไปไม่ได้
 เพราะเป็นเรื่องทางโลก ต้องเป็นเรื่องทางธรรมเท่านั้นจึงจะมี
 ความยุติธรรมจริง เราผู้อยู่ในโลกจะต้องเข้าใจเรื่องนี้ จะได้ไม่
 เสียใจ

สำหรับ “ความสงบนั้น” ไม้มีความสงบจริงอย่างไร
 จะเกิดได้้นอกจากอาศัยธรรมะ นอกนั้นเป็นความสงบหลอก ๆ
 บ้าง เป็นความสงบชั่วคราวบ้าง ไม่น่าไว้วางใจเลย ฉะนั้นความ
 ที่ ความงาม ความจริง ความยุติธรรม และความสงบ ที่
 รวมอยู่ในคำว่า “ธรรมะ” นั้น จึงเป็นยอดขปรัชรณาของเรา
 เราควรถือคำขวัญเหล่านี้ เพื่อเป็นเครื่องช่วยให้เราเดินไปตาม

ทางของธรรมะไ้กาย่ข่น หรือโดยไม่ว่สึกตัวก็ “ความดี ความงาม ความยุติธรรม ความสงบ คือความปรารถนาของเรา เรา ไม่มีสิ่งอื่นที่เป็นยอดปรารถนาของเราเท่ากับสิ่งเหล่านี้” ถึงแม่คำขวัญของรัฐบาลทักษิณเรื่อง “งานคือเงินเงินคืองานบันดาลสุข” นักหมื่นอนกัน ถ้าใครเข้าใจถกจึงจะเป็นคน เขาใจผิดจะเป็นโทษอย่างมหันต์ คือจะกลายเป็นคนเห็นแก่เงินจัต ถ้าเข้าใจถกก็หมายความว่างานนั้นต้องถกควมคมอยู่ด้วยธรรมะ และเงินก็ถกควมคมอยู่ด้วยธรรมะ มันจึงเป็นงานคเงินจัต ถ้างานไม่ถกควมคมอยู่ด้วยธรรมะแล้ว มันจะเป็นงานที่ส่กปรกลามกถกจนวาทไหนท่านถกถองนักเขาเอง เงินก็เหมือนอนกัน ถ้าไม่ใช้เงินที่ไ้มาโดยชอบธรรมแล้ว มันเป็นเงินชั่วเงินทราม ทำให้เจ้าบองกลายเป็นภคตสืบค่าจราชตัวเองหรือถกถลานนำไปกินไปใช้มันเข้า มันถลตถองความเป็นภคตสืบค่าจมากข่นอีก มันเป็นความพินาศไ้ถถึงอย่างน

ฉะนั้น ถ้าจะให้เขียนคำขวัญที่นำความเจริญมาสู่ประเทศชาติแล้ว ขอถมคตจะตองขอขบธรรมะ มุ่งตรงธรรมะ เพื่อความเป็นธรรมะเสมอไป ขอใหพทธบริษททงหลายจงสนใจธรรมะ

เขาธรรมะเป็นแก่นสารของทุกสิ่งทุกอย่าง ถ้าเราหวังจะช่วยพวก
 เราอย่างจริงใจให้รอดจากความทุกข์แล้ว ก็ต้องมีอุดมคติอย่าง
 ว่า ถ้าผิดไปจากนั้นแล้ว งานก็ตามเงินก็ตาม ชื่อเสียงเกียรติยศ
 หรืออะไรก็ตาม มันจะสกรปรกและเป็นทางวัตถุนิยมจัดไปหมด ไม่
 เป็นไปในทางธรรมะเลย ที่เรากลัวคอมมิวนิสต์ ก็เพราะเรา
 กลัวความเป็นวัตถุนิยมจัดของเขานั้นเอง แล้วที่ของเรา
 บ้างเล่า ทำไมไม่ระวังคำขวัญของเราว่ามันจะก่อให้เกิด
 เชื้อโรคอย่างนั้นขึ้นมาเอง เพราะว่าถ้าพวกเราไปหลงทาง
 วัตถุจัดไม่เห็นแก่ธรรมะแล้ว เชื้อของคอมมิวนิสต์แบบใหม่
 จะเกิดขึ้นในจิตใจของพวกเรา โดยไม่ต้องรับมาจากภายนอก
 นั่นแหละคือการตั้งต้นหันหลังให้แก่ศาสนา โดยไม่
 ต้องมีใครชักชวนหรือบังคับ เราหันหลังให้
 แก่ศาสนา และทำลายศาสนาของตัวเองมากยิ่งขึ้นทุกที
 มันกำลังเป็นภัยที่ร้ายกาจ จะกลายเป็นคอมมิวนิสต์ที่ยิ่ง
 ไปกว่าคอมมิวนิสต์ก็ได้ ฉะนั้นขอให้เขาธรรมะเป็นหลักขึงกัน
 ตัวเรา และประเทศชาติของเรา หรือทั้งโลก ให้ปลอดภัยจาก
 สิ่งที่ไม่พึงปรารถนาทุกอย่างทุกประการ ภัยที่น่ากลัวอย่างยั้ง
 นั้นไม่มีแต่เพียงคอมมิวนิสต์ มันอาจจะมีอะไร ๆ ที่น่ากลัว

เกิดขึ้นกว่านี้ก็ได้ มันเป็นเพราะพวกเราไม่มีธรรมะนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ธรรมะจะบังเกิดขึ้นได้ทุกอย่าง เราจึงควรจะ
 ระวังถึงธรรมะอยู่เป็นประจำ อยู่ทุกลมหายใจเข้าออก จะวิเศษ
 ที่สุด เราไม่ทางที่จะทำเช่นนั้นได้ในเมื่อเราศึกษาธรรมะมากเพียง
 พอ ถ้าเราไม่ศึกษาเพียงพอแล้ว เราจะไม่อยู่ในทำนองคลอง
 ธรรม จะชุลมุลวนวาย แต่ถ้าเราศึกษาธรรมะเพียงพอ แม้แต่
 ขณะที่มีภาระยุ่งยาก เราก็จะปฏิบัติงานสำเร็จลงได้ด้วยความ
 เรียบร้อย เป็นที่พอใจของทุกฝ่าย เพราะมีจิตว่างจากความร
 ู้สึกเห็นแก่ตัวจิต เมื่อมีจิตว่างจากความเห็นแก่ตัวแล้ว นั้น
 แหะละคือมีธรรมะกันละ มันจะมีสติปัญญาเกิดขึ้น แล้ว
 ก็ทำอะไรไปได้โดยถูกต้องและสนุกสนานดี พอเกิดความ
 รู้สึกเห็นแก่ตัวขึ้นมาเท่านั้น มันจะเปลี่ยนแปลงไปทันที
 ที่ จะล้มศิลาธรรม กลายเป็นภูตผีปิศาจที่หิวกระหาย
 ต้มกินเท่าใดก็ไม่รู้จักพอ แต่ถ้ามีธรรมะแล้ว ถึงจะไปไกล
 โคลนในท้องคตสักปรก มันก็ยังสนุกสนาน ฉะนั้นถ้าจะมีการ
 พัฒนาคตตสักปรกกันละก็ ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีธรรมะอย่างยิ่ง
 ไม่เช่นนั้นแล้ว ก็จะไปเทียบคนอื่นให้ไกล ตัวเองหลงไกลไม่

เกี่ยวกับมันเป็นอย่างไรรู้ ก็ขอให้เราคิดต ว้นหนึ่งคนหนึ่งเรานัก
 ดงธรรมะกันมากมาย ในว้นหนึ่งเราไม่ได้นักถึงธรรมะเลยก็ได้
 ข้างที่สัปดาห์หนึ่ง เกือบหนึ่ง ขั้หนึ่งก็ยังมี ชาวบ้านนอกพอเห็น
 พระปลงผมในวันโกน เขาก็รู้ว่ารุ่งขึ้นจะเป็นวันพระแล้ว เขาก็
 เตรียมอะไรต่าง ๆ ที่จะทำให้สมกับที่เป็นวันพระ เลิกละสิ่งบาปมา
 บำเพ็ญบุญในวันพระ ให้มีความสะอาด สว่าง สงบ อย่าง
 มั่นหน้าชื่นใจ ถ้าจะใช้ศรัทธาของพระเป็นปฏิทินอย่างนี้ พวก
 พระก็ยินดีจะอธิษฐานให้ โดยโกนผมทุก ๗ วัน ทั้ง ๆ ที่พระพุทธรเจ้า
 ท่านก่อนอนุญาตไว้ว่า ๒ เดือนจะโกนครั้งหนึ่งก็ได
 ลองคิดออกที ว่าว้นหนึ่งท่านไปทำอย่างกลางหน้าเพื่อกลางมือ
 ปลายหน้าว้นหนึ่งสักกี่ครั้ง ยิ่งคนที่ยกถือในเรือสงฆงามแล้ว คง
 จะไปทำอย่างกลางหน้ากลางมือ ไปที่กระเจกหัวหัวแต่างตัววันละหลาย ๆ
 ครั้ง แต่แล้วท่านมีจิตใจส่งไปยังธรรมะว้นหนึ่งก็ครั้ง ถ้าเราคิด
 ถึงธรรมะว้นหนึ่งหลาย ๆ วัน พวกเราจะดีกว่านมาก เรื่องนี้ต้อง
 ขอชมเชยชาวอิสลาม ทว่าอย่างน้อยเขาก็มีการไหว้พระวันหนึ่ง
 ๕ ครั้ง คือถึงเวลานั้นแล้ว เขาจะต้องเข่าอภัยกับพระผเป็นเจ้า
 มีจิตใจยกอภัยพระเป็นเจ้า ระลึกนึกถึงพระเป็นเจ้า สัมโลกกลม
 สิ่งต่าง ๆ ลมตัวเอง ลมการงานอะไรหมด มีจิตใจอภัยกับพระเป็น

เจ้า ๕—๑๐ นาที แล้วแต่เขาจะทำได้ นั่นแหละมันเป็นเครื่องรับ
 ประกันว่า พระผู้เป็นเจ้าจะมาคุ้มครองเขา เพราะช่วงเวลาไม่กี่
 ชั่วโมงที่ทำงานอย่างอื่นนอก เขาก็คงไม่ผลอคว้มากเกินไป ถ้าเขาไม่
 เคยนึกถึงพระผู้เป็นเจ้าเป็นวัน ๆ เป็นสัปดาห์ ๆ เป็นเดือน ๆ แล้ว
 มันจะเอียงไป ๆ ในทางความชั่ว แล้วในที่สุดก็หล่นโครมจมลง
 ไปเลย โดยไม่คำนึงถึงศีลธรรมหรือความมัจฉิธรรม ฉะนั้น ขอ
 ใ้หนักถึงธรรมะ อย่างน้อยก็เท่ากับจำนวนของครั้งที่ท่านไปที่
 อ่างล้างหน้าล้างมือ หรือที่กระบอกต่องหน้า นี่จะเป็นความ
 ปลอดภัยแก่ตัวเองและแก่ประเทศชาติ คิดว่าจะไปสนใจ
 พัฒนาสิ่งอื่น ๆ โดยมีได้พัฒนาจิตใจของคนผู้ปฏิบัติงานเสีย
 ก่อน ธรรมะจะคุ้มครองเราต่อเมื่อเราหันหน้าเข้าหาธรรมะ และ
 เราจะต้องคอยซ้อมความเข้าใจกันไม่ให้ลืมนศีลธรรมอยู่เป็นประจำ
 รัฐบาลขอรับรองให้ประชาชนประหยัด และให้เร่งมือในการพัฒนา
 แต่ก็ไม่สามารถประหยัดหรือไม่สามารถพัฒนาได้ เหตุมันอยู่ที่
 ตรงไหน? อาจมากล่าวยืนยันลงไปเดี๋ยวนี้และทันที มันอยู่ตรง
 ที่การไม่มีธรรมะ เพราะไม่เอาธรรมะเข้ามาเจืออยู่ในการประหยัด
 หรือการพัฒนา เพราะคนไม่นึกถึงธรรมะ จนไม่มีจิตใจเป็นธรรมะ
 ไม่มีเนือศิวทเป็นธรรมะ การประหยัดและการพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่น่า

เออมระอาไปหมด แต่ถ้ามองธรรมะไม่เห็นแก่ตัวกันจ้ะ ด้วย
อำนาจของความโลภ หรือกิเลสตัณหาอุปาทานแล้ว เขาจะยิ่งชอบ
การประหยัคและพัฒนาโดยไม่ต้องมีใครมาช้กัชวณ เพราะสติ
ปัญญามันจะช้กันำให้มันไปอย่างนั้นอ่อยู่แล้วในตัวมันเอง การทเรา
ประหยัคไม่ได้ ละทิ้งของช้วกัก็ไม่ได้ เพราะมันชาติธรรมะ แม้เช่น
ธรรมะที่คนทสคเราทก็ยังมีในจิตไม่ได้ แล้วจะไปมีธรรมะทละเอียค
ทจะละความโลภ ความโกรธ ความหลงม गया ไปได้่างไรกัน
อพยายามชก่าง ๆ เช่นเรื่องสรานาริภาชกัฟ้าบ้ท หรืออื่น ๆ ออกทง
หมคนัน เรากัยังละไม่ได้ มันเทาให้มันอ่ลงกัก็ไม่ได้ ทงนเพราะ
มันชาติธรรมะนันเอง

ส่วนการสร้สรคหรือการพัฒนาบ้านเมืองนัน ต้อง
อาศัยบุคคลทมีจิตใจเป็นธรรมะ ถ้าจิตใจไม่มีธรรมะแล้ว มัน
ก็คอยอองทจะเอาเปรียบกัน คอยกอบโกยเอาประโยชน์เข้า
ตัวอ่เดียว ทวอ่างการทำชนม คนทจะหาพินหาน้ำคำแบ้ง
กวณชนมันมันหายาก แต่คนทพร้อมจะกินให้มาก ๆ นั้น มันมี
อู่เสมอ ฉะนั้นการพัฒนาคคคอง ถนนหนทาง วิชาอาราม
ท่าง ๆ นั้น มันก็ทำนองเกียวกัน คนทคอยอองจะเอาประโยชน์
เข้าตัว คอยจะช้สิ่งเหล่านัน มันมีอยู่ถึง ๕๕.๕ % เรื่องมัน

เป็นอย่างนั้น แล้วจะไขความสนทนานเฮฮาไปล่อเขามาทำ หรือ
 เขาเกียติไปล่อให้เขาช่วยพมมานัน มันโค่ขั้วคร่ช่วยยาม และ
 ลงท้ายก็เดินไปไม่ได้ แต่ถ้าอาศัยกรรมะเข้ามาช่วยแล้ว มัน
 พมมานาได้ เราจะเห็นได้ว่าขั้วยาตาขายของเรา ท่านสร้างวิถัว
 ธารามกนชนโค่ด้วยการใช้เงินน้อยทศก เพราะทุกคนมีศรัทธา
 มีกรรมะ พรหมก็จะร่วมมือร่วมมือกัน ช่วยกันทำงานด้วยจิตต์
 เป็นกรรมะ มีโค่หวังที่จะคอยหาทางกอบโยเงินทองให้ตัวเอง
 ร่ำรวยจนล้นเหลือถ่ายเดียว

ถ้าเราไปกล่าวยนตะทอนเคียบ เราจะรู้สึกว่แทบจะเหลือ
 วิสัยมนุษย์จะทำโค่ คือสลักเขาให้เป็นโยสถเป็นวิหาร เป็นอะไร
 คออะไรไปในนอกเขา ทั้ง ๒๕ ถ้า แต่ละถาดกลหลายสิบฟุต
 สลหลายสิบฟุต ในนั้นสวยเหมือนห้องพระโรงกษัตริย์ สลักเป็น
 หินมีภาพเขียนงดงาม มีอะไรต่าง ๆ ทั้ง ๑,๒๐๐ ปีมาแล้ว
 พลฐจนหรือคนควาอย่างไร มันก็ไม่มีเรื่องวเขาทำด้วยแรงกาย
 หรือแรงหวาย แต่วเขาทำด้วยแรงศรัทธาแรงของกรรมะ กรรมะ
 นั้นแหละจะอบรมช่วยให้คนเกิดความรู้สึกที่จะพมมาขึ้นมาเอง แล้ว
 จะวิ่งไปทำด้วยเรียวด้วยแรง ด้วยทนด้วยรอน ด้วยเครื่องมือ
 เครื่องใช้ของตนเอง ถ้าเรามีหลักในการยึดถือกรรมะอย่างนั้นแล้ว

การสร้างชาติให้สวัสดีคงงดงามนั้น มันก็จะเป็นไปได้ และง่าย
 เหมือนกับช็อกกกล้วยเข้าปาก แต่เวลานั้นมันไม่เป็นอย่างนั้น
 ความเห็นแก่ตัว ความโลภ และวัตถุนิยม ได้บังคับขยคนเสีย
 แหกกละเอียด จนไม่มีจิตใจเหลืออยู่สำหรับจะรองรับธรรมะ
 อะไร ๆ ก็เพื่อเงิน มันจึงต้องเดือดร้อนระส่ำระสาย หรือ
 ถึงกับอาจล้มจมลงในที่สุด อย่างเรื่องในมุลยทบรรพกิจ ที่ว่า
 พาราสาวัตถ์ ต้องล่มจมไปเพราะว่าคนเกลียดกรรมะ หันหลัง
 ใจธรรมะ ถึงขนาดที่เรียกว่า “คำเจ้าเผ่าสัชชอ เจ้าแต่หอ
 ล้อกามา” คนที่เคยอ่านหนังสือมุลยทบรรพกิจ คงได้ขบได้
 ฟังเรื่องนั้นมาบ้าง โดยเฉพาะคำกลอนที่ว่า “คำเจ้าเผ่าสัชชอ”
 ก็อธิบายอยู่ในตัวของมันเองแล้วว่า ทุกคำทุกเข้า ก็มีแต่
 บำรุงขำเรอตาหจมกลินกายใจ “เผ่าแต่หอล้อกามา” คือเข้า
 ไปในสถานที่จะก่อไว้สำหรับหาความเพลิดเพลินทางกามราคะ เป็น
 ประจำ เมื่อเป็นไปอย่างนั้นแล้วมันจะประหยัดได้อย่างไร จะพัฒนา
 ไปได้ยังไง

จะต้อระวังเป็นพิเศษอย่างยิ่งก็ด้วยว่า การที่มีวิทยกระจาย
 เสียงชนหลายสถานในประเทศไทยนี้ ๕๕ % ของเพลงที่ส่ง
 ออกไปนั้น เป็นเพลงชกย้วยวนกนทงนน จนเหลือที่คนมี

คีลธรรมจะเบิกฟ้งไต นักคอ “คำเช่าเผ่าสซอ” เหมือนกัน
 คนหนุ่ม ๆ สาว ๆ บ้านนอกเคียน ทำไร่ทำนาควัยเหงอไหล
 ไคลยอย รวยรวมเงินไต่ก็จะซอวทยกอนสงอินทง หมก
 วิทยเลยชายคี่เสนน้ำเทท่า เป็นการประหยคกนหรือเปล่า
 วิทยไต่ช่วยให้เกิดอาการทเรียกว่า “คำเช่าเผ่าสซอ” ซงผม
 อำนาจมอทธิพลควรจะพิจารณาแก้ไขเรองนเสย กอนทมนจะ
 เป็นพียมากเกินไไป ก็จะเป็นขญกศลของพระพุทศำสนาและของ
 คนไทย สิ่งที่ส่งออกไปทางวิทยนัั้น มันควรจะมีสิ่งที่ให้เกิด
 ความเข้าใจถูกต้องในชีวิต ในการทำงาน ในการประหยค
 ในการพัฒนา มากกว่าจะเอาเพลงชนิดที่เหมาสำหรับ
 โสภณี่ปะเลาะผู้ชาย หรือผู้ชายปะเลาะโสภณี่อย่างนี้ มา
 ส่งกันตงหลายสิบเปอร์เซ็นต์ของรายการ นี้เรากำลึงจะเป็น
 “พาราสาวัคคี่ ไม่มีใครปราณี่ใคร” นี้คี่ผลของการตกเป็น
 ทาสของวัตถุนิยม ขอให้พวกพุทศบริษัททุกคนช่วยกันต้านทาน
 ในเรองนี้ อย่าไปเอาใจสนับสนน ไต่เคยเห็นนักเรียนบางคน
 ทำการบ้านไปฟลาง แล้วก็ฟ้งเพลงวิทยชนิดนี้ไปฟลาง นันั้นจะ
 เป็นคนหรือโทษ จะไต่ผลการเล่าเรียนอย่างไร มันมีแต่จะนำ
 เซอโรคทร้ายกาจเข้ามาสู่จิตใจ อย่างทตัวเองไม่สามารถจะแก้ไข

การที่เราไม่รู้จักใช้อำนาจหรือกำลังของธรรมะมาช่วยเรา
 นั้น มันทำให้เราประหยัคก็ไม่ได้ พ้นนาก็ไม่ได้ แล้วยังจะเป็น
 การทำลายให้ห่มคเปลืองไปเสียอีก สมมติว่ารัฐบาลจะประหยัค
 เงินใต้บิละพินล้านบาท แต่มันไม่คุ้มกับเรื่อง “คำเช่าเผ่า
 สีซอ” ที่ทำสร้อยสร้อยไป เพราะมันเปลืองอะไรต่าง ๆ ทกอย่าง
 ทกประการ แตทเปลืองมากที่สุดก็คือ เปลืองชีวิตจิตใจของ
 ประชาชนของประเทศชาติมันเอง ชีวิตจิตใจเป็นสิ่งทีเปลืองได้
 คือมันขึ้นไปในทางต่ำ ไม่ขึ้นไปในทางสูง จิตใจทีจะคิดไปใน
 ทางดีทางสูงนั้น มันเหลือน้อยลงมา ซ่งถ้าตราค่าเป็นเงินเป็น
 ทองแล้ว คนหนึ่งต้องตีเป็นล้าน ๆ แล้วคนทง ๓๐ ล้านคน ไป
 มี “คำเช่าเผ่าสีซอ” หรือมั่งวักถนิมกนหมก รัฐบาล
 ประหยัคเงินใต้บิละพินล้านบาท ก็ยังไม่คุ้มกับควมรวไหลท
 มองไม่เห็นตัว มันเลยกลายเป็นเรื่องทีน่าหวัระะ อย่างภาษิต
 ทว่า “ถรรคตาซ้าง ห่างรรคตาเร็น” ฉะนั้นถ้าเราจะรักตัวเรา
 รักประเทศชาติ และรักศาสนาแล้ว ก็จงช่วยกันขจทสังซงเป็น
 บ่อเกิดของวักถนิมจกนออกไปเสีย แล้วเขาธรรมนิมมาใช่เป็น
 กำลังอนมหาศาล ทีจะบันดาลให้สิ่งทีเราปรารถนานั้นขึ้นไปอย่าง
 ที จะประหยัคก็ไค้ จะพ้นนาก็ไค้ ยกตัวอย่างเช่น คนชาวไร่

ชาวสวน ไม่มีใครเขาอยากจะเป็นดอก เขาต้องการ
เป็นข้าราชการมีตำแหน่งสูง ๆ เพื่อหาช่องทางร่ำรวย
อย่างที่คุณเขาเคยรวยกันมา แม้กระทรวงศึกษาธิการจะมี
อีกสัก ๑๐ กระทรวง ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาเรื่องไม่มีที่
เรียนได้ เพราะชาวนาชาวไร่เกลียดการทำนาทำไร่ มัน
เหน็ดเหนื่อยและไม่ร่ำรวยรวดเร็วอย่างข้าราชการ แต่ถ้า
เขามีความสนใจเพียงอย่างเดียวเท่านั้น จะแก้ปัญหา
ได้ ลูกขวานาก็จะสมัครเป็นลูกขวานที่ด้อย ๆ ขึ้นไป
ลูกชาวสวนก็อยากเป็นชาวสวนที่ด้อย ๆ ขึ้นไป

ความสนใจนี้ มันทำให้คนอึดใจ เป็นสุขเหมือนชนสวรรค์
อยู่ตกลมหายใจเข้าออก อย่างที่ชาวนาฟันคิงลงไปหนึ่ง เขา
ก็ อึดใจว่าฟันลงไปหนึ่งแล้ว มันใกล้ความสำเร็จเข้าไปที่หนึ่ง
แล้ว ฟัน ๒ ที่ ๓ ที่ ก็อึดใจว่าฟันไปแล้ว ๒-๓ ที่ ร้องเพลงไป
บ้างฟันไปบ้าง เพราะความสนใจทำให้จิตใจว่างจากความยึดมั่น
ถือมั่นว่าเป็นตัวเราและของเรา ซึ่งเป็นความคิดเห็นแก่ตัวอันเป็น
มูลเหตุของความทุกข์ทั้งหลาย เขาจึงเพลิดเพลินในการฟันคิง
ทำนากลางแดด กลางลม กลางฝน มันจะพอใจทุกที่ที่ฟันคิง
ความสนใจนี้มีกำลังมหาศาลที่จะช่วยให้เราทำอะไรสำเร็จ

และได้สิ่งที่มุ่งหวัง ไม่ต้องไปหาทางฉ้อฉลเบียดเบียนใคร
 ซึ่งจะกลายเป็นความยุ่งยากวุ่นวายอย่างโจ่งแจ้งขึ้นมา ถ้า
 เรามีเงินอยู่บาทหนึ่ง แล้วเรารู้สึกพอใจ หนึ่งบาทก็เป็น
 ความสุขขึ้นมา ถ้าเรามีเงินอยู่พันล้านบาท แต่เรายัง
 ไม่พอใจ เราก็เหมือนนักบิณฑบาตที่กินข้าวคนเดียว ก็นั่น
 พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า “สันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง” เพราะ
 มันทำให้ใจเป็นสุขได้แม้แต่การพินคินทีเดียว สองที สามที แต่
 ถ้าไม่มีสันโดษเสียแล้ว เขามีเงินคงหมื่นล้าน เขาก็ยังเป็นภค
 ิยศาจาทหวักระหายเสมอ เพราะว่าทรัพย์นั้นไม่มีอะไรนอกไปกว่า
 เครื่องทำความพอใจให้แก่คนชั่ว ๆ

ฉะนั้น ขอให้เราทุกคนใช้ธรรมะให้เป็น แล้วธรรมะจะ
 ค้ำชูคุ้มครองเรา จะช่วยเหลือเราอย่างมหาศาลทีเดียว ขออย่า
 ใ้ใจเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าไปในทางผิด ๆ และไปพูดว่า
 พระพุทธเจ้าสอนให้คนชกเกย เช่นที่พระองค์พูดว่า “สันโดษเป็น
 ทรัพย์อย่างยิ่ง” นี้ คนส่วนมากยังเข้าใจผิดไป จึงขอวิงวอนให้
 ช่วยกันศึกษาพระพทธศาสนาให้เข้าใจอย่างถูกต้องสักหน่อย จน
 เขามาเป็นศิวตททเคียว การอธิบายทกกล่าวมาแล้วทั้งหมด ก็เป็น
 สิ่งทขณญาชนทงหลายพอจะเข้าใจได้ เว้นเสียแต่จะไม่สนใจ

หรือมีความหวาดของธรณ ศึกษารามากเกินไปและขอตกก็เกินไป
 เกี่ยวกับ การถือศาสนาและการลงกรรมของเราทั้งหลาย ได้เป็น
 ไปทั้งตกลงกันหรือเปล่า? คำว่า “ถือ” กับ “ถึง” นั้นมัน
 ต่างกันอยู่ การลงศาสนาหรือลงกรรมนั้นมันได้เป็นของเราจริง ๆ
 ส่วนการถือนั้นมันถือแต่ปากก็ได้ เหมือนกับบางคนที่เขาบอก
 ว่าเขาถือพุทธ แต่ความเชื่อและการกระทำของเขามันได้เป็น
 อย่างชาวพุทธเลย ไม่เคยรู้ว่าพุทธศาสนาสอนอะไร เชื่อ
 แต่เรื่องบลลงเรื่องศักดิ์สิทธิ์อย่างนั้น มันไม่ถึงพุทธเลย ถือได้
 แต่ปากแต่ไม่ถึงกรรม แม้การลงศรัทธาคมของคนส่วนมาก
 ทลนวาจาออกไปว่า “พุทธัง สรรณัง กุระยามิ” นี้ มันก็ถึงแต่ปาก
 เสียทั้งนั้น ปากจะว่าอย่างไรมันก็ว่าได้แต่ใจไม่เคยถึงศรัทธาคม
 แต่ถ้าคราวใดจิตใจของเขาในขณะนั้น วางจากความรู้สึกว่าเป็น
 ตัวเรา-ของเรา มีความสะอาดสว่าง สงบ ขนในจิตใจ นั้นจึงจะ
 เรียกว่าถึงพุทธะ ถึงกรรมะ ถึงสังขะ แม้จะไม่ล้นวาจาออกมา
 เขาผู้นั้นก็ถึงศรัทธาคม “ถือ” กับ “ถึง” จึงไม่เหมือนกัน
 ขันฉันทน์ยอมมุ่งเอาความถึงเพราะมันปลอดภัยกว่า และผลได้
 รัยเป็นสาระแก่นสารมากกว่า ฉะนั้นอย่ามัวแต่ถือศาสนา ขอให้
 ถึงกรรมะถึงศาสนาจริง ๆ เพราะฉะนั้นจึงมีพุทธบริษัท ๒ ประเภท

ศพพวกที่ดเท็จจริงแล้วถึงจริง ก็พวกที่ดเท็จก็ไม่จริง ถึงก็ยังไม่
 จริงใหญ่ พวกหลังนี้แหละส่วนมากเป็นพวกขี้ฉ้อฉลอื่น ไ้ข้อว่า
 เป็นชาวพุทธก็เพราะขี้คามารคาบู่ย่าคายายเป็นชาวพุทธ ส่วนจิต
 ใจของเขาไม่มีความเป็นชาวพุทธแม้แต่น้อย เขาหลอกตัวเองและ
 หลอกคนอื่นอยู่ตลอดเวลา แม้บางคนจะได้บัญญัติตนว่าเป็น
 พุทธนามกะ เป็นอฆาสก อฆาสิกา เป็นภิกษุสามเณร เขาเป็น
 จริงอย่างบัญญัติแล้วหรือ? ความคึกคะนองเห็นของเขาเป็น
 แขนงพุทธบริษัทแล้วหรือ? เห็นกันแต่ดเท็จหรือดงตามทำเนยม
 ตามประเพณีเป็นพิธีเท่านั้น

ส่วนดศำสนาจริง ๆ นั้น ต้องมีจิตใจถึงธรรมะ คือจิตใจ
 มีความสะอาดจากกิเลสตามสมควร มีความสว่างจากความหลง
 งมงาย เช่นเรื่องการเชื่อเหลวไหลเกียวกบยผีสง เทวดาและสิ่ง
 คักคัสติตามสมควร มีความสงบไม่วุ่นวายใจ มีจิตใจเขาดัง
 “ความว่าง จากความมรัศกว่ามัตวคน มีอะไรเป็นของตน” น
 แหละเป็นกรดเท็จจริงและถึงจริง ใครดศำสนาจริง ก็ยอมถึง
 ธรรมะจริง แล้วเรากำลังเป็นพุทธบริษัทในความหมายไหน ?
 พุทธบริษัทประเภทไหนเล่าที่กำลังทำความยุ่งยากหรือกำลัง
 ทำลายพุทธศาสนาเสียเอง ไม่ต้องไปกลัวว่าใครจะเข้ามาทำความ

ยุ่งยากหรือทำลายพุทธศาสนาละ คำตอบก็คือ พวกพุทธบริษัท
 ปลอม ๆ เหล่านั้นเอง ที่กำลังทำลายพุทธศาสนาอย่างโดย
 ไม่รู้ตัว แล้วผู้บัญญัติอันกึ่งนิยมนบุคคลเหล่านั้นนั้นมาก
 เสียด้วย ฉะนั้นขอให้บัญญัติชนทั้งหลายจงงดธรรมะชนิดที่เรียก
 ว่า “ความว่าง” หรือ “สูญญตา” ซึ่งเป็นธรรมะประเภทยากที่
 จะอธิบายแก่คนทั่วไปให้เข้าใจ ผู้ที่มีปัญญาเท่านั้นจึงจะเข้าใจ
 ได้ นักปราชญ์จีนโบราณที่เคยสั่งสอนลัทธิ “เต๋า” เช่น
 ท่านเหลาจือและจิงจือ อันมีเรื่องราวเกี่ยวกับ “ความว่าง” ตาม
 ความหมายของลัทธิเต๋า อย่างไรก็ตาม ลัทธินี้ก็ได้ทำให้ประชาชน
 เกิดสติปัญญาสูง เมื่อพุทธศาสนาไปถึงประเทศจีน จึงเกิดเป็น
 นิกายเซ็น คือพุทธศาสนาแบบเซ็นชนในประเทศจีน
 เคยวันพุทธศาสนานิกายเซ็น กำลังเป็นที่สนใจของ
 ขุนนางชนทั่วโลกมากที่สุด เราอาจจะหลับตากันอยู่ในบ้านเราก็
 ได้ ในเมื่อนอกบ้านเรามีพุทธศาสนาแบบเซ็น พิมพ์จำหน่าย
 แยกแพร่กันแล้วหลายสิบเล่ม เพราะความต้องการอย่างยิ่งของ
 บุคคลชนปัญญาชนทั่วโลก ขณะที่พุทธบริษัทปลอม ๆ ใน
 เมืองไทยกำลังประณามพุทธศาสนาแบบนิกายเซ็น การที่
 พุทธศาสนาอย่างเซ็นกำลังเร้าความสนใจอย่างถึงแก่บุคคล

ที่มีปัญญามากกว่าพุทธศาสนาแบบอื่น ๆ ก็เพราะว่าเหมาะสมแก่สติปัญญาความถึกทนและจิตใจของชาวยุโรป ชาวอเมริกา ที่มีการศึกษาทางโลกมาดีแล้วนั่นเอง ฉะนั้น จึงกล่าวยืนยันว่า นิภายเช่นนี้ไม่ไร้สาระเลย ท่านโพธิธรรมได้นำพุทธศาสนาไปสู่ประเทศจีนและอยู่ในประเทศจีน ๕ ปี เมื่อก่อนท่านจะกลับไปอินเดีย คือก่อนจะกลับ ท่านนั่งสนทนากันอย่างไรไม่ทราบ ท่านได้เรียกประชุมศิษย์ทั้งหมดมาสอบสวนกันว่า ใครเข้าใจธรรมะชั้นสูงสุดตามแบบของท่านบ้าง ท่านให้โอกาสคนทั่วทุกทิศอธิบายว่า “ธรรมะคืออะไร”? ลูกศิษย์คนหนึ่งชื่อ โกกก ก็ให้คำอธิบายแก่ท่านโพธิธรรมว่า “อยู่นอกเหนือการยอมรับและการปฏิเสธ นั่นแหละคือธรรมะ”

นี่ก็นับว่าแบบคายมาก เพราะธรรมะนี้ใครจะวิ่งแจ้นเข้าไปรับว่าเป็นตัวเราเป็นของเราที่ไม่ได้ แต่ใครจะปฏิเสธว่ามันไม่จำเป็น มันไม่เกี่ยวข้องกับเรา หรือมันไม่มีอยู่อย่างนั้นก็ไม่ได้ ดังนั้น โกกกจึงบอกว่า ที่อยู่นอกการยอมรับและอยู่นอกการปฏิเสธนั้น คือธรรมะ ท่านโพธิธรรมก็ผงกศีรษะรับ เพราะเห็นว่ามีส่วนถูกอยู่บ้าง แต่แล้วก็บอกว่า “แก่ใจหนังของฉันทไป” คือเพียงผิวหนังของท่านท่านนั่นเอง

ส่วนนางชัชชอ โสภิก สาวกอีกคนหนึ่ง ได้ให้คำอธิบายว่า
 “ธรรมะนี้ ถ้าเห็นครึ่งเดียว มันก็คือการเห็นทั้งหมดและ
 เห็นตลอดไป” ดังนั้นสิ่งที่เราเห็นเลือน ๆ กันนั้น ยังไม่
 เรียกว่าธรรมะ คือให้เป็นอาจารย์อภิธรรมหรือเป็นเปรียญ ๕
 ประโยค หรือปฏิบัติอยู่ในป่าไปจนตาย สิ่งที่เราวิ่งกันและชอบ
 เรียกกันตามอัตโนมัตินั้นเป็นธรรมะนั้น มันก็ไม่ใช่วรรณะอย่าง
 แท้จริง มันต้องเห็นครึ่งเดียวและเห็นตลอดไป แม้ชัชชอภิกษุอื่น ๆ
 เพียงเท่านั้น อาจารย์ก็เข้าใจ จึงผงกศีรษะ เพราะมีส่วนถูก
 และยังยกย่องว่า “เธอได้เนื้อของฉันไป” คนแรกได้เพียงผิว
 หนึ่ง แต่นางชัชชอนั้นกลับได้เนื้อ

ลูกศิษย์คนที่ ๓ ชื่อโคอิก เสนอว่า “ไม่มีความหมาย
 แห่งตัวตนหรือของคนนั้นแหละคือความจริง” หมายความว่า
 ตามความจริงแล้ว สิ่งทั้งปวงไม่อาจจะถูกยึดถือว่าเป็นตัวตนหรือ
 ของตนได้เลย ท่านโพธิธรรมผงกศีรษะมากกว่าแต่ก่อน แล้ว
 บอกว่า “แกได้กระดูกของฉันไป”
 ทัศนคติที่ตายชัชชอ ออกา ยินยอมทำความเข้าใจท่านอาจารย์
 แล้วก็หุบปากนิ่งอยู่อย่างนั้น ไม่พูดอะไรเลย ท่านโพธิธรรมพอใจ
 อย่างยิ่ง บอกว่า “แกได้เนื้อในกระดูกของฉันไปทั้งหมดแล้ว”

ถ้าใครเห็นรปภาพท่านโพธิธรรม จะเห็นว่าเขาเขียนรปท่าน
 นั้นหยาบคาย ปากเม้มเข้าไปข้างในจนคนน่ากลัว เพราะว่าธรรมะที่
 แท้จริงนั้นมันไม่รู่ว่าจะพูดอย่างไร พูดออกไปก็ผิดคนก็ ชนพูด
 ธรรมะทั้งชั่วโมงก็ห่างไปทั้งชั่วโมง ท้อถอยมาอธิบายมาหลาย
 ชั่วโมงนี้ มันก็ไกลธรรมะตัวจริงไปหลายชั่วโมง ทั้งนี้หมายความว่า
 ความว่า ท่านทั้งหลายจะต้องเข้าไปให้ถึงธรรมะตัวจริงด้วยตัวของ
 ท่านเอง การพูดกันอธิบายกันนาน ๆ ก็เป็นเพียงการวาทภาพวิ
 สัจจะลุ่มลุ่มบริเวณของธรรมะเท่านั้น เพื่อให้ท่านสามารถเลือก
 หนทางเดิน หรือวิธีเดินเข้าไปถึงชนิดที่ทำให้หยาบคายได้ ทั้งนี้
 เราอย่าเพิ่งตั้งกติกโลดเต้นให้มากไป ว่าเราธรรมะหมดแล้ว ทำ
 วิชิตสนานง่หลายตากันเพียง ๓ ชาติก็ยก ถัดก็ว่าถึงธรรมะแล้ว
 หรือว่าใครครหาอาจารย์ตลอดข้อพูดเก่งอ้างคำราชาศัพท์มาสอน
 อย่างนั้นสอนอย่างนี้ เราก็ถือว่าถึงธรรมะแล้ว มันยังห่างไกล
 ต่อธรรมะที่แท้จริงนัก ถ้าท่านถึงแล้วท่านถึงก็จะต้องหยาบคาย
 เหมือนกัน นั่นแหละคือธรรมะสังสก ส่วนธรรมะที่เราต้องการ
 อยู่เวลานี้ เพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวันนั้น ก็เอาแต่เพียงเท่าที่
 จะทำให้เราเป็นอยู่กันด้วยความสันติสุข อย่ามัวเอาโรคเอาเปรียบ
 มุ่งแต่กอบโกยประโยชน์เข้าตัวถ้าย่อย จนนคนมองเห็นความ

ไม่เป็นธรรมแก่สังคมอย่างโจ่งแจ้ง บางคราวเมื่อเราดูข้างนอก
 ไม่เป็นการเบียดเบียนใครก็จริง แต่ข้างในยังเบียดเบียนตนเอง
 มีความนึกคิดแต่การเห็นแก่ตัวจิต จงหาความสันโดษหรือ
 ความสขใจไม่ได้ นั่นแหละคือการเบียดเบียนตัวเอง กลายเป็น
 ทุเลียดชังของสังคมของชาวโลก ขอให้เราจำเรื่องลูกศิษย์
 ของท่านโพธิธรรม ๔ คนนี้ด้วย ว่าคนจีนในสมัยโบราณนั้น
 เขาเขาถึงธรรมะเพียงใด และเขาออกไปนอกถิ่นนอกทางอย่าง
 พวกเราหรือเปล่า

สรุปความว่าเราจะต้องมีชีวิตเช่นตัวเดียวกันกับธรรมะ เกียว
 กับการงานก็ดี ศาสนาก็ดี ศิลปะก็ดี หรืออะไร ๆ ก็ดี ทำมันให้
 เขาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับธรรมะ มีชีวิตประกอบอยู่ด้วยธรรมะแท้ ไม่ใช่
 ธรรมะเปลือก ๆ ปลอม ๆ หรือธรรมที่ทำทรมาน แต่กลับยกย่องกัน
 ว่าดีว่างาม ถึงจะโหมฆนากันอย่างไรมันก็หาดีงามจริงไปได้ไม่
 มันจะงามได้ก็อยู่ที่การไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อนหม่นหมองใจ ตัว
 เองก็ไม่มีความแค้นใจ นั่นแหละคือความดีงามอย่างยิ่ง เมื่อ
 รู้จักทำดีอย่างนี้ เขาก็เป็นศิษย์อย่างยิ่ง คือศิษย์ของชีวิต
 พุทธศาสนาแท้ก็คือศิลปะอย่างยอดเยี่ยม เพราะว่าเป็นอธิบายอย่าง
 หนึ่ง ๆ ทำอย่างนี้ มีปรากฏการณ์แสดงออกมา

เป็นความงามอย่างยิ่ง ไม่มีอะไรงามกว่า มันเห็นเรื่องละเอียด
 ประณีต เป็นงานฝีมืออย่างยิ่งของคนที่มีปัญญาในการที่จะทำอย่าง
 นั้นได้ คือการเดินไปตามทางสายกลางที่ได้อธิบายไว้แล้วในบท
 ก่อน อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์แปดประการก็คือศิลปะสูงสุด
 ของศิลปะทั้งหมด หรือที่มนุษย์ผู้มีปัญญาจะรู้จักได้ การงานของ
 เราเมื่อเนืองอยู่ด้วยกับศาสนาหรือกับธรรมะแล้ว มันก็เป็นการงาน
 ศิลปะ ชีวิตก็เป็นชีวิตศิลปะ มองดูในแง่ชีวิตก็เป็นชีวิต มองดู
 ในแง่การงานก็เป็นการงาน มองดูในแง่ศาสนาก็เป็นศาสนา มอง
 ดูในแง่ศิลปะก็เป็นศิลปะ เมื่อมันมีหลายคำนี้ก็หลอมมันเป็นสิ่ง
 เดียวกันเสียเป็น "ธรรมะ" ธรรมะคำเดียวกับพอ ธรรมะเท่านั้น
 ที่จะเป็นของตัวเองได้ แล้วเราจะเอาตัวรอดได้ เราอย่าไปเดินตาม
 แหกหรือตามฝรั่ง เพราะว่าเขายังไม่รู้จักธรรมะที่จะคบทุกซ่ได้
 จริงๆไปกว่าเรา ทั้งเราอย่าเพิ่งขอเขาว่าเป็นผู้นำทางวิญญาณ
 ของเราเลย จริงอยู่คำสอนของเขาอาจแก้ปัญหาคำในตำนานวัตถุและ
 คำสันสกฤตได้บ้าง ส่วนทางจิตใจอันเป็นส่วนลึก ส่วนใน ส่วน
 นามธรรมนั้น เราจะต้องเอาของเราเอง การไปหลงวัฒนธรรมของ
 เขาทุกอย่างนั้นก็คือการกระโดดลงเหวที่มีคมที่ลึก และจะไปไกลจาก
 ธรรมะออกไปทุกที่ๆ ขอยกตัวอย่างอุปการะเรื่อง "เฟาทส์"

อันเป็นวรรณกรรมเป็นศิลปะ และเป็นคนตรีที่เขานิยมกันมาก
 เรื่องหนึ่ง แต่ในเรื่องนางเอกที่สมัครใจทำผิดศีลธรรมขนาดหนัก
 กลับได้ประโยชน์เป็นการชดเชยสวรรค์ ให้ชดเชยกันหรือชดเชยเองกันอย่าง
 ไม่มีเหตุผล การสมัครใจหรือเจตนาทำผิดด้วยความโลภ ความ
 โกรธ ความหลงงมงาย ความเห็นแก่ตัวจิต อย่างนั้นไม่มีทางที่
 จะใคร่รางวัลเป็นการชดเชยสวรรค์ไปอยู่กับพระเป็นเจ้าได้เลย จะต้อง
 ตกนรก และเป็นท่เกลียดชังของประชาชนมากกว่า

แต่ถ้าใครจะแย้งว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องททาทาชนเพื่อประโยชน์
 ทางคนตรี เนื้อเรื่องเป็นเรื่องราวล่อสังคมาเล่น อย่างนั้นก็ได้อีก แต่ถ้านัก
 ตรีที่ไปว่า การล่อทำนองนั้นได้ประโยชน์แก่ใคร เอามาใช้
 ประโยชน์แก่เราจะได้อะไรไหน หรือว่าการชดเชยให้เป็นหนักแน่น
 แข็งแรงในเรื่อง “เฟาทส์” นั้น มันก็เพื่อสนองความกระหายใน
 กามราคะอันเป็นธรรมชาติของสัตว์ อยากอาลัยเล่นเพื่อเล่นกามา—
 รมณ์ จึงค้นพบยาอายุวัฒนะให้กลับเป็นหนุ่ม แล้วกลับไปทำเรื่อง
 นี้ มันไม่ใช่อยากอยู่เพื่อมนุษยธรรม เพื่อความดี ความงาม
 ความจริง ความยุติธรรมอะไรเลย แต่เพื่อกามารมณ์เท่านั้น
 แล้วเราจะนิยมความคิดความนึก หลักเกณฑ์ ศิลปะของฝรั่งได้
 อย่างไร ถ้าเราไม่ใช่พุทธบริษัทประเภทปลอม ๆ

ดังนั้น ขอให้เรารักษาเป็นอิสระแก่ตัว โดยการอาศัยธรรม
 ของธรรมะในพระพุทธศาสนา บ้านเมืองจะมีสันติภาพเพราะ
 ธรรมะ ไม่ใช่เพราะการเมืองหรือวัฒนธรรมอื่น ๆ หรือ
 การพัฒนาการชนิดที่ไร้ธรรมะ ถ้าเราหวังความสงบเราต้อง
 เตรียมตัวเพื่อธรรมะ ไม่ใช่เตรียมขบขั้ธรรมะอย่างที่กำลังทำ
 กันอยู่นี้ และเราจะต้องฉลาดชนิดที่ฉลาดแท้จริง คือมีสติปัญญา
 มองเห็นของจริงและเดินไปตามทางของธรรมะ อย่างฉลาดอย่าง
 “เฉโก” คือเป็นเพียงหัวแหลมที่จะคดโกงคนเอารัศเอาเปรียบคน
 ต้องเป็นความฉลาดที่ประกอบด้วยธรรมะ ซึ่งได้มาจากการศึกษา
 ค้นคว้าทดลองแล้ว มันจึงจะเห็นของจริง แล้วก็จะรู้ได้ว่าอันไหน
 จะไปทางของชาวโลกและอันไหนจะไปทางธรรมะ

ฉะนั้น ขอให้ท่านทั้งหลาย ที่เป็นลูกชายลูกสาวของ
 พระพุทธเจ้าทุกคน จงเป็นลูกชายลูกสาวของพระพุทธเจ้าจริง ๆ
 อย่าให้สิ่งอื่นใดลากพาตัวเราไปได้ นอกจากธรรมะอย่างเดียว
 ขอให้ธรรมะพาจงเราไป แล้วมันจะหลอมตัวเราให้เป็นอันเดียว
 กับธรรมะ เราจึงจะขบขั้รถยนต์ไม่ลงคลอง หรือจับปลาไม่ถุก
 เงยง หรือกินปลาไม่ถุกก้าง สัมภามความมุ่งหมายที่ใดกล่าว
 แล้วข้างต้น ทุกประการ

“ความว่าง”

“ความว่าง” เป็นเรื่องที่เราเข้าใจกันได้ไม่ยาก เช่น เวลาทำงานหรือเวลาว่างๆ ไม่มีใครชอบ เวลาว่างงานไม่มีอะไรกวนใจ ไม่มีอะไรวุ่นวาย ทุกคนก็ชอบ จึงกล่าวได้ว่าทุกคนชอบ “ความว่าง” ไม่ชอบความวุ่นวาย แต่พอใครมาชวนให้ไปฟังการบรรยายธรรมเพื่อให้จิตใจว่าง เขากลับตอบว่าเขาไม่ว่าง ถ้าใครชวนให้ไปดูภาพยนตร์ ไปดูมวยหรือกินเหล้า เขาก็มีเวลาว่างเสมอ เพราะการเป็นคนแบบนี้ เขาจึงได้จมอยู่ในความงัวเงีย ความหลงผิด หลงงมงายอย่างไม่มีเวลาสร้าง

เรื่องของ “ความว่าง” นั้น เป็นเรื่องสำคัญที่สุดที่มนุษย์ควรจะศึกษา เรื่องของ “ความว่าง” ก็คือเรื่องของพระนิพพาน ซึ่งทมิฬทอภาสก็ยืนยันว่านิพพาน ปรมาตม สุตตัญญู แปลว่านิพพาน เป็นของว่างอย่างยิ่ง หมายความว่าถ้าเราว่างถึงที่สุด นั่นแหละคือนิพพาน ถ้าเราไม่ว่างเขาเสียเลย นั่นก็คือนรก ถ้าว่างบ้างไม่ว่างบ้างก็ยังคงอยู่ยังชั่วหน่อย อยู่ในฐานะเป็นมนุษย์ผู้

จะมีทางใดก็ใดบ้าง แต่ก็ยังเป็นวิฎฐสงสารอยู่ เพราะฉะนั้นเรา
ทุกคนจึงควรสนใจในเรื่อง “ความว่าง” และหัดทำจิตใจให้
ว่างเรื่อย ๆ ไปตามลำดับ จนกว่าจะถึง “ความว่าง” ที่สุดจริง ๆ
กล่าวคือพระนิพพานนั่นเอง

อนึ่ง ไปรถวิฑธายไว้เสียด้วยว่า เรื่องของ “ความว่าง”
นี้ เป็นเรื่องตัวแท้จริงของพระพุทธศาสนา แต่คนสมัยนี้
อาจจะไม่ค่อยเคยได้ยิน จนมีคนโง่ที่อวดดีบวงคนกล้า
กล่าวว่า เรื่องความว่างไม่มีอยู่ในพระพุทธศาสนา พระ
องค์ใดที่ตรัสถึงเรื่อง “ความว่าง” ก็ขอยาสักคนหนึ่งชื่ออัมมทิน
ซึ่งมีหัวข้อใจความสำคัญว่า เยเจทานฺตา มีความแสดกเนอ
ความจำกตคือไปว่า ตถาคต ภาสีตา อันเป็นคำที่ตถาคตกล่าว
แล้ว คมฺภีรา มีเนอความอันลิกซัง โลกุตฺตรา อยู่เหนือโลก
สญฺญตปฺปฏิสัยฺยตฺตา ประกอบโดยเฉพาะแล้วด้วยสญฺญตฺตา
(ความว่าง) กาเลน กาลิ อပ္ปสมปชฺช วิหิสฺสสาม เราจะเข้าถึง
ธรรมนั้นตลอดกาล และโดยสมควรแก่กาล แล้วมิชวตอຍอย่าง
นั้น นักหมายความว่า ธรรมะที่แท้จริงซึ่งกล่าวถึง “ความว่าง”
นั้นแหละ ทุกคนจะต้องเข้าถึงให้ใดตลอดกาล และโดยสมควร
แก่กาล

ข้อที่ควรสนใจก่อนอื่นก็คือ คำว่า “ตถาคต ภาสิตา” ซึ่ง
 แปลว่า เป็นคำที่ตัวท่านเองกล่าว นั้นแสดงว่าไม่ใช่เป็นเรื่องที่
 พระสาวกกกล่าว ขอนึ่งทรงทราบได้ว่าคำสอนในพระพุทธานุศาสนานัน
 มีอยู่ ๒ ประเภทด้วยกัน ประเภทหนึ่งเป็นพระพุทธานุศาสนาทัน
 คือพระพุทธานุศาสน์โดยที่พระองค์เอง ส่วนอีกพวกหนึ่ง
 เป็นคำที่สาวกในชั้นหลัง ๆ กล่าว คำที่พระพุทธานุศาสน์โดย
 เฉพาะนักคอรเรื่องสัจจกถา คือทรงแสดงถึงเรื่อง “ความว่าง”
 โดยพระองค์เอง จึงได้มีความและมีถ้อยคำลึกซึ้งและอยู่เหนือ
 โลก ส่วนสาวกในชั้นหลัง ๆ นั้นไม่กล่าวถึงเรื่อง “ความ
 ว่าง” ชอบไปกล่าวประดุษฎีประคอบยให้เป็นความไม่เพราะ
 ถูกใจผู้ฟัง ประจบผู้ฟัง ชักชวนให้ทำบุญอย่างนั้นอย่างนี้
 แสดงให้เป็นบุญกุศลยิ่งใหญ่สวยสดงดงามให้วุ่นวายไป
 หหมด ไม่ชักชวนในเรื่องของสัจจกถา คือเรื่อง “ความ
 ว่าง” เสียเลย พระพุทธเจ้าท่านชวนคนไปในเรื่อง
 “ความว่าง” แต่สาวกชั้นหลังชวนไปในเรื่องความวุ่น วุ่น
 กันจนตาย วุ่นจนจะเข้าโลงก็ไม่มีรู้จักหมดความวุ่นสักที
 ฉะนั้นเราจึงควรสนใจในเรื่องที่เป็นตัวแท้ของคำสอนของ
 พระพุทธองค์ ซึ่งกล่าวถึงแต่เรื่อง “ความว่าง” อย่างเดียว

ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น? คำตอบก็มีอยู่ชัด ๆ แล้วว่า นิพพาน
 ปรมา สอนว่า “ว่างอย่างขงนนั้นแหละคือพระนิพพาน” พระองค์
 ทรงสั่งสอนเรื่องนิพพาน เพราะฉะนั้นจึงทรงสอนเรื่อง “ความว่าง”
 ไม่สั่งสอนเรื่องของความวุ่น ไม่สั่งสอนชักจูงคนให้ทำบุญอย่าง
 หนึ่งอย่างนั้น แล้วจะใคร่ผลอย่างนั้นอย่างนั้น วุ่นวายไปไม่มีที่สิ้นสุด
 แต่ถ้าเป็นเรื่องของ “ความว่าง” แล้ว มันหยกมันนิ่งมันสงบ
 คือมัน “ว่าง” นั่นเอง เพราะฉะนั้นควรจะมีคำแนะนำในข้อที่ว่า
 พระพุทธเจ้าสอนเรื่อง “ความว่าง” ไม่ได้สอนให้วุ่น แล้วเรา
 จะเลิกเอา “ความว่าง” หรือว่าจะเอาความวุ่น ลองพิจารณา
 ศึกษาค้นตนเองเถิด คนเราถ้าวุ่น ๆ มากเข้ามันจะเป็นอย่างไร?
 อย่างน้อยที่สุดมันก็จะต้องกลุ้มอกกลุ้มใจ ถ้ามากไปกว่านั้นมันก็
 เป็นโรคเส้นประสาท ถ้ายิ่งไปกว่านั้นออกมาก็ต้องไปโรงพยาบาล
 ย้ำ ซึ่งใคร ๆ ก็เห็นกันอยู่ทั่ว ๆ ไปว่า ถ้ามันวุ่นในใจไม่มีที่สิ้นสุด
 สกแล้ว เป็นไม่แคล้วโรงพยาบาลย้ำ “ความว่าง” ก็ ความวุ่น
 มันต่างกันอย่างนั้น

พระพุทธภาษิตก็มีอยู่เป็นคู่ที่ว่า “สังขารา ปรมา ทุกขา
 นิพพานัง ปรมา สัจฉิ” สังขารา ปรมา ทุกขา แปลว่าสังขาร
 เป็นทุกขอย่างขง หมายความว่าความวุ่นนั้นเอง คำว่าสังขาร

แปลว่า ปรอง แปลว่าของปรอง แปลว่าทำพร้อม คือทำไม่หยด
 แล้วมันจะว่างได้อย่างไร มันก็ต้องมีแคว้น เพราะฉะนั้นคำว่า
 สังขารก็หมายถึงความวุ่น คือทำเรื่อยไม่หยด มันก็เช่นความ
 วุ่นและไม่ว่าง สังขารจึงเป็นทกขอย่างยิ่ง กล่าวคือความ
 วุ่นไม่หยดนั้น เป็นความทกขอย่างยิ่ง ส่วนพทธภาษิต ที่ว่า
 นิพพานํ ปรมี สขํ ก็หมายความว่า นิพพาน ความดับสนิท
 ความเย็นสนิท หรือ “ความว่าง” อย่างยิ่งนั้นแหละ เป็น
 ความสุขอย่างยิ่ง ความวุ่นเป็นความทกขอย่างยิ่ง แต่
 ความว่างเป็นความสุขอย่างยิ่ง สิ่งทมชอวณพพานนเป็น
 สิ่งทว่างอย่างยิ่ง ดังพทธภาษิตทกล่าวว่ นิพพานํ ปรมี สขณ
 แปลว่า ว่างอย่างยิ่งนั้นแหละคืออนิพพาน และเราจะเห็นได้โดย
 ประจักษ์ชัดจากการเป็นอยู่ของเราเองว่า เวลาไหนมันวุ่น เวลา
 นั้นก็จะเร่าร้อน ถ้าเวลาไหนมันว่าง เวลานั้นมันก็สงบเย็น แม้
 แคว้นเพียงสักนาทีก็ควมมันก็เป็นทกข ถ้ามันว่างแล้วก็ไม่เป็น
 ทกขเลย แต่ถึงอย่างนั้นแล้ว บางคนก็ยังไมยอมหยุดงานทางบ้าน
 สักเล็กน้อย เพื่อดึกษา “ความว่าง” อันจะทำให้เขาเป็นสุขใจ
 ขอให้พิจารณาพระพทธภาษิตททรงกล่าวแก่ภิกษุทงหลาย
 ทวทเชทวัน ดังทปรากฏอยู่ในบาลีพระพทธภาษิต นีทาน ส.
 ๑๖/๓๑๑/๖๗๒-๓ ว่า :-

“ภิกษุทั้งหลาย ! เรืองนเคยมามีมาแล้วในกาลก่อน พวก
 กษัตริย์วงศ์ทสสาระ มีกลองคักอยู่ไยหนึ่ง เรียกว่า “กลอง
 อานกะ” เมื่อใช้กลองนี้ไปนาน ๆ เข้า กลองก็มีรอยแตกร้าว
 หรือลั่นอกเป็นชน ๆ พวกกษัตริย์กหาเนอไม่ออกมาทำเป็นล้มสอ
 แยกลงไป ในรอยแตกของกลองนั้น ตกครวไป

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อปะเซอมีกลองแขบนั้นหลายครั้งหลาย
 คราว นาน ๆ เข้าก็จะถึงคราวหนึ่ง ซึ่งเนอไม่เค็มแท้ของตัว
 กลองหมดสิ้นไป เหลือมีอยู่แต่เนอไม่ใหม่ ที่ทำเสริมเข้าแทน
 เนอแท้เค็มของกลอง

ภิกษุทั้งหลาย ! คนใดคนหนึ่ง ในการยึดยาวต่อไปภาย
 หน้า ทิวสตรส่วนตัวลกซึ่งเหล่าโคตเป็นคำสอนของตถาคต มี
 ข้อความลึกมีความหมายซง เป็นชนโลกคตระ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 เช่นเรื่องสัญญาตา (ความว่าง) เมื่อมีฝนสตรประเภทนี้มาสอน
 เขอกจะไม่ฟังด้วยดี จักไม่เงยหฟัง จักไม่ตั้งใจเพื่อให้เกิดความ
 เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง และจักไม่คิดว่ามันเป็นเรื่องที่ตนควรศึกษา
 เล่าเรียน ส่วนสตรอื่น ๆ ทนกวักแต่ชนใหม่ เป็นคำร้อยกรอง
 ประเภทกาพยกลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอนวัจกร
 เป็นเรื่องนอกแนวคำสอนของตถาคต เป็นเพียงคำกล่าวของสาวก

เมื่อมีผนาสุตรทบทวนประพนธ์แต่งขึ้นใหม่เหล่านั้นมากแล้ว พวก
 เธอจะฟังกันด้วยดี จะงยหฟัง จะตั้งใจเพื่อให้เกิดความเข้าใจ
 อย่างแจ่มแจ้ง และจะมีความมั่นใจเป็นเรื่องราวที่ควรจะศึกษาเล่าเรียน
 ฝึกหัดทั้งหลาย । ความอันตรธานของตัวสัตว์ส่วนที่ลบกซึ่ง
 ความเป็นค่าของตถาคตกล่าว เป็นข้อความล็ก มีความหมายซึ่ง
 เป็นชนโลกตกระ โดยเฉพาะเช่นเรื่องสัญญา “ความว่าง”
 ก็กัมขณด้วยอาการอย่างนแล”

พระพทของคตริงเทศน์เรื่อง “ความว่าง” นี้แก่ใคร แก่
 พวกพระทออย่าเท่านั้นหรือ ? ขอนหาเป็นอย่างนั้นไม่ ในพระ
 ไตรปิฎกนั่นเอง กล่าวถึงพวกฌราวาสที่เข้าไปเฝ้าพระพทองค์
 และขอให้พระพทองค์แสดงธรรม เพื่อประโยชน์สุขเกอกลแก่เขา
 สันกาลนาน เขากรายทลซึก ๆ ว่า “พวกข้าพระพทเจ้าเป็น
 ฌราวาส ห้อมล้อมแอ็ดค้อยด้วยขบตรภรรยา ใช้คอกไม้เครื่อง
 หอมกระแจะเงินทนอันมาแต่เมืองกาลิ อยากขอให้ทริงแสดงธรรม
 ที่เป็นประโยชน์จริง ๆ” เมื่อพวกฌราวาสไปขออย่างนี้ พระพทองค์
 ก็สอนเรื่องสัญญา ซึ่งพระองค์ถือว่าเป็นคำสอนของพระองค์
 แท้ ๆ เป็นของล็กซง เป็นเรื่องเหนือโลก นักแสดงอยู่ซึกแล้วว่า
 เรื่อง “ความว่าง” หรืออนพพานัน เป็นเรื่องสำหรับฌราวาส

อยุ่ที่ขานที่เรอน ก็อย่าให้มีความร้อนหรือความวุ่น ถึงขนาดเป็น
 โรคเส้นประสาท หรือขนาดต้องไปอยู่โรงพยาบาลโรคจิต จงรู้
 จักทำจิตให้ว่าง แล้วก็มีความสะอาดสว่างสงบเย็นโดยไม่ต้อง
 ขวนขวายเลย มีแต่ความดีความงามความเจริญ หรือถ้าจะ
 เรียกว่าเป็นบุญก็ขอให้เช่นบุญกันแบบนี้ อย่าให้เป็นเรื่องสวรรค์
 วิมาน เกศรวย เกศคี ทำนองนั้นเลย แบบนั้นแหละมันจะยิ่ง
 วุ่นมากขึ้น จนต้องไปอยู่โรงพยาบาลบ้า หรือไม่ก็เพาะนิสัยให้
 เป็นคนเห็นแก่ตัวจิต ใต้เท้าใดก็ไม่รู้จักพอ เกิดมีจิตใจไม่ใช่
 มนุษย์ ไม่อยู่ในศีลในธรรม เก็บไปด้วยความวุ่นวายจนตาย
 ส่วนเรื่อง “ความว่าง” ความสะอาดความสว่างและความสงบ
 นั้น ไม่ทำให้ใครไปเป็นอย่างนั้นเลย มีแต่จะให้ความสงบเย็น
 ไม่ต้องไปโรงพยาบาลโรคประสาท และไม่ต้องกินยาอีกด้วย
 เพราะว่าได้กินยาสูงสุดเป็นโลกศตระ กล่าวคือพระธรรมนั่นเอง
 จึงนับว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรกลัว เป็นสิ่งที่ควรกล้านำมาใส่ตน
 อย่าไปคิดว่าเป็นเรื่องว่าง ๆ เปล่า ๆ แล้วมันไม่มีอะไร มันไม่
 ใส่ว่างเปล่าอย่างไม่มี มันว่างเปล่าชนิดที่มีสิ่งทั้งหลายตก ๆ
 ทั้งนั้น ขอให้เข้าใจคำว่า “ความว่าง” ให้ถูกต้อง

เรื่องขุณยทูน ๆ นั้น มันกลบทำลายสิ่งตกทงหลายให้สูญ
 เสียไปหมดส่วนเรื่อง “ ความว่าง ” ของพระพุทธรูปเจ้านาสังทต
 ทสคทมนษยควรจะได้ มาให้เราทงหมตทงสนทเคยว นั้นแหละ
 เป็นแง่ทควรสนใจ ควรจะคึกนิกพิจารณาทให้คิ คนอยากแสวง
 หาความสงบแต่ไปชอบความวุ่น กลัวความทุกข์แต่แล้วก็กลับ
 เกิดอค “ ความว่าง ” นั้นมันเป็นเรื่องโง่เขลา เป็นเรื่อง
 หลอกตัวเองซัด ๆ แล้วมันจะพบความสงบสุขกันได้อย่างไร ?
 ถ้าเราต้องการความสงบจริง เราต้องหลีกเลียงความวุ่น หันมา
 ฝ้าย “ ความว่าง ” แต่เราจะต้องมีสติขุณยญาพินิจพิจารณาทให้
 คิว่าอะไรมันวุ่นกันแน่ ว่าอะไรมันว่างจริง ๆ อย่าได้หลงผิดไปเห็น
 ความวุ่นเป็น “ ความว่าง ” หรือไปบูชาความวุ่นซงพระพุทธรูปเจ้า
 ไม่เคยสอน แล้วช่วยกันคิว่าพระพุทธรูปเจ้าสอน

การที่ไปวุ่นวายในกิจการงานต่าง ๆ จนไม่มีเวลาเข้ามาหา
 ธรรมะของพระพุทธรูปเจ้า ซงสอนเรื่อง “ ความว่าง ” นั้นแหละเรียก
 ว่าวุ่น ไม่มีเวลาเข้าใจคำสอนของพระพุทธรูปเจ้า ไม่มีเวลาประพฤคิ
 ปฏิบคิคำสอนของพระพุทธรูปเจ้าจนกระทั่งเนาเข้าโลงไป เกิดมาทง
 ทมแต่ความวุ่น แล้วมันจะไคอะไรทเป็นสังคทสคทมนษยควรจะได้
 ได้ หรือว่าจะไคอะไรจากพระพุทธรูปเจ้า ซงตัวเองกนขบถนิกหนา

และขอถึงพระพทธพระธรรมพระสงฆ์เป็นสรณะ ถ้าถึงกันแต่ปาก
ก็จะได้ไม่ได้รับประโยชน์อะไรจากพระพทธพระธรรมพระสงฆ์ นอกจาก
ได้แต่ลมๆ แล้งๆ ทว่าทวิโคตวถึงหรือทวนบถอ ถ้ายังเป็นอยู่
อย่างนี้ ก็แปลว่ายังวนอยู่ตามเดิม ขางที่จะวนมากไปเสียอีก
ด้วยซ้ำไป เพราะคงพอว่าเราบถอพระพทธพระธรรมพระสงฆ์
นั้นๆ อยู่เฉยๆ จะไม่ดีกว่าหรือ จะไม่เสียเวลาพค่านออกมา
เพราะฉะนั้นหวังว่าท่านทั้งหลายจะได้คิดนึกให้ถี่ ว่าสิ่งทีเรียกว่า
“ความว่าง” นี้ เป็นคุณธรรมทีจะทำบุคคล ให้เป็นพระ
อรหันต์ได้

ถ้าใครยังไม่เชื่อว่าพระพทธเจ้าสอนเรื่อง “ความว่าง”
ก็จงพิจารณาพระพทธภาษทีอภักขทีหนึ่งว่า “สุญญโค โลกั
อเวกขสุส โมฆราชสทา สโค” = ตก่อนโมฆราช ท่านจงเป็น
ผู้สติเห็นโลกโดยความเป็นของว่างอยู่ทุกเมื่อเถิด “อตุตาหิ
ภิกขุ เอหุ เอว มจจุตฺตโรสียา” = เมื่อท่านถอนความคิด
เห็นว่ามีทวตนเสียได้แล้ว ก็จะเป็นผู้ยเห็นอมัจจราช “เอว โลกั
เวกขนุตฺ มจจราชาน ปสุสตี” = เมื่อท่านเห็นโลกอยู่ตง
มัจจราชก็จะได้ไม่เห็นท่าน ขอนหมายความว่า ถ้าผู้ใดเห็นโลกตง
หลายตงยวงโดยความเป็นของว่างอยู่ทุกเมื่อ ถอนความยึดถือว่า

มีตัวตน ว่าของคนออกเสียได้ ก็ระอ่ยเห็นความตาย ความ
 ตายในทันทีหมายถึงการหมดความดี เตอครอื่น ระล่ำระสาย
 กระทบกระวายด้วยขุญหาเรื่องความเกิด ความแก่ ความเจ็บ
 ความตาย แขนงเข้าโลงไปก็ได้ หรือจะเป็นการตายทางจิตใจ
 คือมีจิตใจเสื่อมทรามตกต่ำ มีแต่ความทุกข์ทรมาน ไม่มีเวลา
 ว่างหรือสงบเย็น นี้เรียกว่าความตายเหมือนกัน คือมันมีผล
 เท่ากับคนตายหรือต้องทนยิ่งกว่าคนตาย ทนทุกข์แยะเดียวกับ
 สัตว์ในนรก คือว่ามีแต่ความเร่าร้อนระล่ำระสายตลอดเวลาซึ่งยัง
 ไปกว่าความตาย เพราะฉะนั้นขุญญาชนจึงได้คิดค้นหาวิธีต่าง ๆ
 นานาที่จะระอ่ยเห็นความตาย เมื่อโมฆราชมาเฝ้าพระพุทธเจ้า
 จึงกลถามถึงการที่จะระอ่ยเห็นความตาย พระพุทธองค์ก็ทรง
 สอนเรื่อง “ความว่าง” ซึ่งมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่นเรียกเป็น
 “นิพพาน” ก็มี เรียกเป็น “ความดับทุกข์” ก็มี เรียกว่าระอ่ยเห็น
 อะไร ๆ ทั้งหมด ก็มี ทั้งหมดคนแหละคือ “ความว่าง” เพราะ
 ว่าถ้ามันว่างแล้วมันไม่ทุกข์มันไม่วายเวียน มันไม่เกิดขุญหา
 ขุญหาแล้วแล้ว พระองค์จึงทรงยื่น “ความว่าง” นี้ให้แก่
 โมฆราชโดยตรัสว่า “จงมองโลกโดยความเป็นของว่างเถิด”

คำว่า “โลก” นี้ เป็นคำเกี่ยวพัน ๆ ก็จริง แต่มัน
 หมายถึงทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร จะเป็นโลกนี้ เทวโลก พรหมโลก
 มารโลก หรือโลกนรกก็ตาม รวมเรียกว่าโลก ซึ่งได้แก่อธิพล
 ของรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัสที่มีอยู่ในโลกนั้น ๆ เพราะว่าคนเราอยู่
 ในโลก มันก็มีความหมายโดยตรงที่จะได้รูปเสียงกลิ่นรสสัมผัส
 เหล่านี้เอง ถ้าหากว่าในโลกนี้ไม่มีรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัสแล้ว
 ก็ไม่มีสัตว์ตัวไหนที่อยากจะอยู่ในโลก แต่ด้วยเหตุที่โลกมีความ
 หมายโดยตรงที่มีรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัส สัตว์ทั้งหลายจึงมีคณา
 คือความอยากในการที่จะเกิดในโลกนั้นโลกนี้ และโดยเฉพาะ
 อย่างยิ่งก็ในโลกที่มีเหยื่อของคณาอย่างมาก ๆ นั้นเอง เหมือนกับที่
 คนตงอกตั้งใจทำบุญกุศลจะเอาสวรรค์วิมานทิพย์นั้น ก็หมายถึง
 ต้องการรสกลิ่นเสียงสัมผัสชนิดที่ประณีตขบถละเอียดอย่าง
 หาวไม่ว่านั่นก็ยิ่งเป็นรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัส ซึ่งเป็นของอย่าง
 เดียวกันกับที่มีอยู่ในโลกนรกทั้งนั้น แต่ว่ามันแตกต่างกันและดีกว่ากัน
 เป็นชั้น ๆ เท่านั้น

รูปเสียงกลิ่นรสสัมผัสเหล่านี้ มันทำให้ว่างหรือมันทำ
 ให่วุ่น ขอให้ลองคิดดูเถิด ว่ารูปเสียงกลิ่นรสสัมผัสในโลก
 มนุษย์เรา ในบ้านในเมืองของเราเอง มันทำให้เราว่างหรือ

มันทำให้ฉัน เรื่องของรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัสที่โชนข้างมันทำให้
 ว่าง การที่ของทนทำไว้ทานา ทำทุกสิ่งทุกอย่างแม้แต่การคิด
 โกงเอาเปรียบคนอื่น เสาะหานันหาน คอยรักษานนรักษาน
 มนิกเพอร์ปเสียงกลิ่นรสสัมผัสทงนน แมตส์การอยากไปสวรรค์
 มนิกเพอร์ปรสกลิ่นเสียงสัมผัสทกทประณตยงชนไป ชนชอวารป
 เสียงกลิ่นรสสัมผัสแล้ว มันเป็นเรื่องวุ่นเสมอ รูปเสียงกลิ่นรส
 สัมผัสในโลกสวรรค์ เช่นมัวมานแก่วิวาณทอง มขวิวารเท้านน
 เท้าน มนิกเป็นเรื่องวุ่น ขอให้ลองคิดทให้ ท ๆ แล้วจะเข้าใจ
 คำสั่งสอนของพระพุทธองค์ทว่า “จงมองโลกให้เห็นตามที่เป็น
 จริง ว่ามันเป็นของว่าง” คือพิจารณาให้เห็นว่ามันเป็นของหลอก
 ลวง มันเป็นของมายา ไม่เป็นแก่นสาร
 สิ่งที่เป็นของหลอกลวงหรือมายานัน มันให้ความทุกข์
 มันไม่มีตัวตนที่แท้จริง ความวุ่นก็ไม่มีตัวตน แต่เราเห็นว่า
 มีตัวตนเป็นทเป็นตน เหมือนกับคนเห็นรูปในพยัคฆ์ในทะเล
 ทรายว่าเห็นน้ำ คนที่กาลังละเมอเพื่อฝันอยู่ท้วยกเลสตัณหา
 ย่อมเห็นความวุ่นเหล่านั้นเป็นทเป็นตน ไม่อาจจะเห็นโดยความ
 เป็นของว่างได้เลย เว้นแต่เมื่อใจจะมีสติปัญญาสมบรณ จึงจะ
 เห็นโลกโดยความเป็นของว่างได้ ทงนทกขยการถอนความ

เห็นผิดว่าตัวว่าตนออกเสีย มองให้เห็นว่า เป็นมายา เป็นของ
 หลอกหลวง แต่เราทั้งหลายได้ถอนความยึดถือว่าตัวตนแล้วหรือ
 ยัง ในบ้านในเมืองของเรายังเต็มไปด้วยคำว่า “ฉัน” ว่า
 “ของฉัน” นกของฉัน นกของฉัน เงินของฉัน ที่คน
 ของฉัน จะไต่บนแค่คำว่าฉันและของฉันนี้ยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง
 เสียงนกร้องคือออกทานที่ภูฏี ที่แสดงออกมาให้เห็นว่ายังมีความ
 สำคัญผิด ยึดถือในความเป็นตัวตนหรือของของคนอยู่ในที่ทั้ง
 ปวง แล้วมันจะว่างอย่างไรกัน ถ้ายังถือว่าตัวตนของตน
 แล้ว มันจะต้องจับต้องทำต้องกอบโกยต้องหวงแหน แล้วก็
 ต้องร้อนใจในเรื่องจับเรื่องทำเรื่องกอบโกยเรื่องหวงแหน วันใน
 ทางร่างกายนั้นยังไม่สำคัญนัก แต่สำคัญอยู่ที่ใจมันวัน
 ร่างกายวันทางพุทธศาสนาไม่เรียกว่าวัน ถ้าใจวันท่าน
 จึงเรียกว่าวัน เพราะฉะนั้นจึงต้องจัดการกับเรื่องจิตใจ ความ
 ทกข์แท้ๆ หรือความวุ่นจริง ๆ นั้นอยู่ที่ใจ สิ่งที่เราเรียกว่าของปรอง
 หรือการปรองหรือสังฆารนนั้น มันอยู่ที่ใจ คอยอยู่ที่จิตที่คิดขึ้นมา
 ด้วยกิเลสตัณหา นั่นแหละคือของปรองหรือสังฆาร ครั้นคิดแล้ว
 มันก็ลงมือทำ นั่นเป็นการปรองออกอย่างหนึ่งเหมือนกัน กำลังทำ
 อยู่มันก็คิดอีก มันเห็นห่วงว่ตกกังวล มันมีความทะยานอยาก

อย่างไรก็อยู่ด้วย แปลว่ามีนาคีคกงวลเรื่อย มันเห็นสังขารเรื่อย
มันไม่มัวงเลยมีแว่นต่งนั้น นั่นคือผลของอิทัตทานที่ปฏิ คือ
ความสำคัญว่า มีอะไรเป็นตัวตนหรือเป็นของของตน มันจึง
ของวนกันต่งนี้ ถ้ามีตัวตนอย่างนั้นแล้วความทกขัก็ครอบงำได้
เรียกว่าความตายครอบงำได้ แต่ถ้าทำลายความมรสีกว่าตัวตน
ของตนออกไปเสีย ให้เป็นของว่างแล้ว ความทกขัมันจะครอบ
งำใครได้เล่า เพราะมันว่างจากตัวตนผู้รับความทกขั พระพุทธ
องค์จึงตรัสว่า “เมื่อถอนความยึดถือว่าตัวตนเสียได้ ก็จะเป็น
ผู้อยู่เหนือความตาย”

เมื่อเห็นโลกโดยเป็นของว่างอยู่ต่งนี้ ความตายก็ไม่เห็น
ฉนั้น กล่าวคือความตายจะจับตัวฉนั้นไม่ได้ เพราะเป็นของว่าง
ไปเสียแล้ว ฉนั้นเห็นอันว่าฉนั้นกคโลกกค ฉนั้นแต่เป็นของว่างเป็น
ความว่าง ถึงกขมิจราชหรือความตายตามหาตัวไม่พบ ถ้าพบ
ตรง ๆ อย่างธรรมาธิษฐานก็กล่าวว่า ไม่มีตัวมีตนเหลืออยู่ให้
ความทกขัครอบงำอีกต่อไป จึงเห็นอันว่าการทำตนให้เป็นของว่าง
นี้ เป็นทางที่จะเอาชนะความทกขัและความตาย

การทำตนให้เป็นของว่างนั้น ไม่ได้หมายความว่าจะต้อง
เอาตัวไปใส่ครกทำให้ละเอียด และเอาไปเผาไฟให้เป็นควันไป

ให้หมดแล้วจึงว่าง ดังนั้นก็หาไม่ แต่หมายความว่าให้ทำด้วยสติ
 ปัญญา อย่าให้จิตคิดยึดถืออะไรว่าเป็นตัวตน ร่างกายก็เป็นสัก
 ว่างร่างกาย จิตก็เป็นสักว่าจิต เจตสิกก็เป็นสักว่าเจตสิก ไม่มี
 อะไรส่วนไหนที่เป็นตัวเป็นคนหรือเป็นของของคนเลย เมื่อเป็น
 ดังนั้นแหละจึงจะเรียกได้ว่า "ความว่าง" หรือมีการเห็น
 "ความว่าง" อยู่ในเบญจขันธ์นั้น เป็นเบญจขันธ์ที่มีความ
 บริสุทธิ์ เพราะไม่ยึดถือในความเป็นตัวตน ส่วนเบญจขันธ์
 ของใครเต็มไปทั่วก็เลิศดีมหา อปาทาน ความยึดมั่นถือมั่น
 เบญจขันธ์นั้นจะไม่ว่าง คือมีตัวตนอภิวินัยความทุกข์ มีตัวตน
 ให้ความทุกข์ครอบงำ มีตัวตนให้ความตายยำยี สมน้ำหน้า
 แล้วทำไมจึงทำให้ว่าง มันจึงมีแต่ความทุกข์ความเดือดร้อน
 ไปตั้งแต่เกิดจนตาย ท่านทั้งหลายอาจจะเห็นได้ โดยพระพุทธรูป
 ภาวนาคือว่า "สัญญาตา" หรือ "ความว่าง" แท้จริงก็คือนิพพาน
 นิพพานคือความว่างแท้จริง เพราะว่าพอเราทำให้ว่างใดเท่านั้น
 ความตายก็ทำอะไรเราไม่ได้ ความทุกข์ก็ทำอะไรเราไม่ได้ นั่น
 แหละคือความหมายของคำว่า นิพพาน เพราะฉะนั้นในที่มา
 หมายหลายแห่ง พระพุทธรูปได้ตรัสถึงสัญญาตา "ความว่าง"
 นี้ โดยคำว่านิพพาน หรือแทนคำว่านิพพาน หรือในที่แห่ง

นิพพาน สัจจะความจริงเป็นเครื่องทำบุคคลให้หมดไป ให้อำนาจ
ให้เหลือแต่เบญจขันธ์บริสุทธิสะอาด ไม่เป็นทุกข์แห่งความทุกข์
หรือความตายอีกต่อไป เพราะที่ไม่มีอัตตาทิฏฐิเหลืออยู่เลย
ในท่อนพระพทธองศาไตรปิฎกที่ว่า เมื่อเห็นความว่างจาก
ตัวตน หรือเห็น “ความว่าง” หรือพอใจในความว่างแล้ว จึงจะพอ
ใจในเรื่องของพระนิพพาน ถ้าไม่เห็นความจริงขั้นนี้แล้วก็ไม่อาจ
จะพอใจในนิพพาน แม้พูดว่าเราอยากได้นิพพาน ก็เป็นเรื่องพูด
แต่ปาก คือพูดลงสิ่ง ๆ หนึ่ง ที่ตนไม่รู้ว่ามีเป็นอะไรกันแน่
เพียงแต่ได้ยินเขาว่ากันว่าดีว่าสง ว่าประเสริฐว่าเลิศ ก็พลอย
อยากได้ไปตามเขา นั่นแหละคือบุคคลที่ปรารถนานิพพานไปตาม
เขา ทั้ง ๆ ที่ไม่รู้ว่านิพพานนั้นคืออะไร แต่พระพทธเจ้าไตรปิฎก
ว่าเมื่อใดใดก็เกิดเห็นคุณของ “ความว่าง” ขึ้นมา เมื่อนั้นแหละ
คน ๆ นั้นจึงจะชอบนิพพานจริง ๆ คือชอบอย่างถูกต้อง ไม่ใช่
ชอบอย่างงมงาย

ฉะนั้น ถ้าเรายังหลงอยู่กับความวุ่น หรือการทำบุญ
ที่วุ่น ๆ แล้ว อย่าไปพูดถึงนิพพานให้บังเอิญ จิตใจมัน
ไม่ชอบนิพพานไปไต่คอก ถ้าเรารู้จัก “ความว่าง” ให้ถูก
ต้อง แล้วพอใจใน “ความว่าง” ให้ถูกต้อง จิตก็จะพอใจ

ในนิพพาน และเลื่อนไหลไปในทางของพระนิพพานโดยไม่
 ต้องสงสัยเลย ถ้าลองได้ขบใจในคุณของ “ความว่าง”
 แล้ว พระพุทธองค์ทรงพยากรณ์ไว้ว่า บุคคลนั้นจะหลุด
 พันด้วยปัญญาในชาติปัจจุบันนี้ คือเป็นพระอรหันต์ประเภท
 ปัญญาวิมุติในชาตินี้ หรือว่าอย่างน้อยที่สุด ก็จะต้องเข้าถึง
 อากิญจัญญาายตนะ คือความเป็นอยู่ที่ไม่มีความรู้สึกว่ามีอะไร
 ที่น่าเอา—น่าเป็น ซึ่งความทุกข์ครอบงำไม่ได้ แม้พระ
 พุทธเจ้าเองก็ยังทรงชีวิตอยู่ด้วย “ความว่าง” ซึ่งเรียกว่า
 “สุญญตาวិหาร”

ถึงที่ใดเย็นเย็นแก่พระอรหันต์ว่า “แม้ที่ใดตกก็ตกได้ใช้เวลา
 เป็นส่วนมากให้สิ้นไปในสุญญตาวิหาร” สุญญตาวิหารนี้ไม่ใช่
 เรือนที่ปลูกขึ้นแล้วเรียกว่า สุญญตาวิหารคือการ
 อยู่ด้วยจิตใจที่ว่างจากสิ่งทั้งปวง วิหารแปลว่า ความเป็นอยู่
 สุญญตาวิหาร แปลว่า “ความว่าง” ว่างนั้นแหละคือสุญญตาวิหาร
 พระพุทธองค์แม้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ท่านก็ยังอยู่ด้วยสุญญตาวิ
 หารไปตามเดิม คืออยู่ด้วยจิตใจที่ว่าง ไม่ยึดถืออะไรว่าเป็น
 ตัวตนหรือเป็นของของตน ไม่มีความวุ่นวายเลย แม้ว่าพระองค์
 จะได้เสด็จไปนั้นมานั้น ต้องสอนคนนั้นคนนั้นไม่มีเวลาหยุดอย่าง

นำเห็นก็เห็นอย แต่ก็ไม่มีความวุ่นวาย ในใจก็ไม่มักเลศคึกคักหา
 ใจไม่มีความวุ่นใจ และกายก็ไม่เป็นความวุ่น เพราะใจไม่วุ่น
 เป็นแต่การเคลื่อนไหวไปตามธรรมดา เพราะฉะนั้นพระพทธองค์
 จะทรงนั่งนิ่ง ๆ อยู่มิได้ หรือทรงดำเนินไปที่ไหนก็มิได้ เรียกว่าเป็น
 ผู้อยู่ในสัจฉญาณวิหารได้ด้วยกันทั้งนั้น แต่ถ้าหากมีเวลาว่างไม่
 ต้องไปทำอะไรที่ไหน จะทรงนั่งอยู่นิ่ง ๆ มีความว่างเกิดขึ้น
 ในใจมากจนเป็นพิเศษ คือความว่างจากการรู้สึกว่ามีตัวตน
 ว่างจากทุก ๆ สิ่ง จิตใจประกอบไปด้วยความรู้สึกว่าง เป็น
 ความสงบสุข ทำให้ร่างกายผ่องใส

ข้อที่ “ความว่าง” ทำให้เราสุขสบายร่างกายผ่องใส
 นั้น รู้ได้ด้วยข้อความซึ่งพระองค์ได้ตรัสแก่พระสารีบุตร
 ในเมื่อพระสารีบุตรมีฉัพพรรณผ่องใส มีการซักถามกันขึ้น
 พระพุทธองค์จึงทรงแนะนำให้พระภิกษุทั้งหลายสังเกตว่า การ
 เป็นอยู่ด้วย “ความว่าง” นั้นเอง ที่ทำให้ฉัพพรรณของ
 พระสารีบุตรผ่องใส “ความว่าง” ในลักษณะเช่นนี้ท่าน
 เรียกว่า มหาปริสวิหาร แปลว่าวิหารของมหาบุรุษ กล่าว
 คือสัจฉญาณหรือ “ความว่าง” นั้นเอง ใครลงได้เข้าไปอยู่
 ในวิหารนี้แล้ว จะมีฉัพพรรณผ่องใส เพราะไม่มีความทุกข์

แต่ประการใด มีแต่ความสงบเย็น มีแต่ความสะอาดสว่าง
 สงบอยู่ตลอดเวลา ทำให้มีความผ่องใสทั้งทางกายและทาง
 ใจ เพราะอำนาจที่อยู่ใน “ความว่าง” นั้นเป็นประจำ
 แต่ถ้ามัวก้มในทางของการปฏิบัติ มีข้อเรียกออกอย่างหนึ่ง
 “ปริมาณตระสอญญา” ข้อนหมายถึงเงาโศกสมาธิที่ไม่มีนิมิต
 คือจิตผ่องใสจนพ้นจากกิเลสทั้งสาม เป็นสอญญาอย่างยิ่ง จะมี
 “ความว่าง” จนมีความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลาย ความเป็น
 อย่างนั้นถือว่าเป็นสิ่งสูงสุดไม่ว่าในยุคไหนหรือเวลาไร คือพระ
 พุทธองค์ทรงยืนยันว่า จะเป็นในศาสนาหรือในศาสนาไหนก็ตาม
 “ความว่าง” อันนั้นของถือว่าเป็นสิ่งสูงสุดเสมอไปไม่ว่ายุคหรือ
 ยุคไหน ยุคพุทธกาลหรือยุคปัจจุบันของเรา หรือยุคอนาคต
 ก็ตาม “ความว่าง” นี้ก็ยังเป็นสิ่งพิเศษสูงสุดกว่าสิ่งทั้งหลาย
 ทั้งปวงอยู่นั่นเอง เพราะฉะนั้นจึงได้ถือเอาว่า “ความว่าง” เป็น
 สิ่งสูงสุด ยังมีพุทธภาษิตว่า “นิพพานัง ปริมา เวทนตี พุทธา
 ทานุสฺสโร ทงฺหลาย ย่อมกล่าวพระนิพพานว่าเป็นสิ่งสูงสุดหรือเป็น
 บรรพกรรม คือเป็นธรรมสูงสุด”

นิพพานก็คือ “ความว่าง” ถึงที่สุดนั่นเอง “ความว่าง” นั้น
 เป็นสิ่งสูงสุด เป็นสิ่งซึ่งทำบุคคลให้ประสบความสงบ ทำผิว

พรรณให้ผ่องใส เป็นวิหารธรรมที่แม่แต่พระพทธเจ้า ก็ยังทรง
 ดำรงอยู่ในความว่างนั้น จึงเป็นสิ่งที่ทุกคนควรจะสนใจทำให้มี
 ความรู้ความเข้าใจ ทำให้เกิดมีขณินตน แล้วใช้เป็นหลักประจำใจ
 ของตน มุ่งแต่ “ความว่าง” อย่างเดียวก็พอแล้ว ไม่ต้องพูด
 ไม่ต้องคิด ไม่ต้องทำอันให้มากเรื่อง จึงเอาแต่เรื่องเดียว คือของ
 คิดที่พูดทั้งทำเรื่อง “ความว่าง” เพราะเป็นเรื่องสำคัญเป็นเรื่อง
 สูงสุด เป็นเรื่องทรวมธรรมทุกเรื่องไว้ในในควยเสร็จ และเป็น
 เรื่องที่เกี่ยวของกับคนอยู่แต่ๆ ถ้าเราไม่ว่างจนมากเท่าไรเราก็
 ทกขเท่านั้น ถ้าเราว่างจนมาเมื่อไรเราก็สบายเมื่อนั้น เพราะ
 ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าเราไม่มีความสุขก็เพราะเราไม่ว่าง พอเราว่าง
 จนมาเราก็มีความสุข ขอให้ถอดอินนเป็นหลักเบื้องต้นเสียก่อน
 แล้วจะไต่สันใจต่อไปจนถึง “ความว่าง” ใ้จริง ๆ อย่างน้อยที่
 สุดเราก็ต้องเห็นจริงเสียก่อนว่า ถ้าไม่ว่างแล้วเป็นไม่มีสุข จะมี
 สุขได้มันต้องมีเพราะ “ความว่าง” เท่านั้น

ปัญหาต่อไปว่าไม่ว่างเพราะอะไร? ก็ตอบว่า เราไม่ว่าง
 เพราะเราวุ่น คือเราปรองม้นเรื่อย เราไม่ยอมหยุด เราทำอะไร
 ทั้ไหน ก็คิดนึกด้วยกิเลสคิดหา ยึดมั่นถอมันวามนนั้นเป็นตัวตน
 มีอะไร ๆ เป็นของตน และมีกิเลสคิดหา คือความอยากอย่าง

นนอยากอย่างน้อย เราทำอะไรด้วยความอยากมันจึงทำให้ไม่ว่าง
 เราอย่าเอากิเลสตัณหาภาคีคมาปรอง มันก็จะว่างไปหมด แม้ว่า
 ร่างกายจะยังทำอะไรอยู่ มันก็ยังเป็นความว่างไปหมดอยู่นั่นเอง
 เพราะไม่มีการคิดการปรองที่เป็นความเห็นแก่ตัว ขอให้ฟังไว้ดี ๆ
 หรือจำไว้ให้ดี ๆ ว่า ความคิดปรอง มันปรองนี้ด้วยกิเลสตัณหา
 ไม่ใช่ปรองด้วยสติปัญญา ถ้ามีสติปัญญาเข้ามา มันไม่ปรอง มัน
 ไม่เห็นสิ่งขารที่คิดปรอง มันจึงทำให้ว่าง มันขึ้นไปแต่ในทาง
 “ความว่าง” ถ้าสติปัญญาไม่มา กิเลสตัณหาก็จะเข้ามาแทน
 และมันจะปรอง คือมันทำให้วน เพราะฉะนั้นความไม่ว่างมิได้
 เพราะความคิดปรอง เราจะต้องขจัดความคิดปรองด้วยอำนาจของ
 กิเลสตัณหาเสียให้ไกล หรือให้มากที่สุดเท่าที่เราจะทำได้
 ทนลองคิดต่อไปว่าทำไมมันจึงคิดปรอง? ขอนักก็เป็นเพราะ
 เหตุว่ามันยังหลงเหลืออยู่ในของที่เป็นคู่ ๆ ของที่เป็นคู่ ๆ นักคิด
 สิ่ง ๆ หนึ่งตกคนกำลังหลงอยู่ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ของที่เป็นคู่ ๆ นั้น
 มีอยู่มากเช่นเรื่องดี - เรื่องชั่ว เรื่องชาย - เรื่องหญิง เรื่องสุข
 เรื่องทุกข์ ความมี - ความจน ความได้ลาภ - ความเสื่อมลาภ
 ความเป็นผู้แพ้ - ผู้ชนะ การได้ - การเสีย ความเป็นหญิง - เป็น
 ชาย ความรัก - ความเกลียด ความพอใจ - ความไม่พอใจ

ของหอม—ของเหม็น ของไพเราะ—ของไม่ไพเราะ ของสวย—
 ของไม่สวย เหล่านี้ล้วนแต่เป็นค^๑ ๆ มีมากมายนับไม่ไหว
 แต่ว่าเป็นทงแห่งความหลง เป็นทงของความคึกขงทงประกอย
 ด้วยกิเลสตัณหา มันจะเกิดความอยากตามทงกิเลสตัณหาต้องการ
 เช่นไม่ชอบความไม่สวย ก็ต้องชอบความสวย ความคึกขงก็
 คึกไปในทางที่จะทำให้สวย ไม่ชอบคำว่าจน ก็คึกขงไปในทาง
 ที่จะทำให้มั่งมี มันจึงต้องอยากไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งด้วยกิเลส
 ตัณหา ถ้ามันมีแต่เพียงอย่างเดี๋ยวนั้นเป็นค^๑แล้ว ความคึกขง
 ขงไม่ได้ มันก็หยดคึกไปเอง แทนมันมีของค^๑มาให้เปรียบ จึง
 ไตมคึกขง ถ้าไม่มคึกขงก็ไม่มีค^๑ความหมายอะไร เพราะ
 ความขงมาเทียบเคียงกับความค^๑ ความขงเป็นของมีค่าขงมา
 ความสขกับความทงขงเหมือนกัน เพราะมีทงขงมาเทียบ ความ
 สขจึงกลายเป็นของค^๑ของแพง ถึงแม้ความทงขงเถอะ ถ้าไม่มี
 ความสขมาเป็นค^๑เปรียบแล้ว ความทงขงไม่น่ากลัวอะไร เพราะ
 เทททมนมาเป็นค^๑ ๆ มันจึงเทากขงมาเสนอให้เราเลือกเกลียดขง
 หนึ่งแล้วเลือกรักอีกขงหนึ่ง นั่นแหละคือความหลง หรือคือ
 กิเลสตัณหาโดยตรง ถ้าเมื่อใดเราเกิดความฉลาดขงมา ไม่เอา
 มันเสียทงสองอย่าง เมื่อนั้นแหละเราจึงจะว่าง คือเราไม่รัก

ชั่วเราก็ไม่เกลียด เราอยู่เฉย ๆ ก็เป็น “ความว่าง” เท่านั้นเอง
 สุขเราก็ไม่อยาก ทุกข์เราก็ไม่เกลียด เราอยู่เฉย ๆ มันก็เป็นสันติ
 เป็น “ความว่าง” เป็นนิพพาน แต่ถ้าเราหลงใหลในโลกียสุข
 จะเป็นสุขในมนุษย์โลก หรือสุขในสวรรค์ หรือสุขในพรหมโลก
 ก็ตาม ทั้งหมคนั้นยังเวียนของลง เป็นของที่พ้นกับความทุกข์
 หาใช่ความสขที่แท้จริงไม่

ที่เขื่อนนิพพานนั้นไม่เกี่ยวกับความสุขหรือความทุกข์เลย
 คือเป็นของว่าง แต่ว่าเราก็ชอบสมมติเรียกกันว่าเป็นความสุขออก
 นั้นแหละ เพราะเราก็คิดในความสุขเหมือนกบคิดฝันมาก่อน อะไร ๆ
 ก็ให้เป็นความสุขไปทั้งนั้น จึงมีคำพูดว่านิพพานเป็นความสุข
 อย่างขงขนมา ก็เพื่อจะให้ละความทุกข์ต่ำ ๆ ต้อย ๆ เหล่านั้นเสีย
 ให้หันมาสนใจในเรื่องความสุขชั้นนิพพาน เมื่อมาสนใจในเรื่องนี้
 ก็ต้องพย “ความว่าง” เพราะว่ามันเป็นชื่อของ “ความว่าง”
 เพราะฉะนั้นอย่าได้เข้าใจว่าความสุขในชั้นนิพพานนั้น เหมือนกับ
 ความสุขที่เรานึก ๆ คิด ๆ กันอยู่ ว่าจะได้ใช้อย่างนั้นก็ต้องเป็นอย่าง
 นั้น โดยที่แท้แล้วความสุขในชั้นนิพพานนั้น เป็น “ความว่าง”
 โดยประการทั้งปวงจริง ๆ คือไม่มีของเป็นค้ ไม่มีทุกข์—ไม่มีสุข
 ไม่มีดี—ไม่มีชั่ว ไม่มีบุญ—ไม่มีบาป ถ้ายังมี—มีชั่ว มีบุญ

—มีขยาป มันก็ต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสารไม่เป็นนิพพานไป
 ไปได้เลย ต่อเมื่อข้ามไปพ้นจากความทุกข์—ความชั่ว อยู่เหนือขยาป—
 เหนือขยาป เหนือความปรารถนาสุข—ปรารถนาทุกข์โดยสิ้นเชิง
 นั่นจึงจะเป็น “ความว่าง” และเป็นนิพพานขึ้นมา เพราะฉะนั้น
 นิพพานจึงเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ของคั่งค้างแล้ว

ผลตกลงนิพพานมีจิตใจไม่หลงใหลอยู่กับสิ่งที่เป็นทุกข์ แต่อยู่
 เหนือความเป็นทุกข์ คือ “ความว่าง” นั่นเอง ท่านทั้งหลายลอง
 ไล่สติปัญญาพิจารณาทุกทีเถิดว่า สิ่งที่เราเรียกว่า “ความว่าง” นั้น
 มันจะเป็นทุกข์ได้อย่างไร? สิ่งที่เป็นทุกข์กันใต้นั้นมันต้องไม่ใช่เป็น
 “ความว่าง” แล้วเราก็มารู้ว่าอนันตอนันตสุข อนันตสนอนันตยาว
 อนันตสงอนันตคำ อนันตคาอนันตชาว เหล่านี้มันไม่ว่างเลย มันมี
 เป็นชน ๆ กัน ๆ แต่ถ้าเกิด “ความว่าง” ขึ้นมาโดยแท้
 จริงแล้ว มันจะเป็นทุกข์ใคร จะไปจับเอาอะไรมาเป็นทุกข์มันได้
 เพราะฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่า ของเป็นทุกข์ นั้นมันอยู่ที่ความวุ่น
 มันไม่อยู่ที่ความว่างเลย ถ้าเป็นความว่างขึ้นมาแล้วมันก็ไม่มีความ
 ความทุกข์เป็นทุกข์ ของเป็นทุกข์จะมีอยู่แต่ในเรื่องของความวุ่น ถ้าเรา
 ไม่ต้องการจะให้จิตคิดขจร เราคงรู้เท่าทันของสิ่งที่เป็นทุกข์ ถ้า
 เราไม่รู้เท่าทันอยู่เพียงไร มันก็คงคิดขจรอยู่เพียงนั้น เมื่อ

คิดปรองมั่งก็ไม่ว่าง เมื่อไม่ว่างมันก็ต้องทกซ์ เพราะฉะนั้นเรา
จะคงมองให้เห็นชัดว่า บรรดาของคู้ ๆ เหล่านั้นเป็นของหลอก
ลวงที่จะทำให้งุ่น ถ้าเราต้องการ “ความว่าง” หรือนิพพาน
ก็จะคงอยู่เหนือสิ่งเหล่านั้น เราอย่าไปสนใจสิ่งเหล่านั้น และจง
มองให้เห็นความว่างไปเสียทั้งหมด จึงจะไม่ก่อความทกซ์

บรรดาของคู้ ๆ นั้น เราอาจจะสวปให้เหลือเพียงคู้เดียวก็ได้
คู้เดียวทว่านาคคือคุณและโทษ ทางหนึ่งเป็นคุณทางหนึ่งเป็นโทษ
เพราะว่าสิ่งใดที่เราไม่ชอบเราก็ดือว่าเป็นโทษ สิ่งใดที่เราชอบเรา
ก็ดือว่าเป็นคุณ แต่ในสิ่งต่าง ๆ ทุกสิ่งทกซ์อย่างมันมีทั้งคุณและโทษ
ในสิ่งที่เรารักมากทสคณัน ส่วนทเป็นคุณมันก็มี ส่วนทเป็นโทษ
มันก็มีเท่ากัน แต่ว่าเราเลือกมองในค่านคุณไม่มองในค่านโทษ
เราจึงหลงรักสิ่งเหล่านั้นอย่างหลบหลบตาทเดียว โดยไม่ค่านึง
ว่าสิ่งทงษ์วประกอบอยู่ด้วยทงษ์คุณและโทษ

สมมติว่าเราหาเงินมาได้ด้วยวิธีสจริตไม่คคโกงใคร ได้
เงินมาล้านหนึ่ง เราชอบใจมากดือว่าเป็นคุณ แต่ตองนึกคดงษ์โทษ
ของมันบ้าง เราต้องเห็นคเห็นอยในการทา ถ้าเราได้มาล้านหนึ่ง
เราก็ดองเห็นอยลงเรียวแรงไปล้านหนึ่ง จึงจะได้เงินมาล้านหนึ่ง
เพราะฉะนั้นโทษของมันกล้านหนึ่ง คุณของมันกล้านหนึ่ง แต่

เราลงไปหลงมองมันในเรื่องคุณของมันด้านเดียว เราจึงพอใจว่า
 เงินล้านนวลเศษเสี้ยวจริงๆ ที่นั่นสมมติว่าเงินล้านหนึ่งล้านได้มา
 โดยทุจริต คือโกงประชาชนเข้ามา มันก็มีโทษล้านหนึ่ง
 เหมือนกัน เราเป็นคนชั่วคนเดียวตั้งล้านหนึ่ง มันจึง
 ได้เงินล้านหนึ่ง เราโง่มากที่พอใจในเงินล้านนี้ ว่าเราได้
 ของดีพิเศษมา โดยไม่รู้ว่าเราเลวไปตั้งล้านหนึ่ง เลวมาก
 กว่าใครๆ ทั้งบ้านทั้งเมือง เพราะการได้เงินล้านนี้มา

ที่นั่นลองพิจารณาถึงสิ่งที่เราเกลียดชังกันบ้าง ของสกปรก
 เช่นอวจาระ คนตกคนอาจจะคิดว่ามันประกอบไปด้วยโทษส่วน
 เดียว ทั้งเหี้ยมทั้งน่าเกลียดทั้งน่ารำคาญ แต่แล้วทำไม
 ไม่มองดูในค่านคุณของมันบ้างเล่า มันก็มีประโยชน์ในการที่ทำ
 อะไรก็ได้ตามหน้าที่ของมัน จะใช้เช่นย่ำทำให้แผ่นดินนั้นตึกได้ ทำ
 ให้การไหลเวียนของสิ่งทั้งหลายในโลกนั้นเป็นปกติก็ได้ หรืออย่าง
 น้อยก็ได้ถ่ายอวจาระออกมา คนๆ นั้นจึงไม่ตาย ใครก็ไม่ถ่าย
 อวจาระเลยก็ต้องตาย เห็นอันว่าในของที่เราเกลียดชังที่สุดนั้น มัน
 ก็มีทั้งคุณและโทษอยู่เท่าๆ กัน คนโง่เท่านั้นที่จะไปเห็นมันแต่
 ด้านเดียว ว่าเป็นคุณอย่างเดียว หรือเป็นโทษอย่างเดียว

เช่นอันว่า ไม่มีอะไรเลยที่จะไม่ประกอบไปด้วยคุณและโทษ
 และสิ่งต่าง ๆ นั้น ถ้าใช้เหมาะสมควรแล้ว มันแสดงคุณออกมา
 ทันที ถ้าไม่มีการใช้ที่เหมาะสมแล้ว มันแสดงโทษออกมาทันที
 ทั้งนี้ เพราะมันมีทั้งคุณและโทษอยู่ในสิ่งนั้น แต่เพราะความโง่ของ
 บุคคลนั้นต่างหาก ที่ไปยึดถือเอาแต่ด้านหนึ่งด้านใด โดยที่แท้
 แล้วมันไม่ควรจะยึดถือว่าเป็นโทษหรือเป็นคนเลย อยู่อย่างจิต
 ว่าง ๆ โดยไม่ต้องยึดถือว่าเป็นโทษหรือเป็นคน ให้เกิดความรัก
 หรือความเกลียด นั้นแหละคือ “ความว่าง” หรือความสงบหรือ
 นิพพาน เพราะฉะนั้นทุกคนควรจะตั้งมีความรู้ของพระพุทธเจ้า
 มาช่วยตน เพื่อสามารถมองศโลภให้เห็นเป็นของว่าง อย่ามอง
 เห็นโทษ อย่ามองเห็นคุณแต่ประการใดเลย หรือถ้าจะมองเห็น
 โทษก็ให้มองเห็นคุณด้วย ถ้ามองเห็นคุณก็ต้องมองเห็นโทษด้วย
 ไปพร้อม ๆ กัน จะได้หักล้างกลบกันพอดี มันก็จะไถ่กลายเป็น
 ความว่างขึ้นมา เป็นอธิบายวิธีที่จะมองเห็นสิ่งทั้งหลายให้เป็นของ
 ว่าง จะเป็นแก้วแหวนเงินทองเพชรพลอยอะไรก็ตามที่ หรือจะเป็น
 คนสัตว์ทรรกทพอะไรอย่างยงกั ก็จะต้องมีโทษและมีคุณอย่างเสมอก
 กัน นักใดอย่างนั้นแล้วก็จะเกิดความว่างเฉย หรือ “ความว่าง”
 ขึ้นมาได้ ความทุกข์จะไม่เกิดจนแก่ผ่นน

เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้า จึงสอนให้มองสิ่งทั้งหลาย
 ทั้งปวงว่าเป็นของว่าง อย่าได้มองว่าเป็นของที่มีคุณหรือมี
 โทษแต่ฝ่ายเดียว เพราะจะเป็นความวุ่นแล้วก็เป็นทุกข์
 เมื่อใดมองเห็นความเป็นของว่างถึงที่สุด เมื่อนั้นก็เป็นพระ
 อรหันตขณมาทนต์ตรงนั่นเอง ถ้าว่างอย่างเด็ดขาดก็เป็น
 นิพพานแท้ ถ้าว่างชั่วคราวก็เป็นนิพพานชั่วคราว แต่อย่าง
 หนึ่งก็ยังคง คิดว่าที่จะเป็นความวุ่นหรือเป็นความทุกข์ ถ้าเรา
 จะไม่สามารถทำให้เกิด “ความว่าง” โดยเด็ดขาด เรา
 พยายามทำให้เกิด “ความว่าง” ให้มากที่สุดเท่าที่จะมาก
 ได้ นั่นแหละคือการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้อง ไม่ใช่การทำพิธี
 รีดทองหรือการทำบุญแบบนบนแบบน อันเป็นความวุ่นทั้งนั้น
 “ความว่าง” ไม่ใช่ความทุกข์ ฉะนั้นจึงเท่ากันนิพพาน
 หัวใจของพระพุทธเจ้าก็ว่าง หัวใจของพระธรรมก็ว่าง หัวใจของ
 พระสงฆ์ก็ว่าง นี่หมายถึงพระพุทธจริงพระธรรมจริงพระสงฆ์
 จริง ไม่ใช่พระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ปลอม ๆ เหมือนอย่าง
 คนห่มมากนบยถอกันอยู่เขย่นนามกันอยู่ ซึ่งไม่ใช่พระพุทธพระธรรม
 พระสงฆ์จริง แต่หลังไปยถอกันอยู่ มันจึงถูกแคชของปลอม ๆ
 แล้วมันก็ทำให้เราเกิดความวุ่นจนไม่ว่าง ถ้าถูกพระพุทธพระธรรม

พระสงฆ์จริง มันก็จะต้องว่างโดยไม่ไปไหนเลย คือจะขึ้นไป
 แต่ในทางว่าง ทำไมจึงว่าหัวใจของพระพุทธรูปว่าง? ก็เพราะ
 ว่าหมกมิดเลศตึกหนาและอุปทานโดยประการทั้งปวง ไม่มีตัวตนจะ
 ยึดถือ ใครนยึดถือพระพุทธรูปตัวจริง เขาก็จะมีจิตใจว่างไปด้วย
 แต่เท่าที่เห็นอยู่เวลานี้ เห็นพวกนี้แต่เรื่องทำขายซื้อพระพุทธรูป
 กันไปทางนั้น

พระธรรมที่เป็นพระธรรมจริง ก็หมายถึง “ความว่าง”
 นั่นเอง เป็นผลเกิดมาจากการปฏิบัติ เป็นสิ่งที่สุดถึงโตด้วยการ
 ปฏิบัติถูกต้องของท่านั้น แล้ว “ความว่าง” ก็จะมีปรากฏแก่บุคคล
 นั้นได้ ถ้าปฏิบัติพระธรรมผิด เขาก็จะวิ่งไปจนตาย

พระสงฆ์ที่แท้จริงคือคนที่หัวใจว่าง เพราะไม่ยึดถือสิ่งทั้ง
 ปวงว่ามีตัวตนหรือมีอะไรเป็นของตน พระสงฆ์นั้นไม่ใช่ผ้าเหลือง
 ไม่ใช่ร่างกายที่คลุมอยู่ด้วยผ้าเหลือง แต่หมายถึงคุณธรรมสูง
 สุดที่มีอยู่ในนั้น มันก็โตแก่ “ความว่าง” อีกนั่นเอง เพราะ
 ใครนใครจะเคารพนับถือพระสงฆ์ ก็จงมองที่คุณธรรมของท่าน
 ในข้อนี้ ถ้าท่านไม่มี “ความว่าง” แล้ว ท่านก็เป็นพระสงฆ์
 ปลอม

ถ้าหากว่าเราขยับคัมภีร์ในตัวตนอยู่ ก็อย่าได้ไปเอาตัว
 คนที่อื่นเลข จึงเอาตัวคนที่ “ความว่าง” สมมติ “ความว่าง”
 นั้นแหละว่าเป็นตัวตน อย่าไปเอาตัวคนที่เห็นรูปร่างกายหรือ
 จิตใจ หรือความคิดนึกหรือความรู้สึกอย่างนั้นอย่างนี้ จึงเอาตัวคนที่
 “ความว่าง” จึงจะเป็นตัวตนที่ไม่ตกขี้ แต่ว่าการพูดอย่างนี้
 เป็นการสมมติ ความจริงมันเป็นตัวตนไปไม่ได้ มีแต่ “ความ
 ว่าง” ซึ่งเราสมมติเรียกว่า “ตัวเรา” เมื่อเราเห็นตัวเราว่าง
 ใจก็สงบแล้ว สิ่งต่างๆ มันก็ว่างตามไปเอง อะไร ๆ มันก็ว่าง
 ตามไปเอง สมดังพุทธภาษิตที่ว่า “จงดูโลกโดยความเป็น
 ของว่าง แล้วก็จงดูตัวเราให้เป็นของว่างเกิด โลกทั้งหลาย
 ก็จะเป็นของว่างไปเอง” หรือองค์พระพทธองค์ตรัสว่า “จง
 ถอนอัตตานุทิฏฐิ คือความเห็นที่ตัวตนเสียให้ได้เกิด ตัวตน
 ก็จะว่างไป โลกทั้งหลายทั้งปวงก็จะว่างไป แล้วก็ไม่มี ความ
 ทุกขเหลืออยู่เลย”

บางคนพูดว่า ถ้าว่างเสียแล้วจะไม่มีอะไรยึดเหนี่ยว นั้นมัน
 เป็นความคิดสำหรับคนที่ขี้ใจยิ่งกลัว แต่บุคคลที่เขาถึงธรรมะ
 เขาถึง “ความว่าง” บ้างแล้ว เขาไม่ต้องการยึดเหนี่ยวอะไร
 ถ้าจะยึดก็ยึดเหนี่ยวที่ของแห่งเขา “ความว่าง” พยายามที่จะคว้า

ให้พบ “ความว่าง” เพื่อให้ตัวตนหมดไป ความทุกข์จะดับไป ตาม ใจก็กว้าง ร่างกายก็ว่าง อะไร ๆ ก็ล้วนแต่เป็น “ความว่าง” จึงไม่มีความทุกข์เลย จะมองเห็นชัดว่า “ความว่าง” เท่านั้นที่เป็นของมีอยู่จริง นิพพานเท่านั้นที่มีอยู่จริง นอกนั้นมีย่อยอย่างหลอกลอก ๆ หลอกลอกให้เห็นเป็นคัมภีร์ ให้อรรถอย่างหนึ่ง ให้เกลียดชังอย่างหนึ่ง แล้วมันก็วนกันไปหมด เป็นสังขารเป็นของปรุงแต่ง และเป็นความทุกข์อย่างยิ่ง แต่ถ้าใครเห็นสัจธรรม ชอนชนมากก็จะเห็น “ความว่าง” ไม่ว่าโลกนี้หรือโลกไหน รวมทั้งตัวเราเอง และสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง มันเป็น “ความว่าง” ไปหมด มีแต่นิพพานอย่างเดียว ไม่มีความทุกข์เลย สิ่งทั้งหลายอยู่คือกายและใจก็เป็นทุกข์ของความรู้สึกว่าง นั่นคือกายและใจที่เป็นเบญจขันธ์บริสุทธิของพระอรหันตซึ่งต่างจากเบญจขันธ์ของเราซึ่งเต็มไปด้วยกิเลสตัณหาอุปาทาน เราจึงไม่ว่าง เบญจขันธ์ของพระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี ก็มี “ความว่าง” เพิ่มขึ้นตามลำดับ มีกิเลสตัณหาอันน้อยลง ๆ เบญจขันธ์ของพระอรหันตว่างโดยประการทั้งปวง ไม่มีกิเลสตัณหาอุปาทานเหลืออยู่เลย มันจึงเป็นที่สุดทัศนของความทุกข์ ไม่มีความทุกข์เหลืออยู่เลย ใจก็ประภัสสรไปด้วยสติปัญญา ย่อมมองเห็นอยู่

แต่ “ความว่าง” อย่างนี้ทุกเมื่อ เราจึงเรียกว่ามีสติอยู่ทุกเมื่อ
มันจึงไม่มีความตกขี้ตกเมือกวดยเหมือนนกนิน ก็เป็นสิ่งที่ควรพอ
ใจแล้ว ไม่จำเป็นจะต้องไปแสวงหาความสุขที่มันวุ่นวายขึ้นมา
อย่างใดอย่างหนึ่งอีก ของคู่ทั้งหลายจะเป็นคุณก็ตามเป็นโทษก็
ตาม มันเป็นเรื่องวุ่นทั้งนั้น “ความว่าง” อย่างเดียวเท่านั้น
จึงจะอยู่เหนือทุกข์เหนือสุข เหนือดีเหนือชั่ว เหนือบุญเหนือบาป
และเป็นสิ่งที่พระอรหันตท่านมี

ฉะนั้น ขอให้ปัญญาชนทั้งหลาย จงเข้าใจความมุ่งหมาย
ของพระพุทธศาสนา จงทราบคำสั่งสอนที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า
ตามนัยนี้ จะได้ไม่ถูกใครเขาหลอกลวงให้ปฏิบัติอย่างนั้น ทำ
บุญอย่างนี้ อันเป็นทางนำมาซึ่งความวุ่น จนไม่มีโอกาสเข้าถึง
สัจธรรม เลยไม่เห็นคุณค่าว่าศาสนาจะช่วยตนหรือนำมา
ใช้ในชั่วชีวิตประจำวันได้อย่างไร

บันทึกการจัดพิมพ์

ธรรมสภา ขอกราบนมัสการขอบพระคุณ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ
อาจารย์พุทธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลาราม องค์บรรยายหนังสือ ชุด
๑๐๐ ปีพุทธทาส รักษาต้นฉบับเดิม เป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ คุณเมตตา พานิช ประธานมูลนิธิธรรมทาน ที่
อนุญาตและสนับสนุนการจัดพิมพ์ ขอกราบขอบพระคุณ มูลนิธิเผยแพร่
ชีวิตประเสริฐ องค์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ผู้จัดพิมพ์ในครั้งแรก
และขอกราบขอบพระคุณ คุณอภิชาติ แจ่มจันทร์ จิตรกรผู้วาดภาพปก
หนังสือชุดนี้ เป็นอย่างสูง

หนังสือชุด ๑๐๐ ปีพุทธทาส รักษาต้นฉบับเดิม

๑๗. เรื่อง อภิธรรมคืออะไร?	ราคา ๖๐ บาท
๑๘. เรื่อง นวาวสคืออะไร?	ราคา ๖๐ บาท
๑๙. เรื่อง การศึกษาคืออะไร?	ราคา ๖๐ บาท
๒๐. เรื่อง วิธีปฏิบัติธรรมทางลัด	ราคา ๘๐ บาท
๒๑. เรื่อง ศาสนาคืออะไร?	ราคา ๕๐ บาท
๒๒. เรื่อง พุทธทาสตอบปัญหา	ราคา ๕๐ บาท
๒๓. เรื่อง ศาสนาสำหรับปัญญาชน	ราคา ๕๐ บาท
๒๔. เรื่อง วิธีระงับดับทุกข์	ราคา ๕๐ บาท

หนังสือชุด ๑๐๐ ปีพุทธทาส รักษาต้นฉบับเดิม มี ๒๔ เรื่อง
จัดพิมพ์เป็นธรรมสังเคราะห์ครบบริบูรณ์ ในปีพระพุทธศักราช ๒๕๔๕

ท่านที่ประสงค์มีไว้เพื่อศึกษาหรือจัดพิมพ์เป็นธรรมทาน โปรดติดต่อที่...

ธรรมทานมูลนิธิ ๖๘/๑ หมู่ ๖ ต. เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐

โทร. (๐๗๗) ๔๓๑๕๕๖-๗, ๔๓๑๖๖๑-๒ โทรสาร. ๔๓๑๕๕๗

ธรรมสภา ๓๕/๒๗๐ จรัญสนิทวงศ์ ๖๒ บางพลัด กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

โทร. (๐๒) ๔๓๔๔๒๖๗, ๔๓๔๓๕๖๖, ๘๘๘๗๕๔๐ โทรสาร. ๔๒๔๐๓๗๕

ขอกราบอนุโมทนาแก่ทุกท่านที่สนับสนุนและร่วมสมทบค่าจัดพิมพ์ในราคา ๕๐ บาท